

MÜCAHİT GÜLTEKİN 1971 yılında Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde doğdu. Uludağ Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü'nü bitirdi. Aynı bölümde Uludağ Üniversitesi'nde yüksek lisans, Sakarya Üniversitesi'nde doktora yaptı. Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde Psikolojik Danışma ve Rehberlik ana bilim dalında öğretim üyesidir. Yayınlanmış kitaplarıyla katkıda bulunduğu çalışmalar şunlardır: *Psikolojik Danışma Kuramları* (Ortak yazarlı) (2003), *Okul Öncesinde Duygu ve Davranış Sorunları* (2005), *Psikolojik Tehlike* (2008), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile* (Ortak yazarlı)(2013), *Türkiye'de ve Dünyada Kadına Şiddet* (Ortak yazarlı) (2015), *Türkiye'de Şiddet Araştırmaları* (Ortak yazarlı) (2016).

İçindekiler

ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
KANDIRMANIN KURALLARI	
1. Kural: Amacın Gizlenmesi: "Niçin" Sorusunun Sorulmasına İzin Vermemek	22
<i>Edward Bernays: Kadınları Sigaraya Başlatan Adam</i>	23
<i>Kendim İçin İstiyorsam Namerdim</i>	25
2. Kural: Gerçeğe Yaslanmak: Yalanın En İyi Koruyucusu Doğrulardır	27
<i>Doğrudan Pazarlama ve Dolaylı Pazarlama: Tencere Satmak İle İdeoloji Satmak</i> <i>Arasındaki Fark</i>	29
<i>Çocuk Eğitimi: Anne-Babalar Nasıl Manipüle Edildi?</i>	30
<i>Çocukların Özsaygısı ile Patronların Cirosu Arasındaki İlişki</i>	31
3. Kural: Uzmanlık, Güvenilirlik ve Saygınlık: Akredite Edilmiş Bilgi	33
<i>Uzmanların da Alguları Yönetiliyor mu?</i>	43
<i>Markalaştırılan Hastalıklar: Panik Atak, Depresyon vs.</i>	45
<i>Öğrenilmiş Cehalet: Algı Yönetiminde Eğitimin ve Bilinçlendirme Kampanyalarının</i> <i>Önemi</i>	50
<i>Diskalkuli: Çocuğunuzun Matematiği Zayıfsa "Matematik Hastası" Olabilir</i>	51
4. Kural: Etkili Bir Taşıyıcı Bulmak: Satışın Damarları	52
<i>Okul, Cami ve Televizyon: Algı Yönetiminin Stratejik Mekânları</i>	53
<i>Okullar Pazar, Öğretmenler Satıcı, Öğrenciler de Müşteri mi?</i>	53
<i>Okul, Güven; Medya, Duyuru; Cami Onay Mekânı Olarak Konumlanmaktadır</i>	54
5. Kural: Önsatış: Tarlayı Sürmek	56
<i>Camiler İçin Önsatış</i>	57
6. Kural: Bütünden Koparmak: Derede Boğmak	65
<i>The Dumbest Generation: En Ahmak Nesil</i>	67
<i>Seçilmiş (Bütünden Koparılmış) Bilgi Örneği: Çalışan Kadın İmajı</i>	69

7. Kural: Tekrar: Sürekli Tekrar	73
<i>Trafik Kazasında Ölenler mi, Yoksa Felç Sonucu Ölenler mi Daha Fazladır: Bulunabilirlik Etkisi</i>	73
8. Kural: Bilgiyi İşlemden Geçirmek: Ekleme-Gizleme-Vurgulama	77
<i>'Sorma Söyleme' : Uyandırma Kerizi</i>	84
<i>Namus ve Cinayet: Namus Cinayeti!</i>	89
9. Kural: Akla Değil Duygulara Hitap Etme: Korku, Öfke, Şehvet	91
<i>Korku Çekiciliği</i>	93
<i>Korkunun Nörobiyolojisi: Urbach Wieta</i>	95
<i>Psikolojik Dedektiflik ve Liderlerin Kişilik Haritaları</i>	99
10. Kural: Tekasür Kuralı: Bütün Dünya Bunu Kabul Ediyor!	100
11. Kural: Değerlere Yaslanmak: Sizden Biriyim!	105
12. Kural: Uyanmanın Bedeli Ağır Olmalı: Ya Uyu ya da Uyuyormuş Gibi Yap! ...	109
<i>Fahrenheit 451: Yakılacak Kitaplar!</i>	112
<i>Kandırmanın Kuralları: Bir Kaç Önemli Not</i>	116

İKİNCİ BÖLÜM

ALGI YÖNETİMİNİN ANAHTAR KAVRAMI: ÖZGÜRLÜK

Potansiyel Özgürlük: Bir Gün Gelecek Her Şey Yapılabilecek!	121
Sokaklarında Çocuk Olmayan Bir Dünya	124
Rıza Argümanı: Talep Arzı Meşru Kılar mı?	125
Özgür Dünyada Bağımlılık	127
Özgür Dünya Daha Küçük Yaşları Hedef Alıyor	128
Kötülüklerle Mücadele: Mış Gibi Yapmak	129
Kötülük Koruma Altında, Kötülüğe Götüren Yollar Teşvik Ediliyor	134
<i>Kötülüğü Pazarlamanın Etkili Bir Aracı Olarak Müzik Kanalları</i>	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİLİMLE ALGI YÖNETİMİ VE MANİPÜLASYON

Piltdown Adamı Vakası	141
Cyril Burt Vakası	145
Alan Sokal Vakası	148
ALFRED KINSEY: CİNSEL DEVRİMİN MİMARİ	153
Kinsey Raporu	157
Kinsey Raporu'nun Sonuçları: "Amerika'ya Düşen Atom Bombası"	159
Kişisel Bir Hikâye: Judith Reisman'ın Feryadı	160
Kinsey Raporu Hakkında Bazı Gerçekler	163

<i>Örneklem Sorunu: "Kinsey'in Örnekleme Hiç Gün Işığı Görmemiştir"</i>	164
<i>Bir Şeyin Yaygın Olduğuna İnanmak O Şeyi Yaygınlaştırır mı?</i>	167
<i>Rockefeller Etkisi</i>	169
<i>Amerikan Hukuk Sistemi Değişiyor: Model Penal Code (MPC) Sistemi</i>	170
<i>Kinsey'in Amerikası: Suçun Normalleştirilmesi</i>	173
<i>Kinsey: Bir Zoologun Gözü</i>	175
<i>Reisman'ın Feryadı Niçin Duyulmuyor?</i>	177
<i>Kinsey Araştırması ve Türkiye</i>	178
<i>Hedefin Belirlenmesi</i>	178
<i>Çarpıtılmış/Sanal Bir Gerçeklik Oluşturmak</i>	179
<i>Çarpıtılmış Gerçekliği Popülerleştirmek</i>	179
<i>Çarpıtılmış Gerçekliği Norma Dönüştürmek</i>	179
<i>Çarpıtılmış Gerçekliğin Gerçeğin Yerini Alması</i>	180
<i>Türkiye'de Aile ve Kadın Politikaları ve Kinsey Modeli</i>	180
<i>Aile Kadınlar İçin Güvenilir Değildir!</i>	180
<i>Mozart Etkisinden Kurtulamamak</i>	182
<i>Eşcinsellik Nasıl Normalleşti: Kültürel Gerilla Hareketi</i>	182
<i>Stonewall İsyanı: Eşcinselliğin Normalleşmesinde Dönüm Noktası</i>	187
<i>1973 APA Kongresi: O Yıl ve Sonrasında Neler Oldu?</i>	188
<i>Eşcinsel Aktivistler Kongreyi Basıyor: Oylamayla Çıkarılan Hastalık</i>	189
<i>AIDS'in İsmi Nasıl Değiştirildi?</i>	194
<i>Sinemada Pazarlanan Eşcinsel Karakterler: Kürt, Kovboy, Kabadayı, Siyasetçi</i>	197
<i>Harry Hay Kimdir: LGBT Hareketler Pedofiliklerle Aynı Organizasyon Altında</i> ..	199
<i>Pedofili Partisine İzin</i>	202
<i>Homofobi Sopası</i>	207
<i>Türkiye: Eşcinselliği İslâm Dünyasına Pazarlamak</i>	208
<i>İstanbul Sözleşmesi</i>	210
<i>HDP/PKK: Kürtlere Eşcinsellik Pazarlamak</i>	212

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEKKE-MEDİNE'DE ALGI YÖNETİMİ VE MANİPÜLASYON

<i>Manipülasyon ve Algı Yönetiminin Tarihi Eskidir</i>	219
<i>Magna Carta ve Modern Manipülasyon Çağının Başlangıcı</i>	220
<i>Matbaanın Keşfi ve Modern Algı Yönetimi ve Manipülasyon Uygulamalarının Başlaması</i> ..	223
<i>Peygamberler Algı Yönetimi ve Manipülasyona Karşı Mücadele Etmıştır</i>	227
<i>Usta Bir Algı Yönetmeni: Velid Bin Mugire</i>	228
<i>İfk Hadisesi: Risalet Evini Sarsan Algı Operasyonu</i>	232

<i>Sihir, İfk; Manipülasyon Modern Büyü müdür?</i>	236
<i>İfk: Örgütlü Manipülasyon</i>	237
<i>İfk Hadisesi: Kissadan Hisseler</i>	244
<i>Mescid-i Dırrar: Dine Karşı Din</i>	246
<i>Cami Yıkan Bir Peygamber!</i>	249

BEŞİNCİ BÖLÜM

KANDIRILMAYA YATKIN KİŞİLİK VE ALDATILMANIN PSİKOLOJİSİ

<i>İlk Kandırılma: Cennette Algı Yönetimi</i>	254
<i>İnsan, Kendini Kandıran Bir Varlığa Dönüşebilir</i>	257
<i>Aldanan İnsanın Zaafları</i>	259
1. Unutkanlık	259
<i>İnsan: Unutan Varlık</i>	259
<i>Amacı Unutmak/Unutturmak</i>	260
<i>Düşmanı Unutmak: Şeytanın En Büyük Gücü Kendisini Unutturmasıdır</i>	262
<i>Alıcılarımız Nereye Çevrili: Sinyalleri Alamamak</i>	264
<i>Unutmayı Tercih Edenler: Seçici Unutma</i>	266
<i>Algı Yönetmenleri Yüzümüzde Embesil Bir Sırtmayla Yaşamamızı İstiyor</i>	268
2. Duygusalılık	270
<i>Duygusal Kişiler Gerçekliği Çarpıtır: Arzuladığımız Şeye Kendimizi İnandırma</i>	271
<i>Duygusal Kişiler Mantıklı Açıklamalara Karşı da Duygusal Direnç Gösterir</i>	273
3. Tefekkür Zaafı	277
<i>Zihinsel Kalıplar Çevreyi Kendi Klişelerine Göre Çabuk Biçimlendirmeye Eğilimlidir, Ama Değişime Karşı Dirençlidir</i>	279
<i>Yeni Bilgi Mevcut İmgenin Bir Parçası Haline Getirilir</i>	281
<i>Tersi Kanıtlar Kişileri Daha Temkinli/Araştırmacı mı Yapar, Daha Tutucu mu?</i>	282

ALTINCI BÖLÜM

ALGI YÖNETİMİ VE MANİPÜLASYONA KARŞI DİRENME

1. Yön Bilinci ve Asıl Düşmanın Farkında Olmak	287
2. Nefsani Arzuları ve Korku Duygusunu Kontrol Altına Almak	290
3. Tefekkür ve Eleştirel Düşünme Becerilerini Geliştirmek	292
<i>Eleştirel Düşünme: Niçin Bu Kadar Önemli?</i>	294
<i>Sorunlar Herkese "Geliyorum" Der mi?</i>	296
<i>Eleştirel Düşünmenin Tanımı</i>	297
<i>Eleştirel Düşünen Kişilerin Özellikleri</i>	298
<i>Doğruya Tutkundurular</i>	298

<i>Açık Fikirlidirler</i>	299
<i>Esnektirler</i>	299
<i>Kendilerinin Farkındadırlar</i>	300
<i>Kanıt Ararlar</i>	300
<i>Düşünsel Sebat Gösterirler</i>	301
<i>Varsayımların Farkındadırlar</i>	301
<i>Gözlemlerin ve Kaynağın Güvenirliğini Yargılayabilirler</i>	302
<i>Olgu ve Görüş Arasındaki Farka Duyarlıdırlar</i>	304
<i>Çıkarımların Doğruluk Gücünü Değerlendirebilirler</i>	305
<i>Eleştirel Dinleyebilirler/Okuyabilirler ve Eleştirel Soru Sorabilirler</i>	307
KAYNAKÇA	311
DİZİN	317

ÖNSÖZ

- Henry Kissinger'a atfedilen *"Bir şeyin gerçek olması pek o kadar önemli değildir; fakat gerçek olarak algılanması çok önemlidir"* sözü bir bakıma içinde yaşadığımız dünyayı da özetlemektedir. Hepimiz, demokrasi denilerek diktatörlüklerin tahkim edildiği, barış denilerek savaşların çıkarıldığı, özgürlük denilerek tutsaklıkların ve bağımlılıkların var edildiği, sağlık denilerek hastalıkların üretildiği, eğitim denilerek cehaletin yaygınlaştırıldığı bir dünyayı gözlemliyoruz. Kitlelerin zihni kıyasıyla savaşların verildiği bir *savaş meydanına* dönüşmüş durumda. Gerçekle aramıza giren algı yönetmenleri ve manipülatörler; gördüklerimizi, duyduklarımızı ve hatta dokunduklarımızı nasıl yorumlayacağımızı belirlemek için profesyonel bir çaba gösteriyor.

Gerçeği/hakikati tahrif etmeden görebilmek kolay değil. Bugün her birimizin algı yönetimi ve manipülasyon mağduru olması mümkündür. Herhalde bir insan için en acıklı şeylerden biri de kendi rızasıyla/kararıyla/arzusuyla kendisine zarar vermesidir. Algı yönetimi ve manipülasyon süreci tam da bunu hedeflemekte ve maalesef geniş kitleler üzerinde başarılı da olmaktadır. Elbette ki bundan korunmak, algı yönetimi ve manipülasyon sürecine direnmek de mümkündür. Bunun ilk şartı usta yalancıların yönettiği bir dünyada yaşadığımızın farkında olmaktır. Kuşkusuz, çevremizde yalancıların olduğunu bilmek, yalanı fark edebileceğimiz anlamına gelmiyor. Bir yalanı inandırıcı kılan özellikleri de bilmek gerekiyor.

Bu kitap yalanı, yalancıyı ve yalana maruz kalanı inceliyor. Algı yönetmenleri ve manipülatörlerin gerçeğin peşinden sabırla yürüyenleri sevmediği açıktır. Onlar kandırılmaya yatkın kişilik-

lerden hoşlanıyor; ama ondan daha çok kandırıldıklarının farkında olmayan kişileri seviyor.

Bu kitap, algı yönetmenleri ve manipölatörlerin çıkardığı gü-rültüden yılmadan, gerçeği anlamaya dönük gösterilecek çabayı biraz olsun teşvik edebilirse amacına ulaşmış sayılır.

Kitabı okuyan ve çok değerli eleştirileri ve önerileriyle kitabın olgunlaşmasına katkıda bulunan Burhanettin Can'a; yine kitabın ilk halini okuyup görüş ve önerilerini benimle paylaşan Ali Ağaoğlu, Arif Özel, Volkan Tekdemir, Fatma Gültekin, Emre Yumrukaya'ya ve kitabın yayınlanmasını üstlenen Pınar Yayınları'na teşekkür ediyorum.

Mücahit Gültekin

Mart- 2015/Afyonkarahisar

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 19 Mart 2015 tarihinde Harp Akademileri Komutanlığı'nı ziyaretinde Balyoz ve Ergenekon operasyonlarına işaret ederek şunları söyledi:

Suçluyla suçsuzun, gerçeikle yalanın, doğruyla yanlışın aynı torbaya konularak yürütüldüğü bu operasyonlarla, şahsım başta olmak üzere, tüm ülke yanlış yönlendirildi, aldatıldı. Kurumlarımızın içine örgütlenmiş, güçlü medya desteğiyle teçhiz edilmiş bir yapının, Türkiye'yi ele geçirmek için yürüttüğü bir kumpasa, bir darbe teşebbüsüne hep birlikte maruz kaldık.

*

5 Şubat 2003 tarihinde Amerika'nın Afrika kökenli ilk Dış İşleri Bakanı Colin Powell, BM Genel Kurulu'nda simülasyon eşliğinde konuşmuş ve Saddam Hüseyin'in kimyasal silah ürettiğine dair "kanıtlar" sunmuştu. 19 Mart 2003 tarihinde başlatılan Irak işgalinin yasal dayanağını bu konuşma oluşturmuştu. Powell, 2005 Eylül ayında "kimyasal silah" iddiasının doğru olmadığını açıkladı. "Yanlış istihbaratla" yönlendirildiğini iddia ederek suçu İstihbaratın üzerine attı. Kimin yalan söylediğini bilemiyoruz. Ancak Powell'in itirafı sonucu değiştirmiyor. Bugün Ortadoğu'daki gelişmeler onun söylediği yalanın üzerine bina edildi. Dünya halkları kandırıldı.

*

¹ Konuşmanın ilgili kısmı şu linkten dinlenebilir: <https://www.youtube.com/watch?v=u0QFisirAOI> (Ulaşım tarihi:30 Mart 2015)

“Karatay Diyeti”yle ünlenen Canan Karatay, 31 Ekim 2013 tarihinde basına “telefonla” dolandırıldığını açıkladı. Telefon dolandırıcıları Karatay’a bankadan çektiydikleri 50 bin doları ve 10 bin lirayı iki ayrı parka bırakmasını söylediler. Karatay denilenleri yaptı. Fakat polisin teknik takibinde olan dolandırıcılar yakalandı. Karatay dolandırıldığını gerçek polislerden öğrendi. Canan Karatay yaptığı açıklamada şunları söyledi:

Beni telefonla aradılar. Banka hesabımın terör örgütü tarafından ele geçirildiğini, hesabımdan sürekli Diyarbakır’a EFT yapıldığını söylediler. Devletin bununla ilgili büyük bir operasyon başlattığını kimseye bir şey söylemememi, asla telefonumu kapatmamamı, aileme bile durumdan bahsetmememi istediler. Arayan kişilerin polis ve savcı olduğuna inandım. Adeta hipnotize olmuştum. Ne derlerse yapıyordum. Önce bankadan 20 bin dolar ve 10 bin lira çektiler. Daha sonra bir taksiye binerek Balat’a gitmemi istediler. Taksi fişini almamı bu parayı daha sonra bana geri ödeyeceklerini söylediler. Balat’a gelince beni yönlendirip bir sokağa çektiler. Parayı bakkaldan aldığım bir poşete koyup park halindeki bir otomobilin altına bıraktırdılar.

Algı yönetimi (perception management) ve manipülasyon, bu örneklerin de açıkladığı gibi, bireysel, bölgesel ya da küresel ölçekte bizi bir yalanın kurbanı haline getirebilir. Her üç olayda da kandırılmasının daha zor olduğuna inandığımız kişi ya da kurumlar algı yönetimi ve manipülasyona maruz kalmıştır. Karatay’ın “*Adeta hipnotize olmuştum. Ne derlerse yapıyordum*” ifadesi ilginçtir. Algı yönetmenleri, hedef kişiyi/kitleyi yönlendirilmeye ve kendisine söylenenleri yapmaya açık hale getirmektedir. Kişinin/kitlenin eleştirel düşünme kanallarını kapatabilmekte, algı yönetimi sürecinin içindeki yalanı görmelerine engel olabilmektedirler. Algıları yönetilen kişi ya da gruplar bazen sorulması gereken en basit soruları bile soramakta, bazen sadece kendisinin bazen de bütün bir toplumun ağır

bedeller ödemesine neden olacak bir yalana inanabilmektedirler. Algı yönetmenleri ve manipülatörler hiç kuşkusuz bunu profesyonelce yürütülen bir sürecin ve aynı profesyonellikte yönetilen bir organizasyonun sonucunda başarabilmektedir. Bazen bir algı yönetimi sürecine onlarca kurum ve uzman eşlik etmekte, her kurum ve uzman kurgulanan yalanın kendisine ait olan bölümünü titizlikle yerine getirmektedir. Hatta bu kitabın da açıklamaya çalışacağı gibi, bazen yalanın bir parçasında görev alanlar bile büyük bir yalanın parçası olduklarını anlamayabilmektedirler.

Algı yönetimi ve manipülasyon süreci en yetkin kişileri yönlendirebildiği gibi, “en güvenilir” kişilerin de algı yönetmeni ve manipülatör olarak karşımıza çıkabileceğini göstermektedir.

Algı yönetimi (perception management) ABD Savunma Bakanlığı tarafından üretilmiş bir kavram olarak şöyle tanımlanmaktadır (Hügül, 2011):

Algılama yönetimi, yabancıların her seviyedeki istihbarat birimleri ve liderleri de dâhil olmak üzere, bu ülkelerdeki geniş kitleleri kendi (ABD) hedefleri doğrultusunda tavır almaları ve resmi adımlar atmalarını sağlamak amacıyla seçilmiş bilgi akışını ve somut belgeleri yönlendirerek ya da reddiyesini oluşturarak, kitlelerin hislerini, güdülenmelerini, düşünce sistemlerini etki altına almaya çalışmak için yürütülen eylemlerin tamamıdır. Algılama yönetimi, çeşitli yolları kullanarak gerçekleri yansıtma, operasyon güvenliği sağlama, gerçeği gizleme ve çarpıtma, psikolojik operasyonları yönetme gibi unsurların bileşkesinden oluşur.

Bu tanıma göre algı yönetimi; ikna, propaganda, manipülasyon, kamu diplomasisi, stratejik iletişim gibi ikna ve iletişim becerileriyle ilişkili olan çok yönlü bir süreçtir. Algı yönetimi kavramı genel olarak uzmanlar tarafından “bilgi operasyonları” kavramının altında değerlendirilmektedir. Bu kavramların arasında kimi ayrımlar yapılsa da temel olarak, bilgi yoluyla hedef kişinin/kitlenin düşüncelerini, yorumlarını ve kararlarını etkilemek ortak noktalarıdır.

Artık günlük yaşamda da daha sık kullanılmaya başlanan manipülasyon kavramı (Özer, 2011): “Yönlendirme, seçme, ekleme ve çıkarma vb. yollarla bilgileri değiştirmektir. Bilgileri kendi çıkarı için kullanma, hile yaparak (fiyatları) istediği şekilde değiştirme; kendi bilgi ve öğretileri dışında kişileri etkileme ve yönlendirme” şeklinde tanımlanmaktadır.

Manipülasyon algı yönetimi süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Algı yönetimi, manipülatif bilgilere ihtiyaç duyduğu gibi, doğrular/gerçekler de algı yönetiminin bir parçası haline getirilebilir. Yani algı yönetimi, sadece çarpıtılmış, gizlenmiş, eklenmiş ve değiştirilmiş bilgilerin/haberlerin/yorumların yer aldığı bir süreç değildir; daha karmaşık, tedrici, kapsamlı ve uzun vadeli bir organizasyonu gerekli kılabilir.

Algı yönetimi kavramı psikolojik operasyon, psikolojik savaş, psikolojik harekât kavramları altında da değerlendirilmektedir. Bu bakımdan algı yönetimi ve manipülasyon, bir savaş biçimidir ve psikolojik savaşın altında yer alır. Yılmaz(2014), "psikolojik savaşın saldırı ve savunma silahı; propaganda, eğitim ve provokasyon; cephanesi ise söz, yazı, resim, broşür veya e-posta şeklindeki bilgidir" demektedir.

Savaş ve askeri stratejiler üzerine yazılan kitaplar klasik savaş ve psikolojik savaşın birlikte yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Klasik savaş, bedenleri, cepheleri, cephaneleri, stratejik mekânları ve toprakları hedeflerken, psikolojik savaş beyinleri, düşünceleri, algıları, yorumları ve gönülleri hedeflemektedir. Psikolojik savaşın maliyeti daha az, sonuçları ise daha kalıcıdır. Klasik savaşta yenilen bir grubun/toplumun, yeniden kendini toparlayıp ayağa kalkması mümkün olabilir ama psikolojik savaşta kaybetmiş, zihinleri esir olmuş kişi ve kitlelerin özgürleşmeleri mümkün değildir. Bu gerçeğe vurgu yapan Amerikalı stratejisyen Joseph Nye, yumuşak güç kavramını öne sürmekte ve Amerika'nın yumuşak gücünü kullanmasının daha maliyetsiz, kesin ve kalıcı sonuçlar getireceğini ifade etmektedir. “*Düşmanımızın bizim gibi düşünmesini sağlayabilirsek, savaşmak zorunda da kalmayız.*” gerçeğine yaslanan yumuşak güç; sinema,

müzik, tiyatro, bilim, edebiyat, sanat gibi kültürel araçların etkisine vurgu yapmaktadır (Nye, 2005).

✓ Hedef kitlenin algılarının yönetilmesi için pek çok şeye eş zamanlı olarak ihtiyaç duyulmaktadır. Medya, bilim insanları, halkla ilişkiler, kamu diplomasisi, eğitim, propaganda, istihbarat gibi mekanizmaların yanında sert güç de algıların yönetilmesi için devrede bulunması gerekmektedir.

Algı yönetimi ve manipülasyonun amacı sadece kısa süreli davranışları ve duyguları değiştirmek değil, uzun vadede tutumları da değiştirmektir. Sosyal psikolojinin bir konusu olarak tutumlar uzun zaman içinde oluşan, kolay değiştirilemeyen, kararlarımıza ve davranışlarımıza yön veren kabullerimizdir. Örneğin Avrupa Birliği'ne girip girmemek, NATO'ya üye olup olmamak, İsrail'i tanıyıp tanımamak gibi siyasal konulardaki kararlar/yargılar tutumlardan etkilendiği gibi; faiz, alkol, kılık-kıyafet, kadın-erkek eşitliği vb. konulardaki yargılarımız da tutumlarımızdan etkilenir. Davranışların değişmesi, tutumların değiştiği anlamına gelmeyebilir. Ancak tutumların değişmesi, duygu, düşünce ve davranış değişimini beraberinde getirecektir. Türkiye'deki muhafazakâr çevrelerin Avrupa Birliği'ne ilişkin tutum değişimi bunu örneklemektedir. AK Parti iktidarının ilk yıllarındaki söylem değişimi uzmanlar tarafından bu çerçevede tartışılmıştır. Kimi kesimler tarafından Milli Görüş çizgisinden gelen AK Parti kadrolarındaki söylem değişimi inandırıcı bulunmamış, tutumlarının değişmediği ama taktik olarak söylem ve davranışlarının değiştiği ifade edilmiştir. Sonraki yıllarda bu değişikliğin sadece söylem düzeyinde olmadığını gösteren gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle AB'ye girme konusundaki ısrar ve kararlılık Milli Görüş'ten gelen kadrolarda bu konuda bir tutum değişimi olduğunu düşündürmüştür.

Algı yönetimi ve manipülasyon, hedef kitlenin *istenmeyen* inançlarının yerine yenilerini koymayı amaçlayan zorlu ve uzun bir süreçtir. Uzmanlar bazı kişilerin ve toplumların algı yönetimine daha müsait, bazılarının ise daha dirençli olduğunu belirtmektedir. Taylor (2002) ve Schiller (1994) otoriter rejimlere göre, demokratik

önemi

toplumlarda yaşayanların algılarının daha kolay yönetilebileceğini ve onların manipülasyona daha yatkın olduklarını belirtmektedirler. Bunun temel sebebi, demokratik rejimlerin doğası gereği bilgi operasyonlarına açık olmasıdır. Otokratik rejimlerde bilgi operasyonlarının önemli bir aracı olan medya görece olarak daha fazla kontrol altındadır.

Hedef kişi ve kitlelerin özellikleri de algı yönetiminin başarısını etkileyen bir diğer unsurdur. Bazı kişilikler, bazı toplumlar daha kolay provake edilebilmekte, daha kolay manipülasyona maruz kalmakta ve daha kolay yönlendirilebilmektedirler. Callamari ve Reveron (2003) hedef kitlenin dışa bağımlılığının bunda önemli bir rol oynadığını belirtmektedir.

Bugün pek çok askeri ve siyasi stratejisyen zihinleri yönlendirmenin, algıları yönetmenin giderek daha önemli hale geldiğini belirtmektedir. Bu ise doğru bilgiyle yalan/yanlış bilgiyi birbirinden ayırt etmenin hayati önemine vurgu yapmayı gerektiriyor. İzak Şamir *"İsrail vatani uğruna yalan söylemek haktır"* (Mearsheimer, 2011) derken, algı yönetimi ve manipülasyonun özünde yer alan *yalan* kavramına da işaret etmektedir. Algı yönetimi ve manipülasyon kimi zaman içinde gerçeklikler taşısa da, sonuçta bir yalandır. Ancak tahmin edilebileceği gibi, önemli yalanlar daha gerçekçi, ustaca ve inandırıcı olmak zorundadır. Yalanın amacı hedef kişiyi kandırmaktır. Bu bakımdan algı yönetimi ve manipülasyon özünde bir yalanı ustalıkla taşır ve çoğu zaman hedef kişiye/kitleye kandırılmışlık hissi vermez. Algı yönetimi ve manipülasyonun başarısı da büyük oranda burada yatmaktadır.

Bu kitap, algı yönetimi ve manipülasyonun işleyiş sürecini anlatmaya çalışmaktadır.

Kitap altı bölüme ayrılmıştır. 1. Bölümde algı yönetimi ve manipülasyonun dayandığı temel kurallar açıklanmaktadır. Bu bölümde her bir kural farklı alanlardan çeşitli örnekler üzerinden anlatılmaktadır. Algı yönetmenlerin hassasiyetle uyguladığı ku-

ralların anlatıldığı bu bölüm yaşadığımız dünyada karşılaştığımız algı yönetimi süreçlerini ve manipülasyonları farkedebilmemizi amaçlamaktadır.

• Kitabın 2. Bölümü, algı yönetimi ve manipülasyon sürecinin günümüzde en önemli kavramlarından birisine ayrılmıştır. Özgürlük kavramının, zihinleri yönlendirmenin ve manipüle etmenin nasıl etkili bir aracı olarak kullanıldığını aktarmaya çalışmaktadır.

3. Bölüm, bilimin algı yönetimi ve manipülasyonun etkili bir aracı olarak nasıl kullanılabileceğini, hâlâ büyük kitleleri etkilemeye devam eden iki önemli vaka üzerinden açıklamaya çalışıyor. Bölümün girişinde, bilimin, kitlelerin zihinlerini yönlendirmek ve manipüle etmek için nasıl önemli bir güç olarak kullanılabileceğine ilişkin üç farklı alandan üç örnek sunulmaktadır. Sonrasında, 20. yüzyılın ahlakını değiştiren adam olarak bilinen Alfred Kinsey'in 1948 ve 1953 yıllarında yapmış olduğu iki araştırma üzerinden Amerikan halkının ahlaki ve hukuki yapısının nasıl değiştirildiği anlatılıyor. Özellikle bu bölümde okuyucularımız ülkemizde maalesef hiç bilinmeyen Judith Reisman'ın 40 yıllık mücadelesiyle tanışacaklar. Manipülatif bir araştırmaya dayanılarak Amerikan halkının ve dünyanın aile, kadın ve çocuklara ilişkin ahlaki yargılarının nasıl değiştirildiğinin anlaşılması algı yönetimi sürecini anlamak açısından oldukça önem arz ediyor. Kinsey'in yaptığı araştırmanın arkasında Rockefeller Vakfı'nın olduğunu, hemen arkasından Amerikan hukuk sisteminin değiştirilmesi için Amerikan Barolar Birliği'nin yaptığı çalışmanın arkasında da aynı Vakfın imzasının olduğunu görmek algı yönetimi süreçlerini kimlerin yönettiği konusunda da bir fikir sahibi olmamızı sağlıyor. Bu bölümün 2. örneği LGBT hareketler üzerinden veriliyor. LGBT konusu algı yönetimi ve manipülasyonun çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır. Önce Amerikan halkının, sonrasında ise dünya halklarının bu sapkınlığı normal kabul edebilmesi için nasıl manipüle edildiği bu bölümde ele alınmaktadır.

4. Bölümde ilk olarak algı yönetimi ve manipülasyonun tarihine ilişkin bilgi verilmektedir. Daha sonra Peygamber Efendimiz (s) döneminde müşrikler ve münafıklar tarafından gerçekleştirilen

algı yönetimi ve manipülasyon, İfk Hadisesi ve Mescid-i Dırrar olayları üzerinden anlatılmaktadır. Yine Velid Bin Mugire'nin Kur'an'ın indirilmesine ilişkin gösterdiği yaklaşım algı yönetimi çerçevesinde ele alınmaktadır.

5. Bölüm aldatılmaya yatkın kişiliği analiz etmektedir. Bu bölümde tarihin ilk algı operasyonu olarak değerlendirebileceğimiz Şeytanın Cennette Hz. Âdemle karşılaşması incelenmektedir. Bu olaydan yola çıkarak insanı kandırılmaya yatkın hale getiren kişilik özellikleri ele alınmaktadır.

6. Bölüm algı yönetimi ve manipülasyona karşı nasıl direnebileceğimizin cevabını aramaktadır. Bunun için üç temel haslete vurgu yapılmakta ve eleştirel düşünme becerileri üzerinde biraz daha ayrıntılı bir şekilde durulmaktadır.

Kitapta algı yönetimi ve manipülasyon sürecinin anlaşılabilmesi için mümkün mertebe fazla örnek sunulmaya çalışılmıştır. Örnekler sağlık, eğitim, bilim, siyaset, sinema, ticaret ve İslâm tarihi gibi farklı alanlardan seçilmiştir.

Kitabın, okuyucularımıza faydalı olmasını niyaz ediyorum. Hiç kuşkusuz, bütün hayırlar ve güzellikler Allah'tan, kusurlar bizden kaynaklanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

KANDIRMANIN KURALLARI

Modern algı yönetimi ve manipülasyon tekniklerinin başarıya ulaşması için bazı kurallar bulunmaktadır. Bu kurallara dikkatle riayet edilmesi gerekir. Aksi takdirde hedef kitlede istenen değişim sağlanamaz. Bu kuralların hassasiyetle yerine getirilmesi algı yönetimi ve manipülasyonun başarıya ulaşacağına garanti olmamakla birlikte, başarıya ulaşma ihtimali bu kurallara bağlıdır.

Bir kandırma sürecinin temelde dört bileşeni bulunmaktadır. Kandıran, kandırılan, kandırma konusu ve bağlam.² Algı yönetimi ve manipülasyon tekniklerinin başarıya ulaşması, tamamıyla, süreci yöneten algı yönetmeni ve manipülatörün becerisine bağlı değildir. Manipülatör ve algı yöneticisi ne kadar yetenekli olursa olsun kandırma sürecindeki kritik bileşen *kandırılana*dır. Kandırma süreci doğası gereği içinde bir takım kusurlar barındırır. Bu kusurların kandırılan tarafından farkedilebilme becerisi, sonucu değiştirmede önemli bir faktördür. Algı yöneticisi ve manipülatörün kandırma konusunu, bağlamı ve uyguladığı teknikleri kontrol altına alabilme ihtimali olsa da, kandırılanı tamamen kontrol altına alması, kendisine değil kandırılana bağlıdır. O halde, kandırma sürecinin en kritik bileşenin kandırılan olduğunu söyleyebiliriz. Ama yine de kandırıcı için, kandırılıandan bağımsız olarak uyulması gereken kurallar, başarının ön şartı olduğu için ilk olarak bu kuralların ne olduğuna bakılmalıdır.

² Kitabın, 2, 3 ve 4. bölümleri "konu" ve "bağlama"; 5 ve 6. bölüm "kandırılana" yoğunlaşmaktadır. Bu bölüm, kandırmanın dayandığı kuralları anlatırken, algı yönetimi ve manipülasyonun diğer bileşenlerine ilişkin de bilgi vermektedir. Yine de her bölümde algı yönetimi ve manipülasyonun bütün bileşenleri bir bütünlük içinde analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu bölümde her bir kuralı örnek olaylar ve vakalar üzerinden inceliyoruz. Kandırmanın konusuna, önemine ve derinliğine bağlı olarak, bu bölümde inceleyeceğimiz kuralların, bazen bir veya bir kaç, bazen de tamamı kandırma sürecinde yer alabilmektedir. Kuşkusuz, algı yönetimi ve manipülasyona direnmenin ilk şartı, kandırma sürecinin dayandığı temel kuralların farkında olmaktır.

1. Kural: Amacın Gizlenmesi: “Niçin” Sorusunun Sorulmasına İzin Vermemek

Amacın gizlenmesi en önemli kuraldır. Kandırma sürecinin amacı “kandırmak” olduğu için, hiç bir kimseyi “*Seni kandırmak istiyorum*” diyerek kandıramazsınız. Bu sebeple algı yönetimi ve manipülasyon süreci amaç doğrultusunda işletilir ama amaçtan hiç söz edilmez. Kandırılan kişiye gideceği yol gösterilmeli, ama bu yolun nereye çıktığı bilgisi saklı tutulmalıdır. Algı yöneticisi ve manipülatör, çoğu zaman, amacı gizlemek için *sahte bir amaç* üretir. Kandırılan kişinin istenen yönde harekete geçmesi, sahte amacın kandırılan kişinin özelliklerine uygun bir şekilde üretilmesine bağlıdır. Bunun için kandırılan kişi ya da toplumun iyi analiz edilmesi gerekir. Dolayısıyla kandırılan kişi yolu görür ama bu yolun nereye varacağıyla ilgili kendisine verilen bilgi ya da kandırılan kişinin öngörüsü tamamen hatalıdır.

Türkçe’de sebep bildiren soru kelimesiyle (neden) amaç bildiren soru kelimesi (niçin) birbirlerinin yerine kullanılabilir. ‘Neden’ soru kelimesini, açıkladığımızda “*bunu eden şey nedir?*” demektir. ‘Niçin’ ise, “*bu ne için?*” anlamına geliyor. Fakat her iki soru kelimesi de sebepleri ve amaçları öğrenme maksadıyla kullanılabilir. Belki de bunun yol açtığı karışıklıktan olsa gerek, sebep ve amaç arasındaki önemli farka yeterince dikkat etmiyoruz. Sebepler bir olayın, bir davranışın, bir durumun öncesiyle ilgilidir. Sebep sorusu bizi geçmişe götürür. Amaç sorusu ise bizi geleceğe götürür.

Belki de bilimin sebeplerle daha çok ilgileniyor olmasından olsa gerek, amaçlardan çok sebeplerle ilgiliyiz. Bir şeyin neden

yapıldığını anlamak, ne amaçla yapıldığı hakkında bilgi vermeye-bilir. Örneğin yağmurun yağma sebebini bilmek, yağmurun yağma amacıyla ilgili bilgi vermez. *Suzelax*

Sebepler *olmuş olan* şeylerle ilgilenirken, amaçlar *olacak olan* şeyle ilgilenir. Sebep soruları bizi *geçmişe* götürürken, amaç soruları *geleceğe* götürür. Sebepler *var olanı* bulmayı, amaçlar *çıkarmayı* ve *öngörmeyi* gerektirir. Bir olayın/durumun sebebi/sebepleri *doğru ve hak* olabilirken, amacı/amaçları *yanlış ve batıl* olabilir.

Sebeplerin amaçları gizleyebileceğini çoğu zaman fark edemiyoruz. Örneğin çocukluğumuzda Ramazan'da teravih namazları akşamları sokağa çıkabilme amacımıza hizmet eden güzel bir sebepti. Dışarı çıkma sebebim ile çıkma amacım arasında kimileyin birbiriyle çatışan farklar bile bulunabilir. Sebepler algı yönetmenleri için amaçları görmemizi engelleyen bir perde gibi kullanılabilir.

Amacın gizlenebilmesi için gerçekçi bir sebebin perde olarak kullanılması ve sahte bir amaç var edilmesi gereklidir. Halkla ilişkiler ve propagandanın babası olarak bilinen Edward Bernays, kadınları sigara bağımlısı yapan meşhur kampanyasında amacını ustalıkla gizleyebilmiştir.

Edward Bernays: Kadınları Sigaraya Başlatan Adam

Edward Bernays'in Lucky Strike sigara firması için 1929 yılında New York'ta yürüttüğü kampanya amacın gizlenmesi ve sahte amaç üretilmesine ilişkin çarpıcı bir örnektir.

Şekil 1: Edward L. James Bernays

Edward Bernays (şekil 1)³ halklar ilişkiler ve pazarlama tarihinin öncü isimlerinden biridir. Sigmund Freud'un hem baba hem de anne tarafından yeğeni olan Bernays Lucky Strike firmasıyla sigara satışlarını arttırmak amacıyla bir anlaşma yapmıştır. Bernays'in manipülasyon tekniklerini başarıyla uygula-

³ Şekil 1'deki fotoğraf şu adresten alınmıştır: http://www.sourcewatch.org/index.php/File:Edward_Bernays.jpg

duğu proje, sonuçları itibariyle oldukça etkili olmuştur (Amos ve Haglund, 2009).

1900'lü yılların başlarında Amerika'da kadınların halk arasında sigara içmesi ayıplanıyor, doğru bulunmuyordu. Ayrıca kadınların umuma açık yerlerde sigara içmesi bazı yasalarla yasaklanmıştı (Kalender, 2013). Kadınlar arasında sigara içme oranı oldukça düşüktü (%5 civarında). American Tobacco Company'nin sahibi George Washington Hill, sigara kullanımının kadınlar arasında da yaygınlaştırılması halinde, cirosunun büyük bir artış göstereceğini biliyordu. Bernays'le bunu gerçekleştirmesi için bir anlaşma yaptı. Edward Bernays, Freud'un ve çeşitli psikologların da görüşlerini aldıktan sonra, oldukça ilginç bir proje hazırladı. Bir grup feminist kadınla anlaşarak onları örgütledi. Bu kadınlar New York'ta her yıl yapılan Paskalya yürüyüşüne katılacak, geçit esnasında jartiyerlerinden çıkardıkları sigaraları yakacaklardı. Projenin ana teması şuydu (Erdoğan, 2006): *Kadınlar Amerika'da erkekler tarafından baskıya uğruyor, özgürlükleri kısıtlanıyordu. Sigara, bu erkek egemen baskıya*

Şekil 2: 1929 Paskalya Geçidi. Kadınlar Lucky Strike İçiyor

karşı başkaldırma anlamına geliyordu. Ayrıca Amerika'nın özgürlüğünü sembolize eden Özgürlük Heykeli de elinde bir meşale tutuyordu. Kadınların ellerinde yanan sigaralar da onların erkek egemen düzene karşı 'özgürlük meşaleleri' olacaktı.

Bernays bir grup gazeteciyle de anlaşmıştı. Geçit esnasında sigara içen kadınların fotoğraflarını çekecek (Şekil 2),⁴ kampanyanın teması doğrultusunda haberleştireceklerdi. Kampanya o denli başarılı oldu ki, 1923 yılında kadınların sadece %5'i sigara içerken bu rakam 1929 yılında %12'ye ve sonraki bir kaç yıl içinde de %35'e çıktı.

⁴ Şekil 2'deki fotoğraf şu adresten alınmıştır: http://ltpublicrelations.com/wp-content/uploads/2014/07/340px-Tupakoivia_naisia.jpg

Bernays kadınların sigara içmesini “kadınların özgürlüğü” olarak kodlamıştı. Toplumda medyanın da desteğiyle “sigara içen kadınlar özgür kadınlardır” algısı oluşturulmuştu. Konu, kadının özgürlüğü bağlamında tartışılırken, Lucky Strike firması satışlarını katlamış, kasasını doldurmuştu.

Bernays’in toplumun önüne çıkıp, “Kadınların sigara içmesi tütün şirketlerinin cirolarını arttıracak. Bütün kadınlara sesleniyorum, lütfen sigaraya başlayın.” demesi herhalde saçma olurdu. Ama amaçlanan ve olan şey tam da buydu. Sigara içmenin kadınları özgür yapacağı Bernays’in kadınlar için ürettiği sahte bir amaçtı.⁵

Kendim İçin İstiyorsam Namerdim

Türk siyasetinin önde gelen isimlerinden Süleyman Demirel’in tarihe geçmiş meşhur bir sözü vardı: “Kendim için bir şey istiyorsam namerdim!” Algı yönetmenleri yaptıkları şeylerin kendi faydalarına değil, bizim faydamıza olduğuna bizi ikna ederek başarılı olabilirler. Demirel’in sözündeki gerçek hiç değişmediği gibi günümüzde daha ustalıkla uygulanıyor.

Lucky Strike’in kampanyasında da görüldüğü gibi, kadınlar tüccarlar ve pazarlamacılar için “müşteri”den başka bir anlam ifade etmese de, bu kavram pragmatist bir içeriğe sahip olduğu için iticidir. O yüzden gözü sadece bizim cebimizde olan pek çok firma, yaptığı reklamlarda kendilerini bizim iyiliğimizden ve mutluluğumuzdan başka bir şey düşünmeyen *içten bir dost* olarak takdim eder.

Örneğin A otomobili, ailemizi bir araya getirip, bizi pikniklere götüren, unutamayacağımız bir gün yaşamamızı sağlayan, yağmur yağdığında içinde bizi saklayan, bir *anne kucağı* gibi sunulur. X

⁵ Aydın Ziya Özgür’ün editörlüğünü yaptığı ve Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları arasından çıkan “Halkla İlişkiler” adlı ders kitabında, Bernays’ten övgü dolu sözlerle bahsedilmesi ilginçtir. Kitapta Bernays’in yürüttüğü çalışmalar “başarılı” olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, Bernays’in, feministleri ve gazetecileri örgütleyerek gerçekleştirdiği, kampanyanın manipülatif yönü hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

✧ firmasının bisküvisi, yurttta aile hasretiyle yanıp tutuşan bir öğrenci için *anne eli* değmiş şefkati simgeler. Bir GSM firması, özlemle beklediğimiz oğlumuzun sesini duyuran *müşfik* bir elçi gibidir. Hiç birisinin para kazanma gibi bir amacı yoktur. Örneğin hiç bir televizyon ya da gazetede, “Çok sevdiğiniz A firmasının CEO’suyum. New York’a gittiğimde geceliği 20 bin Euro olan President Wilson Oteli’nde kalabiliyorsam bu sizin sayenizde. Ha ayrıca, oğluma yeni aldığım Porche’nin ödemesinde de sizin çok katkınız oldu. Teşekkürler Türkiye...” gibi bir reklam metni duyamazsınız. Ama sonuçta gerçek budur.

Benim gibi. Kredi kartı olmayan pek çok kişi bankaların gönderdiği temsilcileriyle karşılaşmıştır. Kredi kartınızın olmadığını bir şekilde öğrenir ve sizi bulurlar. Genelde bir kadın, bir erkek olarak gelen bu temsilciler, sanki manken ajansından gelmiş gibidirler. İyi konuşurlar ve her şeyden önemlisi ne kadar da iyi yürekli dirler! Kredi kartının *benim* için ne kadar faydalı ve gerekli olduğunu öyle anlatırlar ki, sanki satış temsilcisi değil bir iyilik meleği gibidirler. “Benim için zahmet edip buralara kadar gelmişsiniz, siz söyleseydiniz ben gelirdim” diyesiniz gelir. Kârın hiç bir önemi yoktur. Sadece benim iyiliğimi istemektedirler. Bunu daha iyi anlayabilmemiz için bizi kurgulanmış bir hikâyenin içine yerleştirirler:

Diyelim ki, Kayseri’ye teyzenizi ziyarete gidiyorsunuz. Arabanız bozuldu ve yolda kalakaldınız. Kimseyi tanımayorsunuz. Tamirciye çektiniz. Size çıkardığı fiyatı ödemeniz mümkün değil. Öyle değil mi? Hangimizin başına gelmiyor ki böyle şeyler!

Kendinizi, gurbet ellerde biçare kalmamanız için ta ayağınıza kadar gelen bu hanımefendi ve beyefendiye müteşekkir hissedersiniz.

Haritaları Değiştiren Yalan: Saddam’ın Kimyasal Silahları

Amerika 2003 yılında Irak’a niçin saldırmıştı? Mazlum Irak halkını zalim Saddam’ın elinden kurtarmak ve Ortadoğu’yu kan gölüne çevirebilecek kadar gözü dönmüş bu caninin bir delilik yapmasını önlemek için! Diğer bir deyişle *özgürlük ve demokrasi*

getirmek için. Bana kredi kartı vermek için gece gündüz çalışan banka, bizi otomobil sahibi yapıp ailemizle mutlu bir hayat sürmemiz için çabalayan firma nasıl ki bizim iyiliğimizi düşünüyorsa, aynen öyle. ABD'nin Irak'a girmesinin elbette ki, petrol ve enerji kaynaklarının kontrolü ve İsrail'in güvenliğiyle bir ilgisi yoktur. Amaç Ortadoğu halklarının iyiliğinden başka bir şey değildir!⁶

Amerika'nın Irak'a saldırmak için ürettiği sahte amaç inandırıcı olmuş muydu? Kimyasal silah yalanı, Amerika'nın BM güvenlik konseyinden bir karar çıkarabilmesi için yetmedi. Yine de, 2001'deki ikiz kulelere yapılan saldırının psikolojik ikliminde söylenen "kimyasal silah" yalanı çok uluslu bir koalisyon kurularak Irak'ın işgal edilmesinin temel gerekçesi oldu.

2. Kural: Gerçeğe Yaslanmak: Yalanın En İyi Koruyucusu Doğrulardır

John J. Mearsheimer (2012), *Liderler Neden Yalan Söyler? Uluslararası Politikada Yalan Gerçeği* isimli kitabında Winston Churchill'den şu sözü aktarıyor:

- ✧ Savaş zamanında hakikat, daima bir grup yalanlar muhafızının refakat etmesi gereken çok kıymetli bir mücevher gibidir.
- ✧ Churchill'in söylediği sözün tersi de geçerlidir: Bir yalanı, en iyi, bir grup doğrular muhafızı korur.

Manipülasyonun gizlediği amacı görebilmek, manipülasyon ve algı yönetiminin başarısını düşüreceği için, söylenen yalanın kalitesi önemlidir. Nitelikli bir yalan içinde her zaman önemli oranda gerçek taşınmalıdır. Marka bir firmayı taklit eden çakma bir ayakkabının gerçeğinden ayırt edilebilmesinin zor olmasıyla övünen üretici, bu gerçeği ifade etmektedir. Hatta bazıları daha ileri gidip "*Orjinalinden daha iyi*" diye gururlanırlar. Yani bazen,

⁶ Afganistan ve Irak'ın işgaline 11 Eylül'de New York'ta ikiz kulelere yapılan saldırı gerekçe oluşturmuştur. Can (2015) 11 Eylül olaylarının işgal için nasıl manipüle edildiğini, 7 Ocak 2015'te "Fransa'nın 11 Eylül'ü" olarak isimlendirilen Charlie Hebdo saldırılarıyla arasındaki benzerliklere vurgu yaparak incelemektedir.

~ yalan söyleyen kişi bizim için yalanın *gerçekten* daha iyi olduğuna bizi inandırabilmeyi deneyebilir.

~ Yönetmenliğini Peter Weir'in yaptığı başrolünde Jim Carrey'in oynadığı *Truman Show* isimli film, içinde bulunduğumuz *gerçeklerin* *gerçekle hiç de alakası olmayabileceğini* oldukça etkili bir biçimde anlatmaktadır. Filmin konusu şöyledir⁷:

Truman Burbank karpostalları aratmayacak güzellikte bir adada yaşamaktadır. Bir işi, evi ve çok sevdiği karısı vardır. Ancak Truman dışında herkes bunun bir oyun olduğunu bilir. Truman'ın yaşamı, gerçek sandığı bu stüdyolarda tam otuz yıldır aralıksız olarak ve reklam vermeden 24 saat boyunca canlı olarak televizyonda yayınlanmaktadır.

Truman'ın annesi, babası ve eşi kısacası tüm ailesi sahtedir. Çocukluğunda bile dış dünyanın olmadığına Truman ikna edilmeye çalışılmıştır. Okullarında kâşiflik gibi dış dünyanın görülmesine sebep olacak meslekleri öğrenmesine izin verilmemiştir. Truman'ın denizden korkması için babasının kayıkta denizde boğulma sahnesi kurgulanmıştır.

Truman sahte bir yaşamın içindedir ancak, bir insanın yaşamında olabilecek pek çok şey Truman'ın hayatında da vardır; okul, evlilik, aile, ölüm, iş yaşamı, arkadaşlar vs... Sahtelik o kadar gerçeklere yaslanarak kurgulanmıştır ki, Truman hayatının bir stüdyoda devam ettiğini anlamak için küçük ayrıntılara ve tabi ki şüpheye ihtiyacı vardır.

Film, büyük yalanların açık gerçeklere yaslanması gerektiğini ortaya koymakla birlikte, Truman'ın algılarını yönetmek için başvuru- rulan iyi hesaplanmış teknikler hakkında da önemli ipuçları veriyor.

Yalan büyük, amaç çok önemliyse yalanın açık gerçeklerin içine dikkatlice yedirilmesi gerekmektedir. Yalan tek başına durmamalıdır; gerçeklerin arasında yer almalıdır. Aynı şey satış için de geçerlidir; bir şeyi satmaya çalışıyor gibi yaparsanız, müşteri almamak için direnebilir ya da en azından sizinle pazarlık eder. Özellikle güçlü

⁷ www.wikipedia.org'tan yararlanılmıştır.

alışkanlıkların değiştirilmesini amaçlayan fikir satışında, doğrudan pazarlama yerine dolaylı pazarlama yapılmaktadır. Kurbağanın ürkmemesi için bu gereklidir.

Doğrudan Pazarlama ve Dolaylı Pazarlama: Tencere Satmak İle İdeoloji Satmak Arasındaki Fark

• Amacın gizlenmesi ve sahte amaç üretilmesi bazı konular için çok daha önemlidir. Özellikle geleneklerin değiştirilmesi, köklü tutumların ve inançların dönüştürülmesi söz konusuysa sahte amaç çok daha gerçekçi ve dolaylı yollardan karşımıza çıkabilir.

'Dolaylı yollar' ile neyi kastettiğimizi bir örnekle açıklayalım. Çin'de gizli bir örgüt evi olduğundan şüphelenilen bir evde kalanlarla istihbarat elemanları görüşmek, tanışmak ve konuşmak istemektedir. Elbette ki, kapıyı çalıp "*Biz MSS'den⁸ geliyoruz. Sizinle mümkünse dost olup, sizin örgütü zaman içinde çökertmek istiyoruz. Umarız rahatsız etmiyoruzdur.*" diyemeyeceklerine göre, evdekilerin şüphelenmeyeceği gerçekçi ve doğal bir tanışma yolu bulmaları gerekir. İstihbarat elemanları gerekli kurumlarla da işbirliği yapıp, şüpheli evin bir kaç kilometre ötesinden yol asfaltlama çalışmalarına işçi olarak katılırlar. Şüpheli evde kalanlar bir kaç haftadır devam eden hummalı bir yol çalışmasına tanık olurlar. Grayderler, vinçler, kazmalar, kürekler, güvenlik tabelaları, servis yolunun açılması vb. her şey normal bir yol yapım sürecine uygundur. Yol yapımı, şüpheli evin önüne geldiğinde istihbarat elemanları işçi kıyafetleriyle evin kapısını çalıp, yakıcı güneşten terlemiş alınlarını silerek bir bardak su isterler. Sularını içerken birkaç kelam etmekten daha doğal ne olabilir ki? Dahası, muhtemel örgüt elemanları da günlerdir çalışan bu işçilere bir bardak suyu, birkaç kelamı esirgemek istemezler.

İfade ettiğimiz gibi, toplumsal kuralların, geleneklerin, inançların ve tutumların değiştirilmesi gibi önemli bir amaca hizmet edecek bir proje yürütülürken çok daha dikkatli olunmalıdır. Hedef kitle gerçek amacı asla anlamamalıdır. Sahte amaç *gerçekçi* sebeplere

⁸ MSS: Çin Devlet Güvenlik Bakanlığı

yaslanmalıdır. O yüzden dolaylı yolların kullanılması önem kazanmalıdır. Sözelimi, kapımıza gelen bir pazarlamacı bize mutfak robotu satmak istiyorsa, mutfak robotunun faziletlerini ne kadar etkili anlatırsa anlatsın, sonuçta yapılan şeyin bir *satış* olduğunu biliriz. Pazarlamacının evimizde kan-ter içinde kalarak verdiği konferansın sonunda bizden beklediği şey çok açıktır. Yapılan şey *doğrudan pazarlamalıdır*. Ama dolaylı pazarlamada bize satılan ürünün ve satıcının farkına varmamız zorlaşabilir. Diğer bir ifadeyle *satışı* fark edebilmek daha dikkatli bir göz gerektirir. Özellikle fikirler ve ideolojilerin dolaylı yollardan pazarlanması daha etkilidir. Çocuk eğitimiyle ilgili anne-baba tutumlarının değiştirilmesi, sahte amacın gerçekçi nedenlere yaslanarak pazarlanmasına önemli bir örnektir.

Çocuk Eğitimi: Anne-Babalar Nasıl Manipüle Edildi?

1990'lı yıllardan itibaren Türkiye halkı olarak çocuk eğitimi konusunda bilinçlenmemiz için *etkileyici* bir çaba gösteriliyor. Bu konuda yüzlerce kitap yazıldı. Yüzlerce psikolog ve pedagoğ televizyon kanallarından anne-babalara çocuk eğitimi konusunda yaptıkları yanlışları (bunlardan bazıları gerçekten yanlıştı) anlattılar. Pısırık, çekingen, kendi hakkını savunamayan, derslerde bildiği soruları bile parmak kaldırıp cevaplamaya utanan çocuklar örneklerle anlatıldı. Dahası 1970'li, 80'li yılların "otoriter anne-babalarının" çocukları olan yeni nesil anne-babalar için anlatılan her örnek, kendi hayat hikâyelerinden bir parça gibiydi. Uzmanlar çok haklıydı. Eğer bugün asgari ücrete talim bir işte çalışıyorsak, iyi bir üniversite okuyamamışsak, iki lafı bir araya getirip insanların önünde konuşmaya çekiniyorsak, ya da olabileceğimizden daha iyi bir yerde olamamışsak bunun sebebi bu olmalıydı: Anne babamız bize değer vermemiş; '*cezayla-korkuyla*' bizi büyütmişti.

Uzmanlar, yıllardır bizi uyarıyor. Çocuklarımıza önem vermemizi söylüyor. Evde bir karar alırken, 6-7 yaşında deyip onları küçümsemeden, onlara da danışmamızı öneriyor. Örneğin onlarla konuşurken, çocukla aynı göz hizasına gelecek kadar çöküp öyle konuşmamızın önemli olduğunu herhalde konuyla az-çok ilgilenen

herkes duymuştur. Neden? Çünkü bu onlara değer verdiğimizizi gösterir. Aksi takdirde, çocuk kendisini değersiz hisseder, özsaygısı zedelenebilir; Allah korusun, yarın birgün utangaç, çekingen, başarısız biri olursa bunda bizim payımız büyük olacaktır!

Çocukların düşüncelerini almak günümüzde çok önemli. Bilinçli anne-baba olmanın vazgeçilmez bir kriteri. Bir dönem çalıştığım anaokulunda çocuklarını okula kaydettirip kaydettirmeyeceklerini çocuklarının kararına bırakan anne-babalarla karşılaşıyorduk. Biz yaklaşık bir saat boyunca okulu anlattıktan sonra, anne, gözüyle çocuğunu işaret ederek "Tolga karar verecek" diyordu. Hepimiz Tolga'ya dönüp, nefesimizi tutarak onun ne diyeceğine odaklanıyorduk. Tolga "İh.. İstemiyorum işte" derse, yapacak bir şey kalmıyordu. Ben "Hanımefendi niçin böyle yapıyorsunuz?" diye sorduğumda, şöyle bir cevapla karşılaşılabiliyorduk: "Biz Tolga'nın karar verme becerilerini geliştiriyoruz."

Tolga'nın karar verme becerilerinin geliştirilmesi niçin bu kadar önemliydi? Elbette ki, Tolga'nın geleceği için. Tolga büyüdüğünde daha önemli kararlar alabilsin, özgüvenli, başarılı, tuttuğunu koparan biri olabilsin, kendi ayakları üzerinde durabilsin diye... Kaldı ki, kendi ana-babaları onlara düşüncelerini pek sormamış, onları kaale almamıştı. Yalan mıydı? Uzmanlar sadece farkındalık sağlıyordu. Gerçek, tam da buydu. Ama acaba uzmanlar (ve tabi ki anne-babalar) bu gerçeğe yaslanarak başka bir amaca hizmet ediyor olabilirler miydi?

Çocukların Özsaygısı ile Patronların Cirosu Arasındaki İlişki

Tolga'nın düşüncelerini sormanın, fikirlerini almanın gelecekte onu özgüvenli ve başarılı birisi kılıp kılmayacağı ileride anlaşılacak. Ama 'çocuğun özsaygısı/özgüveni' konusunun acaba gerçek amacı başka bir şey olabilir mi?

Lindstrom ve Seybold'un (2003) *Brand Child* başlıklı kitabı bu soruya cevap vermemize yardımcı olabilir. Kitabın alt başlığı

şöyle: "Günümüz Dünya Çocuklarının Satınalma Güçleri, Tüketim Tercihleri ve Markalarla Olan İlişkileri"

Lindstrom, kitabın hemen girişinde şu önemli tespiti yapıyor: *Günümüz çocukları yılda 300 milyar dolarlık bir harcama yapıyor. Ayrıca 1.88 trilyon dolarlık bir tüketime etki ediyor.* Bu kitabın anne-babalar için değil, firmalar için yazılmış olduğunu hatırlatmak gerekiyor. Kitap, günümüz çocuğunun inanılmaz *satın alma gücünün keşfedilmesi* gerektiğini anlatıyor. Lindstrom ve Seybold, 'çocuk ve marka' arasındaki duygusal ve güçlü ilişkinin nasıl kurulabileceğinden, çocukların tüketim gücünden nasıl faydalanabileceğine kadar işadamlarına istatistiklere ve örnek olaylara dayanarak ipuçları veriyor. Çocuk deyiş geçmemek gerekiyor; yaklaşık 2 trilyon dolarlık bir pazar. Patronların ve CEO'ların keyifle okuyabileceği bir kitap!

Peki, ama bu pazar nasıl oluştu, çocuklar yaklaşık 2 trilyon dolarlık bir tüketime etki edecek *gücü* nasıl elde ettiler? Şu soru, çocuktan patrona giden bu dolaylı yolu görmemizi sağlayabilir: Yeni nesil anne-babaları eğitmenin bu pazarın oluşmasında etkisi olabilir mi? Başka bir şekilde ifade edersek, *çocuklarımızı elinden tutup patronlara götürmemizi sağlayan yolun taşlarını (en azından bir kısmını) psikologlar ve pedagoglar döşemiş olabilir mi?*

Sözgelimi, şu Tolga'nın karar verme becerilerini geliştirmek isteyen anne-babayı düşünelim. Bilinçli anne-baba olabilmek için muhtemelen pek çok uzmanın kitabını okudular. Pek çok psikolog ve pedagoğu dinlediler. Seminerlere katıldılar, belki de seminer sonrası uzmanın yanına gidip *"Tolgayla şöyle bir sorunum var. Sizce ne yapmalıyım?"* türünde sorular sordular. Tolga'nın, özgüvenli bir çocuk olması için onun kararlarına ve düşüncelerine de saygı göstermesi gerektiğini öğrendiler. Tolga'nın evde söz sahibi olması, çocukların arzu ve isteklerinin sınırsız olabileceğini dikkate aldığımızda, evin bütçesi üzerinde de belli bir oranda söz sahibi olmasını beraberinde getirir.

Üniversitede bir öğrencim, çanta satan bir dükkânda çalıştığı zamanlar yaşadığı bir olayı anlatmıştı. Tolga gibi, karar verme becerileri gelişmiş bir çocuğa aile çanta almak istiyor. Öğrencimiz

çeşitli çantalar gösteriyor, ama çocuk ısrarla prestijli bir markanın çantasını istiyor. O çantanın fiyatı diğer gösterilen çantaların 2-3 katı olmasına rağmen, çocuğun kararına *saygı* duyan aile marka çantayı alıp gidiyor.

Burada şu soru önem kazanıyor: Acaba anne-baba Tolga'nın karar verme becerilerini mi geliştirmiş oluyor, yoksa Tolga'nın popüler kültürün etkisiyle yaptığı tercihe boyun eğmek zorunda mı kalıyor? "*Çocuklarınızın karar verme becerisini geliştirin.*" diyen uzmanlar, gerçekte çocukların kararlarını belirleyen kültür endüstrisinin varlığını ya görmezden geliyorlar, ya da bunun farkında değiller. *Çocuklarımızın kararı, gerçekten çocuklarımızın kararı mı?*

- Sonuçta, çocukların karar verme becerilerinin gelişmesinden en çok mutlu olanların başında popüler kültür endüstrisi, patronlar ve iş adamları geliyor olsa gerek.

3. Kural: Uzmanlık, Güvenilirlik ve Saygınlık: Akredite Edilmiş Bilgi

Algı yönetimi ve manipülasyonun başarılı olabilmesi için dikkat edilmesi gereken üçüncü kural güvenilirlik ve saygınlıktır. Saygınlık; toplumsal statü, unvan ve prestij ile ifade edilirken, güvenilirlik; algı yönetmeni ve manipülatörün menfaat ve çıkar için bizimle iletişim kuruyor görünmemesidir. Güvendiğimiz kişilerin bizim üzerimizde daha etkili olacağı açıktır.

Algı yönetmenleri ve manipülatörler özellikle uzun vadeli ve köklü sonuçları olabilecek değişimleri yönetirken güvenilirlik kriterine özel bir ihtimam göstermek zorundadırlar. Sosyal psikolojinin yaptığı deneylerden çok şey öğrenen algı yönetmenleri ve manipülatörler öncelikle halkın nazarında güvenilirliği arttıran faktörleri incelemişlerdir: Bizler kimlere daha çok güveniyoruz?

Bir kişinin güvenini kazanmak uzun bir zaman alır. Bu, bazen ayları-yılları gerektirebilir. Uzun yıllardır tanıdığımız ve tutarlılığına her zaman şahit olduğumuz birisine güveniriz. Ya da bizim için önemli fedakârlıklar yapmış/yapabilmiş birisi de güvenimizi kazanır.

Tutarlılık ve fedakârlık güven elde etmenin çok önemli iki yolu olsa da, bunlar uzun zaman alan yollardır. Kimi zaman pazarlamacıların bu kadar vakti olmayabilir. Böyle durumlarda güven kazanmanın kısa yolları kullanılır.

✍ Bir kişinin uzman olduğunun, alanında otorite olduğunun söylenmesi modern çağ insanın kime güveneceğini anlamak için en sık kullandığı kısa yoldur.

Uzmanlar, hayatımızdaki en kritik kararları almamızda oldukça belirleyicidir. Örneğin, bir önceki kuralda da vurguladığımız gibi, nasıl bir insan olacağımıza, nasıl bir anne-baba olacağımıza büyük oranda uzmanlar karar veriyor. Burada yeri gelmişken, uzman etkisinin, anne-babaların en temel anne-baba yeteneklerini/rollerini kaybetmeye yol açabileceğini vurgulamak istiyorum. Haberlerde, röportajlarda, köşe yazıları ve makalelerde, internet forumlarında bize sık sık "*bir uzmana danışın*" önerisi yapılıyor. Anneler artık günümüzde bir uzmana danışmaksızın çocuklarını büyütemedikleri gibi, bir uzman olmaksızın çocuklarını doğuramıyorlar bile.

Bir kadın hamile olduğunu öğrendiği andan itibaren sayısız kaynaktan sınırsız bir şekilde bilgileniyor.⁹ Her şeyden önce, bir uzman doktorun kontrolüne giriyor ve periyodik olarak kontrollere gidiyor. Çocuğun anne karnındaki bütün aşamaları hakkında bilgileniyor. İki aylıkken ne durumda olduğunu, işitme organının ne zaman gelişeceğini, *ne yer ne içerse çocuğu nasıl etkileyeceği* gibi pek çok gerekli ve gereksiz bilgi ediniyor. Çocuğun doğum zamanı geldiğindeyse "*Yok yok, ben bu çocuğu doğuramayacağım!*" deyip sezaryen olmaya karar veriyor.

Renata Saleci (2014) *Seçme İkilemi* başlıklı kitabında insanoğlunun belki de tarihin hiç bir döneminde bu kadar seçenikle karşı karşıya kalmadığını vurgulayarak, seçme özgürlüğünün bizim karar verme becerilerimizi paradoksal bir şekilde köreltip köreltmediğini sorguluyor. Bir markette peynir reyonunun önündeki adamın yaşadığı *seçme ikileminden* örnek vererek, uzmanların hayatımızdaki

⁹ Edindiği bilgiler farklı kaynaklardan olsa da, öneriler çoğunlukla birbirine benzerdir.

belirleyici rolüne değiniyor. En iyisini en ucuza almak isteyen adam onlarca peynir seçeneği karşısında kendisini tamamen kafası karışmış ve karar veremez bir halde bulacaktır. Acaba hangi peyniri almalıdır? O kadar çok seçenek vardır ki! Hellim peyniri, ezine peyniri, tulum peyniri, külek peyniri, kolot peyniri, İsveç yapımı adelost peyniri, olgunlaşmadan önce elma şarabıyla salamura edilen Apenzel peyniri, keskin lezzete sahip Asiago peyniri, Portekiz yapımı Beja peyniri, Fransız Brie peyniri, İngiltere'nin geleneksel Cheshire peyniri, Hollanda'nın Edam peyniri, Güney İtalya'nın... Reyondaki peynirlerin isimlerini okumak bile adamın 20 dakikasını alır. Sonunda kafası öyle karışır ki, reyonun başında duran *uzmana* danışır: “Siz hangisini tavsiye edersiniz?”

♀ Sadece alacağımız peyniri değil, ne zaman ve nasıl uyumamız gerektiğini, haftanın hangi günü hangi rengi giymemiz gerektiğini, nasıl yürüyeceğimizi, nasıl oturmamız gerektiğini, konuşurken elimizi ayağımızı nereye koymamız gerektiğini anlatan her biri kendi alanında *uzman* pek çok *otorite* hayatımıza şekil vermeye çalışıyor.¹⁰ Herhalde Ortaçağ'daki kilise rahipleri bile insanın hayatına bu kadar karışmıyorlardı...

Bir kaç yıl önce, bir esnaf arkadaşımızın dükkânında otururken bir adam geldi, arkadaşımızla konuşup çıkarken kartını uzattı ve kendisinin *yaşam koçu* olduğunu söyledi. Yaşam koçu sözünü duyunca okuduğum gazeteden başımı kaldırıp bu *çok önemli adama* baktım. Adamın mesleği yaşam koçluğu idi. Mesleğin ağırlığını hissedebiliyor musunuz: Yaşam Koçu! “Pardon” dedim. “Yaşam koçu ne demektir, ne yapıyorsunuz?” Gayet şık giyinmiş ve bir diksiyon kursuna gittiği belli olan arkadaşımız kısa ve öz bir cevap verdi: “İnsanların nasıl yaşaması gerektiğini öğretiyoruz.” Benim sessiz/

¹⁰ Bazen, konuyu tartıştığım arkadaşlardan “uzmanlığın kaçınılmaz” olduğu eleştirisini alıyorum. Uzmanlığı böylesine eleştirmenin bizi bir çıkmaza sokacağını belirtiyorlar. Bu eleştiri, uzmanlığın kendisini negatif gören bir değerlendirme için geçerli olabilir. Fakat sonraki bölümlerde ve özellikle son bölümde de ayrıntılı olarak üzerinde duracağımız gibi, uzmanlığın ve unvanın algı operasyonlarının bir aracı olarak kullanılabileceğinin farkında olmamız ve ayırt edici/eleştirel bir perspektife sahip olmamız, algı yönetimi ve manipülasyona direnebilmek için kaçınılmazdır.

şaşkın bir şekilde bakakaldığımı görünce biraz daha açıklama yapma ihtiyacı hissetti: *"İnsanların yaşam kalitesini arttırıyoruz. Nasıl kaliteli yaşayabileceklerini öğretmek için danışmanlık yapıyoruz."* Adamın böylesine ağır bir mesleğin altında nasıl ezilmiyor olduğuna şaşmamak elde değil.

Artık her şeyin bir uzmanı var. Hatta internette bir nefes uzmanıyla da tanıştım. Şaka gibi ama değil. Adam nasıl soluk alıp vermemiz gerektiğini öğretiyordu. Doğru soluk alıp veremediğimizi, bunun pek çok hastalığa davetiye çıkardığını uzun uzadıya anlattıktan sonra, doğru nefes almanın bir *uzmanlık işi* olduğunu söylüyordu.

En son *tesettür uzmanlığı* diye bir meslek olduğunu da öğrendim. Tesettür uzmanı bu bayan, *başörtüsü örtmenin bir iman meselesinden öte bir uzmanlık işi olduğunu bizlere hatırlatıyordu.* Uzmanın internete koyduğu videoda kadınlar koltuğa oturuyor ve başlarını *tesettür uzmanına* teslim ediyorlar.

Bir *uzman* (psikolojik danışman) arkadaşım gece 11'de bir annenin kendisini aradığını ama müsait olmadığı için cevap veremediğini söylemişti. *Uzman* arkadaş şöyle devam etti:

Ertesi gün çalıştığım kuruma gittiğimde hemen kadını aradım. Doğrusu ne oldu diye çok meraklanmışım. Meğer çocuklarından biri, kadının iki çocuğu vardı, diğeri ödev yaparken onun defterini almış kavgaya tutuşmuşlar. Kadın 'ne yapayım' diye aramıştı.

✓ Artık anne-babalar çocuklarının burunlarını nasıl sileceklerini bile bir uzmana danışıyorlar.

Özellikle günümüzde psikolojik danışman ve psikologların gözde uzmanlar olduğunu belirtmeliyiz. Nefes almanın bile uzmanlık işi olduğu günümüzde çocuk yetiştirmek gibi önemli bir mevzuyu bir uzmana danışmadan yapmamız düşünülebilir mi?

Özgürlük¹¹ bir tanıma göre seçebilmek demektir. Neredeyse sınırsız bir seçme özgürlüğüne sahip olduğumuz *özgür bir dünyada*

¹¹ Özgürlük, algı yönetimi ve manipülasyonun temel bir kavramıdır. Algı yöneticilerinin bu kavramı kandırmanın anahtar kavramı olarak nasıl kullandığı ikinci bölümde

yaşadığımız söylenip duruluyor. Artık bir uzmana danışmadan adım bile atamadığımız bu dünyada bizim özgür olduğumuzdan bahsedilebilir mi? Peki ama peynir almak gibi sıradan bir işte bile bir uzmana danışma ihtiyacımız nasıl ve neden oluşuyor?

Sosyal psikoloji bize tutumların değiştirilmesinde uzman etkisinin önemli olduğunu söylüyor. Yapılan araştırmalar halkın kararlarına etki etmede ve davranışlara yön vermede uzman açıklamalarının önemli bir rol oynadığını gösteriyor.

✓ Uzmanlar algılarımızın yönetilmesinde sanıldığı kadar aksine medyadan daha etkilidir. Medya sadece taşıyıcılık yapar. Gerçekte, inanç ve tutumlarımızı değiştiren uzmanlardır.

Özellikle 1960'lı yıllarda yapılan sosyal psikoloji deneyleri uzman etkisinin çarpıcı olduğunu göstermiştir. Bu deneylerin ortaya koyduğu önemli sonuçlardan biri unvanın *uyma ve itaat etme* davranışını arttırdığıdır. Unvan; uzmanlığı, yetki ve otorite gücünü temsil etmektedir. Öyle ki insanlar, unvanla ilgisiz şeyler arasında bile ilişki kurabiliyor; unvan tek başına insanların algısını manipüle etmeye yetiyor.

Bu konudaki etkileyici ve ilginç bir deneyi Wilson (1968) yapmıştır. Deneyde bir adam farklı sınıflarda farklı unvanlarla tanıtılmış ve her sınıfta öğrencilerden adamın boyunu tahmin etmeleri istenmiştir. Adam bazı sınıflarda öğrenci olarak, bazı sınıflarda öğretmen, bazı sınıflarda ise profesör olarak tanıtılmıştır. Öğrenci olarak tanıtılan sınıflarda adamın boyu 1.70 olarak tahmin edilirken, profesör olarak tanıtılan sınıflarda bu tahmin 1.75'e çıkmıştır. Öğrenciler unvan arttıkça adamın boyunu da daha uzun algılamaya başlamışlardır. Öyle ya koskoca profesör, sıradan bir öğrenciden daha kısa boylu olacak değil ya!

Bu deney, algı yönetiminin etiketle başladığını göstermesi açısından önemlidir. Adamın ağzından daha bir kelime çıkmadan unvan etkisini gösterip bizim algılarımızı yönetmeye başlayabilir.

ayrıntılı olarak ele alınıyor.

Boy tahmini gibi zararsız bir konuda algılarımızın uzman/unvan etkisi tarafından yönetiliyor oluşu çok da sorun değildir. Ama araştırmalar *hayati konularda* unvan (uzman/etiket) etkisinin daha da arttığını gösteriyor. Çünkü çok önemli olduğunu düşündüğümüz konularda, yaşadığımız dünyanın daha önceden empoze ettiği bir gereklilikten dolayı, aklımızı bir kenara bırakıp uzmanlara daha fazla ihtiyaç duyuyoruz.

Yale Üniversitesi'nde Prof. Stanley Milgram'ın yaptığı deney bunu destekleyen meşhur bir örnektir.

Milgram, bir gazeteye eğitimde ödül ve cezanın etkisini araştıran bir deneyde görev alacak kişiler arandığına dair bir ilan vermiştir. Milgram, gerçekte bu deneyde sıradan insanların, bir başkasına ciddi zararlar verecek yönergelere ne derece itaat edip etmeyeceklerini anlamak istemişti.

Başvuruda bulunan gönüllülere öncelikle deney hakkında bilgi verilmiştir: Deneyde kelime çiftlerinin öğrenilmesinde cezanın etkilerinin araştırıldığı söylenmiştir. Gönüllülerden biri rol gereği öğretmen diğeri ise öğrenci olacaktır. Kimin öğretmen, kimin öğrenci olacağı kurayla belirlenmektedir. Deneyin kurgusu gereği her zaman gerçek denek (deneyin amacından haberi olmayan gönüllü) öğretmen olmakta, Milgram'ın elemanı ise öğrenci olmaktadır. Yani gerçek denek diğeri kişiyi de kendisi gibi gönüllü zannetmektedir. Ancak bu kişi deneyin kurgusuna göre kendisine verilen rolü oynayacak olan anlaşmalı elemandır.

Biri gerçek (öğretmen) diğeri anlaşmalı denek (öğrenci) deney ortamına getirilirler. Ortamda büyük bir elektronik makine ve beyaz önlük giymiş bilim adamları vardır. Bilim adamı öğretmen rolünü oynayacak kişiye, elindeki kâğıtta yazan soruları sormasını, eğer öğrenci bilemez ise önündeki jeneratöre bağlı düğmeler vasıtasıyla öğrenciye elektrik şoku vermesi gerektiğini söyler. Jeneratörde 15 volttan 450 volta kadar elektrik vermeyi sağlayan 30 düğme bulunmaktadır. Öğretmenin en düşük voltajdan başlayarak, her hatada, 15 volt arttırarak öğrenciyi cezalandırması istenir. 50 yaşında olan öğrenci elektrik verilecek jeneratöre bağlı koltuğa

oturmadan önce, kalp sorunu olduğunu, elektrik şokunun fazla acı verip vermeyeceğini sorar. Deneyi yapan uzman, acı verebileceğini, ama kalıcı bir hasara neden olmayacağını söyler. Deney başlar. Öğrenci ilk sorularda pek hata yapmaz. Sonra yavaş yavaş hatalar başlar. Öğretmen 150 ve 180 volta kadar çıkar. Bu noktada öğrenci deneye devam etmek istemediğini, çok acı verdiğini söyler. Deneyin bu noktasından sonra öğrenci, öğretmen ve bilim adamı arasında şu konuşmalar geçer (Sakallı, 2001):

Öğrenci: (Öğretmenin göremediği ama işittiği bir ses): Hayır! Yapmayın! Çok fazla bu...

Öğretmen: (Oturduğu sıradan çevresini dönerken başını sallayarak): Yapamam. Adamı öldüremem. Çığlıkları duymuyor musunuz?

Araştırmacı: Önceden söylediğim gibi, akım acı verici olabilir, fakat...

Öğretmen: Fakat bağıyor. Ne olacak ona? Dayanamayacağını söylüyor!

Araştırmacı: (Sabırlı ve doğal bir sesle): Deney, devam etmenizi gerektiriyor.

Öğretmen: Off, ama şey!.. adamı hasta edemem... ne demek istediğimi anlamıyor musunuz?

Araştırmacı: Öğrencinin hoşuna gider ya da gitmez, bütün sözcük çiftleri bitene kadar deneyi sürdürmek zorundayız.

Öğretmen: Sorumluluk kabul etmiyorum. Çıglık çığığa adamcağız orada!

Araştırmacı: Öğretmen!... kesinlikle deneyi sürdürmeniz gerekiyor.

Öğretmen: (Kalan sözcüklere ilişkin olarak): Daha geride bir sürü var, yani demek istiyorum ki, eğer onlara yanlış yanıt verirse, daha pek çok var, demek istiyorum ki, eğer, o beyefendiye bir şey olursa sorumlu kim olacak?

Araştırmacı: Ona olacak her şeyden ben sorumluyum.

oturmadan önce, kalp sorunu olduğunu, elektrik şokunun fazla acı verip vermeyeceğini sorar. Deneyi yapan uzman, acı verebileceğini, ama kalıcı bir hasara neden olmayacağını söyler. Deney başlar. Öğrenci ilk sorularda pek hata yapmaz. Sonra yavaş yavaş hatalar başlar. Öğretmen 150 ve 180 volta kadar çıkar. Bu noktada öğrenci deneye devam etmek istemediğini, çok acı verdiğini söyler. Deneyin bu noktasından sonra öğrenci, öğretmen ve bilim adamı arasında şu konuşmalar geçer (Sakallı, 2001):

Öğrenci: (Öğretmenin göremediği ama işittiği bir ses): Hayır! Yapmayın! Çok fazla bu...

Öğretmen: (Oturduğu sıradan çevresini dönerken başını sallayarak): Yapamam. Adamı öldüremem. Çığlıkları duymuyor musunuz?

Araştırmacı: Önceden söylediğim gibi, akım acı verici olabilir, fakat...

Öğretmen: Fakat bağıyor. Ne olacak ona? Dayanamayacağını söylüyor!

Araştırmacı: (Sabırlı ve doğal bir sesle): Deney, devam etmenizi gerektiriyor.

Öğretmen: Off, ama şey!... adamı hasta edemem... ne demek istediğimi anlamıyor musunuz?

Araştırmacı: Öğrencinin hoşuna gider ya da gitmez, bütün sözcük çiftleri bitene kadar deneyi sürdürmek zorundayız.

Öğretmen: Sorumluluk kabul etmiyorum. Çılgılık çılgıca adamcağız orada!

Araştırmacı: Öğretmen!... kesinlikle deneyi sürdürmeniz gerekiyor.

Öğretmen: (Kalan sözcüklere ilişkin olarak): Daha geride bir sürü var, yani demek istiyorum ki, eğer onlara yanlış yanıt verirse, daha pek çok var, demek istiyorum ki, eğer, o beyefendiye bir şey olursa sorumlu kim olacak?

Araştırmacı: Ona olacak her şeyden ben sorumluyum.

Devam edin lütfen.

Öğretmen: Peki (sözcük çizelgesine bakar). Sırada “yavaş yürü, kamyon, dans, müzik” var. Yanıtlayın lütfen. (Bir zırlama sesi öğrencinin yanıtını verdiğini gösterir) Yanlış. yüz doksan beş volt. “Dans” (ZUMMM!)

Öğrenci: Bırakın beni. Kalbimden rahatsızım ben! (Öğretmen araştırmacıya bakar)

Araştırmacı: Devam edin, lütfen.

Öğrenci: (Çığlık atarak) Bırakın beni. Burada tutmaya hakkınız yok. Bırakın beni, bırakın, kalbimden rahatsızım, bırakın beni! (Öğretmen başını sallar, sinirli sinirli masa üzerinde tempo tutar.)

Öğretmen: Gördünüz mü bağılıyor. İşitiyor musunuz? Nasıl olur, bilmem ki?

Araştırmacı: Deney, böyle olması gerekti...

Öğretmen: (Sözünü keserek) Biliyorum beyefendi, fakat, yani, oh-kendisine ne yapılmak istendiğini bilmiyor. Yüz doksan beş volta çıktı. (210, 225, 245, 255 voltlar elektirkli sandalyede oturan sözde öğrenciye verilerek deney 270 volta kadar sürer. Bu noktada öğretmen açık bir rahatlama ile, sözcük çiftlerini bitirir.)

Araştırmacı: O sayfanın başına dönmek ve öğrenci hepsini doğru olarak öğreninceye kadar yinelemek zorundasınız.

Öğretmen: Hayır! Hayır! Adamı öldüremem ben. Voltajı arttırmak zorunda olduğumu mu söylemek istiyorsunuz? Hayır beyefendi! Adam orada çığlık çığlığa! 450 volt ona veremem.

Araştırmacı: Deney devam etmenizi gerektiriyor.

Öğretmen: Biliyorum beyefendi, biliyorum ama adam bağılıyor.

Araştırmacı: (Doğal bir vurgu ile) Önceden söylediğim gibi acı verici olmasına karşın...

Öğretmen: (Sözünü keserek) Ohoo! Adam, çılgık çılgıca orada.

Araştırmacı: Sayfanın başındaki “mavi” ile başlayın lütfen.

Milgram şunu merak etmiştir: Acaba kaç öğrenci bu noktadan sonra deneye devam edip 450 voltu öğrenciye verecekti? Bu soruyu Yale Üniversitesi'ndeki öğrencilere sormuşlardır. Onlar, öğrencilerin ancak %3'ünün bu deneye devam edebileceğini ve kurbanı 450 volt elektrik verebileceğini tahmin etmişlerdir. Deneyin sonuçları ise acı vericidir: Deneklerin %65'i (40 denekten 26'sı) 450 volta kadar çıkabilmişlerdir. Hiç bir denek ise, öğrenciye 300 volt vermeden deneyi bitirmemiştir.

Milgram bu deneyi pek çok kez tekrarlamış ve insanları 50 yaşında kalp hastası bir adama bu acıyı çektirmeye yönelten faktörleri araştırmıştır. Milgram bir dizi faktör belirlemiştir. Bunlar arasında, konumuzla yakından ilgili olan uzman ve saygınlık etkisi önemlidir. Araştırma, saygın bir üniversite olan Yale Üniversitesi'nde yapılmıştı. Araştırmanın başka versiyonunda, deney saygınlığı düşük bir üniversitede yapılmıştı. Bu durumda deneklerin deneye devam etme yüzdeleri düşüyordu. Yine, denekler uzmanla *aynı odada bulduklarında* ya da araştırmacının *unvanı yükseldiğinde* emirlere itaat etme olasılıkları yükseliyordu.

✓ Bu araştırma bilim adamları tarafından çok farklı boyutlarıyla tartışılmıştır. Özellikle altı çizilmesi gereken nokta şudur: İnsanlar hiç tanımadıkları birisine (50 yaşındaki hasta bir adama), ortada hiç de önemli bir sebep yokken, onu öldürecek kadar elektrik verebiliyorlar, normal sıradan bir günde yapmayı düşünmeyecekleri bir şeyi yapabiliyorlardı.

Uzman etkisi bizi normalde yapmayacağımız şeyleri yapmaya yöneltebilir. Günümüzde bu etkinin daha da arttığını söyleyebiliriz.

Algı yönetimi ve manipülasyon teknikleri doğası gereği yapana fayda/kâr sağlarken, maruz kalanı zarara uğratmaktadır. Günümüzde hemen her şeyin alınıp satılabilen bir metaya dönüştürüldüğünü düşündüğümüzde, bize satılan şeylerin tahmin ettiğimizden daha fazla olduğunu fark edebiliriz.

Aslında yukarıda bazı detaylarını aktardığımız Milgram'ın İtaat Deneyi'nin kendisi de tamamen bir algı yönetimi ve manipülasyon vakası olarak okunabilir. Deneklerin hiç biri deneyin gerçek amacının cezanın etkilerini araştırmak olmadığını anlayamamışlardır. "Cezanın etkileri" denekler için üretilmiş sahte bir amaçtır. Denekler cezanın öğrenci üzerindeki etkisinin araştırıldığını, dolayısıyla araştırma konusunun *öğrenci* olduklarını zannediyorlardı. Gerçekte ise, araştırılan kendileriydi. Bunu fark edememişlerdi.

Aslında deneğe *yalan* söylenmişti. Fakat bu yalanı fark etmelerini zorlaştıran pek çok engel vardı. Burada Churchill'in sözünü yeniden hatırlamakta fayda var, yalanın korunması için doğrulardan oluşan pek çok muhafız vardı. Yani deneyin asıl amacının gizlenmesi için etkileyici gerçeklere yaslanılmıştı; gönüllü saygın/gerçek bir üniversitedeydi, beyaz önlüklü bilim adamlarının arasındaydı, başlarında tanınmış bir bilim adamı vardı, elektrik jeneratöründeki düğmelere kendi eliyle basıyordu, öğrencinin acı dolu çığlıklarını kulaklarıyla işitiyordu... Her şey, Truman Burbank'ın adası kadar *gerçektir*.

Yine de deneklerin bu deneydeki gerçek amacı farketmeleri mümkün olabilir miydi? Bu deneydeki algı yönetiminin kalitesini arttıran faktörleri ve deneğin gerçek amacı farketmesi son bölümde ele aldığımız hususlara riayet edilmesiyle mümkün olabilirdi.

Uzman etkisine tekrar dönelim. Bu araştırmayı okuyan algı yönetmenleri ve manipülatörler muhtemelen uzmanın modern dünyadaki önemini daha iyi idrak etmişlerdir. Uzman etkisi, eğer bir kişiyi, suçsuz/yaşlı/hasta bir adamcağızı öldürmeye kadar götüren davranışları bile yaptırmada önemli bir rol oynuyorsa, sonuçları kendisi için bu kadar trajik olmayan kararları almada da etkili rol oynayacağı açıktır. ۶

Milenyum kuşağının uzmanlara danışılarak yetiştirildiğini söyleyebiliriz. Belki de tarihin hiç bir döneminde çocuğun üzerindeki anne-baba etkisi bu kadar azalmamıştı. İnsanlar bir sorunla karşılaştıklarında artık eskiye oranla, arkadaşlarına, anne-babalarına, akrabalarına, komşularına çok daha az danışıyor.

Sadece ilişkilere yüklediğimiz anlamlar değişmiyor, mekânsal algılarımız da hızla değişime uğruyor. İçinde güçlü sosyal ve duygusal ilişkilerin barındığı mahalle çözülüyor. Mahalle bugün pek çok kişi için bir adresten başka bir anlam ifade etmiyor. İnsanlar bugün kendisine hiç dokunamadıkları pop yıldızlarının hayat hikâyelerini detaylarıyla öğrenirken, komşularının adını bilmiyor. Martin Esslin'in (1991) algı yönetimi ve manipülasyonun en etkili taşıyıcısı olmaya devam eden televizyona atfen söylediği gibi, uzaklar bize yakın olurken yakınlar göremeyeceğimiz kadar uzaklaşıyor.

Uzmanların da Alguları Yönetiliyor mu?

İlişkisel ve mekânsal algılarımızın bu hızlı değişiminde uzmanların oynadığı rol kritiktir. Uzmanlar, neoliberal ve kapitalist dünyanın değerleriyle uyumlu bir toplumun oluşturulmasında algı yönetmenleri ve manipülatörler olarak önemli bir görev yükleniyor. Pek çok uzmanın bunun farkında bile olmaması, gerçekte bu algı yönetmenlerini de yöneten bir üst algı yöneticisi/yöneticileri olduğunu gösteriyor.

Peki, bizim algılarımızı yönetmekle konumlan(dırıl)mış bu uzmanlar nasıl bir algı yönetimine maruz kalıyor?

Çalıştığım üniversitede bir hocamızdan dinlediğim şu olay, bu sorunun ayrıntılı bir cevabına girmeden önce konuyu daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır.

Bir akademisyen yazdığı bir makaleyi Amerika'da yayınlanan bir dergiye gönderir. Dergiden makaleye red cevabı gelir. Yazar, niçin red cevabı aldığını daha ayrıntılı öğrenmek istediğinde şu cevabı alır:

✓ Makalede kullandığınız modern aile kavramıyla çekirdek aileyi ifade ediyorsunuz. Hâlbuki artık çekirdek aile geleneksel aile modeli içinde değerlendiriliyor. Modern aile, single aileleri ve eşcinsel aileleri ifade ediyor.

Kadını, erkeği, çocuğu, insanı velhasıl hayatı bir akademisyenin kendi kimliğini oluşturan değerlere dayanarak tanımlaması pek

mümkün değildir. Akademisyenimizin bu makaleyi yayınlatabilmesi için editörün istediği biçimde kavramları yeniden tanımlaması gerekiyor. Elbette ki siz kendinize göre bir tanım yapmakta ısrarcı olabilirsiniz. Ama bu ısrarınız akademik unvanınızın yükselmesini engelleyebilir ya da zorlaştırabilir. Çünkü akademik yükselme için uluslararası indekslerde taranan dergilerde yayın yapmak, en azından benim alanımda, zorunludur.

Peki, bu hakemli dergilerdeki hakemler incelediği bir makaledeki kriterleri belirleyen *hâkim paradigmayı* kimler, nasıl belirlemektedir?

7 Aralık 2003 tarihinde İngiliz *Observer* gazetesinde yayınlanan bir makale o güne kadar pek duyulmamış bir skandaldan bahsediyordu. Antony Barnett'in kaleme aldığı yazı "hayalet yazarlar" şeklinde isimlendiren skandalın ayrıntılarını aktarıyor (Öngel, 2003). David Healy ismindeki bir psikiyatristin ortaya çıkardığı "*hayalet yazarlar skandalı*" hakemlerin üzerindeki hâkim paradigmayı belirleyen güçlerin kimler olduğu ve bu dergilerin ne kadar bilimsel olduğu hakkında çok sarsıcı bilgiler veriyor.

- Skandal şöyle patlak veriyor: Psikiyatrik ilaç üreten firmalar, yeni ilaçlar üretip satabilmek için önce yeni hastalıklar üretiyor ya da yeni üretilen bir ilacın etkililiğine ilişkin bir makale yazıyorlar. Dikkat edin, makaleyi ilaç firması kendisi yazıyor. Sonra alanda uzman bir ismi arayarak, ciddi miktarda bir para karşılığında, bu yazının onun ismiyle yayınlanmasını teklif ediyorlar. Uzman kabul ettiği takdirde makale *saygın* bir dergide, alanında *uzman* kişinin etiketiyle yayınlanıyor ve dünyadaki pek çok uzmanın eline ulaşıyor. Derginin ve uzmanın saygınlığına ilişkin şüphe duymayan uzmanlar makalede yazılan bilgileri kendi lisans ve lisanüstü öğrencilerine ulaştırıyor. Oradan da bu bilgiler halka taşınıyor.

Yapılan araştırmalar tek skandalın bu olmadığını gösteriyor. 10 Aralık 2003 yılında *Guardian*'da yayınlanan bir haber depresyonu iyileştirdiği iddia edilen ilaçların intihar riskini arttırdığını duyuruyor (Öngel, 2003). Healy mahkeme kararıyla ilaç firmalarının arşivlerine giriyor ve depresyonu iyileştirdiği iddia edilen kimi ilaçlara ilişkin yapılan deneylerin bazı sonuçlarının bilim camiasıyla

paylaşmadığını görüyor. Saklanan sonuçlar, piyasaya sürülen bu ilaçların intihara yol açtığını gösteriyor.

Dünyada en çok satılan ilk 10 ilaçtan üçünün psikiyatrik ilaçlar olduğunu biliyoruz. Öyle görünüyor ki, bilim dünyası ile ilaç endüstrisi arasında görünenden farklı bir ilişki var. Son 60 yılda psikiyatrik hastalıklarda muazzam bir artış söz konusu. 1952 yılında tanımlanmış 26 psikiyatrik hastalık varken, bu rakam 2000'li yıllara gelindiğinde 394'e çıkıyor.¹² Hastalıkların artması demek; yeni ilaçların üretilmesi, piyasaya sürülmesi ve dolayısıyla ilaç endüstrisinin kasasının dolması demektir.

Cosgrove ve arkadaşlarının 2006 yılında yaptığı ve Amerikan Psikiyatri Birliği'ni açıklama yapmaya zorlayan araştırma, bilim adamları ve ilaç şirketleri arasındaki bağlantıları gözler önüne seriyor. Araştırmaya göre DSM'yi hazırlayan 170 panel üyesinin 95'i (%56) farmakolojik ilaç şirketleriyle ilişki içindeydi. Depresyon gibi en yaygın hastalıkların tanımlandığı panelin üyelerinin ise tamamı ilaç şirketleriyle bağlantılı olarak çalışıyordu.

Markalaştırılan Hastalıklar: Panik Atak, Depresyon vs.

Şöyle bir şey düşünelim: Bir şirkette ön muhasebeci olarak çalışan Ayşe Hanım işe gitmek için otobüse biniyor. Otobüs kırmızı ışıkta beklerken, bir billboardtaki afiş dikkatini çekiyor: “İnsanların karşısında konuşurken kalbiniz güp güp atıyor mu? Panik atak olabilirsiniz!” Panik Atak! İlk defa duyduğu bu kavram ilgisini çekiyor. İşyerinde sabah kahvesini içerken gazetelere göz atıyor. Bir psikologla yapılmış röportajın başlığı aynen şöyle: “Pek çok kişi panik ataktan muzdarip. Tedavisi ise çok kolay.” Röportajın devamında psikolog, “Diyelim ki yönetim kurulu toplantısında söz sırası size geldi. Konuşurken avuçlarınızın içi mi terliyor? Panik atak olabilirsiniz!” Ayşe Hanım, gazeteyi kapatıp televizyonu açıyor. Bir sabah programında tanınmış uzman doktor konuşuyor: “Panik atak olan kişiler, sürekli kötü bir şey olacakmış gibi hissederler.

¹² Sabah, 21.05.2004

Nefesleri daralır. Tansiyonları yükselir. Boğulacakmış gibi olurlar.” Ayşe Hanım’ın daha şimdiden nefesi daralmaya başlamıştır bile. *“Gerçekten de. Bende de oluyor. Demek ki sebebi buymuş. Panik atak olabiliyim.”*

Televizyon, gazete ve dergilerde uzmanların sürekli bizi bilgilendirmeye, bilinçlendirmeye; bizleri eğitmeye çalıştıklarının farkındayızdır. Daha önce adını hiç duymadığımız hastalıkların bir kaç gün içinde çevremizde hızla artıverdiğine dikkat etmişizdir.

Moynihan ve Cassels’in (2006) kaleme aldığı *Satılık Hastalıklar* kitabı ilaç şirketleri-hastalık ve uzmanlar arasındaki ilişkiyi kavramamızı sağlayan pek çok örnek veriyor. İlaçların etkililiğini araştıran klinik deneylerin hemen hepsinin ilaç şirketleri tarafından finanse edildiğini vurgulayan yazarlar, Amerika’da ilaç şirketleriyle finansal bağlantısı bulunmayan psikiyatrist sayısının iki elin parmaklarını geçmediğini belirtiyor.

Moynihan ve Cassels, günümüz insanının sağlık ve hastalık algılarının ilaç endüstrisi tarafından yönetildiğine ilişkin çeşitli kanıtlar sunuyor. Normal ve sıradan bir davranışın medikalize edilmesi süreci şöyle işliyor: Önce hastalık üretiliyor, sonra bu hastalıklar pazarlanıyor, en sonunda ise bizi bu hastalıklardan kurtarıp iyileştirecek ilaçlar üretilip pazarlanıyor. Bu sürecin işlemede uzmanlara, medyaya ve halkla ilişkiler firmalarına önemli roller düşüyor.

Bundan 20 yıl önce pek kimsenin bilmediği ama bugün günlük konuşmaların içinde bile yer alan “panik atak hastalığı” böyle bir pazarlama sürecinin önemli bir örneği. Paxil ilacının üreticisi GSK (GaloxoSmithKline) sosyal anksiyete kavramını hastalık olarak sunan bir kampanya hazırlamışlar. Kampanyanın amacı sosyal anksiyete hastalığını halka tanıtmak. Bunun için İlaç firması, Cohn&Wolfe isimli bir halkla ilişkiler firmasıyla anlaşmış. Kampanya, Paxil halka arzedilmeden önce pazarı oluşturmayı amaçlıyordu. Cohn&Wolfe etkili bir kampanya yürütmüş. Moynihan ve Cassels (2006) kampanyanın etkisini şu cümlelerle açıklıyor:

Bir yıl sonra Cohn & Wolfe'un sosyal anksiyete kampanyasında göstermiş olduğu yaratıcılık takdir edildi ve Amerikan Halkla İlişkiler Topluluğu tarafından ödüle layık görüldü. Takdirnameye göre, halkla ilişkiler şirketi psikiyatri uzmanlarını, üçüncü parti temsilcilerini ve hasta ifadelerini başarıyla kullanmış; muhabirleri, tüketicileri ve doktorları yeni hastalık konusunda 'eğitmişti'. 'Sadece bir yıl içinde 1,1 milyar kez medyada yer almıştı'. Ödülü kazanacakları kesindi çünkü Paxil ve sosyal anksiyete konusunda bilincin artması ilacın satışlarını o kadar arttırdı ki, satışlar Zoloff'u geçti ve bir süreliğine Prozac'ın satışlarına ulaştı. Bu sektör için büyük bir başarıydı.

Ayşe Hanım'ın başına gelen de bu türden bir şeydir. Ayşe Hanım'ın okudukça, dinledikçe kendini hasta hissetmeye başlaması meşhur "tavşan" hikâyesini akla getiriyor:

Bir genç kara sevdaya tutulmuştur. Ne var ki, sevdiği kızı kendisine vermezler. Günden güne eriyip tükenen genç, bir hocaya (uzmana) gider. "*Hocam, Allah aşkına derdime bir çare*" der. Hoca genci dinledikten sonra, bir kese çıkarır, keseyi okuyup-üfler, gence verir: "*Bu keseyi al sevdiğin kızın evinin çevresindeki toprağa göm. Kızı sana verecekler.*" Genç heyecanlanır: "*Hepsi bu kadar mı, tamam. Hemen gidiyorum.*" der ve kalkar. Tam kapıdan çıkacakken Hoca: "*Bir dakika. Yalnız keseyi gömerken tavşanı aklına getirme.*" der. Genç ayrılır ve keseyi gömmek üzere sevdiği kızın evinin önüne gider. Ama keseyi tam gömecekken tavşan aklına gelir. Gömmekten vazgeçer. Bir müddet dolaşır, sonra tekrar gelir. Ama tavşan yine aklına gelir. Genç yine gömmekten vazgeçer. Fakat ne çare! Tavşan gencin aklından hiç gitmiyor ki! Yorgun düşmüş bir şekilde Hoca'nın yanına gider ve: "*Hoca, Hoca!*" der: "*Bu tavşan benim aklımda yoktu, sen soktun bu tavşanı benim aklıma!*"

✓ Uzmanlar, pazarlama şirketleri ve medya insanların aklına tavşan sokmakta oldukça başarılıdır. Bunun adına günümüzde *eğitimli olma* ya da *bilinçlenme* deniyor.

Pazarlama uzmanı Vince Parry GSK'nin bilinçlendirme ve eğitim kampanyasını, bir hastalığın markalaştırılması için iyi bir örnek olarak gösteriyor. Parry, "*Hastalıkların markalaştırılması için en verimli alanların anksiyete ve ruhsal bozukluklar olduğunu söyleyebilirim.*" diyor (Alan ve Cassels, 2006).

"*Tıbbi uzmanlık olmaksızın hiç bir bilinçlendirme kampanyası tamamlanmış sayılmaz.*" diyen *Satılık Hastalıklar* kitabının yazarları, sosyal anksiyete konusunda *bilinçlendirilen* halkın Paxil'in bağımlılık yaptığı konusunda hiç bir şekilde uyarılmadıklarını ifade ediyor. Paxil kullanmaya başlayan binlerce kişi aynı şeyden şikâyetçiydi: İlacı bırakamıyorlardı. Diğer bir ifadeyle tavşan akıllarından hiç çıkmıyordu. Los Angeles'ta ilaçla ilgili açılan davaları yürüten büronun avukatı Karen Barth şunları söylemişti:

Şimdiye kadar bizi 10 bin kişi aradı ve tamamı aynı şeyi söyledi: İlacı almaya başladığımda bağımlılık konusunda en ufak bir fikrim yoktu, fakat şimdi bağımlıyım.

Sağlık, iyi kazandıran bir sektör. Belki daha doğru bir ifadeyle, hastalıklar iyi para kazandırıyor. Fakat bunun için halkın hastalıklar konusunda *bilinçlendirilmesi* çok önem kazanıyor.

İyi para kazandıran hastalıklardan biri de kolestrol hastalığı. Kolestrol eşiğinin nasıl tanımlanacağı bu açıdan çok önemli. Kolestrol eşiğinin bir tık düşürülmesi milyonlarca kişinin daha hasta olarak tanımlanmasına yol açıyor. Bu da tabii ki, milyonlarca kutu ilaç satışı demek.

Meşhur tıp dergisi *Lancet* (2008) 2001 yılında kolestrol eşiği düşürüldüğünde, kolestrol düşürücü ilaç alması tavsiye edilen kişi sayısının 13 milyondan 36 milyona çıktığını yazıyor.¹³

Hastalık ve sağlık hakkında algılarımızı yöneten uzmanların, bizim iyiliğimizi düşündüklerine genelde şüphe duymayız. Bu kimi

¹³ Kolestrol gibi şeker hastalığı (diyabet) için de eşik tartışması devam etmektedir. Münir konu hakkında Amerikan Halk Sağlığı Dergisi'ne atıf yaparak "*Eşiği aşağıya indirip ilaç satışlarını artırma şeker hastalığında ve osteoporozda da hasta olmayanlara satmak başarılı bir biçimde uygulanıyor.*" demektedir. Bkz: <http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetayPrint&ArticleID=1476796> (erişim tarihi: 30 Mart 2016)

zaman doğrudur da. Ama uzmanların da bir insan olduğunu ve onların da algı yönetimine maruz kaldıklarını/kalabileceklerini unutmamak gerekir. Pek çok uzman, aldıkları eğitimin onlara sunduğu çerçevenin dışına çıkamaz. Bir akademisyen arkadaşım, bilimsel bilgiye güvenmek gerektiğini ifade ettiğinde, ben burada anlattığım bazı olayları aktararak itiraz etmişim. Arkadaşım bana, kendisinin bilimsel kalitesine çok güvendiği bir kaç dergi ismi vererek, “Ben buradaki çıkan makalelere bakarım. Bu dergilerde yayınlanan makalelerin güvenilir olduğunu düşünüyorum.” demişti.

Modern bilimsel paradigma ışığında yetişmiş uzmanlar; özellikle de psikolog, psikiyatrist, pedagog, doktor gibi eğitim ve sağlık alanında yetişmiş pratisyenlerin kendi alanlarına eleştirel bir perspektiften bakamamaları önemli bir sorun olmaya devam ediyor. Daha çok uygulamaya odaklanan ve yaptıkları işin felsefesi hakkında yeterince eğitim almayan pek çok uzman okullarda öğrendikleri bilgiyi ezberden aktarmaya devam ediyor. Ezberi bozan bir bilgiyle karşılaştıklarında ise, şaşırıyor ve bu bilgiye şüpheyle bakıyor. Resmi bilimsel bilgiyi kontrol eden mekanizmalar uzun yıllar uğraşıp yerleştirdikleri argümanların eleştirilmesine tahammül gösteremiyor ve algı yönetiminin bir parçası olan söylemleri devreye sokarak bu eleştirileri ya da eleştiri yapanları itibarsızlaştırma yoluna gidiyor. Rondeu'nun (2002) “duygusal fiyatlandırma” dediği bu yöneme ileriki bölümlerde değineceğiz.

Aslında algı yönetimi ve manipülasyon tekniklerinin ardında yatan temel ilke gayet basittir: Eğer silah üretiyorsanız, savaşa ihtiyacınız vardır; ilaç üretiyorsanız hastalığa. Eğer bilgi üretiyorsanız da cehalete.

Ama doğal olarak, silah üreticileri, “Silah satmak istiyorum. Savaşa ihtiyacım var.”; ilaç endüstrisi: “Hastasınız ve benim ürettiğim ilaçları satın alacaksınız.” demeyecektir. Bunu silah endüstrisi adına manipüle edilmiş siyasetçiler, din adamları ya da kimi kanaat önderleri yapabilir. İlaç endüstrisi adına da sağlık uzmanları yapabilir.

Bilgi endüstrisinde ise, eğitim camiasında, ki çok geniş bir alanı kapsıyor, herkes kendi üstüne düşen görevi yapacak ve halka önce

cehalet içinde olduklarını öğreteceklerdir. Bilgi, fikir ve ideoloji satışı için bu gereklidir. Hasta olduğunu bilmeyen bir kişiye ilaç satabilir misiniz?

Öğrenilmiş Cehalet: Algı Yönetiminde Eğitimin ve Bilinçlendirme Kampanyalarının Önemi

Ziya Paşa meşhur beyitinde şöyle demiş:

Bed-asla necabet mi verir hiç üniforma

Zer-düz palan ursan eşek yine eşektir.

Yani; *"Bir kimsenin özü kötüyse ona giydiği üniforma (makam/mevki) hiç soyluluk verir mi? Eşeğe altın semer vursan eşek yine eşektir."*

Merhum Mehmet Akif Ersoy da, *"Bu kadar cehalet ancak tahsille mümkündür."* demiştir.

Mevlana da aynı bağlamda şu çarpıcı sözü söylemiştir: *"Sarhoş bir vahşiye kılıç vermek, yeğdir bir alçağa ilim öğretmekten!"*

Eğitim ve bilinçlendirme algı yönetmenleri ve manipülatörlerin kullandığı önemli anahtar kavramlar arasındadır. Yeni bir tutum, inanç yerleştirmenin ve halka yeni davranışlar öğretmenin yolu *eğitmekten* geçiyor. Bütün bilinçlendirme kampanyaları ilk olarak, bize, bizim cehaletimizi anlatarak işe koyuluyor. Sözelimi, anne-babalara çocuk eğitiminde yaptıkları hatalar anlatılıyor. Bu hataların çocuklarımızın psikolojik dünyasında yarattığı tahribat trajik örnekler eşliğinde veriliyor ve anne-babalarda güçlü bir suçluluk duygusu oluşturuluyor. Kabul etmeliyiz ki, anne-babalar hatalar yapabilir. Ama algı yönetmenlerinin/uzmanların *gerçek hataları sahte amaçlar* için nasıl kullandığının farkında olmaz isek, daha trajik sonuçlar kaçınılmaz olacaktır.

Günümüz dünyasında eğitimsizliğin olduğu kadar (kimi zaman daha fazla), eğitimin de bir sorun olduğunu söylemek gerekir.

Önceki satırlarda vurguladığımız, sebep ve amaç arasındaki farkı dikkate almalıyız. Eğitimin sebebi bir konudaki bilgisizliğimiz ya da cehaletimiz olabilir. Ama amacı bilgisizliğimizi ya da cehaletimizi yok etmek *olmayabilir*.

Eğitim/bilim-siyaset ve kapitalizm arasındaki güçlü ilişkilerin farkında olmadan algı yönetmenlerinin uyguladığı manipülasyonları görmemiz mümkün olmayacaktır. Modern dünyada eğitimin bir özne olmadığını bilmeliyiz. Eğitim günümüzde, politik ya da ekonomik çıkarlar için kolaylıkla araçsallaştırılabilmektedir.

Mesela, seminerlerde sık sık anlattığım sosyal bir gerçekliğimiz var. Pek çok anne-baba çocuğunun *sayısalcı* olmasını istiyor. Çocuğu sayısalcı olan anne-babalar bunu gururla söylüyor: "*Oğlum fen lisesine gidiyor.*" diyor. Çocuğu sözelci olan anne-babalar ise, boynunu bükerek, mahcubiyet içinde "*sözelci*" diyor; sanki çocuğu kötü yola düşmüş gibi!

Çevrenin sözelcilere nasıl baktığına dikkat ettiniz mi; acıyarak, merhametle! "*Allah'tan ümit kesilmez.*" der gibi bakıyorlar. Sözelciler, hiç açıktan ifade edilmese de, horlanan, itilip-kakılan ikinci sınıf insan muamelesi görebiliyor.

Diskalkuli: Çocuğunuzun Matematığı Zayıfsa "Matematik Hastası" Olabilir

Çocuklar karnelerini aldıklarında anne-babalar ilk olarak hangi derse bakıyor? Evet, aynen öyle: Matematik. *Matematığı zayıfsa, çocuğa bir hasta muamelesi yapılıyor. Özel matematik terapilerine gönderiliyor. Şaka değil, matematiğin zayıf olması günümüzde bir hastalık. DSM'de "matematik bozukluğu" diye bir sınıflandırma yapılmış. Özel bir adı bile var: *Diskalkuli*. Yakında matematik hapları çıkarsa şaşmamak gerekir. Herhalde en çok satan ülkelerden biri de Türkiye olur.*

Neden? Hiç düşündük mü, neden bu ülkede sayısalcılık *değerlidir*?

80 yaşındaki babaannemizin bile ilk olarak "*matematiğin kaç?*" diye sormasını sağlayan sosyal iklimi neler belirliyor?

Sahih olma şartıyla her bilgi değerlidir. Meslekler arasında bir ayırım yapmak da mantıklı bir şey değildir. Ama gerçek şu: Üniversiteye girerken bazı bölümlerin puanı (fiyatı) daha fazla. Bu puanı kim belirliyor? Piyasa. Arz talep dengesi. Talep gören bölümlerin puanı fırlıyor. Peki taleplerimizi kim yönlendiriyor?

Küresel ya da bölgesel ölçekte hâkimiyet kurmak isteyen ülkeler (ki bunların başında Amerika ve Avrupa ülkeleri geliyor) bu amaçlarına ulaşabilmek için bazı iş kollarına daha fazla önem veriyor. Silah teknolojisi, yazılım mühendisliği, elektronik teknolojisi, nanoteknoloji, genetik mühendisliği, uzay teknolojisi gibi alanlar gelecekte küresel ölçekte güç sahibi olmanın ya da var olan gücü sürdürülebilir kılmanın gerekli olduğu alanlar olarak önemseniyor. Büyük ülkeler bilimsel ve eğitimsel alanlar için ayırdıkları bütçelerin büyük bir kısmını sayısal alana giren mesleklerin gelişimi için ayırıyor. Örneğin Obama yönetimi NASA'nın 2015 yılı bütçesini, beklenenden 530 milyon dolar daha fazla arttırarak, 18 milyar dolar olarak ilan etti.¹⁴ Sayısal bölümlerin değerli olması büyük oranda Batı'nın materyalist, kapitalist felsefesinin hâkim olduğu bir dünyada yaşıyor olmamızdan kaynaklanıyor.

4. Kural: Etkili Bir Taşıyıcı Bulmak: Satışın Damarları

➤ Kamuoyunun algılarını yönetebilmek ve kitleleri manipüle edebilmek için fikirlerin pazarlanacağı etkili taşıyıcılar bulmak algı yönetiminin bir diğer önemli kuralıdır. Sonuçta üretilen mal her ne kadar kaliteli olursa olsun, onu müşteriye ulaştıracak iyi bir pazarlama ağına sahip değilseniz, ürün elinizde çürüyebilir. Örnek vermek gerekirse, kalbiniz çok iyi çalışıyor ve kanı kusursuz pompalıyor olabilir. Ama bu kanı vücudun bütün organlarına ulaştıracak damarlarda sorun varsa (örneğin damar tıkanması, damar sertliği gibi) pompalanan kanın organlara ulaşmasında sorun olacaktır. Etkili bir pazarlama, hedef kitleyi bir arada bulabileceğiniz etkili taşıyıcıları kullanabilmeyi gerektirir. Medya, okullar ve özellikle

¹⁴ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/nasaya-18-milyar-dolar-butce>

Türkiye gibi İslâm ülkeleri için, camiler manipüle edilmiş bilgiyi kitlelere ulaştıracak ana arterler, atardamarlar olarak konumlandırılmak istenmiştir.

Okul, Cami ve Televizyon: Algı Yönetiminin Stratejik Mekânları

Medya algı yönetmenleri ve manipülatörler için hâlâ en etkili taşıyıcı olmaya devam etse de, okullar ve camiler, algı yönetmelerinin gözünü diktiği diğer önemli taşıyıcılardır. Halka arz etmek istediğiniz bir ürün varsa, halkın tamamın rağbet gösterdiği mekânlar; stratejik mekânlardır.

Pazarlama ve dağıtım, modern endüstrinin çok önem verdiği bir alan olmuştur. İfade ettiğimiz gibi, ürettiğiniz mal ne kadar iyi ve kaliteli olursa olsun eğer bu malı müşterinize ulaştıramıyorsanız mal elinizde kalır. Pazarlama ve dağıtım, maliyeti çok yüksek olabilen ve çok çeşitli sıkıntıların yaşandığı bir alandır. Büyük şirketler kendi bünyelerinde pazarlama ve dağıtım şirketleri kurmuşlardır. Pazarlama ve dağıtım şirketlerinin ya da departmanlarının sorunu, malı en hızlı, en maliyetsiz şekilde en geniş kitleye sunabilmektir.

Fikir ve ideoloji pazarlayanlar için tahmin edilebileceği gibi, halkı kolaylıkla bulabilecekleri yerleri satış mekânları olarak değerlendirmek son derece önemlidir. Kısa zamanda, az maliyetle, çok kişiye ulaşmak böyle mümkün olabilir.

Bu açıdan medya, okul ve cami algı yönetmenleri ve manipülatörlerin pazarlama yapabilecekleri stratejik mekânlardır. Her üç mekân/kurum da halkın neredeyse tamamının kesiştiği/buluştuğu alanları ifade etse de, aralarında önemli farklar vardır. Algı yönetmenleri bu farkları dikkate alarak hesaplamalarını yapmaktadırlar.

Okullar Pazar, Öğretmenler Satıcı, Öğrenciler de Müşteri mi?

Algı yönetimi süreci son tahlilde bir "satış ve pazarlama" sürecidir. Bu pazarda fikir ve ideolojiler pazarlanır. Fikir ve ideolojilerin pazarlanabileceği en etkili yer elbette ki, okullardır. Okullar, günümüzde büyük oranda, doğruyu, hakikati ve iyiliği öğretmek

için değil, akredite edilmiş malların (resmi ideolojinin) satılacağı pazarlar olarak kurulmuşlardır.

Genelde okulların girişinde herkesin görebileceği bir yerde “Onur Tablomuz” “Başarı Tablomuz” gibi köşeler yer alır. Hemen yanlarında okulun kazandığı kupalar, madalyalar sergilenir. Aynen bir giyim mağazası gibi vitrini vardır okulların. Aslında gelen diğer müşterilere, “*Sattığımız mallar piyasada değer görüyor; biz iyi satıyoruz.*” mesajı verilmektedir.

Modern pazarlama ahlakında sattığınız malı kendiniz kullanmak zorunda değilsinizdir. Göreviniz, sattığınız malın iyi olduğuna müşterinizi ikna etmek ve bu malı satın almalarını sağlamaktır. Okullarda da durum buna benzerdir. Artık öğretmenlerin, anlattıkları şeye inanmaları gerekmiyor, anlattıkları şeyin gereğini yapmaları da gerekmiyor. Öğrencilerin de talep etmesi gerekmiyor. Öğretmen ikna olmamış olsa da, öğrenci istemese de *üretilen mal satılmak* zorundadır. Zorunlu eğitimin (zorunlu satış desek de olur) 12 yıla çıkmış olmasını bu bakımdan ayrıca değerlendirmek gerekmektedir.

Bu noktada ilk olarak sanayi alanında ortaya çıkan ve Japonlar tarafından uygulanan *toplam kalite yönetimi* kavramına da değinmek gerekiyor. Müşteri memnuniyetini esas alan bu yönetim sürecinin eğitime uyarlanması, okulların da kapitalist üretim mekânları olarak görülmeye başlandığını göstermektedir. Toplam kalite yönetiminde öğrencilerin, öğretmenlerin (iç müşteri) ve velilerin *müşteri* olarak değerlendirilmesi, bilginin/öğretimin bir satış konusu olarak algılanmasını da beraberinde getirmiştir.

Okul, Güven; Medya, Duyuru; Cami Onay Mekânı Olarak Konumlanmaktadır

Aslında bu stratejik mekânlar içinde hukuk/mahkeme de bulunmaktadır. Ama mahkemenin rolü pazarlamanın bizzat yapıldığı yer olmaması sebebiyle biraz daha farklıdır.

Okul, pazarlanan ürünün bilimselliğini, resmiliğini ve güvenilirliğini simgelemektedir. Bir bilginin okulda öğretiliyor olması,

halkın o bilgiye güvenmesi için önemli bir sebeptir. Bir bilginin ders kitaplarında olması, devletin yaptığı sınavlarda soruluyor olması neredeyse halkın tamamının o bilgiye güvenmesinin bir kanıtı olarak görülebilir. Ders kitabında bir bilginin yer alması algı yönetmenlerinin özel önem verdikleri konular arasında yer almaktadır.

Okuldan gelen bir bilgi, medyaya oranla halkın nazarında daha güvenilirdir. Çünkü medya menfaat ilişkilerinin daha yoğun olduğu bir alan olarak algılanmaktadır. Zaten daha önceki sayfalarımızda da aktardığımız gibi, medya (özellikle televizyon) bir araç olarak daha çok bir taşıyıcılık rolü üstlenmektedir. Algı yönetmenlerinin argümanlarını, uzmanları ve siyasetçileri ekrana taşıyarak aracı bir rol üstlenir.

✂ Cami ise (Türkiye gibi dini İslâm olan ülkelerde) algı yönetmenleri ve manipülatörler açısından denetlenmesi gereken en kritik ve sıkıntılı kurumdur. Çünkü okulda pişirilip, medyada sundukları yemeğe camide su katılma riski vardır.

Gerçekte cami küresel ölçekte algıları yöneten uzmanlar tarafından bütün planları alt üst edebilecek en tehlikeli mekân olarak kodlanmıştır. Batı, reform ve rönesans hareketlerinin sonunda Kilise'yi etkisizleştirmiş; rolünü "din işleri" ile sınırlandırmıştır. Kilise zamanla sadece ilahilerin okunduğu ve duaların edildiği bir mekân haline getirilmiştir. Kilisenin ve din adamlarının sözlerinin kilise duvarlarının dışına taşması çok mümkün değildir. Kilise, günümüzde, çevresinde olup biten her şeyi gören ama hiç bir şeye müdahale edemeyen felçli bir hasta gibidir. Ülkemizde de camiler zaman içinde bu duruma getirilmek istenmiştir. Bilgiden, öğretimden, güncelden ve hayattan kopuk bir dini mekânın; okulda üretilen bilgiyi test etmesi ya da bu bilgiye alternatif oluşturması da, doğaldır ki, beklenemez.

Cami ve imama yüklenen role "Önsatış" kuralında biraz daha yakından bakacağız.

5. Kural: Önsatış: Tarlayı Sürmek

– Bazı seminer ve konferanslarda konuşmacı mikrofona gelmeden önce sunucu konunun önemi ve konuşmacının meziyetleri hakkında bilgilendirici bir giriş konuşması yapar. Şuna benzer bir giriş konuşmasına sizler de muhtemelen şahit olmuşsunuzdur:

“Turgay Bey, 30 yıldır konu üzerinde çalışıyor. Koordinatörlüğünü yürüttüğü *projeler 12 ülkede* hayata geçirildi. *UNESCO* tarafından 2 kez ödüllendirilen Turgay Hoca, *Harvard Üniversitesi'nden* mezun olduktan sonra *dünyanın en saygın* gıda ve sağlık şirketlerinde *üst düzey* yöneticilik yaptı. Düzenlediği eğitim programlarına bugüne kadar *20 binin üzerinde* sağlık ve gıda çalışanı katıldı. *3 dili* akıcı bir şekilde konuşabilen Turgay Yıldız, Princeton Üniversitesi'nde misafir öğretim üyeliğinin yanı sıra, FDA'ye (Amerikan Besin ve Gıda Dairesi) danışmanlık yapıyor.”

Bu bir önsatıştır. Dinleyicinin zihnini, aktarılacak bilgileri kabule hazır hale getirmek açısından önem taşımaktadır. Halk arasında söylenen, “*Şeyh uçmaz mürid uçar.*” sözü de önsatışın etkililiğini anlatmaktadır.

– Eğer birisine bir şey satmak istiyorsanız, müşterinin ürün hakkında daha önceden bilgisinin olması ve o ürüne ihtiyaç hissetmesi satışın hassas bir aşamasıdır. Sonuçta “karnı tok” bir adama kebab, kel birine tarak, kör adama ayna satmak kolay bir şey değildir. O zaman ilk yapılması gereken şeylerden biri, müşteriye “aç olduğunu”, diğer bir ifadeyle, satılacak ürüne ihtiyacının olduğunu hissettirmektir. Bu ihtiyaç hissini oluşturulduğu, satılacak ürünle ilgili olumsuz tutum ve önyargıların yumuşatıldığı bu aşamaya *önsatış* diyoruz. .

Önsatış aşamasında müşteri ürünle doğrudan karşı karşıya gelmez. Bu aşamada amaç, müşterinin ürünle karşılaştığında bir yabancılik hissetmemesi, ürünü almasını kolaylaştırıcı bir bakış açısına sahip olmasının sağlanmasıdır. Müşteri satışla karşılaştığında ürünü gerekli, faydalı ve hatta satın alınması kaçınılmaz bir şey olarak düşünmelidir.

Önsatış, tarlanın sürülmesine benzetilebilir. Tarlanın sürülmesi, toprağın havalandırılması ve "zararlı" otlardan ayıklanması, toprağın ekilmeye hazır hale getirilmesi için gereklidir.

Önsatış kavramı günümüzde sıklıkla "farkındalık"¹⁵ kavramının içine gizlenmiş bir şekilde bulunuyor. Farkındalık kazanmak, bilinçlenmek kavramına yakın bir anlamda kullanılıyor. Her gün yeni bir şey hakkında farkındalığımız artırılıyor. Bazı kazandığımız farkındalıklar, aslında bize bir önsatış yapıldığı anlamına gelebilir.

Sözgelimi, mikroorganizmaların sağlığını ne denli tehdit ettiğine ilişkin farkındalık kazandıktan sonra, halılarınızı antibakteriyel halılarla değiştirmeye, evinizi yeniden antibakteriyel boyalarla boyamaya hazır hale gelirsiniz. Bu farkındalığı kazanmadan, en az 5 yıl daha kullanabileceğiniz halıları bir eskiciye verip yenisini almanız size akıllıca gelmez.

Pazarlama uzmanlarının "pazarı hazır hale getirmeyi" amaçladıkları *önsatış* denilen kavramının üzerinde ayrıntılı olarak durmak gerekiyor. Özellikle eğitim, sağlık, kozmetik vb. alanlarda önsatışın yapılmasını zorunlu kılan etmenlerden biri de, gelenekler, örf ve adetler, dini inanışlardır. Satışa engel teşkil ettiği düşünülen bu etmenlerin etkisizleştirilmesi önsatışla mümkün olabilir.

Camiler İçin Önsatış

Önsatış algı yönetimi sürecinin kritik bir aşamasıdır. Önsatış, zihinlerin yeni ürüne hazır hale getirilmesi için gerekli *temizlik* işlemlerinin yapılmasını ifade ediyor. Bu aşamada müşterinin zihni ürünü almasını kolaylaştıracak şekilde biçimlendiriliyor ya da ürüne karşı direnmesine sebep olacak kirlerden arındırılıyor. Bu aşamada

¹⁵ "Farkındalık kazanmak", "farkındalığı arttırmak" kavramları da çoğu zaman bir algı yönetimi barındırıyor. "Satış" kavramı, pragmatist bir anlam taşıdığı için, algı yönetmenleri ve manipülatörler bu kavram yerine "farkındalık kazanmak" kavramını tercih ediyor. Güvenlik, sağlık, eğitim gibi alanlarda "farkındalık" kazanmak çoğu zaman sizin bir güvenlik şirketinin, sağlık ya da eğitim şirketinin müşterisi olmanızla sonuçlanır.

satışa engel olacak *fitne unsurlarının* satış alanından uzaklaştırılması ya da satışa etki edemeyecek şekilde pasifize edilmesi önem kazanıyor.

Şöyle düşünelim:

Arabanızı satmak için pazara götürdünüz. Arabanız herşeyiyle mükemmel görünüyor. Müşteriler arka arkaya geliyor. Arabanızın taliplisi çok. Ancak o sırada, bir önceki yıl arabanızla takla attığınızı bilen bir arkadaşınız geliyor. Üstelik de, doğrularını söylemekten çekinmeyen birisi. Arabanızı satabilmeniz, bu kazayı bilen arkadaşınızın bir şekilde denetlenmesine bağlıdır. Aksi halde ya arabanızı satamayacak ya da istediğiniz fiyattan çok daha aşağısına satabileceksinizdir.

~ Camiler (ve tabiki dolayısıyla cami imamları) günümüzde *arabanın takla attığını bilen adam* rolündedir. Müşteri için hayat kurtarıcı, satıcı için ise etkisizleştirilmesi gereken bir *fitne*.

Bu sebeple algı yönetmenleri ve manipülatörler öncelikle camileri hayattan koparmışlar, imamları olabildiğince aşağılamış ve karikatürize etmişler ve onları tamamen "güvenilmez" kişiler olarak göstermişlerdir. Bu akıllıca bir stratejidir. Arabanızın *takla attığını bilen tek kişinin de* güvenilmez birisi olarak tanıtılmış olması, *satıcının satış yapabilmesi için gereklidir*. O yüzden ülkemizde de yıllar öncesinden başlayarak bu *önsatış* yapılmıştır. Hocalarla ilgili yapılan onlarca filmin ana teması hep benzerdir:

~ Cami imamı, köye gelen öğretmenin saçının teli gözüktüğü için ortalığı velveleye verir, "başımıza taş düşecek, hep birlikte yanacağız" diye bağırır çağırır ama bahçe kapısının aralığından öğretmeni gizlice gözetler; kimsenin olmadığı yerlerde sıkıştırır. Öğretmen namuslu davrandıkça daha da çok kızar ve kadına iftiralar atar.

~ Her nedense cami imamları da hep yüzünde üç beş tane sivilce olan, bıyıkları ağzının içine giren, insanın yüzüne baktığında korkacağı tiplerden seçilir.

» Bu tür filmler, gerçekte bir önsatıştır. Menfaatçi, yalancı, cahil, ırz düşmanı birisinin, sizin haklarınızı korumasını, doğruları söylemesini ve namusunuzla sahip çıkmasını bekleyemezsiniz herhalde değil mi? Diğer bir ifadeyle, gerçeği bilen o adam konuştuğunda "Kardeşler bu araba kazalıdır. Geçen yıl takla attı. Ama yine de siz bilirsiniz." dediğinde, çevredeki müşterilerin algısı çoktan yönetilmiş, manipüle edilmiş olacaktır. Dolayısıyla, adamın söylediklerini: "Yalan söylüyor, arabanın satılmasını engelleyip sonrasında kendisi almak istiyor." ya da "Satıcıyı kışkandırdığı için böyle söylüyor." şeklinde yorumlamaları mümkün hale gelecektir.

Uzun yıllar boyunca ülkemizde şu argümanlar bir önsatış olarak sıklıkla işlendi:

- » Ahlaktan bahsedenlerden korkacaksın.
- » Hacıdan, hocadan ve bir de karanlık geceden korkacaksın!
- » Yere bakan, yürek yakan.

Gerçekten de hacı ve hocaların içinden böyle tipler çıkıyor. » Ki böyle denile denile mi öyle oluyorlar yoksa aralarındaki çürük elmalar mı bilemiyorum. Ama açıktır ki, ülkemizde "Hoca" gericiliği, yobazlığı, bağınazlığı, riyakârlığı, sinsiliği ve menfaatçiliği simgelemiştir. Öğretmen ise, aydınlığı, bilgiyi, bilimi, fedakârlığı, aklı, düşünmeyi, dürüstlüğü, yardımseverliği vs. temsil etmiştir.

Gerçekte her iki grup içinde de her iki türden insan örneği bulmak son derece kolaydır. Ama önemli olan hangisinin altının çizileceği ve manşete çıkarılacağıdır.

Algı yönetimi uzmanları, camileri kendileri için kontrol edilemez tehlikeli mekânlar olarak gördükleri için ilk zamanlar etkisizleştirme/itibarsızlaştırmayı seçmişlerdir. Bu sebeple, camilerde hocalar "çiçek-böcek hutbesi" denilen hutbeler vermiş ve halkın sorunlarının konuşulduğu mekanlar olmaktan hızla çıkmıştır.

Şu veriler camilerin sosyal hayatın dışına itilmesinin sebeplerini açıklamaya yetmektedir: Türkiye'de 85 bin camii vardır.¹⁶ Türki-

¹⁶ <http://www.sabah.com.tr/yasam/2014/07/04/iste-turkiyenin-cami-haritasi>

ye'deki okul sayısı ise 67 bindir. Her Cuma ülkenin dört bir yanında onbinlerce camide milyonlarca vatandaş aynı hutbeyi dinlemektedir. Bunu "din"den başka hangi güç başarabilir? Kimse zorunlu olmamasına rağmen yine de dışarıda, soğukta yağmurun altında islanma pahasına Cuma günleri camiler tıklım tıklım dolmaktadır. Bu bir yanıla hayret verici, diğer taraftan ise bazıları için tedirgin edicidir. Dolayısıyla ilk zamanlar camiler itibarsızlaştırılmaya gözden düşürülmeye ve imamlar da karikatürize edilmeye çalışılmıştır.

✓ Ama son zamanlarda, algı yönetmenlerinin Cami'den faydalanma yoluna gittikleri görülmektedir. Algı yönetmenleri ve manipülatörler kimi projeleri için Cami'den de onay almanın satışı hızlandıracağını görmüşlerdir.

⊖ Toplumsal Cinsiyet Eşitliği teorisi bunun çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır. Bu teori İslâm'ı "eşitlikçi olmayan, ayrımcı bir din" olarak suçlarken, Cami'lerden ve Diyanet'ten bu teori için destek almayı başaramamıştır.¹⁷

1980'li yıllardan sonra eğitim ve bilinçlendirme kampanyaları ülkemizin özellikle geri kalmış olduğu düşünülen bölgelerinde devlet eliyle yürütüldü. Doğum kontrolü, ana-baba tutumları, çocuk gelişimi ve eğitimi gibi sosyal ve kişiler arası konularda eğitim ve bilinçlendirme kampanyaları düzenlendiği gibi, modern tarım, dikiş-nakış, el sanatları, resim, fotoğraf gibi alanlarda kurslar ve halk eğitim merkezleri açıldı. Devletin Güneydoğu Anadolu'da kurduğu ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) özellikle kadınların eğitimine odaklandı.

Fakat 1990'lı yıllardan itibaren STK'ların (Sivil Toplum Kuruluşları) yaygınlık kazanması, AB'nin sivil toplum kuruluşlarını hibe ve fonlarla desteklemesiyle, yüzlerce dernek ülke genelinde

¹⁷ Bkz. <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296c50369dc32358ee2c4f/Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1n%C4%B1%20g%C3%B6rmek%20i%C3%A7in%20t%C4%B1klay%C4%B1n%C4%B1z.pdf>

yüzlerce proje uyguladı. STK'lar önsatışın ve satışın en etkili kurumları haline geldi.

➤ Sivil Toplum Kuruluşları, NGO (Non Governmental Organization) yani "Hükümet Dışı Organizasyonlar" olarak tanımlanıyor. Ancak pek çok ülkede STK'lar devletin ya da bir başka ülkenin enstrumanı olarak işlev görüyor. Batıda bu tür STK'lara GONGO (Government Organized/Oriented Non Governmental Organization) yani "hükümetin organize ettiği hükümet dışı organizasyonlar" deniliyor.

GONGO'lar hem hükümetlerin politik ekseninde hareket ediyor hem de kuruldukları ülkenin liderlerine "*Bakın biz temsili demokrasi falan değil basbayağı katılımcı demokrasiyle işlerimizi görüyoruz.*" deme fırsatı veriyor. Hükümet GONGO'lara para, akreditasyon ve hareket kolaylığı sağlıyor, GONGO'lar da hükümetin politikalarını tabana yayacak projeler üretiyor. Böylelikle GONGO'lar vasıtasıyla bütün bir sivil toplum, "gönüllü sivil memurlar" haline dönüştürülüyor.

STK'ların "gönüllülük" çerçevesinde hareket eden kurumlar olarak görünmesi, hedef kitlenin tutum ve inançlarının daha kolay değiştirilmesine hizmet ediyor. Diğer bir deyişle, "*Bizim hiç bir siyasi ya da ekonomik çıkarımız yok. Tek amacımız halkın bilinçlenmesi, farkındalık kazanması.*" mesajı verilerek, halkın yeni söylemlere defans yapması önlenmeye çalışılıyor. "*Satış yok*" mesajı, hedef kitleyi rahatlatıyor, direnci kırıyor ve zihinleri satışa hazır hale getiriyor.

➤ STK'ları illa faaliyet gösterdiği ülkenin hükümetleri desteklemesi gerekmiyor. Günümüzde başka ülkelerin sosyal yapısını değiştirmek isteyen çok uluslu şirketlerden başka devletlere kadar pek çok merkez STK'ları kendi öngörülerini doğrultusunda destekleyebiliyor.

➤ Ülkemizde de yaygın bir şekilde faaliyet gösteren "Açık Toplum Vakfı" ülkelerin kaderinin STK'lar eliyle değiştirilmesini hedefliyor. Açık Toplum Vakfı 2009-2013 yılları arasındaki faaliyetlerini anlatan raporun girişinde şu cümlelere yer veriyor¹⁸:

¹⁸ Raporun tamamı için bakınız: <http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/FaaliyetRaporu.pdf> (erişim tarihi: 4 Temmuz 2015)

İ idan
bir
um!

... Açık Toplum? Yanılabileceğini bilen, büyük ve değişmez doğruları varoluş yasası haline getirmeyen, doğrunun ve gerçeğin kimsenin tekelinde bulunmadığının bilincinde bir toplum. Farklı görüşlere saygılı, farklı beklentileri dikkate alan, insanların barış içinde yaşayabilmesi için bireylerin haklarını koruyacak kurumlara ihtiyaç olduğunu kabul eden bir toplum.

Peki bu kolay mı? Böyle bir toplum anlayışında herkesin, aynı anda, hep birlikte buluşması mümkün mü?

Açık Toplum fikrini geliştiren ve yaygın bir şekilde kabul görmesini sağlayan İngiliz felsefeci Karl Popper buna olumsuz yanıt vermiş. "Uygarlığımız... hâlâ doğum şokunu tam anlamıyla atlatamadı" demiş. Doğum şokunu da, "büyülü güçlere teslim olmuş kabile toplumundan, 'kapalı toplum'dan, insanın eleştirel yeteneklerini özgürce harekete geçirmesine olanak sağlayan 'açık toplum'a geçiş" olarak tanımlamış.

Popper'ın geçiş sürecini tanımlarken kullandığı anahtar kavramlar, insanın eleştirel gücü, yetenekleri ve bu gücün özgür bırakılması. Açıklık, kendi dışıyla sınırsız alışveriş olanağı, sonsuz gelişmeyi ve değişmeyi mümkün kılacak olan insanın eleştirel aklı.

İşte Açık Toplum Vakfı, Türkiye'de bu süreci, insanın eleştirel aklının tüm potansiyelini, tüm yeteneklerini özgürce harekete geçirdiği, ürettiği, bunun mümkün olduğu, özendirildiği koşulların yaratılmasına destek olmak için var. Ne yapıyorsa, bu desteği sürekli kılmak için yapıyor.

etme2!

Açık toplum, hiçbir tabu dinlemeksizin her şeyin tartışmaya açık olmasıdır. Tabular değişimin önünde engeldir. Açık toplum, demokrasiyi ve değişmeyi hedefler, baskıcı yönetimlere karşı toplumun ve bireyin haklarını savunur. Bireyin hayatına sahip çıkabilmesi için sivil toplumun güçlendirilmesini ilke edinir. Kişinin tüm potansiyelini özgürce geliştirmesine fırsat tanıyan koşulları yaratmayı hedefler. Fırsat

eşitliğini savunur, her türlü ayrımcılığı reddeder. Evrensel insan hakları hukukunu tüm diğer çıkarların üzerinde tutar. Bireyin tüm farklılıklarını koruyarak, kendini her anlamda güvende hissederek, bir dünya yurttaşı kimliğine sahip olmasına olanak tanır.

Ve evet, Açık Toplum, şeffaf, hesap verebilirliği olan, bu sorumluluğu üstlenen ve halk için çalışan hükümet anlayışının peşinde koşan, hak ve özgürlüklerinin bilincinde olan, farklı olanın haklarına saygı gösteren ve savunan, karşılıklı hoşgörü ve dayanışma içinde olan bilinçli ve eleştirel bakış açısına sahip, sorumlu insanlar bütünüdür. Bizler, açıklığı, şeffaflığı, dayanışmayı, farklılıkları zenginlik olarak görmeyi savunmak, savunmakla kalmayıp bunları hayata geçirmek için yola çıktık. Yaptıklarımızla yetinmedik, yetinmiyoruz. Her zaman daha fazlasını yapmaya çalışacağız. Elinizdeki raporda son beş yılda yapabildiklerimizin bir kısmını sizlerle paylaşıyoruz. Destek olduğumuz sivil toplum kuruluşlarıyla, sizlerle birlikte daha da güzelini, daha da iyisini yapacağımız, daha çok insana ulaşacağımız, açık toplum idealine her defasında bir adım daha yaklaşacağımız daha nice nice yıllara...

Alıntıladığımız metinde geçen yüceltilen anahtar kavramlara bakalım: Birey, özgürlük, demokrasi, eleştirel yetenek, farklılıklar (farklı görüşlere saygı), eşitlik, barış, şeffaflık, sivil toplum, dünya yurttaşı, evrensel insan hakları...

Mahkûm edilen anahtar kavramlar ise şöyle: Büyük ve değişmez doğrular, tabu, (her türlü) ayrımcılık, baskıcı yönetimler...

Açık Toplum Vakfı'nın Türkiye'de 5 yıl içinde gerçekleştirdiği faaliyetleri özetleyen raporun giriş metni algı yönetimi çerçevesinde ayrıca analiz edilmesi gerekiyor. Metinden çıkardığımız olumlu ve olumsuz anahtar kavramlar algı yönetimi kurallarına uygun olarak seçilmiş. Bir metinde, bir konuşmada, bir söylemde yer alan algı operasyonunu ve manipülasyonu fark edebilmek için yerine getirilmesi gereken bazı kurallar bulunmaktadır. "Algı Yönetimi ve Manipülasyona Direnme" bölümünde ayrıca ele alacağımız

bu kuralları, o bölüme bırakarak, rapordaki algı yönetimini fark etmemizi sağlayacak bir kaç soruya dikkat çekelim:

* Açık Toplum Vakfı neyi değiştirmek istiyor? Nelerden rahatsız?

* Açık Toplum Vakfı değiştirmek istediği şeyleri *niçin* değiştirmek istiyor? Rahatsız olduğu şeylerden *niçin* rahatsız? (Sebepler ve amaç hakkında önceki sayfalarda yazdıklarımızı hatırlayınız.)

* Olumlu anahtar kavramların içini nasıl dolduruyor? Örneğin özgürlük kulağa çok hoş gelen bir kavram. Peki bu kavramın içine neler giriyor? (Özgürlük kavramı algı yönetmenlerinin en sık kullandığı kavramlardan birisi olduğu için sonraki bölümde ayrıca analiz edilmektedir.)

* Olumsuz anahtar kavramlarla neyi kastediyor? Örneğin “tabu”, “büyük ve değişmez doğrular”, “baskıcı yönetimler” kavramlarıyla neyi anlatmak istiyor? Söz gelimi, “Hacc yapmak Allah’ın emridir.” “Kumar oynamak dinimizce yasaktır.” gibi ifadeler tabu ya da büyük ve değişmez doğrular içine giriyor mu?

* Açık Toplum Vakfı hangi alanlarda faaliyet göstermiş? Neler yapmış ve niçin onları yapmış? Örneğin rapor incelendiğinde Açık Toplum Vakfı’nın önem verdiği konular arasında LGBT hakları olduğunu görüyoruz. LGBT hakları Açık Toplum Vakfı’nın niçin ilgi alanı içerisinde?

* Açık Toplum Vakfı yücelttiği olumlu kavramların, sözgelimi eleştirel yetenek kavramının, kendi ön kabullerine ve argümanlarına yöneltmesine nasıl yaklaşıyor? Kendi önkabulleri ve argümanları eleştirildiğinde bunu “ayrımcılık” “bağnazlık” olarak mı kodluyor, yoksa, bunları da eleştirel yetenek olarak yüceltiyor mu?

* Açık Toplum Vakfı’nın ülkemizde gerçekleştirmek istediği bu değişimlerin, uluslararası güçlerin ve çok uluslu şirketlerin küresel projeleriyle bir ilişkisi var mı?

Bu soruları sormadan ve bu soruları doğru ve objektif bir şekilde cevaplandırmadan bu metinde bir algı yönetimi ve manipülasyon olup olmadığını anlayamayız. Ama maalesef çoğu zaman kavramların bizde yarattığı olumlu ve olumsuz duygularla yetiniyoruz

- ✦ (8. kurala bakınız). Bu bağlamda, Amerika'nın Irak'a demokrasi, insan hakları ve özgürlük getirmek için saldırdığını, ama işgalin Iraklılara ve bölge halkına kan ve gözyaşı; küresel silah tüccarlarına ve şirketlere bol para getirdiğini yeniden hatırlamakta fayda var.

6. Kural: Bütünden Koparmak: Derede Boğmak

Bütünden koparılmış bilgi, sadece eksik bilgilenmemiz anlamına gelmez, aynı zamanda düşünce, duygu, davranış ve tutumların yanlış şekillenmesine neden olur. Körlerin fili tarif ettiği meşhur hikâye bütünü görmeden yapılan bir tarifin çelişkili, yanlış ve komik olacağını ortaya koymaktadır. Mevlana hikâyeyi şöyle anlatır:

Hintliler bir fili halka göstermek için getirip karanlık bir ahıra kapattılar. Hayvanı görmek için o karanlık yere bir hayli adam toplandı. File ellerini sürmeye başladılar. Birisi eline hortumunu geçirdi:

- Fil bir oluğa benziyor, dedi. Başka biri filin kulağını yakaladı:
- Fil, yelpaze gibi bir hayvan, dedi. Filin ayağını yakalayan ise:
- Fil bir direğe benziyor, dedi.

Bir başkası da sırtına dokunmuştu:

- Fil, taht gibi, dedi.

Herkes filin neresine dokunduysa ona göre anlatmaya başladı. Herkesin elinde bir mum olsaydı, sözlerinde aykırılık kalmazdı.

*Duyu gözü ele, avuca benzer, avuç bütün fili tutamaz ki.
Bu gözü yum da hakiki göz kesil.*

| Bütünü görmek sosyal ve siyasi hadiseleri doğru yorumlayabilmek için hayati bir önem taşır. Mevlana'nın hikâyesi, sadece kendi deneyimlerimize dayanarak yorum yapmanın ne kadar riskli olduğunu anlatıyor. | Algı yönetmenleri ve manipülatörler, kitleleri bütünden kopartarak, mikro bir dünyanın içine mahkûm etmeyi amaçlar. | Böylelikle kitleler, dokunur, hisseder ama dokunduğu ve hissettiği şeyin tam olarak ne olduğunu hiç bir zaman anlayamaz. |

/ Bütünü görmenin önemini anlamak farklı bir şey, bütünü görebilme becerisine sahip olmak farklı bir şeydir./Bütünü görmek, bütünü görebilmek özellikle günümüz dünyasında hiç de kolay değildir./Kaldı ki, kitleler bütünü görmenin önemini kavramak konusunda da yetersizleştirilmişlerdir./

Peki, bütünü görmek ne anlama gelir?

Örneğin Mevlana'nın hikâyesindeki fil bütünü temsil etmekte midir? Eğer fili tanımlamak istiyorsak, evet. Fakat hayvanı tanımlamak istiyorsak, fil bütünü değil küçük bir parçayı temsil eder. Sürüngenler, omurgalılar, memeliler, kanatlılar ve daha pek çok hayvan türünü bu âlemin tek bir üyesine bakarak tanımlamamız elbette ki, bütünden kopuk, yanlış bir tanımlama olacaktır.

İnsanoğlu gerçekte bütünlük ve tamlık arayışı içindedir. Gestalt psikologları buna Pragnanz yasası diyor. Almanca bir kavram olan gestalt da, zaten bütün/biçim/şekil gibi anlamlara geliyor.

* Algı yönetmenleri ve manipülatörler bütünü parçalamak ve sadece *seçilen* parçayla bizi muhatap kılarak zihinlerimizi yönlendirmek ister. Gerçekte bize gösterilen parça, kendi içinde olumlu bir anlama sahip iken, ait olduğu bütünle birlikte görülünce bizim için zararlı, tehlikeli hatta ölümcül bir anlama gelebilir.

Modern dünyanın eğitim anlayışı, parçalı ve indirgeyici bir zihin yapısı oluşturuyor. Uzmanlık da aslında günümüzde puzzle'in çok küçük bir parçası üzerinde çok fazla bilgi sahibi olmak anlamına geliyor. Uzmanlar sadece uzmanı oldukları o çok küçük parçanın dışındaki diğer parçalar hakkında ya hiç bilgi sahibi değiller, ya da yetersiz bir bilgileri var. Hayatı ve olanları anlamak için bu küçük bilgi parçacıklarını birleştirip bütünü görmeye çalışmak gerekiyor. Aksi takdirde, algı yönetmenleri ve manipülatörlerin kurbanı olmaktan kurtulmamız mümkün değildir.

Neil Postman (2009) *Teknopoli* kitabının girişinde Platon'un *Phaedrus* adlı yapıtından etkileyici bir hikâye anlatmaktadır. Hikâyeye göre Kral Thamus, sayılar, hesaplama, geometri, astronomi ve yazı dâhil pek çok şeyin mucidi olan Tanrı Theuth'u kabul eder. Theuth Kral Thamus'a bütün buluşlarını sergiler. Theuth bu buluşların faydalarından bahseder ve bütün Mısır'da bilinmesi gerektiğini söyler. Theuth her bir icadını Kral'a ayrıntılarıyla anlatır. Sıra yazıya gelince: "*Sayın Kralım, bu Mısırlıların bilgeliğini ve hafızalarını geliştirecek bir başarıdır. Bilgelğin ve hafızanın reçetesini buldum.*" der.

Thamus Theuth'un bu sözlerini sükûnetle dinledikten sonra şunları söyler:

Ey mucitlerin piri, icat yapmak ayrı şey, icadın onu kullananlara fayda mı yoksa zarar mı getireceğini kestirmek ayrı şey. Harflerin babası olan sen, kendilerine duyduğun sevgi dolayısıyla onlardan verecekleri neticenin tam aksi bir neticeyi bekliyorsun. Yazıyı kullanmaya başlayanlar hafızalarını kullanmaktan vazgeçecekler ve unutkanlaşacaklar. Bir şeyleri hatırlamak için iç kaynaklarını kullanmak yerine harici bir takım işaretlere bel bağlayacaklar. Sen hafıza için değil, hatırlama için bir reçete keşfettin. Bilgelige gelince, öğrencilerin, hakikati olmayan bilgelikleri sayesinde şöhrete ulaşacaklar fakat aslında bir yol göstericiden yoksun öğrencilerin sadece malumat sahibi olacaklar. Sonuçta belki bilgili sayılacaklar ama birçok şeyin cahili olacaklar. Gerçek birer bilge olmak yerine bilgelğin gururuyla yetinen bu insanlar toplum için de birer yük haline gelecekler.

Kral'ın uyarılarına kulak asılmamış olacak ki, o gün bugündür mucitler insanların hayatlarını "kolaylaştıracak" icatlar yapmaktan geri durmamışlardır. Her icat yaşamımızı nasıl daha "*kolaylaştıracığını*" ispat ederek; bize ne tür *faydalar* getireceğini anlatarak hayatımıza girmeye çalışıyor. *Keyiflilik, hız, rahatlık ve çeşitlilik* yeni icatların toplumun satın alma motivasyonunu arttırmak için

kullandığı argümanlar. Bütün bu argümanların tek kelimelik bir mesajı var: *"İyi olacak. Kazanacaksınız!"*

Thamus'un bilgelik dolu uyarılarından da anlaşılacağı gibi, "kazandıklarımıza" odaklanırken kaybettiklerimizin farkına varmıyoruz. Bilge Kral'ın önüne Bill Gates çıksaydı, bilgisayar ve internet denilen şeyi ballandıra ballandıra anlatsaydı, acaba Bilge Kral bu *"kazancı bol aletin"* bize kaybettireceği şeyler arasında ilk neyi sayardı?

Muhtemelen ayırt etme becerimizin köreleceğini söylerdi ve *"Bütünü kaybedecek, dereye boğulacaksınız"* derdi. Ve şöyle devam ederdi:

Evet, anında dünyanın dört bir yanına ulaşacağız ve her türlü bilgi bir tıkla emrimizde olacak. Ama doğru bilgiyle yanlış bilgi birbirine girecek. Bilgi kirlenecek, internet bir bilgi çöplüğüne dönüşecek. İnsanlar çok bilecek ama az muhakeme edecek. İnsanlar çok bilecek, ama sahip oldukları bilgiler arasındaki ilişkiyi göremeyecek. Bu bilgi onların daha doğru kararlar vermesini sağlamayacak!

Hz. Ali'nin söylediği *"İlim bir noktaydı onu cahiller çoğalttı."* sözü, bilgiyle kirlenilen günümüz dünyasını tarif ediyor gibi.

Emory Üniversitesi'nde dil profesörü olan Mark Bauerlin de Bilge Kral'ın sözlerini doğrulayacak şekilde yazdığı kitaba *En Ahmak Nesil* ismini vermiş. Bauerlin, "internet gençliği"nin dünyadan haberi olmayan, doğru ve yanlış bilgi arasında ayırım yapamayan, umursamaz-vurdumduymaz, çok yönlü düşünemeyen, sığ bir gençlik olduğunu vurguluyor.

"Dijital Çağ"ın bilindiğinin aksine zeki, bilgili ve donanımlı gençler yetiştirmediğini; internet, video oyunları, bloglar ve bilgi teknolojilerinin zihinleri körelttiğini savunuyor. Hatta akıl oyunları anlamına gelen "mind games" kavramını "mind(less) games" (akılsız/sersem oyunları) olarak tanımlıyor.¹⁹

Bauerlin'in tespitleri çok önemli. Peki, ama neden böyle oluyor? Hâlbuki içinde yaşadığımız çağa "bilgi çağı" ismi veriliyor. Bugünün

¹⁹ Bkz. <http://www.aileakademisi.org/node/197>

Ayrıca bkz. www.dumbestgeneration.com

dünyasını tanımlamak isteyen herkes söze, “Artık bilgiye ulaşmak çok kolay. Muazzam bir bilgi üretimi var. Bütün bu bilgilerin hepsi bize bir ‘tık’ uzaklıkta!” diyerek başlıyor.

Dahası, Lyman ve Varian (2003) bir yıl içinde yerkürede 1,5 milyar gigabyte bilgi üretildiğini vurguluyor. Bohn ve Short (2009) ortalama bir Amerikalının günde 34 gigabyte bilgiyle karşılaştığını aktarıyor. Uzmanlar önümüzdeki 20 yıl içinde insanlık tarihinden bugüne kadar üretilen bilginin 1000 katının üretileceğini söylüyor.

Sir Francis Bacon’a ait meşhur “*Bilgi güçtür.*” ifadesi doğruysa, yaşadığımız dünya nasıl oluyor da tarihin en ahmak neslini yetiştiriyor? Bilgi güçtür özdeyişi (mottosu), öyle görünüyor ki, doğru değil. Söylendiğinin aksine, bilgi çağı zihinleri köreltiyor. Bunun temel sebebi, modern insanın, doğru bilgiyle yanlış bilgiyi ayırt edememesi, kendisine sunulan bilgi parçacıklarını bir bütünün içine yerleştirme yeteneğinden yoksun bırakılmış olmasıdır. Bu sebeple bilgi artık elimizin altında olmasına rağmen bize doğruyu göstermiyor, doğru kararlar alabilmemize yardımcı olmuyor.

Algı yönetmenleri ve manipölatörler bilgiyi “yumruk” gibi kullanıp bizi sersemletiyor. Sonra seçilmiş bilgiyi (bütünden koparılmış bilgiyi) akredite edip kitleleri kendi amaçları doğrultusunda yönlendirebiliyor. Seçilmiş bilgiler ve seçilmiş görseller medya manipölatörlerinin sık kullandığı tekniklerdendir. Bütünden koparılmış bu parçalar, belirlenmiş bir fikri, politikayı ve ideolojiyi empoze etmeye yöneliktir.

Seçilmiş (Bütünden Koparılmış) Bilgi Örneği: Çalışan Kadın İmajı

Bilindiği gibi günümüzde kadın-erkek eşitliği en güncel konulardan biri. Kadının erkeğe eşitlenmesinin en önemli göstergelerinden biri de çalışan kayıtlı kadın sayısının oranı. Avrupa Birliği sürecinde çalışan kadın sayısı, bir ülkenin AB’ye üye olabilmesinin makro göstergeleri arasında yer alıyor (İlkkaracan, 2010).

Kadınların çalışmasının kadın-erkek eşitliği ile ilgisi olabilir. Ama bu bilginin tamamı değil. Örneğin, ben google'a girip "çalışan kadın" yazıp görseller bölümünden bir arama yaptığımda karşıma çıkan ilk 5 fotoğrafın hepsinde, ofis ortamında çalışan ve gülümseyen (gülümsemeleri çalışıyor olmaktan mutlu olduklarını gösteriyor) kadın görselleriyle karşılaşıyorum. Ev hanımları ise genelde ev işleri yapmaktan bitap düşmüş görsellerle temsil ediliyor. Google'ın mesajı net: Ev hanımları mutsuz, çalışan kadınlar mutludur.

Bu bilgi fotoğrafın bir kısmını yansıtmaktadır. Resmin tamamını gördüğümüzde "çalışan kadın mutludur" mesajının yanlı ve propaganda amaçlı olabileceğini de hesaba katmak gerekebilir. Örneğin "çalışan kadın/working women" ibaresinin yanına küçük bir ekleme yapıp "Fabrikada çalışan kadın/working women in factory" yazıldığında karşınıza çıkan kadın fotoğraflarının pek de mutlu görünmediğini, bilakis yüzlerce kadının, ayakta, yağ ve pas içinde, bezgin bir şekilde çalıştıklarını görebilirsiniz.

Gerçekten de çalışan kadın imajının sadece bize gösterilen seçilmiş kısmına değil, tamamına ulaşmaya çalışan araştırmacılar, fotoğrafın gerçeğinin hiç de öyle görünmediğini aktarıyor. Örneğin Bianchi ve arkadaşlarının yazdığı (2006) *Amerikan Aile Yaşamının Değişen Ritmi* isimli kitap fotoğrafın bize gösterilmeyen kısımlarına odaklanıyor. Yazarlar, çalışan kadının yaşadığı zorlukları aktararak, günümüz kadınlarının çalışıyor olmalarından dolayı aileleri ve çocuklarına daha az zaman ayırdıklarını, evleriyle daha az ilgilendiklerini vurguluyor. Baker da (2009) aynı noktaya işaret ediyor: Evet günümüz kadınları daha çok çalışıyor, ama daha az evleniyor, daha az çocuk sahibi oluyor ve daha çok boşanıyor.

Peki, çalışan kadın fotoğrafının görünmeyen yüzünde başka neler var? Çarpıcı bir bilgi kalp doktorlarından geliyor. Artık günümüzde kadınlar kalp hastalıklarına daha fazla yakalanıyor. İlginç olan, bunun çalışıyor olmakla bir bağlantısının olabileceği. Kalp-damar hastalıkları doktoru Bingür Sönmez, kadınların eskiden erkeklere oranla kalp-damar hastalıklarına daha az yakalandıklarını,

ama bu üstünlüklerini zaman içinde kaybettiklerini vurgulayarak şunları söylüyor²⁰:

Kadınlar erkeklerden olumlu anlamda 1-0 önde idi ama artık araştırmalar gösteriyor ki kalp hastalığı riski aynı. Nasıl mı? Eskiden 'kadınlar menopoza kadar korunuyor' diyorduk ama artık bu geçerli değil. Çünkü günümüzün kadını geç evleniyor, doğum kontrol hapı kullanıyor, çocuk doğurmuyor, doğursa bile emzirmiyor! Dolayısıyla tabiatın onlara bağışladığı bütün hormonları kullanmıyor ve sonuç olarak erken menopoza giriyor. Ayrıca erkekler kadar sigara içiyorlar, onlar gibi stresli bir çalışma hayatı yaşıyor ve alkol tüketiyorlar. Dolayısıyla kadınlar mucize hormonları östrojene artık pek güvenmesinler, erkekler kadar risk altındalar!

Çalışan kadın ile "çocuklu çalışan kadın" arasında önemli bir fark var. İş dünyası doğuran kadına sıcak bakmıyor. Çünkü kadın anne olduğunda, onlara göre, motivasyonları düşüyor, psikolojik olarak bölünüyorlar. Bazı işletmelerde, kadınların işe alınırken; çocukları olup olmadığı, hatta çocuk sahibi olmayı isteyip istemedikleri bile soruluyor. Bu mesajı alan kadınlar (ki çocuk sahibi olduklarını gizleyen kadınlara da rastlamak mümkün) işini riske atmamak için anneliğinden fedakârlık etmek zorunda kalıyor. Bunun da tabiki, Bingür Sönmez'in de ifade ettiği bedellerini, çoğu zaman farkında olmadan, ödemek zorunda kalıyor.

Gillespe ve araştırma ekibinin (2010) yaptığı başka bir çalışma ise "çalışan kadın" fotoğrafının görünmeyen başka bir yüzünü gösteriyor. 1591 kadın üzerinde yaptıkları araştırmaya göre günümüzde kadınlarda doğurganlık gücü (fertilite) düşüyor. Araştırmacılar 18 ve 19. yüzyıllarda 30-35 yaşlarındaki kadınların neredeyse hepsinin evli olduklarını belirterek, günümüzde kadınların daha geç evlendiklerine vurgu yapılıyor. Boşanma ve geç çocuk sahibi olmak istemenin fertilitenin düşmesinde önemli rol oynadığı belirtiliyor.

²⁰ http://www.radikal.com.tr/yasam/hicbir_seyi_yoktu_olup_gitti_demesinler-1024181 (erişim tarihi: 2 Temmuz 2015)

“Çalışan mutlu kadın” fotoğrafının görünmeyen yüzleri bunlarla sınırlı değil. Örneğin İngiltere’de 12 bin 500 çocuk üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçları oldukça düşündürücü:

Journal of Epidemiology and Community Health dergisinde Hawkins ve arkadaşları tarafından (2009) yayınlanan araştırma anneleri yarım zamanlı ya da tam zamanlı çalışan çocukların daha sağlıklı bir yaşam sürdüklerini ortaya koyuyor.

Araştırmada çocukların yeme alışkanlıkları, egzersiz alışkanlıkları ve TV izleme/bilgisayar kullanma alışkanlıklarına ilişkin sorular sorulmuş. Araştırmanın sonuçlarına göre anneleri çalışan çocuklar anneleri ev hanımı olan çocuklara göre cips vb. sağlıklı yiyecekleri daha fazla yerken; sebze, meyve vb. faydalı yiyecekleri daha az yiyorlar. Çünkü çalışan annelerin çocuklarının sağlıklı beslenmesi için yemek yapacak yeterli zamanı kalmıyor. Pek çok çocuk öğünlerini hazır yiyeceklerle geçirmek zorunda kalıyor. Yine bu çocuklar annesi çalışmayan çocuklara göre daha az egzersiz yapıyorlar ve günlerinin büyük bir bölümünü TV karşısından geçiriyorlar.

Çalışmanın belki de en önemli sonuçlarından birisi ise, çalışan annelerin çocuklarının obezite açısından yüksek risk altında olması. Daha önce yapılan başka araştırmalar da çalışan annelerin çocuklarının daha yüksek düzeyde obezite sorunu yaşadığını ortaya koyuyor.

Bu araştırmalar “çalışan mutlu kadın” fotoğrafının başka yüzlerini de görmemizi sağlıyor. İlk başta farkedilemeyen ve pek de alakalı gibi görünmeyen “obezite ve çalışan anne” ilişkisi, resmin tamamını görmek için çaba gösterdiğimizde farkedilebilir oluyor.

Bütünden koparılmış bir başka manipülatif bilgiye örnek ise kadına şiddet konusudur. Bu konuda bizim yapmış olduğumuz *Türkiye’de ve Dünyada Kadına Şiddet* araştırması (2015) kadrajın genişletildiğinde kadına şiddete ilişkin bize sunulan fotoğrafın hiç de öyle olmadığını gösteriyor. Örneğin, araştırmalar, erkeklerin kadınlara oranla Türkiye’de ve bütün dünyada dört kat daha fazla

cinayete kurban gittiğini gösteriyor. Araştırmada bize sunulan pek çok ezber bilginin gerçeği yansıtmadığına ilişkin başka ilginç sonuçlar da yer alıyor.

Sonuç olarak, siyaset, kültür, tarih ve sosyal içerikli pek çok konuda algı yönetmeleri ve manipülatörler bize fotoğrafın sadece kendi işlerine ve kendi politikalarına yarayan tarafını göstermektedir. Eğer bizler fotoğrafın sadece bize sunulan kısmıyla yetinirsek, gerçeği ve dolayısıyla ne olup bittiğini, neler olup biteceğini anlamamız mümkün olmayacaktır.

7. Kural: Tekrar: Sürekli Tekrar

İnsan, bir tanıma göre, unutmak anlamına gelen “nisyan” ile aynı kökten gelmektedir. Belki de bu sebeple olsa gerek, Peygamberlerin bir görevi de “tezekkür”dür; yani hatırlatmak. Çünkü insan, en önemli şey olan, hayata gelme amacını bile unutabilir.

Bu gerçeğin farkında olan algı yönetmenleri ve manipülatörler, seçtikleri bilgiyi, veriyi, haberi, fotoğrafı sürekli olarak tekrar ederler. Örneğin, Amerika bir ülkeyi işgal etmek istiyorsa, bir sabah kalktığımızda o ülkenin başkanının yaptığı zulümleri çok çeşitli kanallardan duymaya başlarız. Belki de haritada yerini bile gösteremeyeceğimiz bu ülkenin yönetim biçimi, yönetenlerin kişilik özellikleri, halkın sefaleti, ülkenin hapishaneleri, yaptığı insan hakları ihlalleri vs. hakkında kısa zaman içinde seminer verecek kadar bilgilendiriliriz. Tekrar edilen bilgi, bizim için önemli hale gelir. Bu genel bir kuraldır.

Trafik Kazasında Ölenler mi, Yoksa Felç Sonucu Ölenler mi Daha Fazladır: Bulunabilirlik Etkisi

Tekrar, bilişsel psikolojinin “bulunabilirlik etkisi” dediği bir mekanizmayı devreye sokar (Sutherland, 2009). Bulunabilirlik etkisi; en son ve en sık duyduğumuz/gördüğümüz, bundan dolayı da akla ilk gelen bilgiyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Sutherland, bulunabilirlik etkisine ilişkin ilginç bir çalışmayı aktarıyor. Bir araştırmada, deneklere, bir kaza da ölenlerin sayısı mı, yoksa

bir felç sonucu ölenlerin sayısı mı daha fazladır, diye sorulmuştur. Denekler kazada ölenlerin 2 kat daha fazla olduğunu söylemişlerdir. Gerçek çarpıcıdır: Felç sonucu ölenlerin sayısı 40 kat daha fazladır.

Zihnimizin bizi bu kadar açık farkla yanıltmasının sebebi, bulunabilirlik etkisidir. Felç sonucu ölmenin haber değeri yoktur. Gazetelerde, televizyonda, radyoda bir kişinin felç sonucu öldüğü haber olmazken, trafik kazaları sürekli haber yapılmaktadır. Tekrar edilen bilginin bulunabilirliği de artmaktadır.

Muhtemelen Türkiye’de kadın cinayetlerinin yüksek olduğuna ilişkin genel bir algı halk içinde yerleşmiştir. Bunun temel sebebi, kadına şiddet vakalarının hemen hemen bütün TV’lerde, gazete ve diğer medya organlarında vurgulu bir biçimde haber yapıyor olmasıdır. İnterpres’in yaptığı bir araştırmaya göre, 2014’ün ilk 10 ayında sadece yazılı basında 47 bin kadına şiddet haberi yapılmıştır. Bu, algı yönetmeleri ve manipülatörlerin “kadına yönelik dramatik, bilinçli bir erkek şiddeti” olduğunu kitlelerin öğrenmesini istiyor olduğunu göstermektedir.

Günümüzde medya, eğer bir konu üzerinde ansızın durmaya ve konuyu sık gündeme getirmeye başlamışsa muhtemel bir algı yönetimi süreciyle karşı karşıya olduğumuzu düşünebiliriz. Büyük ihtimalle, bize bir şey satılacaktır. Tekrar, algı yönetiminin başladığına ilişkin önemli bir işaret olarak görülmelidir. Bu işareti aldığımızda ilk kural olan “amacın gizlenmesi” kuralını hatırlayıp, “niçin?” sorusuna cevap aramalıyız.²¹

Önceki sayfalarda aktardığımız, panik atakla ilgili kampanyada, bu hastalığa ilişkin basında bir yıl içinde 1 milyar 100 bin kez haber/bilgilendirme yapıldığını aktarmıştık. Ardından halk Paxil ilacıyla tanışmış ve bu ilacın satışlarını liderliğe yükseltmişti. Hastalığın öğrenilmesi için tekrara ihtiyaç vardı. Algı yönetmenleri ve ma-

²¹ Bir algı yönetimi sürecinde çoğu zaman, kandırmanın kurallarının hemen hepsinin eş zamanlı olarak işletildiğine dikkat ediniz. Tekrara örnek olarak verdiğimiz olaylarda; amacın gizlenmesi, gerçekliğe yaslanmak, uzmanlık-saygınlık, etkili taşıyıcılar bulmak, zihinleri hazır hale getirmek, bütünden koparmak kurallarının da devrede olduğunu görüyoruz.

nipulatörler kitlelerin hafızasının çok zayıf olduğunun farkındadır. Bu sebeple satılacak şeyin önemi arttığında, tekrar da artmaktadır.

Kadına şiddet haberlerinin basın tarafından es geçilmesinin pek mümkün olmadığı ülkemizde, geçtiğimiz yıl sosyal medyada paylaşılan aşağıdaki fotoğraf (Şekil 3)²², tekrar edilen bilginin bir müddet sonra artık doğruluğunun da sorgulanmaz olduğunu göstermiştir.

Şekil 3

dramatik bir şekilde anlatıyordu. Fotoğrafın yanına ilştirilen ana tema şuydu: 5 yaşındaki anaokulu öğrencisi Mehmet, bir resim yapar. Ama resimde babasının ağzını ve kollarını yapmamıştır. Öğretmen sorar: "Resimde babanın kollarını ve ağzını unutmuşsun Mehmet?" Çocuğun cevabı yürek parçalayıcıdır: "Annemi dövmesin, küfür etmesin diye öğretmenim." Resmi paylaşan ve paylaşımların altına yorum yapan pek çok kişinin duyguları hep bir birine benzerdir: "Senin gibi baba olmaz olsun! Kahrol! Ellerin kırulsın!"²³

Paylaşımı ilk yapanın kim olduğunu bilmiyoruz. Ama paylaşımların mesajı açıktır: Kadınlar evde/aile içinde, kocalarından/erkeklerden acımasız bir şiddet görüyor. Bu şiddet sadece kadınları değil, ufacık yavrucakların da psikolojik dünyasını mahvediyor!

Paylaşımı ilk gördüğümde şüphelenmişim. Şüphelenmeme neden olan ilk şey, resmin *kadına şiddete ilişkin resmi* söylemi

²² Şekil 3'teki resim, bir facebook paylaşımından alınmıştır.

²³ Google'da "resimde babanın kollarını ve ağzını unutmuşsun Mehmet" yazıp aratarsanız, sosyal medyada yapılan paylaşımları ve paylaşımların altına yazılan yorumları okuyabilirsiniz. Tek bir sayfada paylaşımın 5 binlere kadar çıktığını düşünülürken, resmi sosyal medyada bulunan pek çok kişinin en az bir kez görmüş olması muhtemeldir.

besliyor olmasıydı. İkincisi, ise paylaşım (5 yaşındaki bir çocuk için) çok kurgusal ve pürüzsüzdü. Sanki bir film repliği gibi hazırlanmıştı.²⁴ Her şey çocuğun o vurucu cümleyi söylemesi için tasarlanmış gibiydi. İnternette araştırma yaparken resmin aslının yabancı bir fotoğraf sitesinden alındığını gösteren bir paylaşım gördüm. Dream Stock isimli siteden alınan resmin orijinalinde ağız ve kollar yerli yerindeydi. Resmi paylaşımına sokan kişi, bir resim çizme zahmetinde bile bulunmamış, aldığı resmin kollarını ve ağzını silip, photoshop'ta farklı renkler kullanıp paylaşmıştı.(Şekil 4)²⁵

Bu resmin paylaşılmasında dikkat çekici olan şey hemen hiç kimsenin (çok az da olsa resme şüpheyile yaklaşan ve resmin orijinal linkini

Şekil 4

veren yorumcular da vardı) hatta uzman ve akademisyenlerin bile doğruluğundan şüphelenmeksizin resmi paylaşmış olmasıdır. Bunda muhtemelen kadına şiddet haberlerinin ülkemizde sürekli gündemde tutuluyor olmasının rolü büyüktür. Resmi paylaşan kişilerin pek çok kez kadına şiddet haberlerine rastlamış olması mümkündür. Bu ısrarlı tekrar, şüphe duyulmamasında önemli bir etkidir.

Bu örnek maalesef kitlelerin kolay manipüle edilebilir olduğunun önemli bir göstergesidir. Bu manipülasyon görece daha az zararlıdır. Ancak bu örnek daha hayati konularda da aynı şekilde manipüle edilebilir olduğumuz konusunda bir fikir veriyor. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim, insanoglunun bu zaafına dikkat çekerek, şu hayati uyarıyı yapmıştır:

Ey iman edenler! Bir fasık size haber getirdiğinde onun doğruluğunu etraflıca araştırın. Yoksa bilmeden bir kavme

²⁴ Ayrıca resimdeki insanların bütün organlarının düzgün bir şekilde çizilip kolların çizgi şeklinde çizilmesi, her insan figürünün neredeyse kusursuz bir biçimde aynı çizim karakterinde çizilmiş olması, profesyonel bir çizim olduğunu düşündürüyor.

²⁵ Şekil 4'teki resmin orijinali için: <http://thumbs.dreamstime.com/z/kids-drawing-family-19848877.jpg> (erişim tarihi: 2 Temmuz 2015)

kötülükte bulunursunuz da sonra yaptığınıza pişman olursunuz. (Hucurat Suresi: 49)

Halk arasında tekrar edilen bilginin gerçeğe dönüşebileceğini anlatan çok güzel bir söz var: *“Birine kırk gün deli dersin, deli olurmuş!”* Psikoloji de bu duruma *kendini gerçekleştiren kehanet* deniyor.

Örneğin, borsa üzerine yazı yazan uzmanlar hafta başından itibaren borsanın düşeceğine ilişkin tahminde bulunmaya başlıyorlar. Tekrar edilen bu bilginin etkisiyle, yatırımcılar borsadan kâğıtlarını çekmeye başlıyor ve gerçekten de borsa düşüyor. Sonrasında ise, uzmanları tebrik ediyorlar: Dedikleri çıktı! Hâlbuki borsanın düşmesine neden olan yatırımcıların kendisidir. Diğer bir ifadeyle, uzmanları yatırımcılar haklı çıkarmışlardır.

8. Kural: Bilgiyi İşlemden Geçirmek: Ekleme-Gizleme-Vurgulama

Algı yönetmenleri ve manipülatörler enformasyonu kitlelere çoğu zaman işlemde geçirerek sunmaktadır. Televizyonlarda dinlediğimiz, özellikle politik değeri olan haberlerin hemen hepsi, bizim o haberi nasıl yorumlayacağımızı da belirleyecek şekilde kurgulanmaktadır. Algı yönetmenleri bunu, kimi zaman habere küçük bir kavram ekleyerek, kimi zaman haberdeki küçük bir bilgiyi görmezden gelerek, kimi zaman da haberin içindeki bir bilginin altını kalın çizgilerle çizerek, vurgulayarak yapmaktadırlar.

Eklenen küçük bir kavramın halkın kararlarını nasıl etkilediğine ilişkin çarpıcı bir araştırma Amerika’da yapılmıştır (Gültekin ve Şahin, 2015):

Çalışmada “komünist” kelimesinin Amerikalıların “hayati bir konuda” kararlarını nasıl etkilediği araştırılmıştır. Bilindiği gibi bu kelime Amerikan kamuoyunda uzun yıllar yapılan propagandanın etkisiyle “tehlike” olarak kodlanmıştır. Çalışmada katılımcılara, Amerika’nın bir savaşa müdahale edip

etmemesine yönelik fikirleri sorulmuştur. Ancak bu soru, iki farklı şekilde düzenlenmiştir.

Birinci soru: “Eğer dünyanın bir başka bölgesinde Vietnam sorununa benzer bir durum ortaya çıkarsa size göre ABD oraya asker göndermeli midir, yoksa göndermemeli midir?” şeklinde yöneltirken ikinci soru: “Eğer dünyanın bir başka bölgesinde Vietnam sorununa benzer bir durum ortaya çıkarsa size göre ABD komünist işgalini önlemek için oraya asker göndermeli midir, yoksa göndermemeli midir?” şeklinde düzenlenmiştir. İlk soruya “asker göndermelidir” diyenlerin oranı %18,3 iken ikinci soruya “asker göndermelidir” diyenlerin oranı %33,2 olmuştur.

Görüleceği üzere soruya eklenen küçük bir kelime, “komünist” kelimesi, “evet” cevabını nerdeyse %100 arttırmıştır.

Birinci Körfez Savaşı esnasında Amerika, işgalin haklılığı konusunda dünya halklarını ikna etmek için yapmakta olduğu çok yönlü propagandaya küçük bir eklemede daha bulundu. Küresel yayın yapan haber kanalları petrole bulanmış bir karabatağın görüntüsünü geçtiler. Habere göre karabataklar, Saddam’ın Körfeze boşalttığı petrolden dolayı doğal yaşam alanlarını kaybediyor, yok oluyorlardı. Haber Saddam’ın canice amaçları için masum hayvanları ve hepimizin olan doğayı bile katletmekten çekinmeyeceği mesajını veriyordu. Ne var ki, haber yalandı. Karabatağın görüntüleri yıllar önce Fransız sahillerinde bir tanker kazasından sonra çekilmiş görüntülerdi. Kuşkusuz, Amerikan propagandasına yapılan bu ekleme, konuya bir şekilde ilgisiz/kararsız kalan kitlelerin gönlünü çalmayı hedefliyordu.

Burada akla şu soru gelebilir: Bir propagandaya doğru olmayan bir eklemede bulunmak riskli değil midir? Gerçek sonra ortaya çıkmayacak mı? Gerçek ortaya çıktığında, kitlelerin güveni sarsılmaz mı?

Doğru. Ama yapılan ekleme eğer konu çok önemliyse ve halkın ikna edilmesi ve desteği alınması gerekiyorsa kaçınılmaz olabilir.

Bu noktada algı yönetmenleri ve manipölatörler kar-zarar hesabı yapmakta ve kısa süreli aldatmanın faydasının kritik olduğu durumlarda buna başvurabilmektedirler. Zira gerçek ortaya çıkıncaya kadar atı alan Üsküdar'ı geçmiş olacaktır.

En büyük yalan eklemelerden biri olarak tarihe geçen “Kimyasal Silah” yalanı bu gerçeği çok iyi anlatmaktadır. Amerika Saddam'ın elinde bölgeyi cehenneme çevirebilecek kimyasal silahlar olduğuna dair elinde kanıtlar olduğunu açıklamıştı. Dış İşleri Bakanı Colin Powel BM Güvenlik Konseyi'nde simulasyonlar eşliğinde *kanıtlarını* açıkladı. Amerika yapacağı işgale bu yolla uluslararası destek alacağını umuyordu. Gerçekten de 2003 yılında çok uluslu bir koalisyonla işgal başladı. Yalan işgalden sonra ortaya çıktı. Ama artık bir önemi yoktu. Bugün bölgemizde yaşanan ve sınırları değiştiren, milyonlarca insanın ölmesine ve bir o kadarının da mülteci durumuna düşmesine yol açan bütün bu gelişmeler, bir yalanın üzerine kurulmuştu. Şimdi, kimyasal silah iddiasının bir yalan olduğunu bilmemiz neyi değiştiriyor? Ortadoğu'daki Irak, Suriye, Türkiye gibi ülkeler bu yalanın yarattığı acı gerçeklere katlanmak zorunda.

Bir propagandaya eklenmiş ve zamanında farkedilememiş bir yalan, bizim için pek çok acı gerçek doğurabilir. Aileyi parçalamayı amaçlayan kadına şiddet propagandası içinde bu türden pek çok eklemeye barındırmaktadır. Duygulara hitap etme kuralında da açıklanacağı üzere, bu eklemelerin hemen hepsi kışkırtma, öfke, korku, panik gibi ajitatif duygular oluşmasına hizmet etmektedir. Tekrar kuralında aktardığımız “Babanın kollarını ve ağzını çizmeyi unutmuşsun Mehmet” hikâyesine benzeyen üstelik resmi yetkililerin bile kullandığı “*Kadın cinayetleri son 7 yılda %1400 arttı.*” ve “*Her gün 5 kadın cinayete kurban gidiyor.*” istatistiği bunun çarpıcı bir örneğidir²⁶. Bu istatistikler açık bir şekilde doğru olmamasına

²⁶ İstatistiklerde yapılan manipülasyonlarla ilgili ayrıntılı bir analiz için bkz. Gültekin ve Şahin, (2015), *Türkiye'de ve Dünyada Kadına Şiddet*, İkinci Bölüm, SEKAM ve Aile Akademisi Yayınları, İstanbul. kitabın pdf formatına ücretsiz olarak ulaşmak için: www.aileakademisi.org (araştırmalar menüsü)

rağmen, aileyi hedef alan algı yönetmenleri ve manipölatörler tarafından kullanılmaya devam ediyor.

“Bilimde Algı Yönetimi ve Manipülasyon” bölümünde de aktaracağımız gibi, çok saygın kurumların araştırmalarında bile bu türden eklemelere rastlamak mümkün.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yayınladığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü, ICON-İNSTITUT Public Sector, BNB Danışmanlık Şirketi ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü konsorsiyumu²⁷ tarafından gerçekleştirilen “*Türkiye’de Aile İçi Şiddet-2009*” araştırması²⁸ bunun çarpıcı bir örneğidir.

Araştırma, Türkiye’de aile içi şiddetin yaygın olduğunu *verilerle* ortaya koymaktadır. Bilimsel araştırma metodolojisine ve etiğine titizlikle uyulduğu izlenimi veren araştırmanın en can alıcı sorusu kadının eşinden şiddet görüp görmediği sorusudur. Ancak soru öncesi şöyle *küçük* bir ekleme yapılmıştır: “*Şimdi sizinle eşinizin/ birlikte olduğunuz kişinin size karşı davranışları hakkında konuşmak istiyorum. Bu davranışlar birçok kadının başına gelen ve sizin de yaşamış olabileceğiniz olaylarla ilgilidir.*” (Gültekin ve Şahin, 2015). Bu ekleme, soruyu cevaplandıracak kadını açıktan yönlendirmekte ve ölçmenin temel ilkelerinden birini ihlal etmektedir. Böyle bir yönlendirmenin etkisiyle ortaya konulmuş veriler güvenilir olabilir mi? Sorulara cevap verenler, gerçekten şiddet gördükleri için mi şiddet gördüklerini söylemişlerdir, yoksa yönlendirmenin etkisiyle “*çoğunluğun dışında kalmamak*” için mi?

Araştırmada kullanılan soru kâğıdı Dünya Sağlık Örgütü'nün kullandığı soru kâğıdından ülke ihtiyaçları göz önünde bulundurulup *yeniden düzenlenerek* kullanılmıştır. Soru kâğıdının orijinalinde yukarıda aktardığımız ekleme bulunmamaktadır.

²⁷ Araştırmanın jeneriğinde verilen bu kurumların ağırlığına/saygınlığına dikkat ediniz. Uzmanlık-saygınlık güvenilirlik etkisi kuralında da açıkladığımız gibi, bu kurumların logoları araştırmaya şüpheyile bakmayı ve dolayısıyla araştırmadaki manipülasyonu görmeyi zorlaştırıyor.

²⁸ Araştırma 2014 yılında yeniden yapılmış ve sözünü edeceğimiz manipülasyon yeni araştırmada da devam etmiştir.

Kadına şiddete ilişkin bürokrat ve akademisyenlerin katıldığı bir toplantıda bu yönlendirmeyi gündeme getirdiğimde bir hocamız, bunun gerekçesini “cevaplayıcıları rahatlatmak” olarak açıklamıştı. Bu açıklama, “özrü kabahatinden büyük” sözünü akla getiriyor. Sanırım, ülkemizde bu tür araştırmalar aynı zamanda bir *terapi* mantığıyla yapılıyor. Bu açıklama bir terapist-hasta ilişkisi için yapılırsa mazur görülebilir. Ama bir araştırmacının katılımı, istediği cevabı almak için etkilemesi araştırma ahlakı açısından da kabul edilebilir değildir.²⁹

Algı yönetmenleri ve manipülatörler bazen ekleme yaparken, bazen de enformasyonda yer alan ve haberi/bilgiyi farklı değerlendirmemizi sağlayabilecek bir bilgiyi çıkararak/gizleyerek de algıları yönetmeye çalışmaktadır.

Meşhur Bektaşî fıkrası, bu durumu oldukça güzel açıklamaktadır. Namaz kılmayan Bektaşî’ye niçin namaz kılmadığı sorulduğunda; “Kur’an’da ‘namaza yaklaşmayınız’ yazıyor” cevabını vermiştir. Bektaşî, ayetin başındaki “içkili iken” kısmını çıkarıp, görmezden gelerek dinin en önemli vecibelerinden birini Kur’an’ı delil göstererek yok sayabilmiştir.

Bu örnek bize verilen bilginin eksiksiz verilmesinin önemine işaret etmektedir. Günümüzde algı yönetiminde sık karşılaştığımız “gizleme/çıkarma” işlemi bilimden, siyasete hemen her alanda karşımıza çıkabiliyor.

David Healy, depresyonu iyileştirdiği iddia edilen bazı ilaçları üreten firmalarının arşivlerine girdiğinde bu ilaçlar piyasaya sürülmeden önce yapılan deneylerin bazı sonuçlarının kamuoyundan gizlendiğini ortaya çıkarmıştı. *The Guardian*’da yayınlanan habere göre, ilaç firmaları deney sonuçlarını kamuoyuyla paylaşırken, bu ilaçların “*intihar riskini arttırdığı*” bilgisini çıkararak paylaşmıştı.

²⁹ “Bilimde Algı Yönetimi ve Manipülasyon” bölümünde, Kinsey Vakası ve LGBT hakları mücadelesi örnekleri üzerinden bu türden daha dramatik örnekler detaylı olarak aktarılmaktadır.

Bu haber, ticari kâr ya da politik çıkar sözkonusu olduğunda hayati gerçeklerin halktan saklanabileceğine ilişkin çarpıcı bir örnektir.³⁰

Konuya ilişkin bir başka örnek *Journal of Clinical Psychiatry* dergisinde yayınlanan bir araştırmada aktarılıyor. Dergide yayınlanan araştırma depresyon tedavisi için ilaç alan hastaların bu ilaçların yan etkisini doktorların kayıt ettiklerinden 20 kat daha fazla yaşadıklarını gösteriyor (Zimmerman, 2010). Araştırma “skandal” olarak değerlendirilebilecek bir sonucu yansıtıyor.

Rhode Island Hastanesi’nde yapılan araştırmada tedavileri devam eden 300 hasta ile görüşülmüş. Sözü edilen hastanenin psikiyatri servisinde ayaktan tedavi gören hasta bölümünün yöneticisi olan Mark Zimmerman’ın meslektaşlarıyla birlikte gerçekleştirdiği araştırmada (2010) Toronto Yan Etkiler Ölçeği kullanılmış. Hastalar bu ölçek üzerinde kendilerine verilen ilaçların 31 yan etkisini işaretlemişler. Bu rakam psikiyatristlerin kayıt ettiklerinden çok daha yüksek.

Aynı zamanda Brown Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde de görevli olan Zimmerman araştırmanın sonucuna ilişkin şu ifadeleri kullanıyor:

Bu sonuçlar doktorların hastalarının tedavi süreçlerini takip etmediklerini ve verdikleri ilaçların yan etkilerini kaydetmediklerini ortaya koyuyor.

Sağlık sektörünün üretilen bir ilaca ya da bir tedaviye ilişkin, kamuoyunda olumsuz algı yaratabilecek bilgileri bilinçli olarak çıkarabiliyor oluşu, algı yönetiminin ne denli acımasızlaşabileceğini gösteriyor.

Günümüzde embedded/iliştirilmiş gazetecilik türü, kamuoyuna sunulan haberlerde çok önemli bazı detayların gizlenmesi/ çıkarılması işleminin daha yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Sözde “*halkın haber alma özgürlüğünü*” savunan *demokratik basın*

³⁰ Bkz. <http://www.gazetevatan.com/seroxat-kullananin-intihar-riski-artiyor-59208-dunya/>

<http://www.radikal.com.tr/yorum/bir-hastalik-icat-ediliyor-694755/>

<http://www.hurriyet.com.tr/antidepresan-esittir-cagdas-muska-8737775>

politik/ekonomik/kültürel çıkarları sözkonusu olduğunda, “*menfaat özgürlüğü*” ilkesine göre hareket etmeye devam ediyor.

Fikret Bila (2013) Bahçeşehir Üniversitesi'nin düzenlemiş olduğu Algılama Yönetimi Sertifika Programında yaptığı konuşmada iliş-tirilmiş gazeteciliğin algılama yönetiminde nasıl kullanıldığını (Irak Savaşı üzerinden) anlatırken şunları söylüyor:

Bu gördüğünüz³¹ gazeteci de CNN'in iliş-tirilmiş gazetecisi. Bir özelliği de bu! O, koşullu gazetecilik yapıp döndükten sonra bir internet sitesi kurdu. Görevdeyken yazamayıp yansıta-madıklarını o sitede yayınlamaya başladı. Site çok büyük ilgi gördü. Savaş hakkında yazılamamış gerçekleri söylediği için. O kadar ilgi gördü ki bundan Amerikan hükümeti rahatsız oldu. 'Biz bir anlaşma yaparak sizin muhabirinizle çalıştık şimdi bu yaptıkları anlaşmaya aykırı' dediler. CNN yönetimi bu muhabirin sitesini kapattı.

Bu meslektaşımız Murat Sezer. AP adına iliş-tirilmiş muha-bir olarak görev yaptı. Çektiği bir fotoğraf Pulitzer Fotoğraf Ödülü'nü aldı. Bu fotoğrafta ayaklarını gördüğünüz bir Amerikan askeri var. Bu tip fotoğrafların yayınlanması aslında yasak. Etrafında gördüğünüz askerler de arkadaşları için dua ediyorlar. İlk defa Irak'ta işlerin çok iyi gitmediğine dair bir kanıt gibi algılandı. Bütün Amerikan gazeteleri bu fotoğrafı birinci sayfadan verdi. Oysa savaştan bir yıl sonra çekilmiş bir fotoğraftır bu. İşgalden sonra işlerin iyi gitmediğinin bir göstergesi olarak algılanmıştır. İlk kez hayatını kaybetmiş bir Amerikan askerinin fotoğrafı çekiliyor. Burası yaralı Amerikan askerlerinin tedavi edildiği bir sağlık merkezidir. Bu arkadaşımız yaptığı anlaşmayı çiğneyerek bu fotoğrafı çekmiştir. Çünkü iliş-tirilmiş gazeteci olmak için Amerika ile bir anlaşma imzalıyorsunuz. Anlaşmada neleri çekebilece-ğiniz, neleri yazabileceğiniz belirli. O anlaşma maddelerine

³¹ Bila, slaytlar üzerinden bir sunum yapıyor. Slaytlarda gösterdiği görüntüler üzerinden yorumlar yapıyor.

göre de öldürülmüş ya da yaralanmış veya zor durumda bir Amerikan askerinin fotoğrafını çekemezsiniz...

Bu fotoğraf bizim konumuz bakımından önemli. Bu fotoğrafı gördüğünüz zaman ortalama bir Amerikan vatandaşı ya da bir dünya vatandaşının alacağı algı bir kız çocuğuna su veren iyi niyetli bir Amerikan askeri imajının oluşturulmasında kullanılmıştır bu fotoğraf. Burada Amerikan askerlerinin hangi koşullarda görev yaptıklarını gösteren bir fotoğraf. Bu fotoğrafın da özeliği şu iliştilmiş olmayan bir gazeteci figürünü görüyorsunuz. Yeleğinde 'press' yazıyor. İliştirilmiş olmadığı için de Amerikan askeri tarafından herhangi biri gibi aranıyor.

Bila'nın aktardıkları, basın özgürlüğünün bir sınırı olduğunu gösteriyor. Bu sınır, küresel hegemonik güçlerin menfaatlerinin zarar göreceği yerdir. Bu noktada halkın, kitlelerin menfaatinin hiç bir önemi yoktur. Duymanızı, görmemizi istemedikleri gerçekler ustalıklarla gizlenmektedir. Dolayısıyla bize sunulanla yetinmek demek, aldatılmaya/kandırılmaya razı olmak anlamına gelmektedir.

Ayrıca, iliştilmiş gazeteciliği sadece Bila'nın aktardığı şekilde anlamak yanıltıcı olur. Günümüzdeki egemen Batılı kültürün perspektifiyle yapılan haberciliğin de iliştilmiş gazetecilik olarak değerlendirilmesi mümkündür.

'Sorma Söyleme' : Uyandırma Kerizi

Sadece antidepresanlara ilişkin yapılan manipülasyonları değil, aynı zamanda modern bilimsel işleyişin içinde yer alan manipülasyonları da çarpıcı örneklerle işlediği kitabında Dr. Irving Kirsch (2012), şunları söylüyor:

Bill Clinton ABD başkanlığı için kampanyasını yürütürken homoseksüellerin orduda hizmetini engelleyen eski yasağı kaldıracağı sözünü vermişti. Ancak seçildikten sonra, kongreden gelen muhalefet o kadar güçlüydü ki, geri adım atmak zorunda kaldı. Sonuç, eşcinsellerin cinsel tercihlerine dikkat

çekmemek kaydıyla orduda kalmalarına izin verilen bir uzlaşma oldu. Bu uzlaşmaya 'sorma söyleme' kuralı denildi. Bazen antidepresanlar lehine bir savunmaları kalmadığında, insanlar benim 'sorma söyleme' kuralına uymam gerektiğini öne sürdüler. Bana söylediklerine göre, ilaçlar işe yaramasa bile, bunu halka açık bir şekilde söylemem veya tıp dergilerinde yazmam yanlıştı. Hastalara ilaçların işe yaramadığını söylemememiz gerektiğini, bunun onların tedaviye olan inancını sarsacağını savunuyorlardı.

2004 yılında, FDA, ilaç şirketlerini depresyondaki çocuklarda antidepresanların plesebolardan daha iyi olmadığını gösteren klinik test verileriyle ilgili olarak 'sorma söyleme' kuralına uymaya teşvik etti. Eğer veriler halka açılırsa, bu doktorların antidepresan yazmamalarına yol açabilir diye uyardılar...

Kirsch'in söyledikleri tam anlamıyla "kral çıplak" kabilindedir. Kirsch'in sözünü ettiği FDA (Food and Drug Administration/Gıda ve İlaç İdaresi) ilaç şirketleri tarafından üretilen ilaçları pazara sunulmadan önce denetlemekle sorumlu kurum. Diğer bir ifadeyle, halkı, kâr hırsı pahasına halkın sağlığını tehdit etmekten çekinmeyen ilaç şirketlerinden korumakla görevli. Ne var ki, FDA'nın kendisi, ilaç şirketlerini, ilaçlar hakkında olumsuz kanaat oluşturacak bilgileri gizlemeye teşvik ediyor. Bu, gardiyanın mahkûmla, polisin suçluyla işbirliği yapmasından öte bir şey değil. Halkı algı yönetmenleri ve manipülatörlerden korumakla yükümlü kimi kurumlar, algı yönetiminin ve manipülasyonun bir parçası durumundalar. '*Sorma-Söyleme*' kuralı, bizlerin *resmi* ve *saygın* kurumlardan gelen bilgileri de daha dikkatli bir şekilde incelememiz gerektiğini gösteriyor.

Ünlü Psikiyatrist Loren Mosher 30 yıl üyesi olduğu Amerikan Psikiyatri Derneği'nden (APA) 4 Aralık 1998 tarihinde yazdığı bir mektupla istifa etti. Mektubunda, APA'nın ilaç şirketleri tarafından esir alındığını belirtti. Mosher, APA'nın yüzünü kızartacak ağır

eleştirilerde bulundu. Mosher, gerçekte, APA üzerinden, bilimsel kuruluşların nasıl işlediğine ilişkin önemli ipuçları veriyor³²:

(...)

Bu bana göre bir topluluk değil. Bence, bu zamanda, psikiyatri artık neredeyse tamamen ilaç firmaları tarafından satın alınmış durumdadır. APD artık ilaç firmalarının desteği olmadan toplantı, oturum, sempozyum, workshop, gazete ilanı, büyük öğle yemekleri, sınırsız eğitim bursları vs. düzenleyemeyecek haldedir. Psikiyatristler ilaç firması promosyonlarının dalkavukları olmuşlardır. APD ise, tabii ki, bu ağa düşmüşlüğü içerisinde hâlâ bağımsızlığına ve otonomisine gölge düşmediğini iddia etmektedir.

Ciddi bilimsel oturumlara tek tük katılım olurken, ilaç firmalarının standlarının ve bu endüstrinin sponsorluğunu yaptığı sempozyumların tüm o ayartmalarıyla kalabalıkları nasıl çektiğini yıllık toplantıya katılan ve birazcık sağduyusu olan herkes görebilir. Bunun etkisi psikiyatri eğitiminde de rahatlıkla görülebilir; artık yerleşmiş olan müfredatın en önemli kısmı ilaç satış sanatı ve yarı bilimi, yani reçete yazımı. Son olarak, neden APD daha fazlasını biliyormuş gibi davranmalı? DSM IV, genel olarak psikiyatrinin üzerinde ilaç onayı aradığı bir yalan haline gelmiştir. İçeridekiler bunun bilimsel olmaktan çok siyasi bir belge olduğunu biliyorlar. Her ne kadar kısa özür yazısı nadiren dikkat çekse de nüfuzuna bakıldığında siyasi olduğu bellidir. DSM IV bir kutsal kitap, para kıran birçok satan kitap haline gelmiştir –gene de büyük yanlışlarının üzerinde durulmaz. Tedaviyi tanımlar ve sınırlar, bazıları bunu ciddiye alır, bazıları daha gerçekçi hareket eder. Para kazanmanın yolu budur. Araştırma projelerinde kolayca teşhis güvenilirliğine ulaşılır. Sorun şu ki bu kategoriler bize ne anlatıyor? Gerçekten sorunu olan kişiyi açıkça bize tarif ediyor mu? Etmiyor, edemez de; çünkü

³² Mektubun çevirisi, okuyan us yayınevinin internet sitesinde yayınlanmıştır.

psikiyatri teşhislerinde dışarıdan onaylanmış ölçütler yoktur. Hiçbir psikiyatrik bozukluğun belli anatomik bölgeleri ya da kan testi yoktur. O zaman nereye varıyoruz? APD bir birlik olarak içten içe (hatta bazen alenen) kuramsal bir sahtekârlığa itilmiştir. Psikiyatri gerçekten, bugün olduğu gibi, bir sahtekârlık mıdır?

Algı yönetmenleri ve manipülatörlerin bilgiyi işlemekten geçirirken başvurdukları bir diğer teknik vurgulamadır. Bir haberde neyin öne çıkarılacağı, hangi hususun vurgulanıp manşete taşınacağı, hangi bilginin önemsizleştirileceği dikkatle hesaplanmaktadır.

Örneğin, eğer yolsuzluğa bulaşmış birinin babası imamsa, haber; “*İmam’ın Oğlu Hırsız Çıktı*” manşetiyle verilmektedir. Haberde hırsızlıktan ziyade, hırsızın babasının kimliği öne çıkarılmakta; “*Dinden, imandan, ahlaktan bahsedene adamlara güven olmaz*” mesajı verilmektedir. Mesela şöyle bir haberle muhtemelen hiç karşılaşmamışsınızdır: “*Elektrik Mühendisinin Kızı Alkollü Araba Sürmekten Ceza Aldı.*”

Bir haberde neyin öne çıkarıldığı, algıların hangi istikamette yönetilmek istendiği hakkında bir ipucu vermektedir. Mesela, İranla ilgili bir haber verilirken, “*Şii*” vurgusu yapılarak, Sünni dünyaya “*Onlar sizinle aynı mezhepten değil*” mesajı verilmekte, İslâm dünyası içindeki mezhebi farklılıklar körüklenmek istenmektedir. Sünni vurgusu da aynı amaca hizmet etmektedir.

Bianet haber sitesinde yayınlanan, “*Erkekler Nisan’da 20 ilde 29 kadın öldürdü*”, başlıklı haber metni yapılan vurgular açısından çarpıcı bir örnektir³³:

Kadın *katillerinden* biri emekli polis memuru, biri emekli gardiyandı. Bir *erkek* ise cezaevinden izinli çıkıp eski karısını öldürdü.

Nisan ayında öldürülen *her dört kadından biri*, öncesinde katili hakkında *şikâyetçi olmuş ya da koruma tedbir kararı çıkartmıştı*. Biri sığınmaevine yerleştirilmişti.

³³ <http://www.bianet.org/bianet/kadin/155449-erkekler-nisan-da-29-kadin-oldurdu>

Kadınların yüzde 31'i boşanmak istedikleri ya da erkeklerin barışma/birliktelik teklifini reddettikleri için öldürüldü.

Kadınların yüzde 72'si kocaları, eski kocaları ya da sevgilileri tarafından öldürüldü: 13 kadını kocaları, beşini sevgilileri, üçünü eski kocaları, ikisini damatları, birini erkek akrabası, birini babası, birini komşusu öldürdü. İki kadın kocasına/babasına yönelik düzenlenen silahlı saldırı sırasında öldürüldü. *Trans seks işçisi* bir kadını ise müşterisi öldürdü.³⁴

Bu haberde yapılan her vurgu, politik bir amaca hizmet etmektedir. Yapılan vurgular, okuyucuda “*Erkek milleti katildir*” duygusu oluşturmakta, kocaları ve babaları; eşleri ve kızları için tehlikeli kişiler olarak resmetmektedir. Haberdeki ilginç vurgulardan birisi de “*erkek akrabası*” vurgusudur. Yani, bir kadını, erkeğin bir akrabası öldürmüştü. Buradaki vurgu da asıl suçluyu “*erkek*” olarak kodlamaktadır. Ama akrabanın cinsiyeti muhtemelen kadın olmalı ki, onun cinsiyeti verilmemiştir. Yine, bir kadını da “*komşusu*” öldürmüştü. Yine bu komşunun da cinsiyeti muhtemelen kadın olmalı ki, cinsiyete vurgu yapılmamıştır (Aslında “*erkeğin komşusu*” diyebilirlerdi, herhalde akıllarına gelmedi).

Diğer bir ilginç vurgu da “*trans seks işçisi*” vurgusudur. İşçi sözcüğü: “Alın teriyle ekmeğini kazanmaya çalışan kişi” algısını oluşturuyor. Dikkat edin, fuhuş değil; inşaatta yahut güneşin altında kazma sallayan kişi ne yapıyorsa o da onu yapıyor, yönlendirmesi yapılıyor. Bir de tabii ki “*müşteri*”nin de cinsiyeti verilmemiştir.

Tabii ki haberin başlığındaki vurgu ise, habercilik tarihine geçecek türden: “*Erkekler...öldürdü.*” Aslında öldürülenden ziyade öldürenin cinsiyetine öfke duyulmasını hedefleyen bu vurgu, bütün bir erkek cinsini *katil* yapma cesaretini gösterecek kadar ayrımcı bir dil kullanılıyor. Gerçekte, kadınlara ayrımcılık yapıldığını her fırsatta öne çıkaran sitenin, ayrımcı ve aşırı genellemeci bu vurguyla tersinden cinsiyetçilik yaptığı anlaşılıyor.

³⁴ Vurgulanan yerler tarafımızdan bold yapılmıştır.

Vurgulamanın algıları yönetmeye nasıl hizmet ettiğini daha iyi anlamak için, haberin aslını aynı bırakarak ama vurguları farklılaştırarak yeniden dizayn ettiğimizde, algılarımızın ne yönde değişeceğine dikkat edelim:

Başlık: Alkol ve uyuşturucu Nisan ayında 29 can aldı.

Kadın cinayetine karışan *faillerin %66'sının bu cinayetleri alkol ve uyuşturucu etkisi altındayken işledikleri* tespit edildi. Faillerin 3'te birinin en az 2 aydır işsiz olduklarının belirtildiği olaylarda, cinayetten yargılanan 11 zanlının da daha önce *depresyon ve kişilik bozuklukları* tedavisi gördüğü anlaşıldı. Uzmanlar *alkolün hem şiddete yönelttiğini hem de psikolojik bozukluklarla bağlantılı olduğunu* belirtiyor. Cinayetle yargılanan faillerden 16'sı cinayetleri *kendini savunma* amaçlı işlediklerini, yine de çok *pişman* olduklarını belirtti. Zanlıların avukatlarından edinilen bilgiler, *faillerin %20'sinin yetiştirme yurtlarında büyüdüğünü, %41'inin boşanmış ailelerin çocukları olduğunu, %24'ünün ise, sürekli kavga ortamında büyüdüğünü* belirtti. Uzmanlar, bu tür şiddet olaylarının yaşanmaması için alkol ve madde kullanımıyla ilgili yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu söylerken, psikologlar ise *huzurlu bir aile ortamının önemine* vurgu yapıyor.

Görüldüğü gibi aynı olayı çok farklı bir şekilde vermek de mümkündür. Haberin nasıl verileceği, algı yönetmenlerinin halkın ne düşünmesini istediğiyle yakından ilişkilidir.

Batı basını, Ortadoğu'yla ilgili haberleri yaparken, "terörist", "aşırı dinci", "radikal", "kökten dinci", "fundemantalist" vurgularını özellikle yapmaktadır. Bu vurguların hepsi, Avrupa kamuoyunda, İslâm=şiddet algısı oluşturmak için yapılmaktadır.

Namus ve Cinayet: Namus Cinayeti!

Diğer taraftan, sık kullanılan bazı kavramsallaştırmalarda yapılan vurgular, bu kavramlar sık kullanıldığı için artık neredeyse içselleş-

tirilmiştir. Hâlbuki bu kavramlar da ısrarlı bir algı mühendisliğinin sonucunda yerleşmiş, manipülatif kavramlardır.

“*Namus Cinayetleri*” kavramı bunun açık bir örneğidir. Namus ve cinayet kavramını ısrarla yan yana zikreden bu perspektif, “*Namus duyarlılığı masum canlar almaktadır*” mesajı vererek namus kavramını mahkûm etmeyi istemektedir.

LGBT hareketlerin, Amerika’daki “*Stonewall İsyanı*”nın³⁵ başladığı tarih olan 28 Haziran’da yaptıkları yürüyüşün adı ise “*Onur Yürüyüşü*” olarak isimlendirilmektedir. Bu kavramsallaştırmada, algı yönetmenleri tarafından dikkatle seçilmiştir; “Eşcinseller onurlu insanlardır.”

Türkiye’deki ana akım medya, örneğin, açık-saçık giyinen sanatçılar için de “*cesur*” kavramını kullanmaktadır. Bu kavram da, bir taraftan bedenini sergilemeyi teşvik ederken, diğer taraftan, vücudunu, sermayesi şehvet olan patronlara sunmayan kadınları “*korkak*” olarak kodlamaktadır.

Maalesef, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın bile kullandığı “*Aile İçi Şiddet*” kavramı da bir algı yönetimine hizmet etmektedir. “*Aile, içinde şiddetin kol gezdiği tehlikeli bir mekândır*” algısını besleyen bu kavram o kadar sık kullanılmaktadır ki, aile, şiddeti çağrıştıran bir kurum olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Hâlbuki “*Fabrika İçi Şiddet*” diye bir kavramla karşılaşmıyoruz. Erkek şiddeti, kavramını yerleştirilirken, “*Patron Şiddeti*” diye bir kavramsallaştırma söz konusu olmuyor.

Diğer taraftan, dünyanın atom bombasını kullanan tek ülkesi olan Amerika “*Özgürlükler Ülkesi*” olarak vurgulanırken, İran “*Nükleer Tehlike*” olarak kodlanıyor. Amerika’nın tarihi, tam bir savaşlar ve başka ülkelerde yapılan darbeler tarihi olmasına rağmen,

³⁵ Stonewall eşcinsellerin gittiği bir barın adıdır. 28 Haziran 1969 yılında polis bu bara bir baskın düzenlemiş, ardından eşcinseller ayaklanmıştır. Bu ayaklanmaların başladığı tarih olan 28 Haziran bütün dünyada eşcinseller tarafından “Onur yürüyüşü” adıyla kutlanmaktadır. Onur yürüyüşü, zamanla eşcinsellerin en önemli propaganda araçlarından birine dönüşmüştür.

"demokrasi"yle anılmaya devam ediyor ama Ortadoğu için ısrarla "terörist" vurgusu yapıyor.

9. Kural: Akla Değil Duygulara Hitap Etme: Korku, Öfke, Şehvet

Pazarlama uzmanları iyi bir pazarlamanın sırrının duyguları harekete geçirmekte olduğunu belirtiyor. Çünkü duyguların aklı gölgelediğini ve hatta bilişsel süreçleri bir müddet felç ettiğini biliyorlar.³⁶

Cordelia Fine (2010), duygularımızın kararlarımızın üzerinde ne denli etkili olduğunu anlatan çarpıcı bir deneyi aktarıyor:

Aşkın veya öfkenin insanın gözünü körleştirdiğine dair (veya ciddi anlamda görme engeli yarattığına dair) deneysel bilgi söz konusudur. Beğenmeye ve beğenmemeye dair yapılan 'etik ve modern bir laboratuvar deneyinde de sonuçlar benzerdir. Masum deneklerde bu his uyandırabilmek amacıyla bir işbirlikçi denek sevilebilecek ya da karşı çıkılabilecek tarzda davranmak üzere çalıştırıldı. Bir grupta etkileyici işbirlikçi denek, gerçek denek grubunun ait olduğu üniversitenin kazağını giydi. Araştırmacı ona geç kaldığını söylediğinde sevimli bir şekilde özür dileyip herkese kurabiye ikram ederek hatasını kapatmaya çalıştı. Bir diğer senaryodaya işbirlikçi denek rakip bir üniversitenin kazağını giydi. Araştırmacının geç kaldığına dair uyarısına karşılık olarak rahatsız edici cümleler sarf etti. Ardından da bir kurabiye paketini tek başına yemek üzere açtı, kulağına da müziğin sesini herkesin rahatsız olabileceği şekilde açarak kulaklıklarını geçirdi.

Denekler daha sonra bilgisayardaki bir tenis maçında gözlemci veya oyuncu olarak atandılar. Bu tip deney hile-

³⁶ Kur'an, bu sebeple, Müslümanlara sık sık düşünmesini öğütlüyor. Kur'an'da geçen; tefekkür, tedebbür, tezekkür, tefakkuh, taakkul, nazar ve lübb gibi kavramların hepsi düşünmenin bir yönüne vurgu yapıyor. Yunus suresi 100. ayette; "Düşünmezseniz pislik içinde kalırsınız" buyruluyor.

lerinde uzman olan sosyal psikologlar işbirlikçi denekleri bilgisayara karşı tenis oynamayla görevlendirdiler. Gerçek deneklerse gözlemci oldular. Onların görevi oyunu izlemek ve ekranda her ışık yandığında topun sınırın içine mi dışına mı düştüğünü söylemekti. En önemlisi deneklere bu gözlemlerinin oyunun skoruna hiçbir etkisinin olmayacağı belirtilmişti. Bilgisayar elbette topun sınır içinde mi dışında mı olduğunu anlayabiliyordu ve puanlar da bu daha yetkili kaynak tarafından veriliyordu. Böylece denekler, tenis oynayan işbirlikçi deneğin yararına ya da zararına verdikleri bir kararın aslında sonuçlara herhangi bir amaca hizmet etmeyeceğini biliyorlardı.

Tüm bunlara rağmen deneklerin gördükleri, işbirlikçi deneğe karşı hissettiklerinin etkisiyle değişiyordu. Eğer oynayan davranışlarını kaba buldukları kişiye, top sınırın bariz bir şekilde içine bile düşse denekler sınırın 'dışına' düştüğünü iddia ettiler. Davranışlarını sevdikleri oyuncuya tam tersi bir destekleyici tutum içindeydiler. Aslında denekler oyunun sonucuna herhangi bir etkilerinin olmadığını bildiklerinden bilinçli olarak veya bilinçdışından herhangi bir art niyet söz konusu değildi. Ancak işbirlikçi deneğe karşı olan tutumları, gördüklerini bire bir etkiliyordu.

Bu araştırmanın ortaya koyduğu gerçek açıktır: *Sevmediğimiz* kişinin toplarını (içeride bile olsa) dışarıda; *sevdiğimiz* kişinin toplarını ise (dışarıda bile olsa) içeride görmeye eğilimliyizdir. Öyle anlaşılıyor ki, duygularımız *ne göreceğimizi* etkiliyor.

Bu deneyin sonuçları ilginç olduğu kadar da tedirgin edicidir. Eğer aldığımız kararlar üzerinde duygularımız etkiliyse, adaletsiz bir dünyanın devam etmesinde bizim de önemli bir payımız var demektir. Bu gerçeğin farkında olan algı yönetmenleri bizim aklımıza değil duygularımıza hitap etmenin daha akıllıca olacağına karar vermişlerdir.

Özellikle korku, öfke ve şehvet duyguları algıların yönetilmesi için sık sık tahrik edilmektedir. Bu duyguların etkisi altındayken

yeteri kadar düşünemeyen kitleler, algı yönetmenlerinin kontrolüne daha kolay girmektedir.

Korku Çekiciliği

Buradan yola çıkan pazarlama uzmanları *korku çekiciliği* adını verdikleri bir teknik uygulamaktadırlar. Psikologlar kaybetme riskinin, kazanma olasılığına oranla insanların karar vermelerinde daha etkili olduğunu keşfetmişlerdir.

Propaganda nasıl yapılırsa kitleler üzerinde daha etkili olur, sorusuna cevap arayan sosyal psikologlar, bir üniversitede “Dişleri fırçalamanın gerekliliği” üzerine iki farklı bilgilendirme yapmışlardır. İlkinde dişleri fırçalamanın beyaz dişlere sahip olmayı sağladığını vurgulayan görseller kullanmışlardır. Diğerinde ise dişlerini fırçalamayan kişilerin oldukça kötü görünen dişlere sahip olduğunu gösteren dramatik fotoğraflar kullanmışlardır. İkinci tür bilgilendirme yapılan üniversitede diş fırçalama oranının ilkine göre daha fazla arttığı bulunmuştur.

Korku duygusu, özellikle kaybetme korkusu, bizim düşünce, tutum ve davranışlarımızın değiştirilmesinde oldukça etkilidir. Örneğin siyasetçiler bize, kendi politikaları uygulanmaz ise, başımıza ne tür felaketler geleceğini sıralar. Reklamcılar, sundukları üründen ellerinde az kaldığını, kaçırdığımız takdirde çok şey kaybedeceğimizi anlatırlar.

Korku gerçekten de iyi bir satış aracıdır. Sözgelimi, Amerika bütün dünyaya yaklaşık 100 yıldan beri korku satmaktadır. Amerika, 1990’lı yılların başına kadar komünizm korkusu satarak kendi halkına, Avrupa’ya ve diğer bölgelere müdahale etmesinin rasyonel gerekçesini oluşturmuş; “*Ben olmazsam, komünizm gelecek*” tezini sürekli işlemiştir.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla bu sefer, kendi halkını ve Batı kamuoyunu “*terörizm geliyor*” “*el-Kaide geliyor*” korkusuyla arkasında saf tutmaya ikna etti.

Türkiye Cumhuriyeti'nde insanlar çok uzun yıllardır "*Gericilik geliyor, irtica geliyor*" tehdidiyle korkutuluyor.

Korkunun cazibesinden küçük pazarlamacılar da faydalanıyor. Bir kaç yıl önce çalıştığım yere, çeşmelere filtre satan bir kadın gelmişti. Çeşmeden bir kaba su koyup gelmemi istedi. Sonra elindeki bir aleti su kabının içine sokup çalıştırdı. Suyun üstünde, görüntüsü gerçekten kötü, mikroorganizma ve farklı minerallerden bir tabaka oluştu. Sonra bana dönüp: "*Görüyor musunuz, Mücahit Bey, işte çeşmeden bunu içiyorsunuz*" dedi. Sağlığımın elden gittiğine yeteri kadar beni korkuttuğuna inanan bayan benden muhtemelen şu tepkiyi bekledi: "*Demek ben bu iğrenç şeyi içiyor muşum! Bu filtrenin fiyatı ne kadar?*"

Bir şeylerimizi kaybetme korkusu bizi hemen harekete geçirir. Pazarlamacılar, korkunun cazibesinden faydalanıp ellerindeki ürünü bize satmaya çalışır:

Bir gün içinde binlerce saç teliniz kırılıp, dökülüyor. Bunu önlemek sizin elinizde!

Bel ve omurilik rahatsızlıklarının %'de şu kadarının yatayınızdan kaynaklandığını biliyor musunuz?

Çocuklarının geleceğini düşünen aileler bu eğitim setini kullanıyor (Çocuğunuzun geleceği tehlikede, sadece bu eğitim setini alarak bunu önleyebilirsiniz!).

İndirimli satışlarda bu son fırsat! Kaçıranlar pişman oluyor.

Kur'an, şeytanın da aynı taktiği kullandığını bizlere hatırlatmaktadır: "*Şeytan sizi, fakirlikle korkutur.*" (*Bakara Suresi:268*)

Seçim kampanyalarında parti liderleri mitinglerde, seçimi rakip parti kazandığı takdirde ülkenin felakete sürükleneceğini iddia ederek seçmenin korku duygusunu tahrik etmeye çalışır. (Özkan, 2004). Williams (2012; akt. Güllüoınar, 2013) korku çekiciliğinin yüksek olması için verilen mesajda şu özelliklerin olması gerektiğini söyler:

*İlgi çekici olmalı,

*Dikkatleri toplamalı,

- *Alışılmışın dışında olmalı,
- *Nispeten bilinmeyen konuları içermeli,
- *Kültürel duyarlılık taşınmalı,
- *İlk olarak kendilerini iyi hisseden alıcılara neden olmalı,
- *Daha sonra riskler konusunda alıcıları duyarlı hale getirmeli,
- *En sonunda riskler konusunda yetkilendirme ile giderilecek bakış açıları meydana getirmeli.

Peki, korku nasıl oluyor da satışı mümkün hale getiriyor?

Korkunun Nörobiyolojisi: Urbach Wiete

İlkin, korku duygusunun bir noktaya kadar koruyucu bir rolü olduğunu vurgulamak gerekir. Ancak tahrik edilmiş, ajite edilmiş korku durumu, bilişsel fonksiyonları felç edebilmektedir. İnsan kaygı/korku durumlarında çocuksulaşır, ilk çocukluk yıllarına geri döner ve mantığını kaybeder.

Ceza almaktan korkan bir çocuğun altını ıslattığını görmüşüzdür. Bu, çocuğun teslim bayrağını çektiğini bir işarettir. Korku, kendi vücudu üzerindeki kontrolünün bile kaybolmasına yol açmıştır. Bu durumdaki bir çocuk, kendisinden istenenleri yapmaya hazır hale gelecektir.

Psikologlar ve sinirbilimciler, korkunun beyinde bademe benzeyen amigdala tarafından yönetildiğini söylemektedir. *Duygusal Zekâ* kitabının yazarı, Daniel Goleman (2000) amigdala harekete geçtiğinde, bilişsel süreçlerin yönetildiği profrontal lobların etkisizleştiğini belirtiyor. Yüksek heyecan seviyesinin, farklı alternatifleri dikkatle incelemeye engel olduğunu söyleyen Sutherland (2009) "*Diğer heyecanlar gibi korku da rasyonel düşünceye ket vurur*" demektedir. Sutherland, şunu vurgulamaktadır:

Ödüllerden ya da ceza tehdidinden kaynaklanan basmakalıp düşünce süreçleri, eldeki görevin genel ilkelerini anlamamızı engeller.

Diğer taraftan korkunun olmaması, aşırı özgüven ya da cahil cesareti dediğimiz durumdan kaynaklanan irrasyonel davranışlara neden olur.

1980'lerin ortasında S. M. isimli bir kadın Iowa Üniversitesi Sinirbilim bölümüne gitti. Sorunu ilginçti: *Hiç bir Şeyden Korkmuyordu*. Kadında genetik bir sorun tespit ettiler. *Urbach Wiete* denilen bu hastalıkta beyinde biriken kalsiyum çözeltileri korkunun yönetildiği amigdalayla hasara uğratmıştı.

Çok nadir görülen Urbach Wiete hastaları, korkunun nöro-biyolojisini anlamak açısından bilim adamları tarafından dikkatle araştırılıyor. Bu kişiler, normal şartlarda kaygı duyulması gereken, ya da zarar vermesi kuvvetle muhtemel olan kişilerle rahatça ilişki kuruyor ve sonuçta zarara uğruyorlar. Çünkü korku duygularını hareket geçirecek sinyalleri algılayamıyorlar.

Kur'an bu noktada önemli bir dengeyi tavsiye etmektedir: "*Korku ve ümit arasında*" (Secde Suresi: 16) olmak...

Duygular insan üzerinde alkol etkisi yapabilir. Şunu söylemek abartı değildir: *İnsan sadece alkolle sarhoş olmaz, korkuyla, öfkeyle ve şehvetle de sarhoş olabilir*. Duyguların yoğun etkisi altındayken normalde yapmayacağımız şeyleri yapabilir, normalde söylemeyeceğimiz şeyleri söyleyebiliriz; aynen sarhoş bir adam gibi...

Televizyonlarda, gazetelerde ya da çevremizde bir anlık öfkesinin kurbanı olmuş pek çok insana tanık olmuşuzdur. "*Öfkeli adam komşusunu 22 bıçak darbesiyle öldürdü!*" türünden haberlerde, ilginç olan adamın bıçağı sallarken karşısındakini öldürmekten çok öfkesini tatmin etmek istemesidir. Çünkü bu türden pek çok olayda, adam hasmını öldürdükten sonra bile bıçağını saplamaya devam etmektedir. Neden? Çünkü amaç öfkenin tatmin edilmesidir, öfke ise boşaltıldıkça artan bir duygudur; ateş gibi, üflendikçe harlanır.

Kur'an'ın anlattığı Habil-Kabil kssası kardeşini öldüren Habil'in, cesedi ne yapacağını bilemez halde korkuyla kalakaldığını bildirir (Maide Suresi: 27-31). Önce öfkeyle yapmaması gereken bir şeyi yapmış, sonra hâkim olan korku duygusu ise, cesedi gömmeyi bile

akletmesine engel olmuştur. Habil, bir karganın yeri eşelemesini gördükten sonra bunu akıl edebilmiştir.

Halk arasındaki “*Öfke geldi mi, akıl baştan gider.*” sözü öfkenin adamı sarhoş ettiğini güzel bir şekilde açıklıyor.

Hz. Ali “*Bir söz söyleyinceye kadar senin esirindir, sözü söyledikten sonra sen söziün esiri olursun.*” ifadesi; öfkeyle, korkuyla, şehvetle konuşmanın bizi mahkûm edeceğini vurgulamaktadır. Bunun farkında olan Hz. Ali, savaş esnasında bile öfkeyi kontrol edebilmenin örneği olarak *Mesnevi*’de şöyle anlatılmaktadır (Akt.: Demirci, 2013)

Allah’ın aslanı Hz. Ali bir savaş esnasında düşmanı olan yiğitle epeyce vuruşarak sonunda onu yere yıkıp öldürmek üzereyken, o düşman askeri Hz. Ali’nin mübarek yüzüne tükürdü. Bunun üzerine Hz. Ali düşmanını bırakarak ayağa kalktı:

-Yürü git, seni öldürmekten vazgeçtim, serbestsin, dedi.

Savaşçı bu duruma şaşıtı:

-Beni altedip öldürmek üzereyken neden vazgeçtin. Seni ne alıkoydu? diye sordu.

Hz. Ali cevap verip şöyle dedi:

-Ben seninle Allah yolunda ve sırf Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak için savaşıyordum ve onun için seni öldürecektim. Sen yüzüme tükürünce öfkelendim, sana kızdım. Eğer o an öldürseydim, sana olan kızgınlığımdan dolayı bunu yapmış olacaktım. Yani seni Allah rızası için değil de kendi nefsim için öldürmüş olacaktım. İşte bu düşünceyle seni serbest bıraktım.

Bunu duyan adam, bu büyük asâlet ve ince anlayış karşısında iman ederek müslümanların safına katıldı.

Bu olay öfkeyi en zorlu zamanlarda bile kontrol edebilmenin önemine işaret eder. Çünkü Alah Kur’an’da “*Öfkeniz sizi adalet-*

sizlik yapmaya yöneltmesin.” (Maide Suresi:5) diyerek, duyguların kontrol edilmesi gerektiği hususunda insanoglunu uyarılmaktadır.

Algı yönetmenleri ve manipölatörler bizim düşünmemizi değil, karar verip harekete geçmemizi istemektedir. Bir taraftan korku, öfke, şehvet duygularını uyarılmakta, diğer taraftan ise yönergelerini iletmektedirler. Duyguların etkisi altında mantıklı düşünemeyen hedef kitle yönergelere/komutlara açık hale gelmektedir.

“*Bal tuzağı*” olarak bilinen istihbarat tekniğı, kişilerin şehvet duygusunu tahrik edip, sağlıklı düşünmelerini engelleyerek bilgi toplamayı amaçlamaktadır. Meşhur Vanunu vakası, şehvet duygusu kontrol edilemediğinde en dikkatli olması gereken isimlerin bile avlanabileceğini ortaya koymaktadır.

Mordehay Vanunu 1986 yılında İsrail’in gizli nükleer silah programını dünyaya açıklarak en ciddi uluslararası krizlerden birine neden oldu. İsrail nükleer tesislerinde çalışan bir teknisyen olan Vanunu İngiltere’de bir gazeteye olayın ayrıntılarını açıklayan bir dizi mülakat vermeye başlamıştı. Vanunu İsrail’in nükleer silahlara sahip olduğunu belgeleyen fotoğraflar çekmişti. Olay İsrail’in dünya kamuoyunda başını belaya sokabilecek cinstendi. İsrail istihbaratı Vanunu’nun peşine düştü. MOSSAD Vanunu’yu yakalamak için bir “bal tuzağı” hazırlamıştı. Plana göre Vanunu her sabah uğrayıp gazetesini aldığı büfenin önünde bir sabah bir bayanla karşılaşacaktı. Ancak MOSSAD adına çalışan bu bayan, Vanunu’yu etkilemek için herhangi bir girişimde bulunmayacaktı. Aksi takdirde Vanunu şüphelenebilirdi. Buna “*tesadüf tabanlı*” karşılaşma deniyordu. Vanunu herşeyin tesadüfen/doğal geliştiğini zannedecekti. MOSSAD tesadüf tabanlı bir plan yaptığı için Vanunu’nun yakalanmasının zaman alabileceğini düşünüyordu. Ama öyle olmadı, Vanunu daha ilk karşılaşmalarında bayana ilgi göstermiş ve tanışmışlardı. Olayı röportajı verdiği gazeteciye anlattığında, gazeteci bunun çok riskli olduğunu, MOSSAD’ın her yerde kendisini aradığını belirtti. Vanunu, şüphelenecek bir şey olmadığını çünkü kızı *kendisinin ayarladığını* söyledi. Ancak bu tanışma, bayanın Vanunu’yu Roma’ya gitmeye ikna etmesi ve Roma’da Vanunu’nun İsrail istihbaratı tarafından yakalan-

masıyla son buldu. Vanunu'nun duygularına söz geçirememesi 18 yılına mal olmuştu³⁷. İsrail istihbaratı olayın planlanmasını anlatırken, Vanunu'nun hoşlanabileceği kadın tipi üzerinde çalıştığını ve tam Vanunu'nun duygularına hitap eden bir bayan seçildiğini söylemişti.

Vanunu'nun yakalanması, Vanunu'nun algılarının hassas bir şekilde yönetilmesi ve duygusal zaaflarından faydalanılması üzerine kurulmuş ve başarılı olunmuştu.

Psikolojik Dedektiflik ve Liderlerin Kişilik Haritaları

Uluslararası siyaset tarihi duygusal zaaflarının mahkûmu olan devlet adamlarının algılarının da başarılı bir şekilde yönetilebildiğini ortaya koymaktadır. Bunun çarpıcı bir örneği Mısır'ın 1981 yılında öldürülen devlet başkanı Enver Sedat'ın Camp David Anlaşmasını imzalamasıyla sonuçlanan algı operasyonudur³⁸.

American Psychologist dergisinde 1996 yılında yayınlanan bir makale, İsrail'in en çok psikolog yetiştiren ülkelerden biri olduğunu ifade ediyordu. İsrail psikolog yetiştirmeye niçin bu denli önem veriyordu. Bunun olası bir cevabı, basında yer alan, İsrail'in, dünya liderlerinin kişilik haritalarını çıkardığı haberlerinde bulunabilir. *New York Times*'ta yayınlanan bir makale³⁹ ise, liderin kişilik analizlerinden yola çıkılarak, onların hangi olaya nasıl bir politik tepki verebileceklerinin öngörülebileceğini ifade ediyordu. Makalenin yazarı Carey (2011), Amerika'da Syracuse Üniversitesi'nde bu iş için özel bir yazılım geliştirildiğini belirtiyor. Makalede konuya ilişkin şu çarpıcı örnek yer alıyor:

Enver Sedat ve Menahem Begin arasında imzalanan Camp David Anlaşması öncesi her iki liderin de kişilik profilleri çıkarılmış. CIA Sedat'ın kişilik profilinin analiz edildiği

³⁷ 1986 yılında yakalanan Vanunu İsrail'de 2004 yılına kadar hapis yattı.

³⁸ Camp David Barış Anlaşmasıyla ilk defa bir Arap ülkesi İsrail'i tanımış ve İsrail'in Filistin'i işgalini onaylamıştır. Bu bakımdan 20. yüzyılın en önemli siyasi olaylarından biridir.

³⁹ http://www.nytimes.com/2011/03/29/science/29psych.html?_r=0 (erişim tarihi: 16 Ocak 2014)

belgeye “Sedat’ın Nobel Barış Ödülü Takıntısı” koymuş. İstihbarat psikologlarının tespitlerine göre, Sedat’ın Nobel Barış Ödülünü alma arzusunun/tutkusunun kullanılarak gerekli tavizlerin Sedat’tan alınabileceğini belirtmişler.

Gerçekten de Camp David Anlaşması sonrası 1978 Nobel Barış Ödülü’nü Begin ve Sedat birlikte almışlardır. Bir bakıma, Sedat Camp David Anlaşmasını imzaladığı için barış ödülü almamış, barış ödülünü almayı çok istediği için Camp David Anlaşmasını imzalamış ya da en azından bu tutkusu anlaşmada önemli bir rol oynamış.

20. yüzyılın en önemli siyasi olaylarından birinin, *duygulara hitap eden algı yönetimi* operasyonunun katkısıyla kotarılmış olması önemle üzerinde durulması gereken bir konudur.

10. Kural: Tekasür Kuralı: Bütün Dünya *Bunu* Kabul Ediyor!

Tekasür, Kur’an’daki 102. surenin adıdır. “*Sayısal çokluk*” anlamına geliyor. Dönemin Arapları, çoklukla övünürlerdi; çocuklarının çokluğuyla, mallarının çokluğuyla, develerinin çokluğuyla, kabilelerinin çokluğuyla, atalarının çokluğuyla... Kur’an bunun yanlış bir tutum olduğuna işaret eder. Pek çok yerde, çokluğun değil, doğruluğun önemli olduğunu söyledikten sonra, şu çarpıcı uyarıyı yapar: “*İnsanların çoğuna’ uyarsan seni yoldan çıkarır*” (En’am Suresi:116)

Günümüzde de değişen bir şey yok. Sayılar, en önemli algı yönetimi ve manipülasyon aracı olmaya devam ediyor.

Algı yönetmenleri, bir satış tekniği olarak, “*bu ürünü herkes alıyor*” argümanına sık sık başvurur. Ürünün çok satılması, “*iyi*” olduğunun bir kanıtı gibi sunulur. Çünkü insanoğlunun “*çoğunluğun yanında olmak*” gibi bir zaafı bulunmaktadır. Pek çoğumuz şöyle bir mantık yürütürüz: “*Eğer iyi olmasaydı bu ürünü bu kadar kişi almaz; bu düşünceyi bu kadar kişi savunmazdı.*” Hâlbuki bu her zaman doğru olmayabilir. Yapılan pek çok araştırma, çoğunluğun yanılabilirliğine ve yarultabileceğine dair kanıtlar ortaya koymaktadır.

Sosyal psikolojinin temel konularından biri *uyuma* davranışıdır. Sosyal psikologlar bizim düşünce, tutum, davranış ve kararlarımızın içinde bulunduğumuz gruptan etkilendiğini ortaya koymuşlardır. Hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığımız konularda gruba uymamız beklenebilir. Ya da bilgisine güvendiğimiz, tanıdığımız kişilerin bir konudaki kararlarına uymamız da görece olarak doğal karşılanabilir. Peki, hiç tanımadığımız bir grup, gözümüzle açıkça gördüğümüz fiziksel bir gerçeklik karşısında yanlış karar bildirirse bizim kararımız ne olur? Sosyal psikolog S. Eliot Asch'ın meşhur "*çizgi deneyi*" (Şekil 5)⁴⁰ bu soruya cevap aramıştır (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014):

Şekil 5: Asch'ın deneyde kullandığı çizgi kartı ve deney esnasında çekilmiş bir görüntü. Gözlüklü kişi gerçek denektir.

Bu deneyde laboratuvarında 7-8 kişilik gruplara, sırayla birçok kart çifti gösterilmiştir. Her kart çiftinin birinde çeşitli uzunlukta üç çizgi, diğerinde ise tek bir çizgi olup bu tek çizgi diğer karttaki üç çizgiden biriyle aynı uzunlukta idi. Deneklere tek çizginin uzunluk bakımından diğer karttaki çizgilerden hangisine benzediği sorulmuştur. Aslında deneklerden yalnızca biri gerçek denek, ötekiler araştırmacının asistanlarıydı ve her defasında ne diyecekleri önceden belirlenmişti. Tek çizginin uzunluk bakımından diğer karttaki üç çizgiden bir tanesine eşit olduğunu, yani fiziksel gerçeğin belirgin olduğunu unutmayalım. Araştırmadaki her kart çifti gösterildiğinde, araştırmacının denek rolü yapan yardımcılarını sırayla yargılarını (tek çizginin üç çizgiden hangisine daha

⁴⁰ Şekil 5'teki fotoğraf şu siteden alınmıştır: <https://pantherfile.uwm.edu/plenz/www/introFilesF07/chapter15.html> (erişim tarihi: 12 Aralık 2015)

çok benzediğini) söylemekte ve esas deneğe söz sırası en sonda gelmektedir. İlk birkaç kart gösterildiğinde araştırmacının yardımcılarını doğru cevap vererek deneğin güvenini kazanırlar; fakat sona doğru yanlış cevap vermeye başlarlar. Denek sıra kendisine gelinceye kadar sırayla herkesin yanlış cevap vermesinden rahatsız olmaktadır, nitekim sıra kendine gelince, onun da diğerlerinin söylediklerini -gerçeğe aykırı olduğu halde tekrarlayabildiği görülmüştür.

Çok sayıda deneğin kullanıldığı bu araştırmada her üç denekten birinin (kullanılan bütün deneklerin % 35'inin) diğerlerinin yanlış kararlarına uyduğu bulunmuştur. Bu bulgunun elde edilmesi üzerine aynı araştırma bazı değişikliklerle pek çok kere tekrarlanmıştır (bkz. Uyma davranışını etkileyen ortamsal etkenler). Bu tekrarlar, bulguların geçerliliğini ve genelliğini kanıtlamıştır. İnsanların % 35 gibi azımsanamayacak bir kısmının, gruba uyararak apaçık gördükleri şeyin tersini söylemeleri, gerçekten şaşırtıcı ve önemli bir bulgudur.

Modern çağın “*tek meşru*” yönetim biçimi olarak kabul edilen demokrasi sayıların çokluğunu esas almaktadır. Önceki sayfalarda sıklıkla ifade ettiğimiz gibi, bu sebeple algı yönetmenleri, *çoğunluğu ayartmayı* kendilerine görev olarak belirlemişlerdir. Asch'ın deneyi, sadece laboratuvar ortamında şahit olabileceğimiz bir gerçeği anlatmıyor. Günlük yaşamımızda da, pek çok ekonomik, eğitsel ve politik kararı “*çoğunluğun*” görüşüne bakarak alabiliyoruz.

Algı yönetimi ve manipülasyona yatkın kişiliği tartışacağımız “Kandırılmaya Yatkınlık: Aldatılmanın Psikolojisi” bölümünde daha detaylı açıklayacağımız gibi, modern dünyanın hızlı, telaşlı, kaotik ve enformasyon seli içinde önemli kararlarımızı bile *konuyu araştırarak, düşünerek* almıyoruz. Daha kolay bir yolu seçiyoruz: *Çevremizdeki insanlar nasıl davranıyor?*

Bunun farkında olan algı yönetmenleri “*Bütün dünya bunu kabul ediyor*” argümanını kullanarak “*Fazla düşünmene gerek yok, çoğunluğun olduğu tarafı seç*” mesajı veriyor.

Asch'in deneyi fiziksel bir gerçeklik karşısında gruba uyup uymayacağımıza cevap arıyordu. Peki, pek çok sosyal ve siyasal olayda olduğu gibi, eğer konu yeterince açık değilse, belirsizlikler taşıyor ve yetkin olmadığımız bir konu ise, bu durumda ne yaparız? Çok açıktır ki, çoğunluğa uyma olasılığımız daha da artar.

Muzaffer Şerif, Asch'tan daha önce yaptığı iki aşamalı bir deneyle bu konuyu araştırmıştır. Araştırmanın sonuçları ilginçtir:

Tamamen karartılmış bir odada hareketsiz duran bir ışık noktasına bir süre gözümüzü kaydırmadan dikkatle bakarsak, ışık aslında yerinde durduğu halde, hareket ediyormuş gibi görünür. Şerif bu olgudan yararlanarak bir dizi araştırma yapmıştır. Araştırmalar, grup normlarının (standart ve kurallarının) oluşmasını ve kişilerin normlara uyma davranışını göstermektedir.

Araştırmada birbirlerini tanımayan, birbirleri ile daha önce herhangi bir grup içinde bulunmamış kişiler ilk olarak teker teker laboratuvara alınmışlardır. Bu kişilere bir algı deneyi yapılacağı söylenmiş ve tamamen karartılmış odada bir duvara yansıtılmış ufak bir ışık aralıklarıyla gösterilmiştir. Işığın her gösterilişinde, bu ışığın ne kadar hareket ettiği deneğe sorulmuştur. Araştırmanın ilk evresini oluşturan bu bölümde, her deneğin önce birbirini tutmayan sayılar verdiği, fakat zamanla belli bir sayıda karar kıldığı ve ışığın hep o mesafede hareket ettiğini söylediği bulunmuştur. Örneğin, ilk gösterilişinde 1 cm, ikincide 9 cm, üçüncüde 11 cm, dördüncüde 3 cm diyen denek, onuncu gösterilişten sonra 7 cm civarında bir mesafe söylemiş ve bundan sonra söylediği mesafeler hep 6-8 cm arasında kalmıştır. Aslında ışığın hiçbir gösterilişte yerinden oynamadığını, hep aynı noktada durduğunu hatırlayalım. Denekler, her defasında ışığı hareket ediyormuş gibi görmüş ve ne kadar mesafe kat ettiğini tahmin etmiştir. Işık hiç hareket etmediği halde her denek kendince bir standart geliştirmiştir, örneğin, bu örnekteki 7 cm gibi.

Daha sonra bu kişiler, birkaç kişilik gruplar halinde laboratuvara alınmış ve ışık her gösterildiğinde mesafe yargılarını yüksek sesle yapmaları istenmiştir. Burada görülen, birbirinden farklı standart geliştirmiş kişilerin bir araya geldiklerinde, *bu standartlarından vazgeçerek*⁴¹ grup halinde tek bir standart oluşturmalarıdır. Böylece, kişisel standartlar, yerlerini tek bir ortak standarda bırakmış olmaktadır.

Serif yaptığı bir başka araştırmada, denekleri önce teker teker deneye almak yerine, onları doğrudan grubun içine sokmuştur. Daha önce kendi başlarına bir standart oluşturmamış olan bu denekler, *grupta çok daha çabuk ve kolay bir şekilde ortak bir norm oluşturmuşlardır.*

Serif'in elde ettiği bir üçüncü bulgu ise, *grupta oluşturulan standardın, daha sonra denekler tarafından kullanılmaya devam edilmesidir.* Grupta oluşturulan standardın etkisi o kadar güçlüdür ki, denekler, *deneyden bir yıl sonra yalnız başlarına deneye tekrar alındıklarında bile,* bu ortak standardı kullanmaya devam etmişlerdir. (Rohrer, Baron, Hoffman, ve Schwander, 1954, Akt. Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014).

Televizyonda farklı konularda yapılan açık oturum ve tartışmaları izlediğimizde uzmanların sık sık şu ifadelere başvurduklarına tanık oluyoruz: *"Artık bütün dünya bunu söylüyor", "Uluslararası toplumun da kabul ettiği bir gerçek bu!"* Diğer taraf karşı görüşü çürütmek için ise yine tekasür kuralına yaslanıyor:

Beyfendi, sizin söylediklerinizi dünyada bir avuç kişi savunuyor! Bu söyledikleriniz, çok gerilerde kaldı. Hangi çağda yaşıyoruz? Bugün dünya yepyeni şeyler söylüyor.

Sayısal çokluğun kutsallaştırıldığı bir çağda yaşıyoruz. Artık bizi ikna etmek için konuyu açıklamak yerine "Dünya" argümanı kullanılıyor. Ama burada da bir yanıltma olduğunu belirtmeliyiz. Hangi dünya? Bu uzmanlar *"dünya"* dediklerinde *Amerika ve Avrupa'yı* kastediyor.

⁴¹ Bold vurgular tarafımızdan yapılmıştır.

Algı yönetmenleri hedef kitleye yönelik düşmanca bir tutumun doğal olarak hedef kitlenin defans geliştirmesine sebep olduğunu bilmektedir. Bu defansı aşmak için mesajın hedef kitlede "bizden" duygusunu/düşüncesini oluşturması önemlidir. İkna ve propaganda üzerine çalışan bilişsel ve sosyal psikologlar konu hakkında pek çok araştırma yapmışlardır. Bilişsel psikologlar kararlarımızı verirken her zaman uzun uzadıya düşünüp çıkarımlar yapmadığımızı, bunun yerine kısayollar kullandığımızı belirtmektedir. Örneğin kavramlar, semboller, kokular, kılık/kıyafet bir kişi/grup ya da görüş için daha kısa zamanda karar vermemizi sağlayan kısayollara dönüşmektedir. Birey, mesajın gerekçesi, sonuçları, amaçları üzerine düşünmektense, mesajın içinde yer alan semboller aracılığıyla mesaj hakkında "bizden" kararını verebilmektedir.

Örneğin, bir esnaftan alışveriş yaparken dükkân sahibinin "gümüş yüzük" takması müşterinin ait olduğu dünya görüşüne göre "negatif" ya da "pozitif" bir kısayola dönüşmekte, bireyin alışveriş yapıp yapmayacağını belirleyebilmektedir. Gümüş yüzük, "İslâmî kimliği, maneviyatı, bir cemaate üye olmayı, yaratılışa inanmayı, A partisine yakın olmayı vs." gibi pek çok konu hakkında müşterinin herhangi bir diyaloga girmeden çıkarım yapmasına imkân veren bir kod işlevi görmektedir.

Kısayollar kimi zaman uzun uğraşlara gerek kalmadan bir çıkarımda bulunmak için faydalı iken, bazen hayati bir yanılısamaya da neden olabilmektedir.

Özellikle bireyin inandığı değerlerin merkezinde yer alan referanslar, anahtar kavramlar algı yönetmenleri tarafından hedef kitleyi manipüle etmek için kullanılabilir. Siyasetçiler, pazarlamacılar, eğitimciler, gazeteciler, STK'lar hedef kitleyi etkileyebilmek için onların negatif veya pozitif değer yükledikleri sembollerini dikkatle seçmektedirler.

1999 yılında Bill Clinton TBMM'de yaptığı konuşmada sık sık Atatürk'e atıf yapmış ve "*Hepimiz Atatürk'ün sayesinde buradayız.*" demişti. Clinton'un konuşmasında sıklıkla Atatürk'e vurgu yapması, dönemin 28 Şubat atmosferiyle yakından ilişkiliydi. Clinton'dan

yaklaşık 10 yıl sonra Meclis'te konuşan Şimon Peres ise AK Parti ağırlıklı bir meclise konuştuğunun farkındaydı. Peres konuşmasında Osmanlı'ya atıflarda bulundu ve Osmanlı padişahı Sultan II. Beyazıt'tan "Bilge Sultan" olarak bahsetti ve konuşmasını "*Büyük Türk şairi Cahit Sıtkı Tarancı'nın samimi sözlerini çok severim*" diyerek "Memleket İsterim" şiirinin dizeleriyle bitirdi. Peres, Türkiye halkının içinden bir şairin diliyle İsrail'in Filistin topraklarını işgalini "memleket" gibi duygu ağırlıklı bir değer üzerinden meşrulaştırmaya çalışıyordu.

Değerlere atıf yapan sembollerin önkabuller üzerinde maymuncuk işlevi gördüğü söylenebilir. Önkabul kapısının yavaşça açılmasını sağlayan bu semboller, bünyeye uyumlu olmayan mesajların da içeriye girmesini kolaylaştırmaktadır.

Cialdini (2001) ikna psikolojisini incelediği kitabında konuya ilişkin hindiler üzerinde yapılmış çarpıcı bir deneyi aktarıyor:

... Dişi hindiler iyi annedirler; şefkatli, tehlikeler için uyanık ve koruyucudurlar. Zamanlarının çoğunu kanatlarının altına aldıkları yavruları ile meşgul olarak, onları ısıtmak, temizlemek ve örtmekle geçirirler; fakat yöntemlerinde garip olan bir şey vardır. Bütün bu annelik davranışlarının hemen hepsini bir tek şey başlatır görünmektedir: Yavruların 'cik cik' sesleri. Kokuları, ya da görünümüleri gibi diğer özellikleri annelik sürecinde pek önemli görünmemektedir. Eğer bir yavru bu 'cik cik' sesini çıkarırsa ona bakacak, yoksa bakmayacak hatta öldürecektir.

Anne hindilerin bir tek sese böylesine aşırı bağımlı olmaları hayvan davranışlarını inceleyen M.W. Fox (1974) tarafından bir anne hindi ve doldurulmuş bir kokarca ile ilgili bir deneyde çok güzel gösterilmiştir. Bir anne hindi için kokarcalar doğal düşmanlardır. Bir kokarcanın yaklaşması anne hindi tarafından glu glu sesleri, gagalama, müthiş bir öfke ve tırmalama ile karşılanır. Gerçekten de, deneylerde doldurulmuş bir kokarca bile bir iple anne hindiye doğru çekilerek hareket ettirildiğinde, anında çılgın bir saldırıya

hedef olur. Ancak aynı doldurulmuş kokarca, içerisinde yavru hindilerin 'cik cik' seslerini veren bir teyp taşıdığında anne hindi yaklaşan kokarcayı yalnızca kabul etmekle kalmıyor, sanki yavrusuymuş gibi kanatları altına da alıyordu. Teyp kapatıldığında kokarca yine o müthiş saldırıyla karşılaşıyordu.

Bugün de Ortadoğu'da "tekbir" sesinin bazı kişi ve gruplar için aynı işlevi gördüğü söylenebilir. Gerçekte Amerika ve İsrail'in amaçlarına hizmet eden bazı tekfirci gruplar "tekbir, sarık, sakal, cihad" gibi sembol ve kavramlar üzerinden samimi gençleri etkileyebilmektedir.

Algı yönetimi ve manipülasyon açısından oldukça önem taşıyan "*Aldatıcılar da sizi Allah'ın adıyla aldatmasınlar!*" (Fatır/5) ayeti, hedef kitlenin sahip olduğu değerlerin algı yönetmenleri tarafından araçsallaştırılabileceğini vurgulamaktadır.

12. Kural: Uyanmanın Bedeli Ağır Olmalı: Ya Uyu Ya da Uyuyormuş Gibi Yap!

Halkımız "*Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.*" demiş. Bu söz, algı yönetmenlerinin, doğru söyleyenlere karşı nasıl bir yöntem takip edeceğini anlatıyor. Diğer bir ifadeyle: Eğer doğruyu söylemeye niyetliysen; *yalnız bırakılmaya, itibarsızlaştırılmaya, dışlanmaya, itilip-kakılmaya, horlanıp-küçük düşürülmeye, iftira ve hakarete uğramaya da hazır olmalısın.*

Algı yönetmenleri ve manipülatörlerin de sabrının bir sınırı var! O kadar çaba ve para harcayıp, bizim için dizayn ettikleri stüdyonun dışına çıkma isteğimiz, onları öfkeliyor. Truman Burbank'ı hatırlayalım. Truman, her istediğini yapabiliyordu; mutlu-mesut bir hayat sürüyordu. Bu devam edebilirdi de. Tek bir şartla; yönetmenlerin sınırlarını çizdiği, onun için yarattıkları stüdyoda kalmak şartıyla! Eğer, Truman bu rüyadan uyanır ve gerçek dünyaya ulaşmak isterse bunun bir bedeli olmalıydı. Sonuçta onu, yönetmenler, kurguladıkları dünyanın seyirlik bir malzemesi olarak yaratmışlardı. En ince ayrıntılarına kadar hesaplanarak,

büyük emek ve paralarla hazırlanmış bu dekorun sahte olduğu anlaşılmalıydı. Truman'ın bu *show'u* bitirmeye hakkı yoktu.

Algı yönetmenleri ve manipülatörler dünyayı bir sahne, insanları rol verdikleri oyuncular olarak görmektedir. Kendileri bu oyunun tanrılarıdır! Tanrılar, senaryoda ne yazıyorsa onu oynamamızı, onu söylememizi istiyor. Aksi takdirde Tanrıları öfkelenmiş oluruz. Bu öfkenin de elbette ki bir bedeli olmalıdır.

Marshall Kirk ve Erastes Pill'in kaleme aldığı "Savaşın Barış: Heteroseksüel Amerika'nın Revizyonu" isimli makalede uyananlar ve hiç uyumamışlar için ne yapılması gerektiği açıklanıyor. Kirk ve Pill bu makalede, eşcinselliği Amerika'ya pazarlamak için hangi stratejilerin kullanılması gerektiğini anlatıyor. Kirk ve Pill bu stratejilere kanmayan kişiler için yapılacakları şöyle özetliyor⁴²:

Eşcinsel haklarıyla ilgili medya kampanyasının ilerleyen aşamalarında, diğer eşcinsel reklamlar sıradan hale geldikten çok sonra, *geri kalan muhaliflere karşı sertleşme zamanı gelecektir. Sözlerini sakınmadan, pervasızca söyleyebilmeleri için açıktan açığa karalanmaları gerekir.* (Bu tamamen daha gerekli olacaktır, zira o tarihe kadar yeri sağlamlaşmış düşman, iğneleyici sözlerini ve dezenformasyon verimini dörde katlamış olacaktır.) Bizim buradaki hedefimiz ise dörde değil ikiye katlanmasıdır. Öncelikle ana akımın eşcinsellik korkusu hakkındaki tepeden bakan kibrini utanç ve suçlulukla yer değiştireceğiz. İkinci olarak *anti- eşcinselleri o kadar çirkin göstereceğiz ki, ortalama Amerikalılar kendilerini bu tiplerden ayrı tutmak isteyecektir.*

Halka, *ikincil kişilik özellikleri ve inançları itibarıyla ortalama Amerikalılardan nefret eden eşcinsel düşmanlarının imajları gösterilmelidir.* Bu imajlar, eşcinsellerin diri diri yakılmasını veya hadım edilmesini talep eden Ku Klux Klanı; hem komik hem de dengesiz görünen bir dereceye kadar histerik nefretle uğraşan bağınaz güneyli vaizleri; öl-

⁴² "The Overhauling Of Straight America": Waging Peace, Part Two

dürdükleri veya öldürmek istedikleri “homolar” hakkında soğukkanlı bir şekilde konuşan tehditkâr serserileri, canileri ve suçluları; eşcinsellere eziyet edilip gazla öldürülen yer olan Nazi toplama kamplarını içerebilir.

Mağdur duruma düşürenlerin saygınlığını azaltacak bir kampanya tabi ki bizim en ateşli düşmanlarımızı çok kızdıracaktır. Lakin başka ne diyebiliriz? Her şey yerli yerindedir, tek yapılması gereken tüm Amerikalılar izlerken işe yarayıp yaramadığını denemektir.

Paul Rondeau⁴³ pazarlanan ürünü almamanın karşılığında algı yönetmenlerinin ve manipülatörlerin uyguladığı bedele “*dayatıcı fiyatlandırma*” ismini vermektedir. Dayatıcı fiyatlandırmanın psikolojik ve ekonomik olmak üzere iki biçimi vardır. Psikolojik fiyatlandırmaya ilişkin Rondeau şunları söylemektedir:

Pazarlama teorisinde önerilen alışveriş ilişkilerinin karşılıklı olarak yerine getirilmesinden ziyade *dayatıcı fiyatlandırma*, *hedef gruba eşcinsel hakları fikrini satın almadıkları için dayatılan ekonomik veya duygusal fiyat olarak tanımlanır. Bir kişinin kendi inançları, aile öğretileri veya Hıristiyanlık ve diğer inançlar tarafından öğretilen diğer öğretiler yerine eşcinsellik fikrinin satın alınması gerçekten de yüksek bir fiyat gerektirir, ancak eşcinsel hakları pazarlamacıları, kendi duygusal fiyatlandırma şekilleriyle bu yüksek fiyatı dayatmanın bir yolunu buldular.*

Dayatıcı fiyatlandırma, olgular, mantık veya kanıtla desteklenmez. Satın almayı reddedenleri ve özellikle eşcinsel hakları fikrine alenen muhalefet etme cüretini gösterenleri medyanın da yardımıyla bağnaz, cinsiyet ayrımı yapan, eşcinsel düşmanı, cahil, nefret dolu, hoşgörüsüz olarak gösterdiler. Suçluları da ırkçı, cinsiyetçi, seçkinci ve diğer aşağılayıcı sınıflarla aynı kategori içine koyarlar.

⁴³ Paul E. Rondeau, “Selling Homosexuality to America”, Regent University, Lav Review, Vol.14; 443 (Çev. Aslı Tekin, Aile Akademisi Yayınları, Bursa: Yayın aşamasında), alıntıda ki vurgular tarafımızdan yapılmıştır.

'...çi veya ci (cinsiyetçi gibi)' suçlamaları, bu güçlü fiyatlandırma tekniğinde eşcinsel haklarını kabul etmeyi reddin bedeli olarak, duygusal bir fiyatı dayatmak için saldırgan eşcinsel hakları savunucuları tarafından kullanılır. Wood ve Pearce durumu şöyle izah eder: '...ci' suçlamasının ayırt edici bir özelliği, aksini ispat etmenin ya da çürütmenin neredeyse imkansız olmasıdır.¹¹⁴ Bu şekilde suçlanmak yeterince basit gözükse bile, hakikatte bu tip bir yafta, argümanın çapraşık (girift) bir şeklidir ki böyle bir argüman, özellikle sofistike ve dolayısıyla hem ender rastlanan hem de rizikolu bir argüman şekli gerektirir. Bundan dolayı suçlamayı karşılama kapasitesi olmayan tüm bu eşcinsel hakları muhalifleri gerçek olmadığını hissetseler bile, bir '...ci' olarak yaftalanmanın duygusal fiyatını hem içte hem de dışta öderler. Bir '...ci' olmamanın prestijini tekrar kazanmak için bir kişinin, şahsi inancını makul hale getirmenin fiyatı daha da yüksektir (Festinger'in de önerdiği gibi bir kişi bu fiyatı ödeyecektir).

Algı yönetmeni ve manipölatörlerin uyanık tek bir kişinin dahi kalmamasına özen gösterdiklerini belirtmek gerekir. Herkes uyumalıdır çünkü Malcolm X'in ifadesiyle; *"Uyanık bir tek kişi bütün uyuyanları uyandırabilir"*

Fahrenheit 451: Yakılacak Kitaplar!

Algı yönetimi ve manipülasyona kanmayan, ya da resmi söylemin dışında hareket edip, topluma dayatılan ezberi bozan kişi ve kurumlar algı yöneticilerini çok kızdırmaktadır. 24 Ocak 2015 tarihinde 10 derneğin bir araya gelerek Türkiye'de yayınlanmış 5 kitabı yasaklatmak ve toplatmak için basın açıklaması yapmış olması, bu totaliter tutumu anlamak için üzerinde önemle durulması gereken bir örnektir.⁴⁴

⁴⁴ Bildiride sayılan kitaplardan ikisi Joseph Nicolosi'ye ait olan bilimsel kitaplardır. Her iki kitap da konuya farklı bir perspektiften yaklaşıyor ve farklı açıklamalar getiriyor; alay, aşağılama, hakaret yok. Nicolosi, Amerikalı bir klinik psikologtur. Uluslararası Homoseksüel Araştırma ve Terapi Derneği başkanlığı yapmıştır. California Profesyonel Psikoloji Okulu'ndan doktorası bulunmaktadır.

Fahrenheit 451 filmi⁴⁵ anımsatan bu çağrının, özgürlüğü ve bilimselliği bayraklaştıran, gericiliğe(!), “totaliterizme”, “muhafazakârlığa” her fırsatta meydan okuyan gruplar tarafından yapılmış olması durumu daha da ilginç hale getiriyor.⁴⁶ Aralarında Türk Psikologlar Derneği, Türk Psikiyatri Derneği, İstanbul Tabip Odası gibi kurumlarında bulunduğu bildiri sahipleri basın açıklamasında şu ifadelere yer ver(ebil)mişlerdir:

Herhangi bir şekilde LGBTİ bireylere yönelik önyargı ve ayrımcılık içeren ve/veya eşcinselliğe/biseksüelliğe yönelik ‘tedaviler’ öneren kitapların basımı ve satışı derhal durdurulmalıdır, kitapevlerinde raflarda bulunan bu tür kitaplar raflardan indirilmelidir.

Şunu açıkça itiraf etmem gerekiyor; bu açıklamayı ilk okuduğumda ben de şaşırđım. Gerçek düşüncelerinin bu olduğunu biliyordum; kitaba, düşünceye karşı tahammülsüz olduklarına defalarca şahit olmuşum. Ama 10 derneğin birleşip, *kitap yasaklatmak* için çağrıda bulunabileceklerini; içlerinde taşıdıkları totaliterizmi ve düşünceye tahammülsüzlüğü kamuoyuna yansıtabileceklerini pek düşünmemiştim. Öfkelerine veriyorum. Muhtemelen sağlıklı düşünemediler.

Kitapların basımının ve satışının durdurulmasını talep eden derneklerin şu talebi ise herhalde ancak Mussolini İtalya’sında ya da Hitler Almanya’sında görülebilecek türden: “*Kitapevlerinde raflarda bulunan bu tür kitaplar raflardan indirilmelidir.*”

Basın açıklamasına yön veren mantığın izinden gidersek, yazarın ve okuyanın da “*toplattırılması*” istemeleri mümkündür; artık

⁴⁵ *Fahrenheit 451*, Ray Bradbury’nin 1951 yılında yayınlanan bilim kurgu romanının ismidir. Kitap, toplumun sadece televizyon izlemesine izin verildiği, kitap okumanın yasak olduğu hayali bir toplumu anlatmaktadır. Bütün yasaklara rağmen evinde kitap bulunduranların evleri tespit edilmekte ve itfaiyeciler tarafından kitaplar, sokak ortasında ibreti âlem olması için yakılmaktadır. Bunun üzerine kitap tutkunları okudukları kitapları ezberler ve herkes ezberlediği kitabın kimliğiyle yaşar. Her insan bir kitap olduğu ayrı bir topluluk oluştururlar. *Fahrenheit 451*, Fransız yönetmen Truffaut tarafından beyaz perdeye aktarılmıştır.

⁴⁶ Basın açıklamasının tam metnine şuradan ulaşabilirsiniz: http://todap.org/bolum_detay.aspx?link=3&yazild=1502 (erişim tarihi: 6 Temmuz 2015)

şaşmamak gerekir. Bu bildiri bize, demokrasinin niçin helvadan⁴⁷ yapıldığını özetlemeye yetiyor.

Bradbury yaşasaydı herhalde o da şaşırırdı. Düşünebiliyor musunuz, devletin resmi yetkilileri kitapçı kitapçı dolaşıp, ellerinde poşetlerle kitap topluyor. Sokaklara afişler asılıyor: “Aşağıda isimleri yazılı kitapları, satan, okuyan ve tavsiye edenlerin şu numaraya acilen..”

Bildiriyi hazırlayanların muhtemelen akıllarına gelmedi. Bir öneri de benden: ALO 183, ALO 147 gibi bir hat kurulsun. Adı geçen kitaplardan okuyan biri görülürse hemen bu hatta bildirilsin. Ayrıca bu kitaplardan herhangi birini okumuş ve edindiği zararlı fikirlerden kurtulmak isteyenler de bu hattı arayıp yardım talebinde bulunabilir.

“Şaka bir yana” demek isterdim ama bu söylediklerim gerçek olabilir. Sonuçta ülkemizde kadınların kocalarını şikâyet edebilme-leri için bir hat kurulmuştur. Zararlı kitapları okuyanlar için niçin kurulmasın. Düşünüyorlardır.

Daha önce ifade ettiğim gibi, algı yönetmenleri ve manipülatörler için demokrasi, düşünce özgürlüğü, eşitlik, bilim gibi kavramlar araçsal kavramlardır. Gerçekte bu kavramların özüne inanılmamaktadır. Yukarıda aktardığımız basın açıklaması “düşünce özgürlüğü” kavramının nasıl bir çifte standarda tabi olduğunu ortaya koymaktadır. İslâm dininin kutsal değerlerine yapılan hakaretleri “düşünce özgürlüğü” olarak değerlendiren bu perspektif, resmi görüşe uymayan bilimsel araştırmaların yapılmasına bile tahammül gösterememektedir.

Basın açıklamasında yer alan, konumuzla ilgili bir bölümü daha buraya aktaralım:

Her ne kadar geçmiş dönemlerde ‘sapkın’, ‘hasta’ veya ‘anormal’ olarak görülmüş olan eşcinsel, biseksüel ve trans bireyler çeşitli insanlık dışı yöntemlerle “cezalandırılmış” veyahut “tedavi edilmeye” çalışılmışsa da, özellikle son 50 yıllık süreçte bu yaklaşımlar terk edilmiş ve uzun çabalar sonunda günümüz

⁴⁷ Peygamberimiz zamanında Mekkeli müşriklerin her birinin evlerinde kendilerini koruduklarına inandıkları putları bulunurdu. Putlarını kendi elleriyle yaparlardı. Uzun yola çıkacakları zaman ise putlarını helvadan yaparlardı; acıkınca yerlerdi.

bilim dünyası eşcinselliğin ve biseksüelliğin tıpkı heteroseksüellik gibi birer cinsel yönelim olduklarını kabul etmiştir. Öyle ki Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve uzunca bir süre eşcinselliği “hastalık” olarak değerlendiren geleneksel psikoloji/psikiyatri örgütleri bile eşcinselliğin bir hastalık olmadığını ilan etmişler ve kullandıkları hastalık sınıflandırma/tanılama listelerinden eşcinselliği ve biseksüelliği çıkarmışlardır. Örneğin, Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) 1973’te eşcinselliğin hastalık olmadığını ilan etmiş ve ardından 1987’de de “eşcinsel bireyin kendi cinsel yöneliminden rahatsızlık duyması” anlamına gelen ve yukarıda bahsi geçen “tedaviler” aracılığıyla son zamanlarda karşımıza yeniden çıkan “egodistonik eşcinsellik” kavramını esas itibarıyla toplumdaki baskı ve ayrımcılıktan kaynaklanan bir durum olması nedeniyle hastalık listesinden çıkarmıştır. Dünyadaki duruma paralel olarak ülkemizde de ruh sağlığı örgütleri, eşcinselliği ve biseksüelliği, heteroseksüellik gibi birer cinsel yönelim olarak tanımlamakta ve aksi tutumun bilimsel/mesleki etiğin ihlali olduğunu bildirmektedirler. Böylece gelinen noktada gerek dünyada gerek ülkemizde ruh sağlığı otoriteleri, kendi kültürel ahlaki değerlerini dayatmak yerine, kişilerin öznelliğini ve çeşitliliğini dikkate alan bir tutum sergilemeyi nihayet başarmışlardır.

Algı yönetimi ve manipülasyonun kimi kurallarıyla karşılaştığımız bu metin, ilk bakışta eşcinselliğin hastalık olmadığına dair kesin kanıtlar varmış ve bu konuda bir konsensus sağlanmış izlenimi vermektedir. Açıklamada geçen “*bilim dünyası*”, “*dünyadaki duruma paralel olarak*” “*gerek dünyada, gerek ülkemizde*” gibi kavramlara dikkat ediniz. Buradaki dünyadan kasıt daha önce ifade ettiğimiz APA isimli kurumdur. APA bugün pek çok bilim adamı tarafından ilaç endüstrisi ve politik çevreler ile olan ilişkileri sebebiyle eleştirilmektedir. APA’nın Vanunu’su olarak değerlendirilebilecek Loren Mosher’in mektubu, APA’nın içini yansıtmaması bakımından önemlidir. Yine basın açıklamasında, (bu tür açıklamaların neredeyse tek dayanağıdır) “*Örneğin, Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) 1973’te*

eşcinselliğin hastalık olmadığını ilan etmiş..." denilmekte ama 1973 yılında bu kararın nasıl alındığı, APA'nın bu kararı aldığı açıklamasında neler söylediği aktarılmamaktadır.⁴⁸

Kandırmanın Kuralları: Bir Kaç Önemli Not

Allah Kur'an'da zalimlerin kurdukları tuzağı *örümceğin evine* benzetmektedir (Ankebut Suresi: 41); üf desen yıkılacak kadar zayıf... Gerçekte zalimler de bunun farkında oldukları için algı yönetmenleri ve manipülatörlere "*üf dedirtme*" görevi vermişlerdir. Bu sebeple algı yönetimi sürecinin dayandığı kuralları anlamak, yaşadığımız dünyayı anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Her kuralın algı yönetimi sürecinde hassas bir önemi bulunmaktadır. Ama yine de, *amacın gizlenmesi* kuralının *en önemli kural* olduğu kanaatindeyim. Bu yüzden sebeplere değil amaçlara daha fazla odaklanan bir perspektife sahip olmamız önemlidir. Bu, çocuk yetiştirme yöntemlerinin de içine dâhil edilmesi gereken bir konudur. Çocuklara eğer amaç perspektifli düşünme öğretilirse, algı yönetimi ve manipülasyona karşı kendilerini daha iyi koruyabileceklerdir. Çocuklara amaç bilincinin nasıl kazandırılacağı başka ayrı bir çalışmada ele alınmalıdır.

Bir algı yönetimi sürecinde bu kuralların hangisinin/hangilerinin uygulanacağı, hangi dozajda ve nasıl uygulanacağı konuya ve bağlama göre değişiklik gösterebilir. Pek çok algı yönetimi sürecinde bu kuralların pek çoğu eş zamanlı olarak uygulanmaktadır.

Bu kuralların hep aynı kalacağını düşünmek yanıltıcı olacaktır. Algı yönetmenleri ve manipülatörler, kendilerini sürekli geliştirmekte; halkları aldatabilmek için yeni yöntemler aramaya devam etmektedir. Burada kural şudur: algı yönetmenleri ve manipülatörlere paralel halk da kendi direnme yöntemlerini geliştirmelidir. Aynen yeni virüsler ortaya çıktıkça, antivirüs yazılımlarının da kendilerini geliştirmesi gerektiği gibi...

⁴⁸ Bu konu da Kinsey Vakası ve LGBT Mücadelesini anlattığımız bölümde incelenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM:

ALGI YÖNETİMİNİN ANAHTAR KAVRAMI: ÖZGÜRLÜK

Kelimeler, içine anlamlar yerleştirdiğimiz ambalajlardır. Kelimeler (özellikle bazı kelimeler), ambalajları aynı bırakılmak kaydıyla anlamlarına müdahale edilmeye oldukça uygundur. Bazı kelimelerin anlamları, ambalajıyla çelişecek bir şekilde değiştirilebilir. Bazı kelimelerin ise anlamları çalınabilir. Bir yazarın da ifade ettiği gibi, sırf bu sebepten kelime polisleri istihdam edilse yeridir! Kelimeleri doğru anlamlarıyla kullanmayan kişiler gerçekte kendilerine ve çevresine kötülük yapmaktadır. Ama içimizden bazıları kelimelerin anlamları üzerinde özellikle oynamaktadır.

Kur'an bize Yahudilerin kelimelerin anlamlarını değiştirdiklerini söylüyor. Kur'an bu konuda dikkat çekici bir hassasiyet gösteriyor. Müslümanlara farklı anlamlara gelebilecek kelimeleri kullanırken dikkat etmesi gerektiği vurgulanıyor:

Yahudilerden öyleleri var ki, vahyedilmiş sözlerin anlamını çarpıtırlar, sözleri asıl maksatlarından koparıp 'İşittik ama karşı geliyoruz' ve 'Dinleyin ama kulak asmayın' ve 'Bizi güt, bizi gözet a çoban' derler ve böylece dilleriyle oyun oynarlar ve gerçek inancın yanlış olduğunu anlatmaya çalışırlar. Hâlbuki onlar sadece 'İşittik ve itaat ediyoruz' ve 'Bizi dinle, bizi gözet' deselerdi, bu onların gerçekten yararına ve daha dürüstçe bir davranış olurdu. Fakat gerçekleri örtbas ettikleri için, Allah onları lanetledi. Bu yüzden pek azı hariç iman etmezler. (Nisa Suresi: 46)

Ey iman edenler, 'Raina-Bizi güt' demeyin. 'Unzurna-Bizi gözet' deyin ve dinleyin. Kâfirler için acı bir azab vardır. (Bakara Suresi: 104)

Yahudiler, tarih boyunca kendilerine gönderilen peygamberlere zulmetmişler ve kitapları ise tahrif etmişler, bazı kelimeleri değiştirmişlerdir. Bir kelimeyi lafzen tahrif etmek mümkün olduğu gibi, lafzını aynı bırakıp anlamını tahrif etmek de mümkündür. Algı yönetmenleri ve manipülatörler kelimelerin anlamlarını tahrif etmek konusunda günümüzde daha da uzmanlaşmışlardır.

Kavramların anlam alanı üzerinde daha derin düşünmek, algı yönetimi sürecini daha iyi çözümlenmemizi sağlayacaktır. Özellikle, günümüz dünyasında kamuoyunun algılarını yönetmek için bazı kavramların anlamları daha fazla çarpıtılmaktadır. Bu kavramların başında, özgürlük, eşitlik, insan hakları, barış gibi kavramlar gelmektedir. Bu bölümde özgürlük kavramı üzerinden bazı önemli kavramların nasıl bir manipülasyon aracı haline getirildiği üzerinde duracağız.

Algı yönetmenleri ve manipülatörler kelimelerin anlamlarını çaldıkları gibi bazı kelimelerin anlam alanlarını da işgal edebilirler. "*Efradını cami, ağyarını mani*" sözünün işaret ettiği gibi kelimelerin anlam alanlarının da sınırları vardır. Bir kavramın anlam sınırlarının genişletilmesi ya da daraltılması, anlam kaosu neden olur. Kaos, karmaşa ve anarşi küresel egemenlik mücadelesi veren güçlerin yeni bir düzen kurmak için başvurduğu yollardan biridir. Hedef tahtasına konulan ülkelerde, ayrımcılıkların beslenmesi, marjinal grupların kışkırtılması ve silahlandırılması yoluyla toplumsal düzen bozulmakta, bozulan düzen üzerine yeni bir sistem inşa edilmektedir. Aynı şey kavramların coğrafyası için de geçerlidir. Sözünü ettiğimiz, özgürlük-eşitlik-demokrasi-insan hakları-barış gibi kavramlar ilk çağrıştırdıkları anlamların zıddı bir dünya var etmek için kullanılıyor.

Özgürlük, modern Batı medeniyetinin de üzerine kurulduğu bir kavram olarak özellikle incelenmeye değer. Yaşadığımız dünyada karşılaştığımız hemen her kötülük, özgürlük ve demokrasiden güç alarak hayatımızın bir parçası oluyor. Algı yönetmenleri ve manipülatörler en güzel kavramları, en çirkin işlerin dayanağı kılabiliyor.

Günümüzde sık sık demokrasinin özgürlükle eş anlamlı olduğu ifade ediliyor. Demokrasi özgürlüğü getiriyor, özgürlük demokratik kültürü güçlendiriyor. Demokrasi en çok da düşünme, ifade etme ve örgütlenme özgürlüğü ile ilişkilendiriliyor. Birey olarak var olabilmenin, kişiliğimizi ve kimliğimizi grup kimliğine feda etmemenin tek yolunun demokratik özgürlükleri arttırmak olduğu neoliberal perspektif tarafından evrensel ve tartışılmaz bir doğru olarak takdim ediliyor.

Özgürlük kavramının felsefi tartışmasına girmeksizin, şunu vurgulamakta fayda var; özgürlüğün ne olduğu ve tanımlanabilirliği ile ilgili sıcak tartışma hâlâ devam ediyor. Basın özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, ulaşım ve seyahat özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü, toplantı yapma hak ve özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü günümüzde anayasal metinlerle güvence altına alınan temel özgürlükler olarak belirtiliyor. Dünyanın hiç bir ülkesinde sınırlandırılmamış bir özgürlükten bahsedilemiyor. Özgürlükler bir yerinden makaslanıyor.

“Özgürlüklerin konusu” ve “Özgürlüklerin sınırı” özgürlük tartışmalarının en hararetli olduğu noktayı ifade ediyor. Öğrencilerime “Özgürlük nedir? Her şeyi yapmakta özgür müyüz?” diye sorduğumda⁴⁹ her sınıfta şu klişeyle karşılaşıyorum: “Hocam, sizin özgürlüğünüz, başkalarının özgürlüğünün başladığı yerde biter.” Bunu ilk söyleyen öğrencimiz kabul görmüş bir doğruyu dile getir-

⁴⁹ Genelde öğrencilerin bir şeyin tanımını yapmakta oldukça zorlandıklarını söylemeliyim. Tanım yapmaktansa örnek vermeyi tercih ediyorlar. Çocuklarımızın kavramsal düşünme yeteneğinin giderek körelmesi, somut örnek vermenin zorlaştığı konuları anlamakta zorlanmalarına neden oluyor. Hâlbuki bir konuyu “örnekle anlamak” risklidir. Çünkü o örneğin içinde bulunan kavramsal ilkeyi anlamadan konuyu anlamaya çalışmak, benzer örneklerde konuların karışmasına neden olmaktadır. Öğrencilerin neden tanım yapmakta zorlandıkları ayrı bir araştırma ve tartışma konusudur.

diğinden emindir. Sınıfın arda kalanı zaten, cevap veren öğrencinin cümlesinin sonuna eşlik ederler: *"...başladığı yerde biter!"* Çünkü bu klişeyi herkes bir şekilde duymuştur. Bu klişeye karşılık: *"O zaman benim özgürlüğümü başka birinin özgürlüğünün sınırları belirliyor. Diğer bir ifadeyle benim özgürlük sınırlarımı ben değil, başkaları çizmiş oluyor. Aynı şey diğerleri için de geçerli. Böyle bir özgürlük olabilir mi, her şeyden öte böyle bir şey olabilir mi?"* gibi bir soru yöneltiyorum. Bu soruyla birlikte, bugüne değin sayısız kez kullandıkları özgürlük kavramı üzerine pek çok arkadaşımız daha dikkatli düşünmeye başlıyor.

Özgürlük kavramını bu kadar çok kullanıp, üzerinde hiç düşünmemiş olmak da algı yönetimi ve manipülasyon tekniklerinin gayet iyi işlediğini bir göstergesi olabilir mi?

Algı yönetimi ve manipülasyon tekniklerinin özellikle demokratik toplumlarda gelişmiş olması paradoksal bir şekilde özgürlükle ilişkilendiriliyor. Manipülasyon teorisyenlerinden Schiller(1993), manipülasyon tekniklerinin demokratik toplumlar için gerekli olduğunu, otoriter toplumlarda manipülasyona gerek kalmayacağını ifade ediyor.

Yani, sizin düşünceniz önemliyse, düşüncenizin yönlendirilmesi ve manipüle edilmesi de önemli hale geliyor. Demokrasi, halkın tercihinin belirleyici olduğu bir rejim olduğuna göre demokrasilerde, halkın tercihini ve insiyatifini kontrol altında tutmak da bir o kadar önemlidir.

Bu sebeple sosyal kontrol araçlarının, algı yönetimi ve manipülasyon tekniklerinin gelişimi demokrasinin gelişimiyle paralel olmuş, hatta demokrasiden daha hızlı gelişmiştir.

Bugün özgürlüğün geliştiği ülkelerde bir taraftan *"her şeyi yapabilirim"* duygusu, düşüncesi toplumlara yerleşirken, diğer taraftan herkesin sayısal/elektronik bir sistem içinde kontrol edilebildiği bir düzen oluşmuştur.

Potansiyel Özgürlük: Bir Gün Gelecek Her Şey Yapılabilecek!

Her şeyi yapabilirim duygusu üzerinde durmak gerekiyor. Her şeyi yapabilirim duygusu, “bir gün gelecek her şey yapılabilecek” duygusunu da içeriyor. Her şeyi yapabilirim duygusu, her şeyin yapılabilir olduğunu göstermiyor tabii ki. Ama bu duygunun kendisi çok önemli. Yani, düğmeye bastığınızda lambanın yanacak olduğunu bilmek gibi bir şey. Lambaya basmayabilirim, karanlıkta olabilirim. Ama potansiyel yapılabilirlik kişiye, potansiyel bir aydınlık da sağlar. Pek çok kişi hayatını “potansiyel özgür” olarak geçiriyor.

Popüler Science dergisinin Ağustos 2015 sayısında yayınlanan şu haberlere bakalım:

DogTelligent firmasının Connected Collar adlı ürünü hırçın köpek yavrularını sakinleştiriyor ve öyle kalmalarını sağlıyor. Aygıtın üstündeki ultrasonik hoparlör havlamaktan caydırıcı bir ses yayıyor ve aynı zamanda hem sanal çit hem de tasma olarak görev yapıyor.

Ömrümüzün çoğunu uykuda geçiriyoruz. O yüzden de, Luna akıllı yatak, uykunuzu algılayıcılar aracılığıyla takip ediyor. Akıllı ev aygıtlarınıza entegre olarak ışıkları ve kombiyi kontrol ediyor, böylece en ideal uyuma ortamını yaratıyor.

Popüler bilim dergilerinde sıkça yer alan bu türden haberler, ileride hemen her şeyi “akıllı teknolojinin” bizim adımıza yapabileceği; gün gelip “olmaz” denilen her şeyin olabileceği mesajını taşıyor.

Bizi özgürleştiren her teknoloji aynı zamanda bizim gardiyanımız oluyor; yapabilirliğimiz arttıkça, yapabilirliğimiz kolaylaştıkça takip edilebilirliğimiz, yönlendirilebilirliğimiz artıyor. Teknolojinin sınırları yapabileme sınırlarımızı genişletirken, mahremiyet sınırlarımızı daraltıyor. Bu çelişki modern zamanların ürettiği bir çelişki olarak karşımızda duruyor. Eski zamanlarda mahkûmiyetin ve özgürlüğün bildiğimiz anlamları vardı. Bir mahkûm hapis haneden salıverilince (ya da kaçınca) özgürlüğüne kavuşmuş oluyordu. Şimdi mahkûmiyetin ve özgürlüğün sınırları iyice belirsizleşmiş durumda.

Bize özgür olduğumuzu hissettiren her eylem, aynı zamanda bizim özgürlük alanımıza müdahaleyi kolaylaştıran bir gedik oluşturuyor.

Örneğin, haberleşme özgürlüğümüzü kolaylaştıran ve neredeyse sınırsızlaştıran iletişim teknolojileri aynı zamanda takip edilebilirliğimizi ve gözetlenebilirliğimizi de arttırıyor. Dünyanın bir ucundaki kişiye gönderdiğimiz bir mail, web cam aracılığıyla yaptığımız bir konuşma, sohbet odalarında dâhil olduğumuz bir diyalog, cep telefonuyla yaptığımız bir görüşme bir taraftan bireye iletişim ve ulaşım özgürlüğünü yaşatırken bir taraftan da takip edilme, gözetlenme ve kontrol edilme kaygısını yaşatıyor. Modern birey, dün bir arkadaşıyla yaptığı özel bir görüşmenin, yarın herhangi biri tarafından herhangi bir yerde önüne konulabileceğini biliyor. Dahası, çok özel olan bir görüşmenin bir dakika içinde milyonlarca kişi tarafından bilinip/duyulabileceği bir dünyanın içinde yaşadığımızın farkındayız.

İnternette bırakılan bütün “digital izlerin” reklam şirketleri, güvenlik şirketleri, siyasi merkezler ya da ticari merkezler tarafından algoritmasının çıkarılıp “kişiye özel” reklam ve mesajlara maruz bırakılabiliyoruz.

Sosyal medya bize en yakınlarımızı bulma özgürlüğü verirken, başkalarına bizim en yakınlarımızın kimler olduğunu bilme özgürlüğü de veriyor.

Kredi kartları “uzaktan alışveriş” özgürlüğünü ve kolaylığını bizlere sunarken aynı zamanda bütün harcamalarımızın, eve ne aldığımızın, bir ay içinde yaptığımızın tüketim profiline başkaları tarafından analiz edilmesine de imkân veriyor.

Algı yönetimi ve manipülasyon merkezleri bir kişinin 1 yıl boyunca attığı tweetlerin, yaptığı paylaşımların, beğenilerinin analizini yaparak görmedikleri kişilerin kişilik haritalarını çıkarabilme imkanını buluyor. Sözgelimi, böylesi kişilik haritası çıkarılmış birinin, olası bir olay karşısında verebileceği tepki yelpazesi öngörülebiliyor.

Özgürlüklerin sonuna kadar kullanılabilirdiği bir dünya diğer taraftan güvenlik problemlerini de peşi sıra beraberinde getiriyor.

Güvenlik kaygısı, algı yönetimi ve manipülasyonun ayrı bir gerekçesi haline getiriliyor. Örneğin evinden sabahleyin çıkıp, akşam evine giren her bir birey yüzlerce belki binlerce kamera görüntüsüne dâhil oluyor. Gözetlenmediğimiz tek yerin evimiz olduğu söylemek bile günümüzde iyimser bir düşünce olarak görülüyor. Sözgelimi kimse her sokak başına konulmuş kameralara, ya da bir bakkal tarafından yaptığı alışverişin kaydedilmesine ses çıkarmıyor. Çünkü güvenlik; denetlemek ve gözetlemek için kimsenin itiraz edemeyeceği bir gerekçe oluşturuyor. Sosyal alandaki her davranışımızın, her hangi biri tarafından kayıt altına alınması bugün norm haline gelmiş görünüyor.

Özgürlük böylelikle algı yönetimi ve manipülasyonun veri tabanına bilgi sağlayan gözetlenmeyi hem kolaylaştırıyor hem de meşrulaştırıyor. Güvenlik gerekçesi ise algı yönetimi ve manipülasyonun bizatihi kendisi için legal bir gerekçe oluşturuyor.

Algı yönetmenleri ve manipülatörler pazarlamak istedikleri ürün için en fazla özgürlük kavramına sığınıyor. Bugün dünyamızda özgürlük şemsiyesinin altında her türlü kötülüğü yapabilmek mümkündür. Bugün her türlü kötülük ve ifsad “özgürlük” gerekçesine dayanılarak savunulabiliyor. Liberal demokrasinin anahtar kavramı olan “bireysel özgürlükler” bütün kötülükleri koruma altına alıyor.

Artık hiç kimse komşusunun çocuğunu uyarma cesaretini kendinde bulamıyor. Böyle bir uyarı “*Sana ne! Bu benim hayatım.*” gibi bir tepkiyle karşılaşılabiliyor. Mahalleler artık çocuklarımız için güvenilir mekânlar değil. Eskiden bir kişi, komşusunun çocuğundan kendini sorumlu hisseder, onun bir yanlışını gördüğünde “fırça atma” yetkisini kendinde görürdü. Anne-babalar, çocuklarının komşuları tarafından denetlendiği bilirdi. Çocuklarını görmediği yerlerde bile onu kontrol eden gözlerin varlığı, anne-babalara kısmi bir rahatlık verirdi. Komşular çocukların yanlışlarını gördüklerinde anne-babalarına şikâyet edebilirlerdi. Mahalledeki herkes, aynı zamanda komşu çocukların kontrolörü gibi hareket ederdi. Eğer bir çocuk yanlış bir şey yapmış ve komşusu anne-babaya bilgi vermemiş ise, bu kabul edilebilir bir şey değildi. Anne-babalar eskiden

sadece kendi çocuklarından sorumlu değillerdi. Komşularının çocuklarını da sevme ve azarlama yetkisine sahiplerdi. Çocuklar da çişleri geldiğinde komşuları “Naciye Teyze”nin tuvaletine girebilir; acıktıklarında “Naciye Teyze” salçalı ekmek sürüp camdan çocuklara uzatabilirdi.

Şimdi komşuların çocuklara dokunmasına/karışmasına izin verilmiyor. Çünkü kimse kimseye güvenmiyor. Bu güvenilmez ortamın altında “bireysel özgürlükler” kavramının yattığının farkına varmak önemlidir.

Sokaklarında Çocuk Olmayan Bir Dünya

Başkanlarının sık sık tekrarladığı gibi, “Özgür dünyanın lideri” olarak sunulan Amerika bireysel özgürlüklerin bedelini korkuyla ödeyen bir toplum var etmiştir. 10 yıl Amerika’da kalmış bir öğretim üyesi arkadaşım; “*Amerika’da sokaklarda çocuk yoktur.*” demişti. Çocuklarını, evlere, kreşlere, ya da güvenlik duvarlarının arkasında kalan parklara kapatmalarının temel gerekçesi, çocuklarının her an başkalarından zarar görebileceği düşüncesidir. *Paronayak Anne-Babalık* kitabının yazarı Frank Furedi (2013), Batı’da hiç kimsenin bir başkasının çocuğunun başını okşayamadığını belirtiyor. Dünyanın en özgür ülkesi, çocuklarını kapılarının önüne salamayacak kadar korku dolu bir toplumsal yapı inşa etmiştir. Bu güvenlik kaygısı, müfrit bir özgürlük anlayışının sonucudur.

Türkiye’de 2011 yılında internetin filtrelenmesi gündeme geldiğinde ana akım medya “özgürlük” gerekçesiyle karşı çıkmış, gösteriler yapılmıştı. İnternette bütün sapıkların rahatça dolaşabilmesinin “özgürlük” kavramına dayanarak savunuluyor olması, algı yönetmeleri ve manipölatörlerin bu kavrama ne kadar ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan ifsada ve kötülüklere izin vermeyi kabul etmeyen her girişim “baskıcı/ otoriter/diktatör” gibi yaftalarla mahkûm edilmektedir. İnternetin filtrelenmesine karşı çıkanların sığındığı temel argümanlardan biri de “*Ülkemizi İrana, Kuzey Kore’ye çevirmeye*

çalışıyorlar!" argümanıydı. "Korku pazarlayan" bu algı yönetimi girişimi çoğu zaman başarılı olmaktadır.

Algı yönetmenlerinin bu argümanda kullandıkları taktiği fark etmek oldukça önemlidir. Pedofilinin, pornografinin, cinsel istismarın, fuhuş endüstrisinin kurbanlarına rahatça ulaşabilmesi anlamına gelen bu çarpıtılmış özgürlük argümanı, gerçekte kurtla kuzuyu aynı odaya kapatmakta, kurdun dişlerini sivriltilip, kuzuya da "*Sen de kendini yedirme kardeşim.*" demektedir.

Algı yönetmenlerinin ustaca düzenlenmiş "Sen de yapma, yaptırma" argümanı oldukça etkili olmaktadır. "*Sana sunulanı almak zorunda değilsin ki, sen de alma!*" şeklinde kurgulanan bu argüman halka da oldukça anlamlı gelmektedir.

Örneğin, öğrencilerimle medyadaki seviyesiz programları tartışmaya açtığımda genelde şöyle bir tepkiyle karşılaşıyorum: "*Hocam, televizyon kanalının bir suçu yok. Sonuçta kumanda bizim elimizde, istersek kapatabiliriz. Eğer izleniyorsa, suç izleyicidedir.*"

Rıza Argümanı: Talep Arzı Meşru Kılar mı?

Bu yaklaşım, algı yönetmenlerinin kurguladığı güçlü bir argümandır. Çünkü içinde önemli bir gerçek barındırır. Argümanın, "*Kumandayı kapatma insiyatifi izleyicidedir.*" kısmı doğrudur. Buna "rıza argümanı" diyoruz. Algı yönetmenlerinin çok sık kullandığı rıza argümanı, "*Eğer karşılıklı rıza varsa, problem yoktur.*" prensibine dayanır. Dolayısıyla, bazı öğrencilerim, suçu izleyiciye yükleyerek, tartışmayı bitirmeye çalışır.

Ben bu noktada şöyle bir soru yöneltiyorum: "*Mahallenizde bir bakkalın el altından mahalle gençlerine uyuşturucu sattığını düşünelim. Sizce bir sorun var mı?*" Soruyu kendim cevaplıyorum: "*Biraz önce öne sürdüğünüz argümana göre bu soruya şöyle cevap vermemiz gerekir: Mahalledeki gençler de almasın, bakkal kimseye zorla satmıyor ya!...*"

Rıza argümanının içine yerleştirilen manipülasyon şudur: "*Kötülüğün arzını, talep meşru kılar.*" Hâlbuki arz etmek ayrı, talep

etmek ise ayrı bir problemdir. Yani kötülüğü arz etmek, talepten bağımsız olarak bir suçtur.

Rıza argümanının taşıdığı bir diğer sinsilik ise şudur: Talep edenin kötülüğün sonuçlarının farkında olduğunu varsaymasıdır. Hâlbuki çoğu zaman öyle değildir. Arz eden, arz ettiği şeyin sonuçlarıyla ilgili objektif bir bilgilendirme yapması gerekir. Tıptan örnekleyecek olursak buna “aydınlatılmış onam” denilmektedir. Yani doktor (tedaviyi arz eden) tedavinin yan etkilerini ve varsa eğer risklerini *hastanın anlayabileceği bir şekilde* açıklaması gerekir.

Rıza argümanı, arz eden ve talep eden arasındaki güç farklılıklarını da dikkate almamaktadır. Yani, talep edenin zaaflarından faydalanmayı meşru görmektedir. Diyelim ki, saf bir arkadaşım var. “Ensesine vur ekmeğini ağzından al” denilen bir kişiliğe sahip. Rıza argümanına göre, ensesine vurup, sömüren suçlu değildir. Sömüren kendini şöyle savunuyor: “*O da saf olmasın, ezdirmesin kendini!*” Bu argüman, “ezeni, ağzından ekmeği alanı” meşru göstermekte kullanılmaktadır. Nasreddin Hoca’nın meşhur fıkrasında söylendiği gibi şu sorunun sorulması gerekir: “Hırsızın hiç mi suçu yok?”

Gerçekte asıl suç, hırsızındır. Devlet savunmasız olanı, zayıf olanı, saf olanı, güçsüz olanı; sinsi olandan, menfaatçi olandan, zalim olandan korumakla görevlidir.

Özgürlük argümanı her karşımıza çıktığında birinci bölümde açıkladığımız birinci kuralı hatırlamamız gerekir: Amaç nedir?

Özgürlük argümanı kimi, niçin savunuyor? Bernays kadınların sigara içme özgürlüğünü değil, tütün şirketlerini kasasını düşünüyordu. *Kadınların toplum içinde sigara içmesini ayıp gören gelenek (farkında olarak ya da olmayarak), kadınları tütün şirketlerinin kâr hirsından koruyan bir işlev görüyordu.* Tütün şirketleri, Bernays aracılığıyla bu geleneği bir “tabu, baskı” olarak kodlayıp, kadınları bağımlı yapmak için “özgürlük” argümanını kullanmışlardı. Sonuçta kadınlar özgür kaldı. Peki, bu özgürlük kimin işine yaradı? Algı yönetimi ve manipülasyonu deşifre eden soru budur.

Özgür Dünyada Bağımlılık

Modern dünya bireysel özgürlükler temeli üzerinde yükselmiştir. Bir şeye bağımlı olmama durumuna gönderme yapan özgürlük kavramı bağımlılık kavramıyla karşıt anlamlara sahiptir. Buna karşın, son 50-60 yıldır psikolojik bozuklukların önemli bir kısmını *bağımlılıklar* oluşturmaktadır. Alkol ve madde bağımlılığıyla ilişkili bozukluklar psikiyatrik bozuklukların sınıflandırıldığı DSM'de⁵⁰ ayrı bir kategori oluşturacak kadar geniş bir spektruma sahiptir.

Modern özgür insanın bağımlılıkları sadece alkol ve maddeyle sınırlı değildir. İnternet bağımlılığı, oyun bağımlılığı, televizyon bağımlılığı, kumar bağımlılığı, cinsel bağımlılık, alışveriş bağımlılığı, marka bağımlılığı, egzersiz bağımlılığı gibi onlarca bağımlılık şekli türemiştir.

Bu bağımlılıkların önemli bir sebebi de, hiç kuşkusuz, algı yönetmenleri ve manipölatörlerin çarpıttığı özgürlük anlayışıdır. Modern dünyanın sınırsız özgürlük anlayışı sınırsız bağımlılıklar üretmektedir. Geleneklerin, inançların, değerlerin sınırlamasından kurtulmayı "özgürlük" olarak empoze eden algı yönetmenleri yeni bir kölelik biçimi oluşturmuşlar; insanları hazza, keyfe, konfora ve teknolojiye bağımlı hale getirmişlerdir.

İrade ve inisiyatifi hemen hiç kullanmayan; kendini zevk ve hazzın seline bırakmış bir nesil aynı zamanda daha sorunlu bir neslin de habercisidir.

Depresyon, kaygı bozuklukları, obezite, alkol ve madde bağımlılığı, boşanma ve intihar gibi sorunlarla boğuşan Batılı ülkelerde yeni yapılan araştırmalar gelecekte bu sorunların daha da yaygınlaşacağını göstermektedir.

Dr. Merikanges ve meslektaşlarının (2009) gerçekleştirdiği bir araştırma psikolojik problemlerin yaşam boyu görülme sıklığını (prevalans) ortaya koyuyor. Araştırma sonuçlarına göre Amerika'da

⁵⁰ DSM (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından yayınlanan, psikiyatrik bozuklukların semptom, tanım ve yaygınlıklarının yer aldığı kitap. İlk olarak 1952 yılında yayınlanan kitabın en son 5. versiyonu yayınlanmıştır.

gelecekte her beş çocuktan birisinin ağır psikolojik problemlerle karşılaşacağı belirtiliyor.

13-18 yaş arası 10 bin 123 gençle yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlar katılımcıların yaklaşık %40'ünün psikolojik bozuklukların herhangi bir sınıfına dâhil olacağını gösteriyor.

Amerikan Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü tarafından desteklenen araştırmanın sonuçlarına göre en sık karşılaşılan psikolojik problem kaygı (anksiyete) sorunları olarak bulundu(%31,9). Kaygı bozukluklarını %19,1 ile davranış bozuklukları takip ediyor. Araştırmaya göre çocukların %14,3 duygu bozuklukları ve %11,4'ü ise uyuşturucu kullanımıyla ilişkili sorunlar yaşıyor.

Araştırmacılar bu oranların astım ve diyabet gibi sık karşılaşılan fiziksel sorunlardan bile daha yüksek olduğuna işaret ediyor.

Amerika'da, UCLA (University of California, Los Angeles) Sağlık Politikaları Merkezi'nin yaptığı geniş çaplı bir araştırma, California'da yaşayan yaklaşık 5 milyon kişinin psikolojik sağlığının yerinde olmadığını gösteriyor⁵¹.

Araştırmaya göre California'da yaşayan her 5 kişiden biri psikolojik açıdan problem yaşıyor. Bu oran, sadece California'da yaklaşık 4 milyon 900 bin kişinin ruhsal sağlığının yerinde olmadığı anlamına geliyor. Buna ek olarak araştırmada yaklaşık 1 milyon kişinin ise önemli bir zihinsel sağlık problemi sayılabilecek psikolojik hastalıktan muzdarip olduğu ifade ediliyor.

Araştırma bulgularına göre kadınlar erkeklere oranla iki kat daha fazla psikolojik sorunlar yaşıyor. Erkekler %14,3 oranında psikolojik problem bildirirken, kadınlarda bu oran %22,7'ye çıkıyor.

Özgür Dünya Daha Küçük Yaşları Hedef Alıyor

Alkol, kumar ve fuhuş endüstrisi müfrit özgürlük anlayışının verdiği legaliteden faydalanarak gençliği çürütmeye devam ediyor. Alkolün yol açtığı ölüm, boşanma, suç, şiddet, tecavüz vb.

⁵¹ <http://www.sciencedaily.com/releases/2010/07/100728131719.htm> (erişim tarihi: 7 Nisan 2016)

onlarca sorun yapılan pek çok çalışmayla belgelenmişken alkol satış oranları yükselmeye devam ediyor. İçki endüstrisi her geçen yıl kendine yeni müşteriler buluyor. Üstelik içki üreten firmalar daha küçük yaşları hedeflemeye başlamış durumda. Onlara göre bir kişi ne kadar küçük yaşta kendi ürünleriyle tanışırsa o kadar uzun süre kendi ürünlerinin müşterisi olacak. Bir kaç yıl önce 5 yıllık bir dönemi içeren kapsamlı bir araştırma alkol endüstrisinin kirli planlarını ortaya çıkardı. Bu araştırmanın sonucuna göre hedef alkol kullanan kişiler değil; lise gençliği.

Charles King ve altı arkadaşının (2009) birlikte yürüttüğü araştırmanın sonuçları *Adolescent Health* dergisinde yayınlanmış. Araştırmada 2002-2006 yılları arasında yayınlanan 118 dergideki tam 13 bin 513 alkol reklamı incelenmiş. Uzmanlar reklamların içerik analizini yaptıklarında bu reklamların yetişkin kesimi değil lise gençliğini hedeflediğini görmüşler.

"Alkol endüstrisi bizi kandırıyor." diyor araştırmayı yürüten uzmanlardan Prof. Michael Siegel ve şöyle devam ediyor: "Alkol endüstrisi yaptıkları basın açıklamalarının aksine reklamlarında gençliği hedefliyor. Söyledikleri başka, yaptıkları başka."

Araştırmacılar alkol şirketlerinin özellikle genç okuyucu kitlesi olan dergilere reklam verdiğini ve gençlerin tercih edebileceğin içki türlerini reklam ettiğini ifade ediyor.

Araştırmada ayrıca sadece 2005 yılında alkol endüstrisinin reklam ve promosyon için 4 milyar dolar harcadığı vurgulanıyor.

Kötülüklerle Mücadele: Mış Gibi Yapmak

♥ Yıllar önce gittiğim bir seminerde konuşmacı: "Eğer birileri çıkıp 'Ormanları Koruma Vakfı' kurmuşsa bilin ki o adam ormanları yakıyordu." demişti. Konuşmacı, aşırı bir genelleme yapmış olsa da bir gerçeğe işaret ediyor.

'Algı yönetmenleri ve manipülatörler güzel şeyler konuşur ama genellikle çirkin şeyler yaparlar.' Bunun en önemli kanıtı, sonuçlardır. Düşünelim; herkes uyuşturucuya karşı, herkes alkolün

zararlarını biliyor, kimse kumara 'evet' demiyor, çocuk istismarı nefretle karşılanıyor... Kimse karşımıza çıkıp: "Önümüzdeki 5 yıl içinde uyuşturucu kullanma yaşını 10'a indireceğiz." demiyor, ama sonuçlar öyle oluyor. Neden?

Çünkü ülkemizde ve dünyada uyuşturucu yasak ama uyuşturucuya götüren bütün yollar serbest.¹ Bugün genel olarak hiç bir kötülüğü "ahlaki" gerekçelerle yasaklayamıyoruz. Karşımıza hemen "bireysel özgürlükler" argümanı çıkıyor.¹ Diğer taraftan kötülükle değil, kötülüğün sonuçlarıyla mücadele etmeyi "kötülükle mücadele" olarak yansıtan ustaca düzenlenmiş bir algı operasyonu işlemeye devam ediyor.¹ Gerçekte ise, kötülüğün sonuçlarıyla mücadeleyi de paraya ve kâra tahvil eden neo-liberal kapitalist karar vericilerin kurguladığı bir dünyada yaşıyoruz. Bir taraftan alkolden, kumardan, uyuşturucudan, fuhuştan kazanan sektör "özgürlük" gerekçesiyle yasal koruma altına alınıyor; diğer taraftan bu sektörlerin kurbanlarına yardım ediliyor görüntüsü verilerek; başka sektörler bu kurbanların üzerinden kazanmaya devam ediyor.

Bu oyunu farketmediğimiz sürece, biz kaybedeceğiz. Bize vuran da bize "yardım eden" de kazanmaya devam edecek.¹ Çünkü özgür dünya, bataklıkla mücadele etmiyor ve edilmesine de izin vermiyor.¹ Bir kaç yıl önce TBMM'nin yayınladığı bir rapor bu gerçeğin bir örneği olarak okunabilir.

Türkiye'nin en fazla uyuşturucu transit geçişinin olduğu ülkeler arasında olması sebebiyle Birleşmiş Milletler'in ülkemizi uyarması devlet yetkililerini de harekete geçirmişti. Türkiye Büyük Millet Meclisi, bir araştırma komisyonu kurmuş, komisyonun hazırladığı rapor Kasım 2008 tarihinde yayınlanmıştır. Raporunda şu ifadelere yer verilmiştir⁵²:

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ile Mücadele Kurumu'nun hazırladığı 2005 Dünya Uyuşturucu Raporunda; uyuşturucu kullananların sayısının her yıl yüzde sekiz oranında arttığı,

⁵² "Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu" Dönem 23, Yasama Yılı: 3, sayı: 23; Kasım, 2008.

bu artışın da büyük oranda esrar tüketiminden kaynaklandığı, sentetik uyuşturucu kullanımında azalma olmakla birlikte, 300 milyar dolardan fazla hacme sahip olan Dünya uyuşturucu ticaretinin birçok ülkenin ekonomisinden daha geniş olduğu vurgulanmıştır.

Raporun “tespitler ve öneriler” bölümünde şu ilginç ifadeler yer almaktadır:

Madde kullanımı ve bağımlılığı *öncelikli olarak toplumsal bir halk sağlığı sorunu* olup birçok sosyal sonuçlara yol açmaktadır. Her geçen yıl tüm dünyada olduğu gibi bizim ülkemizde de *kullanıcı ve bağımlıların sayısında artış olduğu gözlenmektedir.*

Madde bağımlılığı *aslında bir sağlık sorunu olmakla birlikte toplum tarafından ahlaki ve sosyal sorun olarak algılanmaktadır.* Bu da toplumun madde bağımlılığına karşı “etiketleyici stigmatizasyon” bir tutum ve yaklaşım sergilemesine yol açmaktadır.

Toplumun uyuşturucu problemi algısı, soruna yönelik çözümlerin üretilmesinde ve uygulanmasında önemli rol oynamaktadır. *Madde bağımlılığının öncelikli olarak polisiye, adli ve ahlaki bir sorun olarak algılanması* bu insanların toplum dışına itilmesi sonucuna yol açmaktadır. Bu durum tedavi yerine cezalandırmayı ön plana alması nedeni ile madde bağımlılarının tedavi başvurularının önünde bir engel teşkil etmektedir.

Yukarıdaki alıntıda altını çizdiğimiz satırlar dikkatle incelendiğinde sorunu tanımlarken yapılan ince yönlendirmeler hemen fark edilecektir.⁴ Madde kullanımının *ahlaki bir sorun olmadığına* ilişkin yapılan ısrarlı vurgu dikkat çekicidir.⁵ Hiç bir bilimsel temele dayanma ihtiyacı hissetmeyen bu yaklaşım sorunun asıl sebeplerinden zihinleri uzaklaştırarak, sadece bir sağlık sorununa indirgemektedir. Bu metinde yapılan algı yönetimi ve manipülasyon yaşadığımız sosyal, psikolojik ve ekonomik sorunların üzerine gidiliyormuş

gibi yapılmasına rağmen niçin çözülemediğine ve bu sorunların artmaya devam ettiğine dair önemli bir ipucu veriyor.

Alkol ve madde kullanımının insan sağlığıyla ilgili sonuçları olduğu doğrudur. Ama bu tanımlama alkol ve madde kullanımını sadece sonuçlarına indirgemekte ve sorunu bir “sağlık sorunu” olarak tanımlamaktadır.⁵³ Hâlbuki madde kullanımının sonuçları ayrı, madde kullanmaya başlamanın sebepleri ayrıdır.⁵⁴ Raporu yazan uzmanlar sorunun asıl sebebini ve dolayısıyla asıl çözümünü özenle dışlamakta ve sorunu medikal bir çerçeveye mahkûm etmektedirler.

Madde kullanım sorununun ahlaki bileşenlerinin olmadığını söylemek, rapora yön veren seküler kapitalist paradigmayla ilgilidir.⁵⁵ Madde kullanımı bir “sağlık sorunudur” denilerek, tıp uzmanları yardımı çağrılmaktadır. İlaç şirketlerinin çarklarının dönmesinde her türlü sorun medikalleştirilerek hastalıktan kazanç sağlama anlayışı devam etmektedir.⁵⁶

Columbia Üniversitesi’nde bir kaç yıl önce yayınlanan bir rapor, bu sorunlarla gerçekte mücadele edilmediğini, “ediliyormuş” gibi yapıldığını ortaya koymaktadır⁵⁷:

Modern dünyanın en büyük sorularından birisi madde bağımlılığı. Bu sorunun en çok yaşandığı ülkelerden biri hiç kuşkusuz ABD. Columbia Üniversitesindeki Ulusal Bağımlılık ve Madde Kullanımı Merkezi’nin yayınladığı rapor, madde kullanımı ve bağımlılığın toplumları ne büyük ölçüde tehdit etmeye başladığının açık bir göstergesi durumunda. Rapora göre, ABD’de Ulusal ve Federal hükümetlere madde kullanımı ve bağımlılığın getirdiği yük yıllık 468 milyar dolar. ABD hükümetlerine madde kullanımı ve bağımlılığın doğurduğu sonuçların faturası bu. Rapor çok önemli bir gerçeği vurguluyor: *Harcanan bu miktarın % 96’sı madde bağımlılığının sonuçlarının telafisi için kullanılırken, sadece*

⁵³ Bkz. www.aileakademisi.org
ayrıca bkz.: <http://www.casacolumbia.org/newsroom/press-releases/2009-shoveling-up-2>
(erişim tarihi: 7 Nisan 2016)

% 2'lik bir kısmı madde bağımlılığının ve kullanımının engellenmesi ve yayılmasının önlenmesi için kullanılıyor.

¹ Bağımlılık Merkezi'nin Genel Başkan Yardımcısı olan Susan Foster, hükümetlerin bağımlılığa giden yolu tıkmak gibi kolay bir tercih yerine, bağımlılığın yarattığı rahatsızlıklarla, hastalıklarla hatta ölümlerle uğraşmayı tercih ettiğini ifade ediyor. Bu yaklaşım hem sorunu çözmiyor hem de büyük bir ekonomik yük getiriyor.¹ *Rapora göre, Amerikan eyaletlerinden Connecticut'ta vatandaşlardan toplanan her 100 dolarlık verginin 10.39 doları madde kullanımının yarattığı etkileri temizlemek için kullanılıyor.*

CASA (Ulusal Bağımlılık ve Madde Kullanımı Merkezi)'nin kurucusu ve başkanı olan Jaseph Califano Jr., "devlet, vergilerden topladığı milyarları çöpe atıyor" derken, bağımlılığın önlenmesine yönelik tedbirler için yapılan harcamaların azlığını vurguluyor.

Joseph Califano'nun bu açıklaması "uyuşturucuyla mücadele ediyor gibi görünmek" ile uyuşturucuyla mücadele etmek arasındaki çarpıcı farka işaret ediyor.

CASA araştırması, madde kullanımı ve bağımlılığın modern dünyanın en büyük dertlerinden biri haline geldiğini gösteriyor. Batılı ülke halkları ve devletler başta olmak üzere, uyuşturucunun kullanımının arttığı tüm ülkeler ve halkları bu ciddi tehditle karşı karşıya.² Bu tabloya baktığımızda, uyuşturucu kullanımını yaygınlaştırmanın, toplum üzerinden yürütülen bir savaş haline geldiği açık.³ Üstelik bu savaş ekonomik bir savaş olduğu kadar daha da önemlisi psikolojik ve ahlaki çöküntülere sebep olan bir savaş.⁴ Bu savaşın ekonomik yönlerini vergileri arttırarak önlemeniz mümkündür. Ama toplumlar üzerinde yarattığı çöküntüyü giderebilmek çok daha zor görünüyor."⁵

‘CASA araştırması, “*hırsızın kasadar, dolandırıcının tahsildar*”⁵⁴ olduğu bir dünyada yaşadığımızı bütün açıklığıyla ortaya koyuyor.’ Aslında bu araştırma uyuşturucu tüccarlarıyla ilaç tüccarları arasındaki bağlantıya dair bir fikir veriyor.‘ Uyuşturucu tacirleri halkın sağlığını bozarak kazanıyor, ilaç tüccarları da sağlık pazarlayarak.’ ‘Virüs üretenler de, antivirüs programı üretenler de kazanıyor.’

‘Çocukluğumda Vietnam Savaşı’nı anlatan bir film izlemiştim. Filmde Amerikan askerlerinin zulümleri de anlatılıyordu. Film, Amerikan yapımıydı. Çocuk aklımla babama, “*Baba filmi Amerikalılar çekmiş neden kendilerini kötü gösteriyorlar*” diye sormuştum. Babamın verdiği cevabı hiç unutmuyorum: “*Oğlum, bu adamlar namussuzluk yapar para kazanır, yaptıkları namussuzluğu gösterir, yine para kazanır!*” | Da

Kötülük Koruma Altında, Kötülüğe Götüren Yollar Teşvik Ediliyor

Oğlum ilkokul birinci sınıfa başladığında, uyum haftasında onu okula ben götürmüştüm. Çocuğu beklerken teneffüs zilleri dikkatimi çekmişti. Çocuklar teneffüse Tarkan’ın “*Yakalarsam muck muck*” şarkısıyla çıkıyor; Petek Dinçöz’ün şarkısıyla sınıflara gidiyordu.

O dönemde doktora yapıyordum ve müzik psikolojisi üzerinde çalışıyordum. Heavy metal müziğin psiko-sosyal etkileri üzerinde bir araştırma yapmıştım. Konuya olan ilgim sebebiyle teneffüs zilinin peşine düştüm. Milli eğitim Müdürlüğü’ne gittim ve teneffüs zilleriyle ilgili bir mevzuat olup olmadığını sordum. Kafamdaki soru şuydu:

Teneffüs zillerinde çalınacak müzikle ilgili bir sınırlama var mıydı? Teneffüs zillerinde kullanılan müziğin türü ve içeriği bir denetimden geçiyor muydu? Bunu kim nasıl belirliyordu?

Bir şube müdürünün odasına girip, “*Okul zilleriyle ilgili mevzuat hakkında bilgi edinmek istiyorum.*” dedim. Beni bir başka şube müdürüne gönderdiler. Aynı şeyi ona da söyledim. O ise maruzatımın,

⁵⁴ Babam İsmail Gültekin’e ait olan bu söz vesilesiyle onu bir kez daha rahmetle anıyorum.

“Okul zili seslerinin yüksekliğiyle ilgili” olduğunu zannetti. Muhtemelen pek çok okulun çevresindeki evlerden “Okul zili çok yüksek, rahatsız oluyoruz.” gibi şikâyet alıyorlardı. Ben “Hayır!” dedim, “Şikâyetim zil sesinin yüksekliğiyle ilgili değil.” “O zaman şu arkadaşımıza git, o sana yardımcı olur.” dedi şube müdürü. Diğer şube müdürü de daha ben söze başlarken “Okul zillerinin yüksekliğiyle ilgili Bakanlıktan bir genelge geldi, yapabileceğimiz bir şey yok!” gibi bir şey söyledi. Ben yine, “Hayır, zilin yüksek sesle çalınmasıyla ilgim yok. Zilin içeriği nasıl belirleniyor, bununla ilgili bir mevzuat var mı?” diye sordum. “Bilmiyorum.” dedi.¹ Bakanlığa mail yazdım. Mailimde özellikle şikâyetimin zil seslerinin yüksekliğiyle ilgili olmadığını belirttikten sonra maruzatımı belirttim. Bakanlık’tan bir kaç gün sonra cevap geldi. Bana zil seslerinin yüksekliğiyle ilgili genelgeyi gönderdiler!²

Bu çabalarımın eli boş dönünce sorunu okulla halletmeye karar verdim. Aynı soruları okul idaresine de sordum. Müdür yardımcısından öğrendiğim kadarıyla teneffüs zillerini öğrenci meclisi belirlemişti. Her gün 6 kez çocukların dinleyeceği bir müziğin öğrencilerin tercihine bırakılması önemli bir şeydi. Müdür yardımcısına, “Uyuşturucuyu teşvik eden müzikler var. Öğrenciler onları tercih ederse teneffüs zili olarak kullanmaya izin verecek misiniz?” diye sormuştum. Sonraları teneffüs zili Barış Manço’nun “Gülpenbe” şarkısıyla değiştirildi.

Kötülüğü Pazarlamanın Etkili Bir Aracı Olarak Müzik Kanalları

¹ Alkol, fuhuş, kumar ve çeşitli edepsizlikler bugün çocukların ve gençlerin sevdiği şeylerle ambalajlanarak propaganda ediliyor. Bir yetkili çıkıp, basın açıklaması yapsa ya da bir parti lideri mitinglerde “Çocuklarımızı inşaallah alkole ve uyuşturucuya alıştıracacağız. Onları kumarla tanıştıracacağız, fuhuş endüstrisiyle çocuklarınızı buluşturacak organizasyonlar yapacağız.” filan dese halk herhalde bu adamın delirmiş olabileceğini düşünür. Ama gerçekte olan budur. Bunlar açıktan böyle söylenirse de, bu saydığım kötülüklerle götüren yollar açıktan savunuluyor.¹

' Örneğin müzik kanalları ve çeşitli ahlaki problemler arasında açık bir ilişki olduğu pek çok araştırmayla ortaya konuluyor. ' *Archive of Pediatric And Adolescent Medicine*'nin 162. sayısında yayınlanan bir araştırmanın sonuçları oldukça dramatik. Dr. Brian Primack'ın öncülüğünde 5 kişilik bir araştırma ekibi (2008) pop müzik kliplerinde alkol ve madde kullanımını araştırdılar. Dünya çapında çok izlenen bazı müzik kanallarında yayınlanan pop müziğin pek çok olumsuz davranışla ilişkili olduğunu ortaya koyan araştırmalar yapılmıştı. Bu müzik kanallarını çoğunlukla gençlerin izlediği dikkate alınırsa, Dr. Primack ve ekibinin yaptığı araştırmanın sonuçları oldukça ürkütücü.

Uzmanlar araştırmalarında en popüler 279 şarkı klibini incelemişler. Bu şarkıların 93'ünde (%33,3) madde kullanımı gösterildiği tespit edilmiş. Her bir saatlik şarkıda ortalama 35,2 dakika madde kullanımıyla ilgili bir atıf olmuş. Uzmanlar müzik türleri ve madde kullanımı gösterme arasındaki ilişkiyi de incelemişler. 62 rap şarkının 48'inde (%77), 61 Country müziğin 22'sinde (%36) ve 55 hip-hop müziğin 11'inde (%20) madde kullanımı tespit edilmiş.

Araştırmacılar müzik kliplerinde çoğunlukla alkollü içeceklerin ve uyuşturucu kullanımının gösterildiğini belirtiyorlar. 279 şarkının sadece %2,9'unda sigara kullanımı yer alırken, %23,7'sinde alkol kullanımı, %13,6'sında marihuana kullanımı yer almış. Araştırmacıların tespit ettiği bir diğer önemli sonuç ise uyuşturucu ve cinselliğin bir arada sunulması ve madde kullanımının en çok akran etkisiyle alındığını göstermesi. ' Yine bir diğer önemli sonuç ise 279 şarkının sadece 4 tanesinde madde kullanımına karşı açık bir mesaj yer alıyor. '

Ancak araştırmanın en önemli sonucu ise şu: *Madde kullanımının yer aldığı şarkıların büyük çoğunluğunda (%68) negatif sonuçlardan çok madde kullanımının pozitif etkileri öne çıkarılıyor.*

Amerika'da her yıl 750 binden fazla ergen kız çocuğu gayri meşru ilişki sonucu hamile kalıyor. Çocuk hamileliği Amerika'da ciddi bir sosyal problem olarak öne çıkıyor. Yapılan araştırmalar

Amerika'daki bütün ergen kız çocuklarının %25'inin cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara yakalandığını ortaya koyuyor.

Primack ve arkadaşlarının (2009) *American Journal of Preventive Medicine*'de yayınladıkları bir araştırma gayri meşru cinsel davranışlar ile cinsel içerikli mesaj taşıyan pop müzik arasındaki ilişkiyi ele alıyor. Yapılan çalışmada, özellikle aşağılayıcı cinsel mesajlar taşıyan pop müzik dinleyen gençlerin gayri meşru cinsel davranışlar gösterme olasılıklarının daha yüksek olduğu vurgulanıyor.

Bir bilim sitesi araştırmayı "Cinsel İçerikli Güftesi Olan Popüler Müzik Erken Cinsel Davranışlarla İlişkili" başlığıyla haberleştirmiş. Araştırma 711 dokuzuncu sınıf öğrencisiyle yapılmış. Bu gençler her hafta 14 saatten fazla sözü edilen türde güfteye sahip şarkı sözlerine maruz kalıyorlar. Araştırmacılar cinsel içerikli mesaj taşıyan şarkı sözlerine sıklıkla maruz kalan gençlerin iki kat daha fazla gayri-meşru ilişki yaşadıklarını belirtiyorlar.

California, San Diego ve Harvard Üniversitelerinden Sara Mednick ve arkadaşlarının (2010) yaptığı araştırma kötü alışkanlıkların sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla bulaşıcı hale geldiğini vurguluyor. 7-12. sınıflarda okuyan 8349 genç üzerinde yapılan araştırmanın sonuçları tedirgin edici. Sara Mednick ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada, az uyuma ve uyuşturucu (marijuana) kullanımının sosyal ağlar aracılığıyla 4 kişiye daha bulaştırıldığı ifade ediliyor (yani bu kötü alışkanlığa sahip olan bir kişi "arkadaşının, arkadaşının, arkadaşının, arkadaşına" bu kötü alışkanlığı bulaştırıyor).

⌚ Araştırmayı yürüten uzmanlar sosyal paylaşım sitelerinde vakit geçiren gençlerde uyku süresini azalmasıyla uyuşturucu kullanımını artışı arasında bir bağlantı olduğunu öne sürüyorlar.

Örneğin, *Journal of Studies on Alcohol and Drugs* dergisinde yayınlanan bir araştırmanın sonuçlarına göre, anne-babaları tarafından "uygunsuz" filmler izlemesine izin verilmeyen çocukların daha sonraki yıllarda böylesi filmler izleyen çocuklara oranla alkol kullanma oranlarının daha düşük olduğu bulundu.

Araştırmada böylesi filmler izlemesine asla izin verilmeyen çocukların ilk anket yapılmasından sonraki 13-26. aylardaki alkole başlama durumlarına bakıldı. Bu çocukların alkole başlama oranı sadece %3'tü. Araştırmada bu çocuklar, böylesi filmler izlemesine "bazen" izin verilen ve "her zaman" izin verilen çocuklar ile karşılaştırıldı.

Araştırmada çocukların davranışlarına "yakın dikkat" göstermenin önemi vurgulanıyor. Araştırmayı yürüten pediatri profesörü James Sargent (2006) "*Biz bunun anne-baba olmanın çok önemli bir yönü olduğunu, ama sıklıkla önemsenmediğini düşünüyoruz.*" diyor.

Uygunsuz filmler izleyen çocukların %90'ının "içki içme" davranışını iyi bir şekilde tarif edebildiklerini vurgulayan araştırmada, "*bunun erken yaşta alkole başlamanın önemli bir nedeni olabileceğini düşünüyoruz.*" deniliyor.

☺ Çocuklarımızı ve gençlerimizi tehlikeli bir dünyaya getiriyoruz. Bu bir bakıma doğaldır. Asıl sorun her türlü kötülüğün legal koruma altına alınmış olması ve kötülükler götüren yollara göz yumulması hatta bu yolların teşvik ve destek görüyor olmasıdır.

☹ Fuhuş, kumar, uyuşturucu, çocukların cinsel istismarı gibi insanlığı tahrip eden suçların özgürlük ve insan hakları gibi kılıflar altında yasal koruma altına alınması yer altında yuvalanan bu karanlık merkezlerin, yer üstündeki legal merkezlerle ilişkisi hakkında önemli ipuçları veriyor. İnsanlık, bu karanlık güçleri yer üstünde koruyan ve kollayan legal görünümlü merkezleri sıkıştırmadıkça çocuklarını bu karanlık güçlerin menfaatlerine kurban vermeye devam edecektir.

☹ Bu mücadeleyi vermenin ilk kurallarından biri müfsid özgürlük anlayışına direnmekten geçiyor. Sadece kötülükler değil; kötülüğe götüren yollara, ipuçlarına, anlayışlara karşı da duyarlı olmalıyız. Çünkü çocuklarımızı, gençlerimizi, erkeklerimizi ve kadınlarımızı şehvet pazarının malları olarak gören bu karanlık güçler özgürlük, eşitlik, insan hakları gibi kavramları istismar ederek emellerine ulaşabiliyor. Bu kavramların istismar edilmesine izin vermek, geleceğimizi bu karanlık güçlere teslim etmek anlamına gelecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

BİLİMLE ALGI YÖNETİMİ VE MANİPÜLASYON

Yıllar önce, bir tartışma programında biyoenerjik güçleri olduğunu savunan bir adam, hastaları iyileştirdiğini iddia ediyordu. Adamla bir-kaç program yapılmıştı. Programların birinde, saygın bir üniversitede çalışmış bir profesör de tartışmaya katılmıştı. Aynı programa, Allah vergisi (kendisi, kendinde olan gücü böyle tanımlıyordu) olağanüstü güçlerinin olduğunu iddia eden adamın iyileştirdiği hastalar da katılmıştı. Profesör, anlatılanların bilim dışı ve uydurma olduğunu söylerken bir kaç kez “*Profesörlüğüne*” ve “*saygın bir üniversitede*” çalıştığına vurgu yapmıştı. Fakat profesör konuşurken, stüdyodaki hastalar; “*biz iyileştik, biz iyileştik!*” diyor, Profesör ise bunun bilimsel olarak mümkün olmadığını/olamayacağını söylüyordu.

Bu program, bilimsel olarak onay görmemiş bir bilginin gerçek ve kullanılabilir olsa dahi şüpheyle ve istihzayla karşılandığını gösteren pek çok örnekten sadece birisidir. Modern entelektüel paradigma, bir şeye inanmamız için bilimsel test ve onaydan geçmiş olmasını şart koşmaktadır.

☺ Bu sebeple olsa gerek, “*İsviçreli bilim adamları*” diye başlayan haberler, okuyucuya “*Okuyacağınız şey, sıradan bir bilgi değil, bilimsel bilgidir; objektif, mantıklı, deneylerle kanıtlanmış ve diğer bilim adamlarının kontrolünden geçmiş... Güvenebilirsiniz.*” mesajı verir. Bu mesaj, pek çok bilimsel bilgi için doğrudur. Ama bazıları için değil. Daha doğrusu, bazı önemli/hayati bilimsel bilgiler için değil... Daha az sayıda ama daha ciddi şekilde kişisel ve toplumsal

hayatımız üzerinde etkili olan bazı bilimsel araştırmalar algı yönetimi ve manipölasyon aracı olarak kullanılıyor mu? Bu soruya tereddüt etmeden evet cevabını verebiliriz. Bu bölümde 21. yüzyılın en büyük toplumsal ve ahlaki değişimlerinden birisinin gerçekleştirilmesinde başrol oynayan, cinsel devrimin mimarı kabul edilen Alfred Kinsey'in meşhur bilimsel araştırmasına ve eşcinselliğin hastalık olmaktan nasıl çıkarıldığına odaklanacağız. Her iki vakada bugün pek çok toplumun hukukunu, ahlakını, ekonomi ve siyasetini derinden etkileyen sonuçlar doğurmuştur.

“Bilimsel bilgi/bilimsel araştırmalar” algı yönetimi ve manipölasyonun “uzmanlık-saygılık-güvenirlilik etkisi” kuralına dayanmaktadır.

Bilim ve bilim adamı kavramları hedef kitlede *hale etkisi*⁵⁵ yapar. Bir araştırma bulgusunun, bir enformasyonun *bilimsel* etiketi taşıması, o araştırmada yer alan politik/ideolojik/yanlı bilgileri de güvenilir olarak değerlendirmemize neden olabilir. Bu sebeple, bilim, algı yönetmenleri ve manipölatorlerin halkın zihnini yönlendirmek için en çok yararlandığı araçlar arasında gelir.

Bilimin; bilim adamı, siyaset, askeriye ve ekonomi tarafından nasıl araçsallaştırılabildiğinin anlaşılması için bilimin bu kurumlarla arasındaki ilişkiyi anlamak önem arz etmektedir.

Ancak Kinsey Vakası ve eşcinselliğin hastalık olmaktan nasıl çıkarıldığına odaklanmadan önce bilimde/bilimle algı yönetimi ve manipölasyonun nasıl yapıldığına ilişkin 3 önemli örnek aktaracağız. Her biri ortaya çıkarıldığı dönemlerde büyük ses getirmiş, 3 farklı alandan(Antropoloji/arkeoloji, psikoloji, fizik) bu 3 önemli vaka; sadece halkın değil bilim eliyle bilim adamlarının da manipüle edilebildiğini, algılarının yönetilebildiğini ortaya koyuyor.

⁵⁵ Hale etkisi, birinin olumlu bir özelliği varsa, o kişinin diğer özelliklerinin de o olumlu özelliğin etkisi altında değerlendirilmesidir. Örneğin, akıcı konuşan birinin aynı zamanda zeki olduğunun düşünülmesi ya da yakışıklı bir adamın/güzel bir kadının aynı zamanda güvenilir olduğunun düşünülmesi gibi.

İlk olarak hâlâ bilim tarihinin en büyük sahtekârlık vakası⁵⁶ olarak değerlendirilen Piltdown Adamı vakasına bakacağız. İkinci olarak, ismi şimdilerde unutulmaya terk edilmiş olsa da bir dönemin en saygın psikologlarından biri olan ve kendisine bilime yaptığı katkılardan dolayı şövalye unvanı verilen Sir Cyril Burt'un meşhur ikiz çalışmalarını; en son ise "Sokal Vakası" olarak bilinen olayda Alan Sokal'ın en saygın dergilerden birinde tamamen uydurma bir makaleyi nasıl yayınlatabildiği sorusunu soracağız.

Piltdown Adamı Vakası

18 Aralık 1912 tarihli İngiliz gazeteleri "*Kayıp Halka Bulundu*" manşetini atıyor ve insanlık tarihinin en büyük buluşlarından birisinin yapıldığı müjdesini veriyordu. Amatör bir arkeolog olan Charles Dawson'ın Doğu Sussex'e bağlı Piltdown bölgesinde bulduğu insan kafatası ve maymun çenesine ait olan kemik parçalarının, *Geological Society of London*'da yapılan sükseli bir toplantıyla, *aynı canlıya ait olduğu* duyurulmuştu. Gerçekte duyurulan, tarihin en büyük keşfi değil, bilim tarihinin en büyük sahtekârlıklarından biriydi

Piltdown Adamı vakası bugün hâlâ en büyük bilimsel sahtekârlıklar arasında gösterilmektedir. Woodward ve Dawson'ın kurguladığı bu bilimsel sahtekârlığın önemi⁵⁷, araştırma bulgularının sahte olmasından kaynaklanmıyor. Asıl önemli olan bu sahtekârlığın bilim camiası tarafından 40 yıl boyunca anlaşılammış olmasıdır. Önce olayı Strenberg'ten (2006) aktaralım:

1918 Aralığında Arthur Smith Woodward ve Charles Dawson Eoanthropous (Şafak İnsanı) olarak adlandırdıkları erken Pleistosen dönemine ait bir kafatası ve çene kemiği fosili bulduklarını açıkladılar (Weiner, 1980). Kafatası parçaları bariz bir şekilde insana aitti; ama beraberinde bulunan çene maymun çenesine benziyordu. Fosiller İngiltere'nin Sussex

⁵⁶ Pek çok kaynak Piltdown Adamı vakasını son yüzyılın en önemli sahtekârlık vakası olarak görüyor. Fakat bu vaka, sahtekârlık açısından ve sahtekârlığın yarattığı tahribat açısından Kinsey ve LGBT vakalarıyla kanımca kıyaslanamaz bile...

⁵⁷ Sahtekârlığın içinde başka kişilerin de yer alıp almadığı tam olarak bilinmemektedir.

Pitldown bölgesinde bulunmuştur. Taşralı bir avukat olan amatör arkeolog Dawson, İngiliz Doğa Bilimleri Müzesi Jeoloji Bölümü'nde çalışan Smith Woodward'a daha önceleri de kafatası kemik parçaları getirmişti. Woodward ve Dawson çökelti bölgesinde daha fazla kazı yaptılar ve yeni kafatası ve çene parçaları buldular. Buldukları yeni kemikler, Pitldown bölgesinde gömülü diğer fosil parçalarında olduğu gibi demir lekeliydi. Bu çakıl ve kum çökeltisinin tahmin edilen yaşı ve yakın civarda bulunan hayvan fosillerin erken Pleistosen döneme ait olduğu düşünöldü.

Bulunan kafatası ve kemik parçalarına bakarak Pitldown İnsanı olarak adlandırılan yaratığı, Darwin'in modern insan ile maymun benzeri ataları arasındaki kayıp halkayı tamamlamaya aday olacak kadar eski olduğu düşünöldü. Woodward'un bulunan parçalar ışığında kafatasının bir modelini yapması böylesi bir olasılığı daha da güçlendirdi. Kafatası açık bir şekilde insana ait özellikler gösteriyordu; ancak beyni bilinen bütün maymunların beyinlerinden daha büyük olmakla birlikte, insanlarınkinden daha küçüktü. Çene ise bariz şekilde maymunsuydu. Çenenin bulunan parçasındaki iki azı dişi aşınarak dümdüz hale gelmişti. Bu tür aşınmış azı dişleri yalnızca insanlarda olur, çünkü maymunların köpek dişi, azıların aşınmasına neden olan çenenin yanlamasına hareketini engeller. Woodward yaptığı modelde böyle bir çene kemiğinin büyük bir köpek dişine sahip olacağını düşünmüştü. Woodward köpek dişini dışarıya doğru çıkıntılı yaptı. Böyle çene yanlamasına hareket edebilecek ve bu şekilde azılardaki benzeri görölmemiş yıpranmayı açıklayabilecekti.

Woodward'un oluşturduğu kafatası modeli 40 yıl boyunca meşru olarak kabul edildi ve Darwin'in kayıp halkasının bu kafatası olabileceği düşünöldü. Ta ki, 1950'li yıllarda Kenneth Oakley Pitldown'da bulunan çene kemiği ve kafatası parçalarına flor testi yapana kadar... Bu test parçaların Pleistosen döneme ait olmadığı

ğını kesinleştirdi. Bu bulgu, Piltdown Adamı'nda bir takım soru işaretlerinin oluşmasına neden olmuştu (Sternberg, 2006).

Oxford Üniversitesi'nden J.S. Weiner bilimsel bir toplantı sonrasında kendi kendine şu soruyu sordu: "*Piltdown Adamı'ndaki kafatası ve çene kemiğinin aynı canlıya ait olduğu sonucuna bizi götüren nedir? Düzleşmiş azı dişleri.*" Weiner, ikinci ve çok kritik bir soru daha sordu: "*Peki bu azı dişleri yapay olarak düzleştirilmiş ve çeneye yerleştirilmiş olamaz mıydı?*"

Weiner, bir şempaze çenesi buldu, azı dişlerini bir eğyle düzleştirdi. Azı dişlerini potasyum permanganat ile buladı. Oxford'lu bilim adamı Walter Le Gros ile birlikte deney sonucunu incelediler. Görüntü Piltdown Adamı'ndaki görüntüyle aynıydı. Sonrasında Piltdown Adamı'nın bulunduğu doğa müzesine giden iki bilim adamı Piltdown'ı incelediler. Clark sahteliğİ tespit ettikleri süreci şöyle anlatıyor (1955, akt. Sternberg, 2006):

- Çok sayıda insan ve maymun azı dişlerini inceledikten sonra bir dizi özelliğİ güvenilir bir şekilde saptadık ve Piltdown azı dişlerinde yapay aşındırmanın bariz izlerine rastladık. Bu izler o kadar belliydi ki bunların daha önce nasıl gözden kaçtığı sorulabilirdi? Yanıt aslında çok basittir. Daha önce izlere bakılmamıştı. Bilimsel buluşların tarihi, aşikâr halde duran ama bakılmadığı için bulunamayan örneklerle doludur. şu an da önümüzde böyle bir örnek durmaktadır.
- Daha önce hiç kimse Piltdown azı dişine bir sahtekârlığın olabileceğİ şüphesiyle bakmamıştı.

Piltdown Adamı bilimsel sahtekârlıklar tarihinde unutulmaz bir yere sahiptir. Ama bu vaka gerçekte vakanın kendisinden daha önemli bir sorunun sorulmasına neden olmuştur: *Nasıl olmuştu da 40 yıl boyunca dünyanın en saygın, prestijli bilim adamları bu sahteliğİ inanabilmişti? Nasıl olmuştu da bu kadar bilim adamı aynı kafatasına bakmış ama sahteliğİ görememişlerdi? Clark "Hile" ilk incelemede görülebilecek kadar açıktır*" diyor (Sternberg, 2006). Sternberg, Clark'a dayanarak soruya şu şekilde cevap veriyor:

Clark'a göre hiç bir bilim insanı sahteciliğin işaretlerini görememiştir, çünkü hiç birinin aklında sahteciliğin olabileceği hipotezi yoktu. Başka yorumcular ise sahtekârların sahip oldukları zekâ ve bilimsel bilgi sayesinde büyük beyinleri başarıyla aldattıklarını ileri sürmüştür. Her iki yanıt da mantıklı değildir. Hile bariz bir şekilde kabaydı. Neredeyse sahtekârlığın bütün işaretleri açıkça görülüyordu. Piltdown olayıyla ilgilenen bütün bilim insanları alt azı dışındaki normal aşınma belirtilerini biliyorlardı -veya bilmeleri gerekiyordu. Örneğin diş kemiği mineye göre daha çabuk aşındığından, normal yoldan düzleşen azı dişleri içbükey bir yüzeye sahiptir. Piltdown azı dişlerinde ise diş kemiği ve mine aynı oranda aşındığından yüzeyler düzdü. Azı dişleri normal yıprandığında kenarları yuvarlak ve eğimlidir. Piltdown azı dişlerinde ise kenarlar keskindi. Sahtekârlığın başka izleri de aynı ölçü de açıktı.

Clark, "Niçin kimse farkedememişti?" sorusuna "Çünkü kimse nin aklına sahtecilik olabileceği şüphesi gelmemiştir." diyor. Cevap doğru ama eksik. Çünkü şu soruyu da sormamız gerekiyor: "Niçin kimsenin aklına sahtecilik olabileceği gelmemiştir?" Çünkü, evrim teorisinin ruhunu taşıyan bilimsel paradigma böyle bir kanıtı ihtiyaç duyuyordu. Bilim adamlarının, böyle bir kanıtı inanma arzuları vardı ve inandılar. İnsan zihninin doğruluğuna inandığı şeyleri destekleme yönünde, inanmadığı şeyleri ise çürütme yönünde çalıştığını gösteren araştırmalar yapılmıştır (Fine, 2010; Sutherland, 2009).

Bazıları, Dawson ve Woodward'a güvenilmesinin ardında dönemin en saygın bilim fosil uzmanlarından biri olan *Sir Arthur Keith*'in onayının (otorite etkisi, otoriteye itaat) bulunduğunu belirtmektedir. Arthur Keith'in Piltdown Adamı'nı onaylaması, diğer bilim adamlarının da onaylaması; en azından şüpheyile bakmaması için referans oluşturmuştu. Sebep ve sonuç her ne olursa olsun, asıl nokta; 40 yıl boyunca bilim dünyası ve bilim dünyası aracılığıyla

bütün bir dünyanın sahte bir kafatasını evrim teorisinin bir kanıtı olarak görmüş ve sunmuş olmasıdır.⁵⁸

⊕ Bu olay aynı zamanda bilim çevrelerinden gelen bilgilere karşı halkın ne kadar korumasız olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bilim adamlarının bile, hile böylesine açık ve tespit edilebilir iken, bilim adamları tarafından aldatılabiliyor olması, halkın bilimsellik etiketiyle algılarının yönetilmesinin ne kadar kolaylaşacağı, bilim adamları eliyle ne kadar kolay manipüle edilebileceği hakkında bir fikir vermektedir.

Burada özellikle bilim adamlarının içinde de sınıf ve katmanlar olduğu, bazı bilim adamlarının diğerlerinin üzerinde yönlendirici etkisi olduğu unutulmamalı. Arthur Keith'in Piltdown Adamı vakasında oynadığı rol kritiktir. O'nun *onayı*, Piltdown'a güvenilmesini sağlamıştır.

Cyril Burt Vakası

İngiltere Psikoloji Derneği başkanlığını yapmış olan Burt bir dönemin en tanınmış psikologları arasında yer alıyordu. 1883 yılında doğan Cyril Burt 1971 yılında öldü. Ⓣ Öldükten sonra ismi pek hatırlanmadı, hatırlanmak da istenmedi. Çünkü Burt, sadece bütün bir İngiltere'yi değil bilim dünyasını da kandıran meşhur ikizler çalışmasını masa başında uydurmuştu.

Burt psikolojinin gündemden hiç düşmeyen ama bir o kadar da çetrefilli konularından biri olan "*genetik mi, çevre mi?*" sorusuna cevap arıyordu. Tek yumurta ikizleri üzerine yaptığı araştırmalarla zekânın genetik ve çevresel faktörlerden ne oranda etkilendiğini araştırıyordu. Araştırma sonuçlarına göre zekânın %75 genetik, %25 ise çevresel faktörlerden etkilendiğini bulmuştu.

Burt ilk çalışmasını 21, ikincisini 30, üçüncü çalışmasını ise 53 çift ikiz üzerinde yürütmüştü. Araştırmalar zekânın kalıtsal olduğu

⁵⁸ Piltdown Adamı vakasına ilişkin tartışmalar, bu vakanın kendisi kadar ibret vericidir.
⚡ Bazı kişiler bu vakayı, evrim teorisinin çöküşü olarak sembolleştirirken; bilimi temize çıkarmaya çalışan kişilerin, olayı önemsizleştirmeye çalışmaları ibret vericidir.

yönünde güçlü işaretler taşıyordu. İkizlerin zekâ katsayısı beraber büyüyenlerde 0,994 ayrı büyüyenlerde 0,771 idi. Yalnız Burt'un çalışmaları arasında ilginç olan bir şey vardı. Araştırmalarındaki denek sayısı ne kadar artarsa artsın bu oran neredeyse hiç değişmiyordu; beraber büyüyenlerde 0,994 ayrı büyüyenlerde 0,771 sonucu çıkıyordu. Ancak sıfırdan sonraki üçüncü rakamdan sonra değişmeler görülüyordu. Elbette ki bunun olma ihtimali vardı ama milli piyangoda büyük ikramiyenin aynı kişiye üst üste dört defa çıkma olasılığı kadar bir ihtimaldi bu (Günel, 2014). Fakat hiç kimse bu rakamlardan şüphelenmedi. O dönemlerde zekânın kalıtsallığının kanıtlanması öjenik⁵⁹ felsefenin doğruluğu anlamına gelecekti. Burt'un çalışmaları tam da bunu sağlıyordu. İngiliz soylu sınıfı, zekiydi, çünkü zekâları kalıtsaldı. İşçi sınıfından çok kabiliyetli ve yetenekli kişiler çıkmıyordu, çünkü genetikleri buna müsaade etmiyordu. İşte tam da bu yüzden İngiltere Kraliçesi tarafından Burt bilime yaptığı katkılar dolayısıyla Sir unvanına layık görüldü. Burt'un ayrıca *İngiliz Öjenik Topluluğu*'nun bir üyesi olması öjenizm davasına bağlılığının bir işareti idi.

☺ Burt 1971 yılındaki ölümüne kadar saygın bir bilim adamı olarak yaşadı. Ölümünden yedi yıl sonra dikkatli bir araştırmacı

Bejin özürü bu insanımı nele yapmış bakalım.

⁵⁹ Öjenizm insandaki olumlu/olumsuz unsurların (zekâ, hastalık, sosyallik, kabiliyet vb.) kalıtım yoluyla geçtiğine dayanarak insan ırkının ıslahını(!) amaçlayan bir düşünce olarak Galton tarafından 1880'li yıllarda sistemleştirildi.

☺ Bu fikir temel anlamda insanın da bir bezelye gibi aynı kalıtımsal yasalara tabi olduğunu ve bezelyenin bu yasalar çerçevesinde nasıl ıslahı mümkünse insanın da ıslaha (soyarıtımına) tabi tutulabileceğini öngörüyordu.

Galton dini dogmaların yerini alabilecek bilimsel bir dünya tasavvur etmişti. Dua üzerine araştırmalar yapmış ve duanın insan üzerinde hiçbir olumlu etkisinin olmadığını bulmuştu! Cennet gibi bir inanca gerek yoktu. Ona göre zeki ve sağlıklı erkek-kadınlar birbirleriyle evlenirlerse cennet bu dünyada yaşanacaktı. Galton'un dünyasında zayıflara, özürülere, hastalara yer yoktu.

Galton ırkların iyileştirilmesi fikrini hayata geçirebilmek için devlet desteği istedi. Hala varlığını koruyan organizasyonlar kurdu, dergiler çıkardı.

Öjenik çalışmalar Batı'da uzun yıllar devam etti. Binlerce zihinsel özürü (ki bunların çoğu her nedense hep zencilerdi) ve toplumsal yaşamın alt kategorisinde yer alan insanın öldürülmesine ya da kısırlaştırılmasına yol açtı. İsveç'te 1970'li yılların ortalarında antisosyal veya zihinsel açıdan geri olduğu gerekçesiyle yaklaşık 15.000 kişi zorla kısırlaştırılmıştı. Amerika'da 1974 yılında bir yargıç son bir kaç yıl içinde 100-150 bin kişinin kısırlaştırıldığını söylemişti. Doç.Dr. Ali Babaoğlu'nun aktardığına göre bu, Nazilerin 12 yılda yaptığıyla skor açısından denkti (Gültekin, 2015).

Burt'un araştırmasındaki tuhaflığı farkettil. Denek sayısı ne kadar artarsa artsın, sonuçlar değişmiyordu. Daha sonra üzerinde ölçüm yapılan ikizlere ulaşılmaya çalışılmış ama ulaşılamamıştı. ② Sonra anlaşılmuştur ki, Burt bu çalışmaları hiç yapmamış düpedüz masa başında uydurmuştur.

Günel (2014) sahtekârlığın ortaya çıkışı hakkında şunları söylemektedir:

Araştırmalar derinleştikçe başka uydurmalara da ulaşılır. Örneğin bir yazısında bahsettiği konunun ayrıntılarının daha önce yayınlanmış bir tez çalışmasında olduğunu söylerse de bu teze de asla ulaşılmaz! İddiaları doğrulamak için Burt'un yazılarında ismi geçen ve kendisine yardımcı olan Miss Conway ve Miss Howard'a ulaşılmaya çalışılır. Ancak bu isimde birileri yakın çevresinde ve çalıştığı hiçbir kurumda bulunamaz! Dahası, Cyril Burt'un editörlüğünü yaptığı bir psikoloji dergisinde Conway ve Howard isimleri kitap eleştirmeni olarak sık sık yazılar yazmıştır. Tahmin edilebileceği gibi bu eleştirmenler(!), Burt'ü övüp, onun görüşlerine karşı çıkanları sert bir biçimde eleştirmektedir.

③ Burt dergi editörlüğünü bıraktıktan sonra bir daha asla bu eleştirmenlerden dergiye yazı gelmez!

1940'lı yıllardan itibaren bu çalışmaları yürüten Burt'un tamamen masa başında üretilmiş bulguları, yaklaşık 40 yıl boyunca bilim dünyasını yanlış yönlendirmeye devam etmiştir.

Aynı soru bu vaka için de geçerlidir. Nasıl ve niçin Burt'un sahtekârlığı fark edilememişti?

④ Bu soruya doğru cevap verebilmek için dönemin siyasal ve sosyal bünyesine öjenizmin hâkim olduğunu bilmek gerekir. Galton'dan bu yana öjenizme inanan bilim adamları öjenik iddialarını kanıtlayabilmek için çalışmalar yürütüyordu. İngilizlerin doğuştan daha zeki, imtiyazlı olduğu fikrinin bilimsel verilerle kanıtlanması hoş olurdu. Dawson ve Woodward nasıl ki evrimci bilim adamlarının ihtiyacını karşılamışsa, Burt da öjenik politika

tarafklarlarının arzularına uygun veri üretmişti. Burt 1900'lü yılların başında McDougal ve Francis Galtonla İngiliz halkının zekâsı üzerine geniş bir araştırma yapmaya davet edilmişti. Burt'un İngiliz Öjenik Topluluğu üyesi olduğunu ve Kraliçe'nin zekânın kalıtsal olduğuna dair iddiaları güçlendiren çalışmalarından dolayı Burt'a Sir unvanı verdiğini bilmek de bu sahtekârlığın niçin *görülemediğini/görülmediğini* anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Alan Sokal Vakası

Alan Sokal, New York Üniversitesi'nde matematik ve fizik profesörüydü. Onu tarihe geçiren olay ise 1996 yılında, Duke Üniversitesi tarafından yayınlanan alanında saygın bir dergiye göndermiş olduğu bir makaleydi. *Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity*⁶⁰ (*Açılan Sınırlar: Kuantum Kütleçekiminin Dönüşümsel Bir Betimlemesine Doğru*) başlığını taşıyan bu makale uzun yıllar bilimsel dergilerin güvenilirliğini de tartışma konusu yaptı. Çünkü Sokal'ın makalesi, tamamen fabrikasyon, uydurulmuş ve anlamsız bilgilerle doluydu. Sokal, o dönem herkesi biraz güldüren, biraz kızdıran ama en çok da dergi editörü ve yayın kurulunu *utandıran* bir deney yapmıştı. Makaleyi yayınlayan *Social Text* dergisinin postmodern perspektifine uygun bir bakış açısıyla makale kaleme alınmıştı. Ayrıca Sokal, derginin yayın kurulunun hoşuna gidecek pek çok kaynağı da referans olarak göstermişti. Kaynakların ciddiyeti ve yazının perspektifinin derginin perspektifine uygun olması makalenin yayınlanması için yeterli olmuştu. Uluslararası saygın bir yere sahip olan *Social Text* makaleyi okumaya gerek bile duymamıştı.

Dahası Sokal, makaleyi dergiye gönderdiğinde yayınlanmadan önce makalenin okunmasını istemiş ve eleştiri beklediğini de eklemişti. Kerem Cankoçak *Aydınlık Kitap*'ta kendisiyle yapılan röportajda Sokal'ın şu ifadelerine yer veriyor⁶¹:

⁶⁰ Makalenin aslına şu linkten ulaşılabilir: <http://compbio.biosci.uq.edu.au/mediawiki/upload/f/f9/Sokal-transgressing-boundaries.pdf> (erişim tarihi: 7 Temmuz 2015)

⁶¹ <http://www.aydinlikgazete.com/images/dosyalarim/kitapeki/2013/sayi47.pdf>

[Makalenin] içeriği ve üslubu, parodisini yaptığım çeşitli cemaatlerde yaygın olan baştan savma düşünme ve akıl yürütme tarzının bazı açılardan abartılı, bazı açılardansa daha mütevazı bir taklidi olarak tasarlanmıştı. Bu nedenle, metnin tümüne heyecan verici bir ton hâkimdi; neyi sevdiğim ve neyi sevmediğim gayet açıktı; fakat “akıl yürütme” kasıtlı bir biçimde, hem yerel hem de bütünsel düzeyde mantık dışıydı. Makalenin, başka herhangi birinin yazacağı bir metne benzediğini söyleyemem – kasten tutarsız bir üsluplar çeşitlemesi olarak yazılmıştır... *Bu metni kasten, makul derecede dikkatli herhangi bir editörü veya hakemi bana sorularla, eleştirilerle ve itirazlarla geri dönmeye kıskırtmak üzere yazdım. Özellikle makalenin son bölümünü, bilimsel bölümden hiçbir şey anlamayan birisinin bile boşluklarla dolu olduğunu düşüneceği şekilde yazdım. Editoryal süreç boyunca makaleyi inceleyenlerden defalarca yorumda bulunmalarını, eleştiri ve öneriler yapmalarını talep ettim; ancak hiç cevap almadım.*(Vurgular eklenmiştir)

Makalede o kadar akıl dışı yargılar yer alıyordu ki, bunların gözden kaçması mümkün olamazdı. Örneğin Sokal Pi sayısının bir değişmez olmadığını, tarihe ve kültürel yapılara göre değişebilir olduğunu, yerçekimi sabitinin de aynı şekilde kültürel bir olgu olduğunu vurguluyordu.

Sokal, yazı yayınlandıktan kısa bir süre sonra *Lingua Franca* dergisinde⁶² *Social Text*'te çıkan makalesinin bir şaka/parodi olduğunu söyleyerek, yazının anlamsız ve saçma bilgilerle dolu olduğunu anlattı.⁶³ Sonrasında tabir-i caizse kızılca kıyamet koptu.

Böylesine saçma bir yazıyı saygın bir derginin hiç tereddütsüz/okumaksızın yayınlaması nasıl açıklanabilirdi?

⁶² 1996 yılında yayınlanan makalenin aslına şu linkten ulaşılabilir: <http://linguafranca.mirror.theinfo.org/9605/sokal.html>

⁶³ Sokal daha sonra, Belçikalı teorik fizikçi Bricmontla birlikte, postmodern felsefeyi ve bu felsefenin meşhur isimlerini sorguladığı *Son Moda Saçmalıklar* isimli bir kitap yazdı. Kitapta yaptığı şakanın amacı ve arkaplanı hakkında da bilgi verdi. Kitap 2002 yılında İletişim Yayınları tarafından Türkçe'ye çevrildi. Sokal'ın Türkçe'ye çevrilmiş diğer kitabı Afa Yayınlarından çıktı: *Şakanın Ardından: Postmodernizmin Bilimsel, Felsefi ve Kültürel Eleştirisi*.

Açıktır ki, Sokal başarılı bir algı yönetimi süreci işletmişti. Makalesine seçtiği okkalı ve postmodern perspektifle uyumlu başlığıyla daha başlangıçta dergi editöryasının gönlünü çalmıştı. Ayrıca Sokal'ın CV'si de oldukça etkileyiciydi. Harvard ve Princeton gibi üniversitelerde eğitim almış, matematik ve fizik alanlarında uzmanlaşmıştı.

Ama en önemli sebep, *Social Text*'in sahip olduğu paradigma idi. Sokal paradigma kavramını "postmodern" olduğu için eleştirse de, böyle bir "şaka" yapabilmeyi bu kavrama borçluydu. Postmodernizmin argümanlarının iyi eğitim almış bir doğa bilimcisi tarafından şaşaalı bir biçimde doğrulanıyor olması gözlerini öylesine kamaştırmıştı ki, makaleyi okumaya bile ihtiyaç duymadılar.

Aydınlanma çağından bu yana modern insanın en kutsal kavramı olan bilim, tam da bu sebeple algı yönetimi için iyi bir araçtır. Kinsey Vakası ve LGBT hareketleri aktardığımız bu üç vakadan daha ciddi bir algı yönetimi ve manipülasyon içermektedir. Fakat bu vakaların daha iyi anlaşılabilmesi için yukarıda aktardığımız üç vakanın ortak yönlerine bakalım. Çünkü bu ortak yönler, özellikle bilimde/bilimle yapılan bir algı yönetimi sürecinin dayandığı temel noktaları da ifade ediyor.

1. Vakaların tümünde de yapılan araştırma ve ortaya konulan veriler/bilgiler dönemin popüler bir ihtiyacına cevap vermektedir. Piltown Adamı evrimcilerin kayıp halkasına, Burt'un ikiz çalışması öjenizme, Sokal'ın yazısı postmodernizm ve göreceliliğe hizmet ediyordu. Eğer bir felsefe, düşünce, akım yükselme eğilimindeyse onu destekleyen/doğrulayan/pekiştiren veriler/araştırmalar imtiyaz kazanıyor. Düşenin dostu olmamış misali, eğer bir düşünce, felsefe, akım düşme eğilimindeyse ona yapılacak her türlü eleştiri yüceltiliyor, destekleniyor. Kinsey'in cinsel devriminde ve eşcinselliğin hastalık olmaktan çıkarılmasında da bunu göreceğiz.

2. Vakaların hepsinde de algı yönetiminin temel kurallarından olan "uzmanlık/saygınlık/güvenirlilik" etkisi gözlenmektedir. Piltown

Adamı vakasında Sir Arthur Keith'in onayı, Burt'un kendisinin psikolojinin en güçlü isimlerinden biri olması, Sokal'ın akademik kariyeri ve geçmişi... Söz konusu sahtekârlıkların gerçekleşebilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu da algı yönetiminde "uzman/saygınlık/güvenirlilik" etkisinin özel bir önemi olduğunu göstermektedir. Kinsey Vakası'nda ve eşcinselliğin hastalık olmaktan çıkarılmasında da uzmanlık/saygınlık/güvenirlilik etkisinden sonuna kadar faydalandığını görüyoruz.

3. Üç vakanın bir diğer ortak yönü, hepsinin de sahteliklerine ilişkin açık işaretler taşımasına rağmen, en yetkin gözler tarafından bile fark edilememiş olmasıdır. Sokal'ın vakası hariç, diğer iki vakadaki sahtelikler onlarca yıl devam etmiştir. Sokal Vakası'nda da Sokal, kendisi açıklamamış olsaydı muhtemelen o yazıdaki saçmalıklar da yıllarca görülemeyecekti... Kinsey Vakası'nda da, eşcinselliğin hastalık olmaktan çıkarılmasında da yapılan hileler hâlâ açık bir şekilde ortadadır. Ama ne var ki, bir kaç dikkatli göz dışında bunları gören kimse çıkmamaktadır. Sebep çok açıktır; paradigma etkisi ve uzmanlık/saygınlık/güvenirlilik etkisi araştırmacıların ve halkın gözlerini kamaştırmaya devam etmektedir.

Kuşkusuz, Kinsey vakası ve eşcinselliğin hastalık olmaktan çıkarılması vakaları bilim tarihine Piltown Adamı vakası, Burt ya da Sokal vakası gibi bir algı yönetimi ve manipülasyon vakası olarak geçecektir. Ama durum biraz Amerika'nın "kimyasal silah" yalanının açığa çıkmasına benzeyecektir. 1 milyondan fazla kişi ölüp, bir o kadarının sakat kalıp, daha fazlasının mülteci duruma düşmesinden sonra "Kusura bakmayın yanlışmışız" demenin ne anlamı olacaktır?

► Kimyasal silah yalanını söyleyenler bu yalanlarının açığa çıkacağını elbet biliyorlardı. Ama şöyle düşündüler:

Irak'a saldırmamız lazım. Bunun için de bu yalana şimdi ihtiyacımız var. Yalanın görevi zaten biz saldırdıktan sonra bitecek. Yalan olduğunun ortaya çıkmasının bir önemi kalmayacak. Biz atı almış ve Üsküdar'ı geçmiş olacağız.

Gerçekten de bugün "*Saddam'ın Ortadoğu'yu cehenneme çevirecek kimyasal silahları var!*" iddiasının bir yalan olduğunu herkes biliyor. Ama yine de bu yalan üzerine kurulmuş gelişmeleri yaşamaya devam ediyoruz.

Bizim bu bölümde ele alacağımız Kinsey Vakası ve eşcinselliğin hastalık olmaktan çıkarılması daha farklı özelliklere sahip.

⊗ Gerek cinsel devrim, gerekse eşcinselliğin hastalık olmaktan çıkarılmasındaki hilelerin itiraf edilmesi çok kolay değildir. Çünkü bu sahtekârlık ve hileler üzerine kurulmuş sosyal/kültürel/siyasi/ekonomik bir sistem bulunmaktadır. Kinsey'in ve 1973 yılında yapılan APA kongresinin sorgulanmaya başlaması demek, sadece iki basit bilimsel manipülasyonun sorgulanması anlamına gelmeyecektir. Bu vakalardaki hilelere dayanarak oluşturulmuş pek çok ezber de bozulacaktır. Bu sebeple bu algı yönetimi ve manipülasyon, bir müddet daha devam edeceğe benziyor. Ama devam eden manipülasyonun yarattığı tahribatın her geçen gün daha fazla arttığını da belirtmeliyiz.

⊗ Diğer bir farklılık ise şudur: Aktardığımız üç örnek daha kişisel olarak planlanmış hilelerdi. Gerek Kinsey vakası, gerekse eşcinselliğin hastalık olmaktan çıkarılması ise daha örgütlü/planlı/sistemik ve kimi resmi kurumların güvencesine alınmış hilelerdir. Dolayısıyla ortaya çıkarılmaması için bu hilelerin çevresine daha fazla duvar örülmüştür. Çünkü bu vakalarda uygulanan hileler gerçekte daha zayıftır. Zayıf olduğu için de daha çok korunmaya ihtiyaçları vardır. İleride anlatacağımız gibi, örneğin eşcinsellik olgusunun eleştirilmesinin yasaklanmaya çalışılması da bu korkuyla ilgilidir. Birinci bölümde aktardığımız, 10 STK'nın birleşip 4 kitabı yasaklatmak için bildiri yayınlamasının da arkasında bu korku yatmaktadır.

HABER

ABD'de piknik alanında 10 genç bir kıza tecavüz etti. Çevreden geçen 25 kişiden hiç biri yardım etmedi. Hatta bazıları fotoğraf çekti.

SAN Fransisco yakınlarındaki Richmond'ta bir lisenin bahçesinde 10 kadar gencin 15 yaşındaki bir kıza tecavüzüne tanık olan çevredeki bir çok kişinin sadece seyredip sessiz kalması ABD'de günün konusu oldu. Olay Richmond Lisesi'nde yaşandı. Çete mensubu ve yaşları 21'den küçük 10 erkek, genç kıza 2,5 saat süreyle piknik masasında tecavüz etti. Polis memuru Mark Gagan'ın verdiği bilgiye göre, bu sırada gelip geçenlerin sayısı 25'i bulmasına rağmen kimse genç kızın yardımına koşmadı.

Bazıları Güldü Bazıları Teşvik Etti

Hatta bazıları gülerek tecavüzcü gençleri teşvik etti, bazıları da cep telefonlarıyla olayın resimlerini çekti. Polis Gagan çevredekilerin ruh halini anlatırken "Linç psikolojisi hâkim olmuş. Barbarca." dedi. Tecavüz iki gencin eylemleriyle ilgili böhürlenmelerini işiten bir kadının polisi aramasıyla ortaya çıktı. Yaşları 16-21 arasında değişen 5 şüpheli, geçen hafta sonu tutuklandı, kurban tedaviye alındı. 120 bin nüfuslu Richmond ABD'nin en suç işlenen kentleri arasında.

Kaynak: www.milliyet.com.tr (erişim tarihi: 15 Temmuz 2015)

ALFRED KINSEY: CİNSEL DEVRİMİN MİMARİ

Yukarıdaki haber, günümüz Amerikası için marjinal ve beklenmedik bir olay değildir. Amerika'nın içinde bulunduğu ahlaki kriz bugün pek çok yazar ve araştırmacı tarafından önemli bir sorun olarak görülüyor. Amerika ve dünya halkları adına kaygılanmamızı gerektirecek pek çok sorun sayılabilir. Örneğin, Amerika'da 2006 yılında Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi'nin (Center for Disease Control and Prevention) bildirdiğine göre bir yıl içinde 750 bin kız çocuğu hamile kalıyor⁶⁴. Aynı merkez, Amerika'da her yıl yaklaşık 50 bin yeni kişinin daha AIDS virüsü kapıldığını belirtiyor. *Psychological Science* dergisi ise Amerika'da kız çocuklarının 7 yaşına girdiğinde ergenlik belirtileri göstermeye başladığını ortaya koyan bir araştırma aktarıyor (Belsky ve ark., 2010). Amerika ve farklı ülkelerden örnekler çoğaltılabilir.

Peki, Amerika'daki bu sosyal tablo nasıl oluştu? Fuhuş nasıl büyük bir endüstri haline getirildi? Çeşitli sapkınlıklar nasıl normalleştirildi? Aile nasıl çöktü, zina nasıl legalleşti?

⁶⁴ Bkz. <http://www.cdc.gov/psr/teenpregnancy/>

Amerika hep böyle miydi? Acaba, Amerika Kinsey Raporu yayınlanmadan önce nasıl bir ülkedydi? Amerika'nın sosyal, ahlaki ve hukuki yapısını değiştiren; fuhşu ve hemen her türlü kötülüğü yaygınlaştıran, failleri ise koruma altına alan bu düzen nasıl yerleşti?

Kinsey Raporu'nun bu tablonun oluşmasında etkisi var mıdır? Kinsey Raporu'nun yayınlanması ve bu rapordaki bilimsel verilere dayanarak yapılan propaganda Amerika'nın sosyal ve hukuki yapısını nasıl değiştirdi?

Bu bölümde hem bu sorulara cevap arayacak hem de son yüzyılın belki de en kapsamlı algı yönetimi ve manipülasyon operasyonlarından biri olan Kinsey Raporu'nu inceleyeceğiz.⁶⁵ Kinsey Raporu aracılığıyla yapılan algı yönetimini anlamak, ülkemiz üzerinde gerçekleştirilen algı yönetimi ve manipülasyon operasyonlarını anlamamıza da katkı sağlayacaktır.

Amerikan Ulusal Sağlık Enstitüsü'nün sitesinde yayınlanan bir

Şekil 6: Alfred Kinsey'i Time Dergisi(1953) Kapağa Taşımıştı

makale (Brown ve Fee, 2003) Kinsey'i⁶⁶ "20. yüzyılın en etkili Amerikalılarından biri" olarak tanımlıyor. Kinsey hakkında bilgi veren kaynaklar, onu 20. yüzyıl dünyasının sosyo-kültürel değerlerini değiştiren adam olarak tanıtmaktadır. O, bütün dünya tarafından "Cinsel Devrimin Mimarı" olarak bilinmektedir. Pek çok uzman, onun ilki 1948'de (Erkeklerde Cinsel Davranış) ikincisi ise 1953'te (Kadında Cinsel Davranış) yayınlanan

⁶⁵ Kinsey raporunu ayrıntılı bir şekilde incelememiz hem kitabın konusu açısından, hem de kitabın sınırları açısından uygun değildir, kaldı ki bu konu ayrı bir kitap hatta kitaplar yazmayı gerektirecek kadar detaylı bir konudur. Biz Kinsey Vakasını "algı yönetimi ve manipülasyon" çerçevesinde ele alıyoruz.

⁶⁶ Şekil 6'daki kapak fotoğrafının kaynağı için bkz.: <http://content.time.com/time/covers/0,16641,19530824,00.html>

araştırmalarının ardından, yaşadığımız dünyanın köklü bir değişime uğradığını belirtiyor.

Alfred Charles Kinsey, yaptığı iki araştırmayla, bugün adına "cinsel devrim" denilen bir dönemi/çağı başlatan adamdır. Cinsel devrim; cinsellik hakkındaki geleneksel değerlerin hızlı bir şekilde çözüldüğü, *cinsellikle ilgili geleneksel tabuların yıkıldığı*, cinselliğin "haz merkezli" olarak yorumlandığı ve kısıtlayıcı/engelleyici bütün tabulardan kurtulunarak cinselliğin özgürce yaşandığı; bunlar için gerekli siyasal, hukuki ve kültürel düzenlemelerin yapıldığı bir dönemi ve algı değişimini ifade ediyor.

⊕ Kadın ve aileye ilişkin tartışmalar 1800'lü yıllardan itibaren başlamış olsa da, 20 yüzyılın başında Amerika'da geleneksel sayılabilecek bir sosyal yapı, dolayısıyla örf ve değerlerini dikkate alan bir aile yapısı söz konusuydu. Örneğin kadınların hâlâ %85'i ev hanımıydı. Kadın-erkek ilişkilerinde kimi sınırlar korunuyor, evlilik en önemli kurum olarak değerini koruyordu (Yalom, 2002). Erkeğin evde ailenin

Şekil 7. Bernays'in yürüttüğü kampanyaya sonrası bir gazetede Lucky Strike sigarasının reklamı. Kadınlar Özgür. ESKİ BİR TABU YIKILDI

reisi olarak değeri devam ediyordu. Birinci bölümde Edward Bernays'in yürüttüğü algı yönetimi kampanyasında aktardığımız bir ayrıntı, o dönemin Amerikası hakkında değerli bir bilgi veriyor (Şekil 7)⁶⁷. O dönemde kadınların çok azı sigara içiyor; içenler de toplum içinde, umuma açık yerlerde sigara içemiyorlardı. Kadınların umuma açık yerlerde sigara içmesini sınırlandıran yasalar vardı. Bu örnek kadın-erkek ilişkilerine

⁶⁷ Şekil 7'deki fotoğraf şu adresten alınmıştır: http://news.bbcimg.co.uk/media/images/64095000/jpg/_64095536_mass_marketing_women_304.jpg (erişim tarihi: 7 Nisan 2016)

yönelik geleneksel alguların hukuka etkisini ve toplumdaki gücünü göstermesi açısından önemlidir. Özellikle kadın erkek ilişkilerinde dinden ve gelenekten kaynaklanan yapılar varlığını koruyor, bu ilişkileri biçimlendirmeye devam ediyordu. Gelenek ve örf hukuku ve yasaları da şekillendiriyordu. Ama bir taraftan endüstrileşme, göçler, teknolojik gelişmeler gibi faktörlerin etkisiyle bu geleneksel yapılarda çözülme yavaş yavaş başlamıştı.

☉ Fakat “kadın”, “erkek”, “aile”, “çocuk”, “evlilik”, “cinsellik” gibi kavram, kurum ve değerlerin dramatik bir şekilde alt üst olması Kinsey Raporu’ndan sonrasına rastlamaktadır. Kinsey raporlarının yayınlandığı 1950’li yıllara gelindiğinde, bir kaç arkadaşın kendi arasında bile konuşmaktan utanıldığı konular artık televizyonlarda konuşuluyor, sokaklarda uygulanıyor; her gün bir “tabu” yıkılıyordu. Cinsellik hakkında *konusamamak* yıkılması gereken en önemli tabuydu. Kinsey Raporu; cinselliğin yaşanmasının evlilik gibi geleneksel kurumlarla sınırlı olmayabileceği, cinselliğin hemcinslerle de yaşanabileceği, cinselliğin sanılanın aksine yaşla sınırlı olmadığı gibi Amerikan toplumunun bile yüzünü kızartan *bilimsel(!)* sonuçlar içeriyordu.

Jakson ve Scott (2012; akt. Barutçu, 2013) Kinsey’in araştırmalarıyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

Cinsel pratiklere yönelik çeşitliliğin üzerinde durması ve insan cinselliğinde *anormal olarak görülen birçok şeyin aslında oldukça yaygın olduğunu*, dolayısıyla *bilimsel* tabirlerle, mantık çerçevesinde *sapkın olarak görülemeyeceğini tartışması bakımından*, birçok çağdaşının çalışmalarından çoğu yönden daha radikaldir.

Yukarıdaki pasajda yer alan ifadeler, cinsellikle ilgili hemen her bilimsel araştırmada benzer cümlelerle yer almaktadır. Bu ve benzeri ifadeler, bilimle algı yönetiminin açık bir örneği olarak değerlendirilebilir. Peki, gerçekler öyle midir? Anormal olarak görülen davranışlar gerçekten yaygın mıdır? Bu rapor bilimsel midir? Bu rapor, anormal davranışları sapkın olarak değerlendirilmesine izin vermeyecek meşruiyete sahip midir? Bu raporu yazan bilim adamları

kimlerdir, kimlerle ilişkileri vardır? Bu raporu nasıl yazmışlardır? Bu raporla neyi amaçlamışlardır? Bu ve benzeri eleştirel sorular, rapora ilişkin gerçekçi bir bilgi sahibi olmak için gereklidir. Ne var ki, soru sorulmasından hoşlanmayan çevreler "bilimsel" etiketini modern bir büyü olarak kullanıp, herkesin "*Bilimselse, eyvallah! O zaman tamam.*" demesini beklemektedir.

Kinsey Raporu

Kinsey raporunun eleştirisine geçmeden önce rapor hakkında kısa bir bilgi vermek yararlı olacaktır.

Kinsey raporu iki kitaptan oluşmaktadır. Bu kitapların ilki 1948'de yayınlanan *İnsan Erkeğinde Cinsel Davranış* ve ikincisi de 1953 yılında yayınlanan *İnsan Dışısında Cinsel Davranış* kitaplarıdır. Raporlar yayımlandıktan sonra şaşırtıcı bir şekilde "çok satan" kitaplar arasında girmiştir. İlk rapor kısa bir süre içinde 200 bin adet satılmıştır. Raporların her ikisinin 750 bin adet satıldığı ve 30 dile çevirisinin yapıldığı; 20. yüzyılın en çok satan bilimsel kitabı olduğu belirtilmektedir.

Kinsey bu iki çalışmada toplam 16 bin 392 kişiyle görüşmüştür. Fakat yaptığı bu görüşmelerin hepsini raporlarda kullanmamıştır. Kinsey (1953) 8 bin 603 erkek ve 7 bin 789 kadınla görüşülmüş olmasına rağmen, kadın çalışmasına 5 bin 940 görüşme vakasını aldığını belirtmektedir. Kinsey Erkek Raporu'nda 6 bin 300 erkekle görüşüldüğünü ancak bunların içinden 5 bin 300 beyaz erkekle yapılan görüşmelerin analiz edildiğini belirtmektedir.⁶⁸

Kinsey verilerini bireysel görüşmeler ve anket aracılığıyla toplamıştır. Hemen her yaş grubundan erkek ve kadınlara cinsel hayatları; düşünceleri, deneyimleri, arzu ve hayalleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Çalışmasında sıfır yaşından itibaren bebeklerin de yer alması, ileriki yıllarda suç kapsamında değerlendirilecektir.

⁶⁸ İlerleyen sayfalarda üzerinde durulacağı gibi Kinsey Raporu'nun en önemli problemlerinden biri örneklem problemidir. Kinsey'in kimlerle ve ne kadar kişiyle görüştüğüne ilişkin çelişkili bilgiler vardır.

Eşcinsel aktivist grupların sıklıkla atıf yaptığı Kinsey, çalışmasında cinsel yönelimi “sadece heteroseksüel” ve “sadece homoseksüel” uçlarının bulunduğu 7 dereceli bir ölçekle belirlemeye çalışmıştır. *Kinsey Skalası*⁶⁹ adı verilen bu skala daha sonra cinsel yönelim çalışmalarında kullanılmıştır.

1938 yılında Kinsey Indiana Üniversitesi'nde “evlilik ve cinsellik” konulu bir ders vermeye başlamıştır. Kinsey dersi vermeye hazırlanırken böyle bir konuda yeterince bilimsel kaynağın olmadığını farketmiştir. Kinsey'i bu araştırmayı yapmaya iten temel sebebin de bu olduğu söylenmektedir. Kinsey ilk raporunu yayınlamadan 1 yıl önce, 1947 yılında Indiana Üniversitesi bünyesinde Cinsellik Araştırmaları Enstitüsü'nü kurmuştur.

Kinsey, geleneğin ve dinin ağırlığını koruduğu bir toplumda cinselliğin nasıl algılandığını ve nasıl yaşandığını “bilimsel” (!) olarak ortaya koymak istemiştir. Kinsey'in yaptığı araştırma pek çok yönüyle tartışma konusu olmuştur. Özellikle metodoloji, örneklem ve istatistiksel yöntemler noktasında ciddi eleştiriler almıştır. Browder (2012) Kinsey'in araştırmasına eleştiri yönelten bazı önemli isimleri vermektedir:

- Antropolog Margaret Mead ve Ruth Benedict, Standford Üniversitesi'nden psikolog Lewis M. Terman; (Menninger Enstitüsünün kurucusu) Karl Menninger, psikiyatrist Eric Fromm ve Lawrence Kubie; Kolombiya Üniversitesinden edebiyat eleştirmeni Lionel Trilling ve sayılamayacak diğerleri dahildir.

Kinsey'in skandal olarak görülen, ağır eleştiriler alan ve *kriminal* olarak değerlendirilen verileri ise tablo 30-34 arasında gösterdiği çocukların cinselliğine ilişkin verilerdir. Kinsey'in bu verileri pedofilik suçlulardan elde ettiği ifade edilmiştir.⁷⁰ Kinsey “*ön ergen orgazmı üzerine daha iyi veriler, küçük oğlan çocuklarıyla cinsel ilişki kuran yetişkin erkeklerin geçmişlerinden elde edilmiştir*” diye

❷ İlginçtir ki, bu skalaya göre “sadece heteroseksüel” olmak “aşırı bir ucu” temsil etmektedir.

⁷⁰ Yorkshire TV, konuya ilişkin “*Kinsey's Pedophiles*” başlıklı bir belgesel çekmiştir.

yazmıştır (Kinsey, 1948: s. 176-177). Kinsey Enstitüsü bu verilerin, anne-babalardan, okul öğretmenlerinden ve erkek homoseksüellerden sağlandığını söylemiştir (Reisman, 2003).

Kinsey Raporu'nun Sonuçları: "Amerika'ya Düşen Atom Bombası"

☉ Kinsey Raporu'nun işlevi gerçekte yeni bir cinsiyet ve cinsellik algısı inşa etmekten ziyade, temelde, toplumda yerleşik olan geleneksel cinsiyet ve mahremiyet algılarını yıkmak olmuştur. Adına cinsel devrim denilen cinsiyet ilişkilerini yeniden düzenlemek ve inşa etmek için, geleneksel yargıların, tutumların, inançların ve davranışların yıkılması gerekiyordu. Kinsey Raporu bunu yapmıştır. Raporun oturtulduğu temel mesaj şudur:

Amerikan toplumu zannedildiği gibi geleneksel değerlerin yaşandığı ve önemsendiği bir toplum değildir. Bilakis, her türlü ahlaksızlığın yaygın olduğu bir toplumdur.

Raporun önemi, bu mesajı "*bilimsel verilere*" dayanarak veriyor olmasıdır. Kinsey, araştırmasını, toplumun farklı kesimlerinden 5300 beyaz erkek ve 5940 beyaz kadınla görüşmeler yaparak elde etmiştir. Sonuçlar yayınlandığında Amerikan toplumunda tam bir şok etkisi yaratmıştır. Rapor her Amerikalıya "*Bildiklerinizin tümü yanlış; gerçekte cinsellikle kafayı bozmuş bir toplumda yaşıyorsunuz. Üstelik sizin 'sapıklık' dediğiniz pek çok davranış o kadar yaygın ki, eş-dost ve akrabalarınızın bile pek çoğu böyle kişiler olabilir*" demektedir.

1960'lı yıllarda gerçekleşen cinsel devrim Kinsey'in yıktığı değerlerin ardından gerçekleşebilmiştir. Kinsey'in Raporu, bir bakıma hafriyat makineleri gibi çalışmış, yıkılan değerlerden boşalan zemine yeniden kurgulanan cinsiyet ve cinsellik algısı inşa edilmiştir.

Amerikan gazeteleri araştırmanın haberini "*Amerika'ya atom bombası düştü!*" diye vermişlerdir. Herkes bu büyük "*bilimsel*" araştırmayı konuşmaktadır. ☉ Ama gerçekte olan şey, insanlığa kurulan bir tuzaktan başka bir şey değildir. Raporun eliyle derin bir

algı yönetimi toplumu kuşattığı sıralarda, genç bir kadının başına gelen trajik bir olay, bu kadının hayatını Rockefeller'ın Kinsey'le birlikte kurduğu bu tuzakı boşa çıkarmaya adanmasına neden olur.

Kişisel Bir Hikâye: Judith Reisman'ın Feryadı

Şekil 8: Judith Reisman, kızıyla

1935 yılında New Jersey'de doğan Judith Reisman (Şekil 8)⁷¹ geniş bir ailede mutlu bir çocukluk ve gençlik geçirmiştir. 1966 yılına gelene kadar hayatında bir sorun olmadığını söyleyen Reisman'ın, o yıl 10 yaşındaki kızı tecavüze uğrar⁷². Büyük bir trajedi yaşar. Bir taraftan kızını ayakta tutma çabası diğer taraftan kendisinin bu acıya dayanma gayreti

birlikte yürümüştür. Bu acıyı bir gün teyzesiyle paylaşır. Kızının yaşadıklarını ve tecavüzcülere olan öfkesini anlatır. Teyzesinin verdiği cevap kanını dondurur: "Belki kızın kendisi istemiştir. Biliyorsun, çocukların doğumlarından itibaren cinsel arzuları vardır"

Daha sonra Berkeley'de okurken aynı odayı paylaştığı arkadaşı Carole'ı arar. Durumu ona da anlatır. Arkadaşından aldığı cevap Reisman'ın sersemletir; neredeyse teyzesinin söylediklerinin aynısını söyler.

Birbirini tanımayan ve birbirinden uzak iki kişinin, böylesine trajik bir konuda verdikleri inanılmaz cevabın benzerliği Reisman'ı şaşkınlığa sürükler. Reisman, kitabında, genç bir anne olarak bu iki cevabın benzerliğinin kaynağını o zamanlar bilmiyordum; ama çoktan Kinsey'in dünyasına girmiştim bile, demektedir. Ancak bu iki bağımsız cevabın ortak kaynağını, Galler'de bir sempozyum

⁷¹ Şekil 8'deki fotoğraf şu kaynaktan alınmıştır: Reisman, J. (2003), *Kinsey: Crimes&Consequences*, The Institute for Media Education, Inc., Crestwood, Kentucky

⁷² Bu bölümde aktarılan bilgilerin önemli bir bölümü Reisman'ın *Kinsey: Crimes&Consequences* (2003); *Sexual Sabotage* (2010); *Kinsey, Sex and Fraud to Indoctrination of A People* (1990; Eichel, Court ve Muir'le birlikte) isimli kitaplarına dayanmaktadır.

sonrası yanına yaklaşan Kanadalı bir psikologun kendisiyle ayaküstü yaptığı sohbetten öğrenecektir.

1977 yılında Reisman "*Sevgi ve Cazibe*" başlıklı bir bildiri sunmak üzere Galler'de uluslararası bir konferansa katılır. Londra'ya indiğinde, konferansta *Pedofili Bilgi Alış Verişi Hareketi Lideri* Tom O'Carrol'ın konferansta sunum yapacağını duyar. Protestolar olur ve O'Carrol'a sunum yaptırılmaz. Reisman, sunumunda edepsiz dergilerde çocuk imajlarının kullanımına ilişkin sert bir eleştiri yapar. Londra'ya gitmek üzere trene binecekken Kanadalı bir psikolog gelir ve konuşmasında haklı olduğunu söyler.

"*Bunun nedenini bilmek istiyorsan şu kitabı okumalısın.*" diyerek Edward Brecher'in Kinsey hakkında yazılmış olan *Cinsellik Araştırmaları* kitabının ismini verir. Reisman, "Niçin" diye sorar. Adam; "*Kinsey ve Pomeroy'la çalıştım. Biri pedofilik, diğeri ise homoseksüeldir.*" cevabını verir. Reisman, "*Hangisi, hangisidir?*" diye sorar, adam, "*Oku ve keşfet.*" der.

Reisman, Amerika'ya varır varmaz, Kanadalı psikoloğun söylediği kitabı okur. Kitapta, araştırmada *bebeklerin* cinsel denekler olarak kullanıldığını ve Brescher'in bunu bir araştırma metodolojisi olarak kabul ettiğini görünce kelimenin tam anlamıyla yeniden şoka uğrar. Buna inanamaz. Acaba okuduklarımda bir yanlışlık olabilir mi, diye, hemen Kinsey'in orijinal kitabını bulur ve karşılaştırır. "Hayır" diyor Reisman, Brecher Kinsey'in söylediklerini aktarıyordu. Reisman uzun süredir cevabını aradığı soruya ilişkin şunları söyler: "*Yillardır kafamı kurcalayan sorunun cevabını bulmuştum, teyzem ve Carrol bir şekilde çocukların doğuştan cinsel arzularının olduğunu Kinsey ve onun öğrencilerinden öğrenmişlerdi.*"

Reisman, hemen Kinsey'in araştırmasını okumaya başlar. 180'inci sayfaya geldiğinde *kelimenin tam anlamıyla* gördüklerine inanamaz. Bu sayfada yer alan Tablo 30 ve tablo 34 (Şekil 9)⁷³ arasındaki tablolar (ki, daha sonra "*tablo 30-34*" Reisman'ın peşine düştüğü ve Kinsey ve çalışma arkadaşlarının kirliliğini ortaya çıkardığı önemli

⁷³ Şekil 9'daki tablo şu kaynaktan alınmıştır: Reisman, J (2010), *Sexual Sabotage*, WND Books, Washington DC

bir veri olacaktır), çocukların cinselliklerinin araştırıldığı denekleri veriyor. Tablonun ilk sütununda deneklerin yaşları veriliyor:

Çocukların/bebeklerin yaşları 2 aylıktan (evet, tam olarak 2 aylık) başlıyor; 3 aylık, 4 aylık, 5 aylık 8-9-10-11 ve 12 aylık toplam 28 bebek! Tablo çocukların *orgazm* olma sayılarını veriyor!

Reisman ardarda sarsıntılar yaşıyor. Kinsey'in raporu bir kaç aylık çocukların *orgazm* olmasından bahsediyor.

Üstelik bebeklerin ağlaması, tepinmesi, çığlık atması gibi tepkileri de *orgazm* göstergeleri olarak kodlanıyor.

Reisman, tablo 30'dan 34'e kadar olan tabloları defalarca inceleyiyor. Kinsey üzerine bütün kitapları araştırmaya başlıyor. Bütün yazılanları okuyor, ama bu tablolarla ilgili en küçük bir eleştiri bulamıyor. Reisman, "*Kinsey'e ilgili yüzlerce pozitif makale okudum ama hiç bir yerde bu tablo ve grafiklerle ilgili en küçük bir eleştiriye rastlamadım.*" diyor.

Reisman, Kinsey hayatta olmadığı için Kinsey Enstitüsü'ne şu hayati soruyu soruyor: *Bu çocukları nereden buldunuz ve bu çocuklar/bebekler kim? Bu bebekleri böylesi iğrenç bir çalışmanın konusu yapma yetkisini kim, nasıl verdi?*

Cevap, Kinsey Enstitüsü Direktörü Paul Gebhard'tan geliyor. Gebhard, çocuklarla/bebeklerle ilgili bilgilerin anne-babalardan, okullardan ve erkek homoseksüellerden sağlandığını belirtiyor. Reisman, aldığı cevabın tablolardaki bilginin doğruluğunun teyit edilmesi olarak yorumluyor ve uzun bir mücadele için yola çıkıyor.⁷⁴

Sonrasında Kinsey'i ve raporlarını daha ayrıntılı araştırmaya başlıyor. Reisman'ın mücadelesi, bu raporların karanlık yüzünü ortaya koymaya başlıyor. Büyünün bozulmasından korkulunca algı yönetmenleri ve manipülatörler devreye sokuluyor ve Reisman'ın deyimiyle, kendisine sansür uygulanmaya başlıyor.

⁷⁴ Reisman, kitaplarında Kinsey raporu üzerine Amerika'nın yeniden inşa edildiğini anlatır. Özellikle, *Playboy* dergisinin 1953 yılında (Kinsey'in ikinci raporunun yayınlandığı yıl) yayınlanmaya başladığına işaret ederek, Amerika'da fuhuş ve pornografi endüstrisinin Kinsey raporuna dayanarak kurulduğunu ifade eder.

Reisman 1981 yılında 50. Dünya Cinsellik Kongresi'nde bir sunum yaparak 30'dan 34'e kadar olan tabloların slaytlarını gösteriyor. Reisman, meslektaşlarının da bu tablolar karşısında benim kadar sarsılacaklarından emindim, diye yazıyor (Reisman, 2003). Tablolarda çocukların orgazm hızları ve oranları veriliyor.⁷⁵ Reisman o anı şöyle anlatıyor:

Sunumumu kesip seyircilere baktım. Salon tamamen sessizliğe gömülmüştü. Sonunda uzun boylu, sarışın Nordik tipli birisi kalktı ve şöyle dedi: *'Ben İsveçli bir gazeteciyim ve şimdiye kadar hiç böyle bir konferansta konuşmadım. Benim işim bu değil. Fakat size ne oluyor, probleminiz nedir? Bu kadın biraz önce bu odanın üstüne bir atom bombası attı ve siz hiç bir şey sormuyorsunuz, hiç bir şey söylemiyorsunuz?'*

Reisman'ın feryadı, bugün çocuk haklarından, çocuk gelinlerden, insan haklarından, ayrımcılıktan, özgürlük ve eşitlikten bahseden kişi ve kurumların içine düştükleri çifte standardı ortaya koyuyor. Bu kurumların Kinsey Raporu'nun üzerine bina edilen cinsellik algısına ilişkin görmezden gelmeyi, duymazdan gelmeyi tercih etmesi oldukça düşündürücüdür. Aksine hala Kinsey Raporu'nun "bilimsel" ve "öncü" bir rapor olarak yüceltiliyor olması insan hakları/çocuk hakları söylemine yaslanan modern dünyanın ikiyüzlülüğüne işaret etmektedir.⁷⁶

Kinsey Raporu Hakkında Bazı Gerçekler

✓ Reisman'ın Kinsey Raporu hakkında ortaya koyduğu gerçekler APA ve Kinsey Enstitüsü'nü açıklama yapmaya zorlamıştır. Na-

⁷⁵ *Playboy* gibi pornografik dergilerde küçük kız çocuklarının resimlerinin basılması, pedofilik yayınların artması Kinsey Raporu'ndan sonrasına denk gelmektedir. Eşcinsellik ve pedofilik hareketler de Kinsey Raporu yayınlandıktan sonra yeraltından çıkmaya başlamışlardır.

⁷⁶ 2004 yılında gösterime giren "Kinsey" adlı film, Kinsey'in sahiplenildiğini göstermesi açısından önemlidir. Reisman, filmde Kinsey'i canlandıran Liam Neeson'a bir mektup göndererek, bu rolü kabul etmemesini istemiş ve Kinsey'i canlandırmanın onu Nazi canavarı Mengele'yi canlandırmak kadar iğrenç duruma düşüreceğini söylemiştir. Ancak Liam Neeson rolü kabul etmiştir. Film 2005 yılında Türkiye'de de gösterime girmiştir. Huncal Uluç *Sabah* gazetesinde film hakkında "bomba gibi bir film" başlıklı övgü dolu bir yazı kaleme almıştır.

tional Review; "Cinsel devrim bir yalan üzerine inşa edilmiştir" diyerek Kinsey raporunu *yalan* olarak tanımlamıştır. Büyük oranda Reisman'ın çalışmalarına dayanarak Kinsey Raporu hakkındaki bazı gerçeklere bakalım:

Örneklem Sorunu: "Kinsey'in Örneklemi Hiç Gün Işığı Görmemiştir"

⊛ Sue Ellin Browder (2012) "*Kinsey'in Sırrı: Cinsel Devrimin Sahte Bilimi*" adlı makalesinde şunları söylemektedir:

Kinsey, sıklıkla başvurduğu örnekleri, sıradan anneler, babalar, kız ya da erkek kardeşlermiş gibi sundu. Böyle yaparak, Amerikan erkeklerinin %95'inin onları içeri tiktiracak cinsel suçlara ilişkin kanunları çiğnediğini ileri sürüyordu. Böylelikle Amerikalılara, cinsel kabahat kanunlarının "gerçeğe uygun" hale getirilmesinin zorunluluk olduğu söyleniyordu. Fakat gerçekte Kinsey'in raporunda hiçbir zaman genel nüfustaki ortalama insana başvurulmadı. Gerçekte Kinsey'in araştırmasına katılan erkeklerin çoğu hapisane mahkûmuydular. Kinsey raporunun ortak yazarlarından ve araştırmanın bir şahidi olan Wardell B. Pomeroy, 1946'ya kadar araştırma ekibinin cinsel suçlardan hüküm giymiş yaklaşık 1400 mahkûmun cinsel hikâyelerini kayıt altına aldığını yazdı. Kinsey, hiçbir zaman yaklaşık 5300 beyaz erkekte oluşan örnekleminin ne kadarının bu suçlulardan oluştuğunu ortaya koymadı. Fakat o araştırmaya "birkaç yüz" erkek fahişenin dâhil olduğunu kabul etti. Buna ek olarak, Kinsey'in erkek deneklerinden 317'si yetişkin bile olmayan fakat cinsel açıdan istismara uğramış olan çocuklardı. (...)

Kinsey'in çalışması kadın hakkında olan ciltte gelişme göstermedi. Gerçekte, o, öylesine az kadınla görüştü ki, doğrusu, bir erkekle bir yıldan fazla birlikte yaşayan kadınları evli kadınlar olarak yeniden tanımlamak zorunda kaldı. Bu değişimle, onun örneklemine, fahişeler "evli kadınlar" olarak eklenmiş oldular.

11 Aralık 1949'da, *New York Times*'tan, W. Allen Wallis, Chicago Üniversitesi İstatistik Komitesi Başkanıken Kinsey'in sonucunun altında yatan istatistik toplama ve sunma yöntemlerini bütünüyle ortaya çıkardı: Wallis, "herhangi bir istatistiksel araştırmanın altı temel özelliği vardır ve Kinsey bunlardan dördünde başarısız olmuştur" diye belirtti.

☉ Kısacası Kinsey'in ekibi, Amerika'daki oldukça sıra dışı olan cinsel davranışları –binlerce değilse bile yüzlerce cinsel sapıktan cinsel hikâyelerini alarak- araştırdılar ve bu davranışları cinsel olarak "normal", "doğal" ve "sıradan"mış gibi tanıttılar.⁷⁷

Kinsey Raporunun dayandığı en temel saptırmalardan birisi örneklem seçiminde yatmaktadır. Kinsey'in kullandığı örneklem farklı araştırmalarda eleştirilmiştir. Örneklem konusundaki çelişkiler rapora da yansımıştır. Erkekleri araştıran raporun 5. sayfasında görüşülen kişilerin bölgelerinin gösterildiği Amerika haritasının üzerinde bulunan her bir siyah noktanın 50 kişiyi ifade ettiği belirtilmektedir. Reisman, bu siyah noktalar toplandığında 21 bin 350 kişi ettiğini ama aynı raporun 10. sayfasında araştırmanın deneklerinin nihai toplamının 12 bin 214 olduğunu söylüyor. Reisman, 9 bin 136 kişiden elde edilen verilerin araştırma raporuna dâhil edilmediğini "kayıp veriler" olduğunu söylüyor. Kinsey geniş bir havuzdan bilgi toplamış, ancak arzulanan sonuçların çıkmadığı verileri elemiştir. Johnson ve Gebhard da bunu itiraf etmektedirler.

☉ Kinsey'in araştırma ekibinden bulunan William Simon'un itirafı daha da çarpıcıdır. Simon elde edilen verilerin 4'te 3'ünün rapora dâhil edilmediğini, çıkarıldığını söylüyor.

Kinsey'in çalışma ekibinde istatistikçi olarak yer alan Clyde Martin, Kinsey'in 6200 deneğin öyküsünü aldığını söylüyor. Fakat Chicago Üniversitesi'nden Amerikan İstatistikçiler Birliği eski başkanı W. Allen Wallis raporun tabloları incelendiğinde en fazla 4120 erkekle görüşüldüğünü söylüyor. Wallis: "5300 beyaz erkekle

⁷⁷ <http://www.crisismagazine.com/2012/kinseys-secret-the-phony-science-of-the-sexual-revolution> (Makaleyi bu kitap için çeviren Volkan Tekdemir'e teşekkür ediyorum)

görüldüğü söyleniyor, ama bu rakam rapordaki tablolar tarafından doğrulanmıyor.” demektedir. Wallis’in incelemelerine göre raporun farklı yerlerinde verilen tablolar toplanıp karşılaştırıldığında çok farklı sayılar çıkmaktadır.

Simon, psikiyatrist Arno Karlen’e “Kinsey’in çalışmasında, görüşülen bütün erkek ve kadınların sadece 4500 tanesinin verileri kullanılmıştır” demektedir. Karlen Simon’dan şu alıntıyı yapıyor: “Kinsey 18 bin kişiyle görüştü ama iki raporda sadece 4’te birini kullandı. Dataların bazıları hâlâ dosyalardadır. Bu dataların hiç biri IBM istatistik kartlarına kodlanmamıştır.”

Kinsey’in araştırma ekibinden Pomeroy’un aktardığına göre, Kinsey erkek raporunda yer alan örneklemin içinde 1400 tane çocuklara tecavüz vb. suçlar ile başka suçlar işlemiş kişiler bulunuyordu. Bu kişiler raporda “normal” olarak tanımlanmıştır. Çarpıcı bir bilgi de, çok sonraları Kinsey’in araştırma ekibinden olan Paul Gebhard’tan gelmiştir. Gebhard, cezaevi örnekleminin ağır derece cinsel bozuklukları olan ve en ciddi cinsel suçlular arasından özellikle seçildiğini vurguluyor.

Reisman bu alıntıları yaptıktan sonra şu tespiti yapıyor: “Kinsey’in ekibi 18 bin kişi içinden sadece 4500 kişiyi kullandı. Erkek örnekleminin 3’te birinden fazlası (1400 kişi) da zaten cinsel suçlar işlemiştir.”

Kinsey bununla da yetinmemiş, kurgusuna hizmet etmeyen verileri

TABLE 34. EXAMPLES OF MULTIPLE ORGASM IN PRE-ADOLESCENT MALES
SOME INSTANCES OF HIGHER FREQUENCIES

Age	No. of Orgasms	Time Interval	Age	No. of Orgasms	Time Interval
5 mos.	3	7	11 yr.	11	1 hr.
11 mos.	10	2 hr.	11 yr.	19	1 hr.
11 mos.	14	30 min.	12 yr.	7	1 hr.
2 yr.	7	9 min.	12 yr.	3	1 min.
	11	67 min.		9	2 hr.
2½ yr.	4	2 min.	12 yr.	17	1 hr.
4 yr.	6	5 min.	12 yr.	15	1 hr.
4 yr.	17	10 hr.	13 yr.	7	24 min.
4 yr.	26	24 hr.	13 yr.	8	2½ hr.
7 yr.	7	1 hr.	13 yr.	9	8 hr.
8 yr.	8	7 hr.		5	10 min.
9 yr.	7	68 min.	13 yr.	11	4 hr.
10 yr.	9	52 min.		26	24 hr.
10 yr.	14	24 hr.	14 yr.	11	4 hr.

Multiple Orgasm Between of 30 Boys Up to 24 Hours around the Clock. The Younger 5 Months, Suggesting Other Ways in Some Instances of Higher Frequencies.

Şekil 9: Kinsey Raporunda Yer Alan Tablo 34 itirafta bulunmuştur:

de temizlemiştir. Temizlenen verilerden sonra, kalan veriler üzerinden Amerikalı babaların %87’si “sapık” olarak sunulmuştur. Kısacası, Kinsey söylemek istediği şeyi verilere zorla söyletmişti.

1951’de Rockefeller Vakfı Doğa Bilimleri Başkanı Warren Weaver, şu

- ⊖ Bu araştırma ekibinde asla eğitilmiş bir istatistikçi yer almadı. Kabul edilmelidir ki bu temel bir yanıltır. Onlar herhangi bir vakayı 'ortalama' olarak kaydettiler...

İstatistik biliminin öncü isimlerinden John W Tukey, Kinsey'in araştırması yayınlandıktan sonra çalışmayı, özellikle örneklem seçiminin random (rastgele) olmaması sebebiyle, ağır bir şekilde eleştirmiştir. Tukey: "3 kişilik random bir seçim Kinsey'in seçtiği 300 kişiden daha iyidir" demiştir.⁷⁸

1952-54 yılları arasında Amerika'da gönüllü çalışan vakıfları denetleyecek bir Kongre Komitesi kurulmuştur. 1953'te komite bulguları araştırmak için görevlendirilmiştir. Komitenin resmi bulgusu şudur: "Rockefeller Vakfı ve diğer kurumlar Amerika'nın judeo-huristiyan ahlaki değerlerini bozmak için kendi servetlerini kullanmışlardır." Komite raporu "Kinsey'in verileri asla gün ışığı görmemiştir." demektedir. Kinsey'in ham verileri, kimlerle görüştüğü, görüşme kayıtları halkla paylaşılmamıştır.

- ⊖ 1991 yılında meşhur tıp dergisi *Lancet*, Kinsey'in verilerini sadece güvenilir olarak değil aynı zamanda etik dışı ve muhtemelen kriminal bir rapor olarak değerlendirmiştir.

Bu gerçekler; "Kinsey'in raporunda çizdiği tablo, görüşmelerden elde edilen verilerin oluşturduğu bir resim midir; yoksa, Kinsey bu resmi/tabloyu oluşturacak şekilde mi verileri toplamış, kurgulamış ve veriler üzerinde oynamıştır?" sorusuna açıklık kazandırıyor.

Bugün LGBT "haklarını" savunan hareketlerin dokümanlarında yaklaşık 70 yıldan beri kullanılan %10 miti de bu raporlara dayanıyor. Kinsey'in raporunda %10-%37 arasında bir kitle kendini ya eşcinsel olarak tanımlamış ya da eşcinsel ilişki yaşamıştır.

Bir Şeyin Yaygın Olduğuna İnanmak O Şeyi Yaygınlaştırır mı?

⊖ Kinsey özenle seçilmiş bir örneklemin içinden, özenle seçtiği vakaları araştırmasına almış ve "Amerika'yı şok edecek verileri" kurgulamıştır. Kurgu, sosyal bir gerçeklik olarak sunulmuş halk mani-

⁷⁸ http://www.swlearning.com/quant/kohler/stat/biographical_sketches/bio15.1.html

☉ püle edilmiştir. Birinci bölümde aktardığımız “kendini gerçekleştiren kehanet” devreye girmiş, ahlaksızlığın toplumda yaygın olduğunu düşünen insanlar ahlaksızlığı bir norm gibi görmeye başlamışlardır.

☉ Kinsey’in araştırmasındaki “çarpıtılmış/sanal gerçek” gerçeğin yerini nasıl almıştı? Kinsey’in araştırma sürecinde yapılan çarpıtmaları bugün bile tamamıyla bilmiyoruz. Ama şunu biliyoruz ki, o günden bugüne hem Amerika’da hem de dünyanın diğer bölgelerinde yaşanan ahlaki kriz, toplumların, Kinsey’in resmettiği tabloya giderek yaklaştığını gösteriyor.⁷⁹

☉ Çeşitli alanlarda yapılan araştırmalar “olmayan bir şeyin olduğunu düşünmenin” o şeyin gerçekten olmasına hizmet ettiğini gösteriyor. Şiddetin yaygın olduğunu düşünen erkeklerin daha fazla şiddet uyguladığını gösteren şu araştırma, sanal gerçekliğin bir müddet sonra gerçekliğin yerini alabileceğine ilişkin çarpıcı bir örnek oluşturuyor.

Bugün neden şiddette bir artış varın cevabı niteliğinde

Violence Against Women dergisinde yayınlanan araştırmaya göre eşlerine şiddet uygulayan erkekler toplumdaki şiddete ilişkin davranışlar hakkında abartılı tahminde bulunuyorlar.

Araştırmada bu erkeklere şiddetle ilişkili 7 davranışın oranları hakkında tahminde bulunmaları istendi. Eşlerine mütemadiyen şiddet uygulayan bu erkeklerin normalde olandan 2-3 kat daha yüksek tahminde buldukları ortaya çıktı.

☉ Araştırmayı yapan ekibin lideri Clayton Neighbors’a göre (2010), toplumdaki şiddet oranına ilişkin bu abartılı ve yanlış tahmin şiddet davranışının artmasına neden olabilir. Yani bir bakıma toplumda şiddet davranışının yaygın olduğunu düşünmek, kişide “zaten birçok kişi yapıyor, benim de yapmam normaldir.” gibi bir algıya sebep oluyor.

Houston Üniversitesi’nde psikiyatri profesörü olan Clayton, bu olgunun daha iyi anlaşılabilmesi için şöyle bir örnek veriyor:

☉ Bu konuda Reisman’ın yazdığı kitaplar Kinsey’in çalışmasındaki manipülasyonu oldukça ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Ancak Kinsey Raporlarındaki sahteliği ele alan başka araştırmalar da bulunmaktadır. *The Kinsey Corruption* (Kinsey Yolsuzluğu) kitabının yazarı olan Susan Brinkman Amerika’daki ahlaki çöküşün sebebini iki kelime olduğunu söylüyor: Alfred Kinsey

- Ⓐ Eğer siz toplumda herkesin kırmızı gömlek giydiğini düşünüyorsanız/görüyorsanız sizin de kırmızı gömlek giymenizin iyi bir şey olduğunu düşünürsünüz. Tabi ki, bunun tersi de mümkündür. Yani siz kırmızı bir gömlek giyiyorsanız, toplumda kırmızı gömlek giyme oranının da yüksek olduğunu düşünüyor olabilirsiniz.

Rockefeller Etkisi

Ⓑ Kinsey raporuna ilişkin önemli bir detay, Kinsey'in *Rockefeller Vakfı* tarafından finanse edilmiş olmasıdır. Rockefeller Vakfı'ndan Alan Greg 1948'de yayınlanan ilk rapora yazdığı önsözde, gerçekliğin herkes tarafından kendi bakış açısına göre tanımlandığını vurgulayarak, bilimin objektif bakış açısının önemine işaret ediyor. Greg, Kinsey'in bulgularının bir bilim adamının bakış açısını yansıttığını; ahlaki değerlerden ve o günlerde paylaşılan önyargı ve tabulardan bağımsız olarak ortaya konulduğunu vurguluyor.

Hiç şüphesiz, Greg'in önsözünde yer alan bu satırlar Kinsey'in raporunun hangi amaçlara hizmet edeceği hakkında bir fikir veriyor.

Rockefeller Vakfı'nın özellikle 20. yüzyıl ekonomik, sosyal ve siyasi mekanizmalarına yaptığı müdahale ve etkileri, edindiği serveti, bu yapının amaçlarını araştırmayı okuyucumuza bırakarak şunu vurgulamak istiyoruz. Rockefeller niçin bu araştırmayı finanse etmiştir?

Bu sorunun cevabını raporda değil, raporun yayınlanmasından sonra Amerika ve dünyada yaşanan hukuki, sosyal ve siyasal gelişmelerde bulabiliriz.⁸⁰

⁸⁰ Bu tür geniş örneklemler bazı araştırmalar, yürürlükte olan bazı kuralların/geleneklerin/değerlerin değiştirilmesi ve araştırma sonuçlarının politik amaçlar için bilimsel dayanak oluşturulması için yapılmaktadır. Bu tür araştırmalar için şu soru kritiktir: Bu bulguların üzerine nasıl politika inşa edilmek isteniyor? Ülkemizde de yapılan benzeri araştırmalara ilerleyen sayfalarda örnek verilecektir.

Amerikan Hukuk Sistemi Değişiyor: Model Penal Code (MPC) Sistemi

1948'den önce Amerika'da örfe/geleneğe dayalı hukuk sistemi (common law) cariydi. Kinsey Raporlarından sonra ceza hukuku değiştirilerek Model Penal Code (MPC) sistemi geliştirildi.⁸¹ Bu sistem mahkemelerin ceza verme karar süreçlerini standardize etmeyi amaçlıyordu. Dolayısıyla, geleneğe ve örfe dayalı sistem kaldırılacak yerine bir grubun planlı bir şekilde standardize ettiği kodlar üzerinden ceza verilecekti. MPC'yi de, tahmin edilebileceği gibi Rockefeller Vakfı desteklemişti.

Browder (2012) *Crisis* dergisinde yazdığı makalesinde şöyle demektedir:⁸²

Kinsey'in sahte bilimi, muhtemelen en büyük zararı hukuk sistemimize verdi. Mahkemeler, avukatların, araştırmacıların "gerçeklerini", kürtaj, pornografi, fuhşiyat, boşanma, zina ve homoseksüelliğe karşı olan yasaları yürürlükten kaldırılmak ve zayıflatılmak için kullandıkları yerler haline geldiler. *Scientific Monthly*'nin 1950 Mayıs baskısında, New York City avukatlarından Morris Ernst (Kinsey'i, Amerikan Sivil Özgürlükler Federasyonu-the American Civil Liberties Union- ve Planlı Anne-Babalık'ta-Planned Parenthood-Margeret Sagner'a sunan kişidir) Kinsey'in bulguları için büyük bir istekle hazırladığı yasal planının ana hatlarını özetliyordu."Kanun yapmanın iki ayağı olduğunu hatırlamalıyız" diyordu Ernst. Birincisi, "gerçekleri bulmak" (bu Kinsey'in işiydi), diğeri de mahkemede bu bulgulara başvurmak (bu da Ernst'in işiydi). Kanunlara, gerçekleri araştırmada yardımcı olacak, daha fazla araca, kanunun ihtiyaç duyduğunu kaydeden avukat (Ernst), altında Kinsey'inkiler gibi "gerçeklerin" olduğu, "yeni kuralların" parmak izi, yalan detektörü sonuçları ve kan

⁸¹ Türkiye'de de Türk Ceza kanununda köklü değişiklikler yapılmıştır. Edeb, hayâ, ırz, namus gibi kavramlar kanundan çıkarılmış; bakire bakire olmayan ayrımı kaldırılmıştır.

⁸² <http://www.crisismagazine.com/2012/kinseys-secret-the-phony-science-of-the-sexual-revolution> (erişim tarihi: 2 Nisan 2016)

testleri gibi bilimsel araçları hâkimlerin kabul ettiği şekliyle mahkemelerde kullanılabileceğini savundu. İstekleri bir türlü son bulmayan Ernst, aynı zamanda, evlilik kurumunu ilgilendiren kanunların gözden geçirilmesini ısrarla tavsiye etti. Kinsey'in çalışmalarının yasal yansımaları devam ediyor. Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin homoseksüellik kanunlarını hükümsüz kılan geçen yılki tarihi kararı, geniş ölçüde Kinsey'in araştırmalarının temeli üzerinde kazanılan bir dizi hukuk davasının bir yan ürünüydü. Kinsey'in "yüzde on yalancı" üzerine kurulan son 50 yılın örnek olayları, şimdi Massachusetts gibi eyaletlerde evliliğin yeniden tanımlanması için kullanılıyor.

Reisman, 1948'den önceki hukuk sistemi için; *"Bizim yasa ve geleneklerimiz tamamen aileyi korumak için yapılandırılmıştır. Baba ailenin temelidir. Kinsey raporundan sonra işler değişmiştir"* demektedir. Reisman, Kinsey raporunun cinsel özgürlükleri arttırmak için değil, toplumun temeli olan evlilik ve aile kurumunu yıkmak için yapıldığını belirtmektedir. Bunun için Amerikan hukuk sisteminin değiştirilmesi gerekiyordu. Diğer bir ifadeyle, Kinsey, raporunu yayınlayarak görevini yapmıştı. Ancak asıl iş henüz yeni başlıyordu. Yayımlanan bu bulguların üzerine yeni bir Amerika bina edilecek, yeni bir toplum yaratılacaktı. Reisman, Frank Horack'ın *Illinois Law Review*'de 1950'de yayınlanan yazısından alıntı yaparak, bunu; *"Kinsey raporunun temel etkisi ceza yasaları üzerinde olacaktır."* diyerek ifade etmiştir. Horack, *"Savunma avukatları, Kinsey'in raporunu kaynak göstereceklerdir."* vurgusunu yaparak, artık cinsel suçluların elini rahatlatacak *bilimsel* bir çalışmanın varlığının Amerika'nın hukuk sisteminin geleceğine yön vereceğine işaret etmiştir.

MPC Amerikan Hukuk Enstitüsü tarafından geliştirilmiş ve 1955 yılında Amerikan Baro Birliği tarafından adaptasyonu yapılmıştır.

Kinsey'in biyografi yazarı olan Jonathan Gathorne-Hardy: *"Amerikan Hukuk Enstitüsü'nün Model Panel Code'u gerçekte bir Kinsey Raporudur."* demektedir. Hardy, MPC'de sadece 12 sayfada

- Kinsey'in raporuna 6 kez atıf yapıldığını belirtmektedir. Hardy, Kinsey'in 1954 yılında, Amerikan Hukuk Enstitüsü'nün konsey listesini taradıktan sonra Judge Learned Hand'in ismini kırmızıyla işaretleyerek, "*Cinsellikle ilgili yasaları değiştirmek için Kinsey'in girişimini destekleyebilecek*" isim olarak önerdiğini belirtmektedir.
- Reisman, "*En sonunda cinsellikle ilişkili yasalar, evlilik kurumunu koruyan yasaları yıkacak bir şekilde, geniş bir biçimde Kinsey'in bulguları üzerine temellendirildi.*" demektedir.

Örneğin, toplumun, "cinsel psikopati" olarak bilinen yasaların *gevşetilmesini değil* aksine sıkılaştırılması için protestolar tertip etmesine rağmen; MPC ekibinden saygın bir isim olan sulh hâkimi Morris Ploscowe, "*Cinsel suçluların tamamından kurtulmak talep edildiğinde hapis hanedeki erkeklerin %95'ini etkiler. Toplumdaki erkeklerin %85'i evlenmeden önce cinsel ilişkiye girmektedir.*" diyerek, (Reisman, 2003) halka değil Kinsey'in muhayyel bulgularına dayanmıştır. Ploscowe rıza yaşının da 14'e indirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Kinsey'in raporunun yayınlanmasından sonra Amerikan yasa sisteminin değişmesi için geniş bir propaganda başlatılmıştır. 1948'de cinsellik yasa reformu için kitaplar, dergiler ve basın harekete geçirilmiştir. *Manşetlerin %70'i bu konuya ilişkindir...* Rockefeller Vakfı, raporun bulgularının sansasyonel bir şekilde halka duyurulması konusunda da etkili olmuş, basının konuyu manşetlerine taşımasını sağlamıştır. Özellikle cinsel suçlarla ilgili yasa sisteminin değişmesi için sadece basının değil bilim çevrelerinin de geniş desteği alınmıştır. Harvard, Columbia, Georgia, Nebraska, New York, Utah, New Jersey, Tennessee üniversitelerinin hukuk dergileri Kinsey raporunu işlemeye ve yüceltmeye devam etmişlerdir. Reisman (2003) Kinsey raporunun Amerikan hukuk sistemini etkilemeye devam ettiğini söylemektedir. 1982-2000 yılları arasındaki hukuk dergilerini inceleyen Reisman, Kinsey'e 650 kez atıf yapıldığını belirtmektedir. Social Science Citation Index (SSCI),

Science Citation Index (SCI) ve Westlaw'da⁸³ toplamda Kinsey'e 5 bin 796 kez atıf yapıldığını ifade edilmektedir. Reisman bu sayının Freud, Maslow ve Margeret Mead gibi meşhur kişilere yapılan atfın yaklaşık olarak iki katı olduğunu belirtmektedir.

Kinsey'in ilk raporunun yayınladığı 1948 yılında raporun hemen ardından 4 kitap⁸⁴ cinsel suçlar yasasının değişmesi için, Kinsey'in bulgularına dayanarak çağrıda bulunmuştur. Bu kitaplar içinde *Ethics of Sexual Acts* kitabının yazarı olan *Rene Guyon*, aynı zamanda bir *pedofildir* ve pedofiliyi savunmaktadır. ➤

Kinsey'in Amerikası: Suçun Normalleştirilmesi

Reisman, 1948 öncesi cinsel suçlara ilişkin Amerikan hukuk sisteminde uygulanan cezalarla ilgili şu bilgileri vermektedir:

Rıza yaşı; 16-21 idi...

- ❖ Reşit olmayan bir kızla cinsel ilişkide bulunma, 16 eyalette ölümle cezalandırılıyordu.
- ❖ Tecavüz, 18 eyalette ölümle cezalandırılıyordu.
- ❖ Ayartma, yoldan çıkarma, baştan çıkarma suçlarına hapis ya da para cezası veriliyordu.
- ❖ Eşini aldatma suçuna, hapis ya da para cezası veriliyordu.
- ❖ Kürtaj yapmak yasaktı.

Kinsey'in raporu ise;

Erkeklerin;

%85'inin evlilik öncesi cinsel ilişki kurduğunu, (Amerika'da evlilik öncesi ilişki yasaktı)

⁸³ Social Science Citation Index, sosyal bilimler alanında yayın yapan uluslararası hakemli bilimsel dergilerin tarandığı indekstir. Science Citation Index, fen bilimleri alanında yayın yapan uluslararası bilimsel hakemli dergilerin tarandığı indekstir. Westlaw ise, hukuk alanında geniş bir veritabanına sahip olan online kütüphanedir.

⁸⁴ Bu kitaplar: *Sex Habits of American Men: A Symposium on the Kinsey Report*, Albert Deustch; *American Sexual Behavior and the Kinsey Report*, David Loth; *Ethics of Sexual Act*, Rene Guyon *About the Kinsey Report*, Donald Porter Geddes ve Enid Curie

%69'unun fahişelerle birlikte olduğunu,(Fahişelik yasaktı)
%50'sinin eşini aldattığını/zina yaptığını (Zina yasaktı)
%10-37'sinin eşcinsel ilişki yaşadığını (Eşcinsellik yasaktı)

iddia ediyordu. Kadınların;

%50'sinin evlilik öncesi cinsel ilişkide bulunduğunu, (Evlilik öncesi cinsel ilişki yasaktı)

%26'sının eşini aldattığını, %50'sinin bunu istediğini, (Eşini aldatma yasaktı)

Evli olmayan hamile kadınların %87'sinin evli kadınların %25'inin kürtaj yaptığını (Kürtaj yasaktı)

iddia ediyordu. Çocuklar için ise;

Çocukların %100'ünün doğumdan itibaren cinsellik taşıdığı; bu yüzden yetişkinlerle birlikte olabilecekleri; hatta ensestinde serbest olabileceği...(Amerika'da illegaldi)

Çocukların erken yaşlarda okulda cinsel eğitim görmeye ihtiyaçlarının olduğu (Amerika'da illegaldi)

Çocukların cinsel yönelim hakkında bilgilendirilmeye ihtiyaçları olduğu. (Amerika'da illegaldi)

iddia ediliyordu. Amerikan yasa sisteminde "suç ve yasak" olan bütün bu eylemler, Kinsey'in raporu gerekçe gösterilerek daha sonra serbest bırakıldı.

Kinsey raporuna dayanarak Amerika'da 1950'lilerden itibaren hızlanarak şu propaganda yapıldı:

Ceza sistemimiz sosyal gerçeklikle uyumlu değildir. Eğer bu ceza sistemine dayanarak hareket edersek, toplumun neredeyse tamamını hapse atmamız ya da öldürmemiz gerekecek. Normal ve anormal kavramları nedir? Normu toplum belirler, toplumsal gerçeklik belirler. Toplumsal gerçeklik ise Kinsey raporunda bilimsel bir şekilde ortaya konulmuştur.

Reisman, Kinsey'in raporunun yayınlanması ve ceza sisteminin buna dayanarak değiştirilmesinden sonra Amerika'daki sosyal tablonun nasıl değiştiğini şu çarpıcı verilerle aktarıyor:

Şiddet suçları 1951-1997 arasında %993 artmıştır. 1969-1999 arasında tecavüz %340 artmıştı. 1955-1994 yılları arasında 10-14 yaş arasında cinsel yolla bulaşan hastalıklar %200 artmıştır. 1955-1998 arasında single parent (Başka bir erkekle birlikte olmuş tek başına kalan kadın) oranı %213 artmıştır. 1951-1996 arasında genç kızların (15-19 yaş arası) çocuk doğurma oranı %215 artmıştır. 15 yaş altı kızların çocuk doğurma ya da düşürme oranı %150 artmıştır. Çocukların cinsel istismarında %15,866 artış olmuştur. 1976'da bu çocukların cinsel amaçlı kullanımı 2 bin 32 iken, bu rakam 1999'da 324 bin 400'e çıkmıştır.

2000 yılında yapılan bir çalışma cinsel suçların en fazla kurbanının çocuklar olduğunu göstermektedir. 5 yaş altı çocukların oranı: %10; 5-11 yaş arası çocukların oranı %37; 12-17 yaş arası %19.

Reisman, Kinsey raproundan sonra fuhşun büyük bir endüstri haline geldiğini, edepsiz yayınlar ve filmlerde bir patlama yaşandığını ve sadece kadınların değil çocukların da fuhş endüstrisinin bir kölesi haline getirildiğini söylemektedir.

Kinsey: Bir Zooloğun Gözü

Kinsey Vakası'na ilişkin söylenecekler elbette ki bunlarla sınırlı değil. Konu Reisman'ın yaptığı gibi üzerine 3 kitap yazılacak kadar geniş ve önemli bir konudur. Ne var ki, amacımız bilimin nasıl algı yönetimi ve manipülasyon aracı haline getirildiğini vurgulamaktır. Yine de son sözlerimizi söylemeden önce, bu vakanın başrol oyuncusuna (*yönetmen ya da senarist değil*) ilişkin önemli bir detayı daha aktarmak yerinde olur.

● Kinsey gerçekte bir zoolog idi. İnsan ve insan ilişkilerine dair en hassas konuların dâhil edildiği bir araştırma için niçin bir *hayvan bilimci* tercih edilmişti?

✓ Çünkü Kinsey insanı da bir hayvan gibi görüyor; insan ve hayvanların cinsel yaşamına yön veren mekanizmanın aynı olduğunu düşünüyordu. Dönemin bilimsel ve siyasi paradigmasına uygun olarak (ki egemen bilim camiası insanı hâlâ hayvan gibi görmeye devam etmektedir) insan üzerinde araştırma yapacak bir zoolog gözüne ihtiyaç duyulmuştu. Kinsey de bunu yapmış, insanın cinsel boyutunu, hayvanı araştırır gibi araştırmıştı. | *geberesice*

Browder(2012) şunları yazmaktadır:

İnsan cinselliği çalışmasına başlamadan önce Kinsey, mazi arısı üzerine dünyanın önde gelen uzmanlarından. Zoolog olarak çalışmış biri olarak o, cinselliği tamamen fiziksel bir “hayvan” tepkisi olarak gördü. Kitaplarında baştanbaşa sürekli olarak “insan hayvana” (humananimal) atıfta bulunur. Aslında Kinsey’e göre, bir cinsel sonuçla bir diğeri arasında ahlaki olarak bir fark yoktur. Ahlaki rölativizme dayanan seküler dünyamızda Kinsey, radikal cinsel bir rölativistti. Özgürlükçü antropolog Margeret Mead doğru olarak gözlemlediği gibi Kinsey’in görüşünde bir erkeğin bir kadınla cinsel ilişkiye girmesiyle bir koyunla cinsel ilişkiye girmesi arasında ahlaki açıdan bir fark yoktu.”⁸⁵

● Resiman, çok sonraları, 1998 yılında, Indiana Üniversitesi’nin Kinsey’in gerçekte *sadistik, saplantılı bir cinsellik düşkünü ve bi/homo/seksiüel* olduğunu itiraf ettiğini söylemektedir.⁸⁶ ‘*Kimyasal Silah*’ın yalan olduğu ortaya çıkmıştı. Ama kitabımızda sık sık vurguladığımız gibi, yalanı zamanında fark etmek önemlidir. Kinseyle yapılan algı yönetimi ve manipülasyon bugüne kadar insanlığa; en çok da kadın ve çocuklara, büyük zararlar vermiştir. Ama yine de ne ülkemiz ne de dünyanın diğer halkları için iş işten geçmiş değil.

⁸⁵ <http://www.crisismagazine.com/2012/kinseys-secret-the-phony-science-of-the-sexual-revolution>

⁸⁶ http://www.drjudithreisman.com/archives/Kinsey_Law.pdf

Reisman'ın Feryadı Niçin Duyulmuyor?

Burada özellikle içinde bulunduğumuz ülkenin resmi ve egemen bilimin dışındaki muhalif bilgiye verdiği değeri yansıtan önemli bir noktayı vurgulamak gerekmektedir. Reisman'ın Kinsey üzerine yaptığı sarsıcı ve tüyler ürperten çalışmalarından haberdar olunca, Türkçe kaynaklarda bir tarama yaptım. Kinsey'in çalışmasından bahseden ulaşabildiğim bütün kaynaklara, "Acaba Reisman'ın çalışmalarına yer veriliyor mu?" diye baktım. Judith Reisman'dan bahseden hiç bir yazıya, makale ve kitaba rastlamadım. Sadece arama motorlarında değil, hakemli dergilerde, YÖK'ün tez merkezinde ve üniversite veritabanlarında yaptığım aramalardan hep eli boş döndüm. Hâlbuki Reisman'ın çalışmalarının ciddiyeti ve iddialarının gücü, Kinsey Enstitüsü'nü ve Kinsey taraftarlarını cevap vermeye zorlamıştır. Bu noktada şunu özellikle vurgulamalıyım; Türkiye'de, toplumsal cinsiyet, kadına şiddet, LGBT gibi konularda muhalif bilgiye neredeyse hiç rastlanmıyor oluşu, Türkiye halkının ve Türkiye'deki bilim camiasının ne denli tek yönlü bir bilgi akışına maruz kaldığını göstermektedir. Ayrıca bilim adamlarımızın, sadece resmi/akredite bilgilere itibar etmesi, kıyıda köşede kalan ama ciddi iddialar taşıyan bilgilere en azından "ne diyor?" diye bakmaması, üzerinde ayrıca durulması gereken bir noktadır.

Bütün bunlar Kinsey eliyle oluşturulan sahtekârlığın kitleler tarafından farkedilecek olmasının yarattığı korkuyla ilgili olsa gerek. Ama daha önemlisi şudur; her birimiz özgür bir dünyada yaşadığımız ve her türlü bilginin bize sunulduğuna inandırıldık. Gerçeğin asla böyle olmadığını, algı yönetimi ve manipülasyona karşı direnen kişilerin hayat hikâyesini okuduğunuz da ancak anlayabiliyorsunuz.

Kinsey'in araştırması, açıktır ki, "kimyasal silah var!" işlevi görmesi için planlanmıştı. Onun araştırması da, Piltown Adamı Vakası, Burt ve Sokal vakası gibi dönemin inşa edilmek istenen sosyal ve siyasal kurgusuna hizmet etmişti.

● Sonuçta “güç, para, etiket” gibi ambalajlarla sıkı sıkıya sarmalanmış bir yalana inanmanın bedeli ağır olmuştur. Amerikan halkı kaybetmiştir. Amerika'nın “özgür dünyanın modeli” olarak sunulması suretiyle, sorgulanmaksızın savunulan bu dramatik değişim, diğer ülkelere de pazarlanmış, bütün bir insanlık hedef alınmıştır.

Kinsey Araştırması ve Türkiye

Bir algı yönetimi ve manipülasyon operasyonu olarak Kinsey Modeli Amerika'da başarıya ulaşmıştır. Amerika'nın toplumsal ve ahlaki düzenini değiştirmek için başarılı olan bu modele, özellikle Amerikan yörüngesinde olan ülkelerde de kullanışlı bir model olarak başvurulabileceğini tahmin etmek zor olmasa gerektir.

Türkiye'nin aile yapısını ve ahlaki düzenini değiştirmek için de Kinsey modelinden faydalandığını görebiliriz. Türkiye'de modelin kullanılmasına ilişkin vereceğimiz örneğe geçmeden önce böylesi politik amaçlı araştırmalara dayanarak inşa edilen yeni toplumsal yapının işleyiş sürecine bakalım. Şekil 10 yeniden inşa edilen toplumsal yapının inşa sürecini aktarmaktadır.

● Şekil 10: Bilimsel Araştırmalara Dayanarak Yeni Toplumsal Yapının İnşa Süreci

Hedefin Belirlenmesi

Bu aşamada neyin değiştirileceği ve değiştirilen tutum, davranış, hukuk ve politika yerine, hangi tutumların, hangi davranışların, hangi hukuk ve politikanın yerleştirileceğine karar verilir.

↳ **Çarpıtılmış/Sanal Bir Gerçeklik Oluşturmak**

Meşru bir araç vasıtasıyla (günümüzde bu çoğu zaman bilimsel araştırmalardır) gerçeklik yeniden kurgulanır. Bu aşamada, bazı sorunlar *bilinenin aksine* “verilerle” ortaya konulur.

Çarpıtılmış Gerçekliği Popülerleştirmek

• Gerçek değil, gerçeğin bir simülasyonu olan kurgusal gerçeklik gündemleştirilir. Bu aşamada toplumun dayandığı bütün değer yargıları, gelenek, tutum, inanç ve kadim mekanizmalar sorgulanır. Tartışmalar, sanal gerçeklik (uydurulmuş ya da tahrif edilmiş veriler) üzerinden yürütülür. Yerleşik inançlar ve değerler “eski ve modası geçmiş” “baskıcı ve gerici” olarak kodlanır. Yeni değerler, tutumlar, davranışlar yüceltilir ve desteklenir. Bu aşamada, “bilim” ve “medya” eşzamanlı ve eşgüdümlü bir misyon yüklenir. Sempozyumlar “sanal gerçekliği” sempozyum konusu olarak belirler. Bilimsel dergiler bu konuya ilişkin makaleler yayınlar. Bilim adamları televizyonlarda bu konuyu konuşur. Gazeteler ve televizyonlar sanal gerçekliği besleyen, yerleşik gerçekliği risk ve tehdit olarak gösteren yayınlar yapar. Sanal gerçekliğe dayanan “çözüm” önerileri gündeme getirilir. Politikacılar, baskı altına alınır. Sanal gerçeklikle uyumlu olmayan politikacılar, bilim adamları, yayınlar “bilime”, “objektif gerçeğe”, “verilere” direnç gösteren gericiler olarak karalanır. Muhalif hiç bir görüşün gündeme getirilmesine ya izin verilmez ya da muhalif görüşler istihzayla karşılanır; menfaatçilik, bilim dışılık gibi suçlamaların yer aldığı bir gürültü içinde boğulur.

Çarpıtılmış Gerçekliği Norma Dönüştürmek

Bu tartışmalar sürerken, sanal gerçekliğin *gerçeğin* yerini alması için “hukuk” ve “eğitim” gündeme getirilir. Yapılan bilimsel araştırma bulguları hatırlatılmak suretiyle hukuk reformuna ihtiyaç olduğu vurgulanır. Eğitimin de revize edilmesi gerektiğinin altı çizilir. Bu aşamada, daha önce “suç ve kötü” olan şeyler “meşru ve iyi” olarak

kodlanır, yasalar çıkar. Okullarda ders içerikleri değiştirilir. Ders kitapları yeniden yazılır ya da revize edilir.

↳ **Çarpıtılmış Gerçekliğin Gerçeğin Yerini Alması**

Bu aşama kehanetin kendini gerçekleştirdiği bir aşamadır. Yasaların izin verdiği davranış meşru ve doğru görülür, bu suretle yaygınlaşır ve normalleşir; illegal olan davranış ise baskılanır, takibe uğrar, cezalandırılır, azalır ve anormalleşir. Çarpıtılmış gerçeklik, gerçeğin yerini alır.

Türkiye’de Aile ve Kadın Politikaları ve Kinsey Modeli

🗨️ *“Aile toplumun temelidir.”* Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda da yer alan bu ilkeye rağmen bugün Türkiye’de aileyi çözen, kadını nesneleştiren, çocukları küresel haz örgütlerinin kurbanı haline getiren yasal düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle Türkiye’nin son 15 yılına damgasını vuran bu düzenlemelerde, Kinsey Modeline uygun bir yöntem izlendiğini söyleyebiliriz.

↳ Bizim gerçekleştirmiş olduğumuz iki araştırma bu konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. *“Kadına yönelik şiddet”* ve *“Kadın-erkek eşitliği”* argümanlarının araçsallaştırılması suretiyle gerçekleştirilen kimi araştırma bulguları ve istatistiki veriler etkili bir şekilde kullanılmıştır/kullanılmaktadır.

↳ **Aile Kadınlar İçin Güvenilir Değildir!**

Türkiye’de yapılan bilimsel araştırmaların ve resmi belgelerin doküman analizlerini yaptığımız araştırmalarda da gösterdiğimiz gibi⁸⁷, güvenilirliği olmayan veriler üzerinden⁸⁸, aile bir tehdit

⁸⁷ Bkz. *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın ve Aile: İzlanda/Finlandiya/Norveç/İsveç*, SEKAM Yayınları, İstanbul, 2014; *Türkiyede ve Dünyada Kadına Şiddet*, SEKAM ve Aile Akademisi Yayınları, 2015.

🗨️ ⁸⁸ Bu veriler içinde kadın cinayet oranları, kadına şiddet oranları, namus cinayeti oranları, kadına şiddetin risk faktörleri gibi yaygın olarak kullanılan veriler üzerinde yapılan manipülasyonun dışında; Türkiye’de yapılan bilimsel araştırmalardaki çarpıtma ve manipülasyonları da inceliyoruz.

gibi sunulmuş, kadınlar kocalarının evlerinde mütemadiyen kötü muameleye maruz kalan kurbanlar gibi resmedilmiştir.⁸⁹ Namus cinayetleri bu süreç içerisinde, “kadına şiddetin” en dramatik fotoğrafı olarak kullanılmıştır. Üniversiteler, bilimsel dergiler, gazete ve televizyonlar bu söyleme destek vermiş ve kadına, erkeğe, aileye, akrabaya, komşuya ve mahalleye ilişkin yerleşik “olumlu” algılar sarsılmıştır.

- ☺ Sıklıkla vurguladığımız gibi, bir algı yönetimi sürecinin tamamen gerçeklikten bağımsız olarak yürütülmesi mümkün değildir. Dolayısıyla sözünü ettiğimiz araştırmaların ürettiği verilerin hepten gerçeklikten bağımsız olduğunu söylemek akıl dışıdır. Birinci bölümde aktardığımız “Gerçeğe Yaslanmak: Yalanın En İyi Koruyucusu Doğrulardır” kuralı gereğince bu araştırmalar içinde gerçekliğin bir bölümü vardır. Ama bu gerçek tahrif edilmiş, çarpıtılmış ve fabrikasyon/üretilmiş verilerle iç içe geçirilmiştir. Kinsey muhtemelen yaptığı görüşmelerde bulgularında ortaya koyduğu türden kişilerle de görüşmeler yapmıştır. Örneğin eşcinsel ilişki yaşadığını söyleyen kişilerin öyküsünü dinlemiştir. Ama önemli olan bu kişilerin toplumun ne kadarını temsil ettiği. Kaldı ki, sonrasında yapılan pek çok araştırma Kinsey’in bulgularını doğrulamamıştır.
- ☹ Fakat bir araştırma bulgusu popülerleştirilip, toplumun zihnine yerleştirildikten sonra bunu değiştirmek oldukça zordur. Bu konuya ilişkin çarpıcı bir örnek, bilim camiasında “mozart etkisi” olarak bilinen araştırmadır.

⁸⁹ “Araştırma sonuçları hem kadınlar hem de toplum tarafından en güvenli ortam olarak düşünülen ailenin aslında kadınlar için güvenli bir ortam olmadığını göstermektedir. 10 kadından 4’ünün birlikte yaşadıkları erkekler tarafından şiddete maruz kalmaları, aile ortamının kadınlar için tehdit edebilecek bir kurum haline dönüştüğünü göstermektedir. Bu durum, çalışmanın bulguları dikkate alınarak Türkiye’nin temel politikalarından birisi olan ailenin güçlendirilmesi politikasının kadının güçlendirilmesi bakış açısı ile yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.” Bu ifadeler bugün Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde bulunan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan *Türkiyede Aile İçi Şiddet 2009* araştırmasında yer almaktadır.

Mozart Etkisinden Kurtulamamak

1993 yılında California Üniversitesi'nden psikolog Frances Rauscher ve ekibinin *Nature* dergisinde, yayınlanan çalışması Mozart dinlemenin zekâyı arttırdığını öne sürüyordu. Çalışmanın *Nature* gibi saygın bir dergide yayınlanmış olması, araştırmayı yürüten psikoloğun California Üniversitesi etiketini taşıması, çalışmanın etkisini bir anda uluslararası düzeye taşımıştı. O günden sonra pek çok anne-baba çocuğunu "Mozart dinleyerek/dinleterek" büyüttü! Hâlbuki *Nature* dergisinde yayınlanan makale bir gerçeği yansıtmıyordu! Ondan sonra yapılan pek çok araştırmada bunun bir "efsane" olduğu ortaya konuldu. Ama Mozart'ın zekâyı arttırdığı yönündeki inanış o kadar güçlü yerleşmişti ki, hâlâ yıkılmış sayılmaz.

2010 yılında *Intelligence* dergisinde yayınlanan konuya ilişkin bir meta analiz çalışması (Pietschnig, Voracek ve Formann, 2010) 17 yıldan bu yana devam eden "bilimsel" efsanenin, gerçek olmadığını bir kez daha ortaya koydu. Üstelik Viyana Üniversitesi'nde yapılan bu araştırma bağımsız olarak yapılmış 40 çalışmayı ele alıyordu. Bu çalışmalar, 3000'den fazla denek üzerinde yapılmıştı.

Bütün çalışmaları inceleyen Jakob Pietschnig ve arkadaşları Mozart dinlemenin zekâyı arttırdığına dair hiçbir kanıt bulunamadığını söylüyor. Yapılan bunca bilimsel araştırmaya rağmen "Mozart Zekâyı Arttırıyor" efsanesi yıkılabilmiş değil. Kinsey'in bulgularının da geçerli olmadığı farklı araştırmalarla ortaya konulmuş olmasına rağmen, örneğin Kinsey'in araştırmasında yer alan "Toplumun %10'u eşcinsel" miti yaygın bir şekilde işlenmeye devam ediyor.

Eşcinsellik Nasıl Normalleşti: Kültürel Gerilla Hareketi

● *Eşcinsel aktivistler 'eşcinsel geni' düşüncesini hemen benimsediler; çünkü genetik nedensellik kavramı eşcinselleri durumları konusunda ahlaki sorumluluktan kurtarır.*

Francis Fukuyama

! Eşcinsellik, Amerikan Psikiyatristler Birliği'nin (APA) hazırlanmış olduğu DSM sınıflandırma kitabında, 1973 yılına gelinceye kadar hastalık olarak tanımlanıyordu. Eşcinselliğin APA tarafından o yıl hastalık olmaktan çıkarılması, eşcinselliğin legalize edilmesinde bugün hâlâ en önemli dayanak noktası olarak gösteriliyor. Bugün ülkemizde de, eşcinselliğin normalliğini savunan bilimsel kuruluşlar ve bilim adamları görüşlerine 1973 yılında APA'nın aldığı kararı dayanak yapmaktadır:

Eşcinselliğin hastalık sınıflamalarından çıkarılması, tedavi girişimlerinin sonlandırılması ise kademeli bir şekilde olabilmiş, eşcinselliğe hastalık olarak bakan bu büyük yanıltan dönülmesi psikiyatriyi toplumsal normların boyunduruğundan kısmen kurtaran önemli bir insan hakları kazanımı olmuştur.⁹⁰

Eşcinsellerin ruh hastası olmadığı, heteroseksüeller ile aralarında ruh sağlığı açısından bir fark olduğunu gösteren hiçbir veri bulunmadığı savunuluyordu. Eğer fark varsa da bunun toplumun tutumuna bağlanacağı düşünülüyordu. O yıllarda yapılmış çok sayıda kültürler arası çalışma da pek çok eşcinselin normal psikolojik özelliklere sahip olduğunu gösteriyor (Ross 1988).⁹¹ Sonunda, 1973 yılında yeniden düzenlenen DSM - IV'te eşcinsellik ruh hastalığı listesinden çıkarıldı.⁹¹

Kişinin kendisi ile aynı cinsten olan kişilere karşı, cinsel, duygusal ilgi ve isteğinin olmasına eşcinsellik ya da homoseksüellik; hem kendi cinsine, hem de karşı cinse duygusal ve cinsel ilgi hissetmesine biseksüellik denilmektedir.⁹¹ 1973 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), 1993 yılında Dünya Sağlık Örgütü (WHO) eşcinselliği hastalık sınıflandırmasından çıkarmıştır (Akt. Yalçınoğlu, 2012).⁹¹ sonunuz beter ola.

☉ Eşcinsellik, psikiyatrik tanı sistemlerinde önceleri kişilik bozukluğu, cinsel bozukluk, cinsel yönelim karmaşası ola-

⁹⁰ <http://www.psikiyatri.org.tr/news.aspx?notice=1405#.VZEhXroOWpA.twitter>

⁹¹ http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/132868/Escinsellik_Bir_Hastalik_midir_.html

rak kabul edilirdi. Ancak 1973'te APA (Amerikan Psikiyatri Birliği) ve 1990'da WHO (Dünya Sağlık Örgütü) kararı ile psikiyatrik tanı sınıflamalarından tamamen çıkarıldı”(Yetkin, www.cetad.org.tr)⁹²

1935 yılında Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından yapılan ruh hastalıkları sınıflandırmasında “patolojik cinsellikli psikopatik kişilik” tanımı altında yer alan eşcinsellik, 1952 yılında APA'nın oluşturduğu tanı kılavuzunda (DSM), “sosyopatik kişilik bozukluğu” kategorisinin bir alt grubu olan seksüel sapkınlıklar bölümünde transvestizm, fetişizm, sadizm ve pedofili ile birlikte yer almıştır. 1968 yılında ise, DSM-2 basılmış ve bu sefer eşcinsellik, teşhircilik, fetişizm ve pedofili ile birlikte yer almıştır. 1973 yılına gelindiğinde ise, eşcinsellere yönelik ayrımcılığa ve yasal sınırlamalara son verilmesine yönelik APA'nın içinden yapılan bir çağrıyla eşcinsellik hastalık kategorisi olmaktan çıkarılmıştır (Yetkin 2009: 79). 1990 yılına gelindiğinde de Dünya Sağlık Örgütü eşcinselliği hastalık kategorisinden çıkarmıştır.

Doğrudan bu ZAFER

Bu gelişmelere rağmen günümüzde hâlâ eşcinselliği bir ruhsal ve davranışsal bozukluk olarak tanımlayan psikologlar ve psikiyatri uzmanları bulunmaktadır. Eşcinselliği bir hastalık olarak tanımlayan psikanalistlerin çıkış noktaları kuşkusuz ki dinsel ve ideolojik temalara dayanmaktadır.⁹³

Yukarıda aktardığımız örnekler “Eşcinsellik 1973 yılında APA tarafından hastalık olmaktan çıkarılmıştır” argümanını eşcinselliğin normal bir durum olduğuna dayanak yapan küçük bir örneklemdir.⁹⁴ STK, bilimsel tez, gazete ve dergilerde yer alan yazılardan örneklediğimiz bu açıklama, haber, araştırma ve makaleler, eşcinselliğin APA'nın yayınladığı DSM'den silinmiş olmasını kendi tezlerine bir kanıt olarak sunarken, 1973 yılında neler olduğundan; eşcinselliğin

⁹² <http://www.cetad.org.tr/news.aspx?detail=11>

⁹³ <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=16246>

⁹⁴ Burada sunduklarımız küçük bir örneklemdir. Eşcinselliği savunan hemen görüş, 1973 yılına gitmekte ve APA'nın kararını bir kanıt olarak kullanmaktadır.

hastalık olmaktan nasıl çıkarıldığından bahsetmemektedirler.¹ Eş-cinselliğin hastalık olmaktan çıkarılma sürecinde önce Amerikan halkının, sonrasında ise bütün bir dünyanın nasıl manipüle edildiğini anlamak için 1973 yılında neler olup bittiğine odaklanacağız. Ama 1973 yılına giden yolun taşlarının nasıl döşendiğini anlamak için biraz daha öncesine 1950'li yıllara gitmemiz gerekiyor.¹

Amerika'da homoseksüelliğe ilişkin olumsuz tutumlar özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda güçlüydü. Bu yıllar bilindiği gibi soğuk savaş döneminin başladığı yıllardır. Bu yıllarda Amerikan yönetimi ve halkında "komünizm korkusu" iyiden iyiye yerleşmeye başlamıştır. Loftin'e göre (2007) Amerikan toplumundaki homoseksüelliğe karşı oluşan nefretin kökeninde bu korkunun önemli bir rolü vardı. Diğer bir ifadeyle halkta ve yönetimdeki homoseksüellere karşı takınılan olumsuz tutum, komünizm korkusunun/nefretinin bir görünümüydü.

Loftin (2007) bu yılları politikacıların, gazetecilerin, psikolog ve psikiyatrların oluşturduğu bir sosyal baskı dönemi olarak değerlendirmektedir. Bu baskının özellikle hükümet kanadı homoseksüel vatandaşlar üzerinde "yaralayıcı" sonuçlara yol açmıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra "Swish" (bu kavram Türkçe'deki 'ibne' kavramına karşılık gelmektedir) görünümde ve davranışta feminen olan orta sınıf homoseksüel karakteri tanımlamak için dominant bir şekilde kullanıldı. Bununla birlikte fairy, nelly, fagot, pansy, queen, queer gibi kavramlar da -genel olarak birbirlerine yakın anlamlarda; top, efemine, ibne anlamında- eşcinselleri tanımlamak amacıyla kullanıldı. Bunların arasında en yaygın olarak "swish" kavramı kullanılıyordu. Bu kavramsallaştırma sosyal araçların ve halkın homoseksüel vatandaşlara bakışını özetliyordu.

Bu kavramsallaştırmaların hepsinde homoseksüelliğin "efemine" bir davranış biçimi olarak algılanması söz konusuydu. Gazeteciler, politikacılar ve psikiyatristler ise "maskulin" davranışın azalmasını soğuk savaşın kazanılmasında bir tehdit olarak görüyorlardı.

Bu tehdit algısı yukarıda da vurguladığımız gibi eşcinsellere dönük sosyal baskıyı da arttırıyordu. Loftin (2007) gerçekte bütün bunlara rağmen 1960'lara kadar anti-swish yaklaşıma karşı eşcinsellerden bir karşı koyuş gelmediğini bildirmektedir.

Cornell Üniversitesi'nden Esterberg de (1990), savaş sonrasında eşcinsellere dönük baskının arttığını belirtmektedir. Savaş sonrası bu baskıcı tutum homoseksüel kişilerin yavaş yavaş örgütlenmeye başlamasında önemli bir gerekçe oldu. LGBTT hareketlerin öncüsü konumunda olan ilk sosyal organizasyon Mattachine Society *Harry Hay* tarafından 1950 yılında kuruldu (Esterberg, 1990).

Daha sonra 1955 yılında ise bir lezbiyen hakları örgütü olan Daughter of Bitilis kuruldu. Sanfrancisco'da kurulan bu dernek 1956'dan 1972'ye kadar yayınlanan *The Ladder* adlı dergiyi çıkardı. 1950'li yıllarda çıkmaya başlayan bir başka dergi ise ONE, Inc.'in çıkardığı *ONE* adlı dergiydi.

Gerçekte, eşcinsellik 1973 yılında hastalık olmaktan çıkarılmışsa da o yıla gelinceye kadar eşcinseller Amerikan toplumunda örgütlenmeye başlamıştı. Bugünkü LGBT hareketlerin öncüsü olan Mattachine Society'nin, Kinsey'in araştırmasının yayınlanmasından 2 yıl sonra kurulmuş olması önemlidir. Eşcinsellerin, STK, dergi, kulüp vb. kanallarla Amerikan toplumunda görünürlüğünün artması Kinsey'in araştırmasının yarattığı sosyal atmosferle yakından ilişkilidir. Kinsey'in araştırmasından sonra bilimsel perspektif de yönünü değiştirmiş, eşcinsellerin heteroseksüeller gibi olduğunu kanıtlayan araştırmalar yapmaya başlamıştı. Bu araştırmaların ilki olan Evelyn Hooker'in "*The Adjustment of the Male Overt Homosexual*" başlıklı araştırmada 1957 yılında yayınlanmıştı.

Stonewall İsyanı: Eşcinselliğin Normalleşmesinde Dönüm Noktası

④ Eşcinsel hareketlerin bugün dünyada en çok bayraklaştırdıkları olay meşhur “Stonewall İsyanı”dır.⁹⁵ 1969 yılında gerçekleşen bu olay, APA’yı eşcinselliği hastalık kategorisinden çıkarmaya zorlayan olayların kilometre taşlarının en önemlilerindedir.

Stonewall, Newyork yakınlarındaki Greenwich Village’deki bir gay barın adıdır. Duberman’ın (2008) anlattığına göre, bu bara eğlenmeye gelen eşcinseller o dönemin sosyal baskı atmosferini derinden yaşamaktadır. Polis ve mafyanın etkisinde olan bu bar, hem eşcinsellerin sırtından para kazanılan ve hem de eşcinsellerin polis ve mafyaya peşkeş çekildiği bir yer haline gelmiştir. Polis barı haraca bağlamıştır. İsteddiği zaman gelmekte ve eşcinsellere hakaretler yapmakta, onları taciz etmektedir.

O sıralar bir eşcinsel ikonunu olan müzisyen Judy Garland’ın ölmesi “gay”leri yasa boğmuştur. 28 Haziran gecesi bu hüznle bara giden eşcinseller, yine her zamanki gibi içmiş, ilaç kullanmış ve eğlenmişlerdir. O gün yine haraç almaya ve rutin tacizini yapmaya gelen polis o güne kadar karşılaşmadığı bir tepkiyle karşılaşmıştır. Her zaman pasif ve ezik bir tutuma sahip olan eşcinseller o gece polise karşı direnmişlerdir. Olaylar 5 gün boyunca sürmüştür. Bununla da kalmamış daha başka şehirlere yayılmıştır.⁹⁶

Jack Drescher (2010) Stonewall isyanından sonra eşcinsel aktivistlerin öfkelerini psikolog ve psikiyatristlere yönelttiğini işaret etmektedir. Eşcinsel aktivistlere göre APA ve onun tanı kitabı olan DSM, antihomoseksüel stigmatı beslemektedir. Stonewall olayından sonra eşcinsel aktivistler 1970 ve 1971 yıllarındaki APA’nın yıllık

⁹⁵ Stonewall isyanının başladığı tarih olan 28 Haziran her yıl LGBT örgütler tarafından “onur” yürüyüşleri düzenlenerek kutlanmaktadır. *Aşağılıkların onur(!) yürüyüşü gülem barı!*

⁹⁶ Stonewall isyanının, bir provakasyon olup olmadığı da düşünülmelidir. Hatırlayalım ki, Türkiye’de Maraş, Çorum, Sivas gibi olaylar, bir darbenin, çıkarılması gereken bir kanunun, uygulanması gereken bir politikanın “meşru gerekçeleri” olarak kullanılmıştır.

kongrelerini protesto eylemleri düzenlemişlerdir. Bu eylemler APA üyeleri üzerinde çok önemli etkiler yapmıştır. Drescher (2010) bu eylemlerin “muazzam/eşi görülmemiş” bir etki yaptığını ve 1972 ve 1973 yıllarındaki APA kongrelerinde eşcinsellik panellerinin düzenlenmesine yol açtığını belirtmektedir.

1973 APA Kongresi: O Yıl ve Sonrasında Neler Oldu?

1973 yılına gelindiğinde eşcinselliğin DSM’den çıkarılmasında etkili olan üç bileşen iyi bir biçimde işlemişti. İlk olarak Kinsey Raporu’nun yayınlanmasının üzerinden 15 yıldan fazla geçmişti. Rapor, eşcinselliğin toplumda yaygın ve normal bir durum olduğu mitini yerleştirmiş, ardından yapılan başka araştırmalarda bu miti desteklemişti.

Örneğin *ONE* dergisinin 1960 yılında yaptığı bir anket, toplumdaki homoseksüel oranının %8,2 olduğunu duyuruyordu. Bancfort eşcinselliğin “yasal” sürece girmesinde Kinsey raporunun da rolü olduğunu belirtmektedir. Ancak bu rapordaki istatistikler sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Bugüne kadar süren meşhur “%10” istatistiği bu rapora dayandırılmaktadır. Hâlbuki yapılan başka araştırmalar bu istatistiği desteklememiştir. Örneğin Kirby (2003) bunun tersine Avustralya’da yapılan bir çalışmada erkeklerin %6, kadınların ise sadece %1 oranında eşcinsel tercihte bulduklarını belirtiyor.

İkinci olarak siyasi sebeplere dayalı olarak eşcinseller üzerine yöneltilen baskı eşcinseller için önemli bir gerekçe oluşturmuştu. 1960’lı yıllarda eşcinsellik Amerika’da komünizmin truva atı olarak algılanıyordu. Bu algı, eşcinselliğin politik bir mesele olarak görülmesi demektir. Devletin bir kanadı bu sebeple eşcinselliğe karşı bir baskı uyguluyordu. Bu baskı eşcinselleri mağdur durumuna sokuyordu.

Üçüncü bileşen ise eşcinseller örgütlenmelerin varlığıydı. Lezbiyen ve gay haklarını savunan dernekler kurulmuş ve dergiler yayınlanmaya başlamıştı.

APA 1973 yılındaki kongresini sözü edilen olayların ve sosyal atmosferin altında yapacaktı. İbrenin ucu dönmeye başlamıştı. Artık baskı altında olan eşcinseller değil, APA'ydı. Bu baskı, "insan hakları" ve "ayrımcılık" temelinde gerekçelendiriliyordu.

Eşcinsel Aktivistler Kongreyi Basıyor: Oylamayla Çıkarılan Hastalık

'Amerikan Psikiyatri Birliği'nin hazırladığı eski DSM'lerde, cinsel bozukluklar arasında eşcinselliği görürüz. Bu sonradan kaldırıldı. *Peki, bu karar nasıl alındı?* Gayler ve lezbiyenler, Amerikan Psikiyatri Birliği'ni bastılar. Böylece, eşcinsellik hastalık kategorisinden çıkarıldı. Yarın heteroseksüeller ya da muhafazakârlar Amerikan Psikiyatri Birliği'ni basıp, tersi bir karar çıkartırlarsa, ne olacak? Bilimsel bir karar böyle verilemez.⁹⁷

Bu sözler *Hürriyet* gazetesinden Serpil Gülgün'ün sorularına cevap veren Psikiyatrist Cem Mumcu'ya ait. Türk basınında hemen hiç rastlamadığımız "eşcinsellerin APA'yı basmış olması" gerçeğinin Cem Mumcu tarafından dillendirilmiş olması, belki bir yol kazasıdır. Ama yine de bir röportajın satırlarının arasında kalmış olan bu cümle LGBT mücadelesinde yürütülen algı yönetimi ve manipülasyonun itirafı anlamına da geliyor. Mumcu'nun dillendirdiği bu gerçeğin ayrıntılarına biraz daha odaklanalım.

Eşcinselliğin hastalık olmaktan çıkarılması gerçekte bir oldu bittiye getirilmiş; APA içinde yer alan gay psikiyatristlerin ve aktivistlerin çabaları sonucu başarıya ulaşmıştı. Eşcinselliğin hastalık olmaktan nasıl çıkarıldığına ilişkin tarihi gerçek değerlidir. APA eşcinselliği tartışmalı bir oylama sonucu hastalık olmaktan çıkarmıştı. Oylama sonuçları bu tartışmanın derinliğine işaret etmektedir.

Sorba(2007) oylama sonuçlarına ilişkin şu bilgileri veriyor: 17,905 APA üyesinden 10,555'i oy kullanmıştı ve oy kullananların 5854'ü eşcinselliğin DSM'den silinmesine evet, 3810'u hayır demişti. Eşcinsellik, oylamaya katılanların %58'inin, toplam üyelerin %32'sinin

⁹⁷ *Hürriyet* gazetesi, Serpil Gülgün'ün "300 Çeşit Terapi Var" başlıklı haberi, 19.01.2002

kabul oyuyla hastalık olmaktan çıkarılmıştı. Lamberg(1998) APA üyelerinin bu oylamaya itiraz ettiğini ve oylamanın bir sonraki yıl bütün üyelerin katılımıyla yeniden yapılması için teklifte bulunduğunu belirttikten sonra, oylamanın bu şekilde sonuçlanmasında APA'nın içinde konumlanmış olan gay psikiyatristlerin önemli bir rolü olduğunu vurguluyor.

Lamberg (1998), APA'nın medikal direktörlüğünü de yapan Melvin Sabshin'in o günlerde yaşananları bir *gerilla gösterisine* benzettiğini anlatıyor. Sabshin, gerçekte eşcinselliğin DSM'den çıkarılması için sosyal ve politik güçlerin temel güdülerini oluşturduğunu da vurguluyor. Nicolosi (2008) eşcinselliğin normal görülmesini gerektirecek herhangi bir araştırma yapılmış mıdır, sorusunu yönelttikten sonra şöyle demektedir:

Gerçek şu ki, bu radikal görüş değişikliğinin geçerliliğini kanıtlayan ne psikolojik ne de sosyolojik hiç bir yeni araştırma yoktur. Yapılan araştırmalar sorunun cevabını açıklığa kavuşturup geçerli bir yanıt sunamamıştır. Profesyonellerin tartışmalarına son verip bu konu da son sözü söyleyen ise politika olmuştur.

Nicolosi sözlerinin devamında Bayer'den (1981) şu alıntıyı yapmaktadır:

Bu sonuç mantığın önerdiği şekilde bilimsel bir gerçeği yansıtmaktan ziyade zamanın ideolojik eğilimine uygun olarak gerçekleştirilen bir eylemin ürünüdür.

Lutz (2004) 1973 ve sonrasında yaşanan bütün bu gelişmeleri, "kültürel gerilla" hareketi kavramıyla ifade etmişti.

APA konuyla ilgili açıklama yaptığı resmi belgede eşcinselliğin "haddizatında" tek başına bozukluk kriterlerini karşılamadığını bildirdikten sonra şöyle diyordu:

Böyle bir kararı almanın etkisi ne olacaktır? Şüphesiz, homoseksüel aktivistler homoseksüelliğin heteroseksüellik kadar normal olduğunu psikiyatrinin kabul ettiğini iddia edecekler. Yanılıyorlar. Homoseksüelliği sınıflandırma siste-

minden kaldırmakla, biz, sadece homoseksüelliğin psikiyatrik bozukluk kriterlerini karşılamadığını tanımış oluyoruz. Biz hiçbir şekilde homoseksüel davranışın arzulanan bir davranış olduğunu ya da homoseksüel davranışın etyolojisini kabul eden özel bir görüş noktasıyla aynı hizada bulunmayacağız. (APA Document Reference No. 730008).⁹⁸

Allah
Alan

APA'nın bu açıklamaları ayrıca değerlendirilmeye ihtiyaç gösterse de, bu ifadeler APA'nın bu kararı nasıl bir baskı altında aldığını net bir şekilde ortaya koyuyor. Ayrıca kararda homoseksüel aktivistlerin dominant etkisi de açıkça görülüyor.

Mayes ve Horwitz (2005), eşcinselliğin sadece bilimsel verilerle değil halkın eğilimi, sosyal yapılar ve politik baskılardan güçlü bir şekilde etkilendiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Mayes ve Horwitz'in makalesinde kongrede cinsel bozukluklarla ilgili kurulun başkanı olan Robert Spitzer'in "homoseksüelliğin" silinmesinden yana olmadığını, bu tanıyı bir bozukluk olarak değilse bile normal bir davranış olarak da görülemeyecek şekilde "irregular sexual behavior" (irregular/düzensiz/düzensiz olmayan cinsel davranış) şeklinde tanımlanarak DSM'de bırakılmasından yana olduğunu, ama baskılar karşısında susmak zorunda kaldığını yazıyor. |

Robert Cabaj da (2009), eşcinsel hareketin Barney Frank gibi politikacıların desteklerini aldıklarını ve bu politikacıların LGBT kongrelerine katılmaya başladıklarını belirttikten sonra, 1987'deki karardan⁹⁹ önce APA içindeki kadın gruplarıyla ve bazı "azınlık grupları" ile karşılaştıklarını ve onlara dönük lobi faaliyeti yaparak

⁹⁸ APA'nın karar metnine şu adresten ulaşılabilir: http://www.torahdec.org/downloads/dsm-ii_homosexuality_revision.pdf

⁹⁹ 1980 yılına gelindiğinde DSM III yayınlandı. DSM III'te "homoseksüellik" yeni bir tanımlama biçimiyle tanı kitabına yeniden girdi. APA homoseksüelliği "egodystonic homosexuality" (egoyla uyumsuz, kişinin yöneliminden rahatsız olması) ve egsyntonic homosexuality (egoyla uyumlu) şeklinde ikiye ayırıyor ve egoyla uyumsuz olan homoseksüelliğin bir bozukluk olduğunu duyuruyordu. Egodistonik tanımı 1987'deki DSM III'ün yeni versiyonuna kadar devam etti. 1987'deki kongrede eşcinsel aktivistler bu tanımın da DSM'den çıkarılması için yoğun çabalar sarfetti. Cabaj, 1987 kongresindeki karara ve bu karar öncesi eşcinsel hareketlerin çabalarına işaret etmektedir.

“siz bizi desteklerseniz biz de sizi destekleriz” şeklinde bir teklifte bulunup onların desteklerini aldıklarını belirtiyor.

🌀 Bugün eşcinsellik yanlıları “APA 1973 yılında eşcinselliği hastalık olmaktan çıkardı.” ezberini sık sık tekrarlamakta, ama *nasıl* çıkarıldığı konusuna girmemektedirler. Algı yönetimi ve manipülasyonun temel kurallarından olan “*Bütünden koparmak; gerçeğin sadece bir bölümünü açıklamak*” kuralı burada da açıklıkla gözlenmektedir.

Ancak LGBT mücadelesi, büyük çaplı bir algı operasyonu olarak, algı yönetimi kurallarının tamamından faydalanmaktadır.

Marschall Kirk ve Erastes Pill’in (1987) Amerika’da eşcinselliği yaygınlaştırmak için çizdikleri stratejik plan, algı yönetiminin ayrıntılarını veriyor. Kirk ve Pill eşcinselliğin Amerika’da yerleştirilmesi için 6 aşamalı bir stratejik planın uygulanması gerektiğini belirtiyor.¹⁰⁰

Eşcinselliğin halklara nasıl pazarlandığı konusunda az sayıda aydınlatıcı metinlerden biri olan Paul Rondeu’nun(2002) “*Amerika’ya Eşcinsellik Satmak*” makalesi LGBT mücadelesinin Kinsey raporunun bulguları üzerinde yükseldiğini belirtiyor. “*1960’lı yıllara gelindiğinde elli eyaletin tamamı da eşcinselliğin yasadışı olduğunu beyan eden kanunlarını muhafaza ettiler.*” diyen Rondeau, Marco’ya dayanarak, 1970 yılına gelindiğinde hâlâ Amerikalıların %84’ünün eşcinselliği bir ‘sosyal çürüme’ olarak kabul ettiklerini bildiriyor. Eşcinselliğin hastalık olmaktan çıkarılmasından sadece üç yıl önce Amerika’nın tamamında eşcinselliğin yasak bir eylem olarak kabul edilmesi, bilimle/bilimde manipülasyonun ne denli güçlü bir etki oluşturduğunu göstermesi açısından da çarpıcıdır.

Rondeau, Rockefeller İmparatorluğu’nun Kinsey Raporu’nu pazarladığına işaret ederek bu pazarlamanın şifrelerini yetkin bir şekilde sunuyor:

Alfred Kinsey, Amerikalıların çok büyük bir çoğunluğunun eşcinselliğe ilgisi olduğunu iddia edene kadar ve John D. Rockefeller imparatorluğu nerdeyse elli yıl önce Kinsey’in

¹⁰⁰ “*Muslukları sürekli açık bırakırsanız halk ıslanmaya alışacaktır.*” temeline dayanan stratejik planın tam metnine şu adresten ulaşabilirsiniz: <http://aileakademisi.org/arastirma/escinsellik-amerikada-nasil-normallestirildi-6-asamali-stratejik-plan>

ciltler halindeki *Erkeklerdeki Cinsel Davranışlar* (1948) ve *Kadınlardaki Cinsel Davranışlar* (1953) çalışmalarını pazarladığında, halk arasında eşcinselliğe dair ancak çok az sayıda söylem kamusal bir olasılık olarak kendi haline bırakıldı. Amerika'da açık bir şekilde eşcinsel olmak tabii ki normal karşılanmıyordu.

Rondeau, APA'nın eşcinselliği DSM'den silmesini, savaşın birinci raundu olarak tanımlıyor:

APA'nın yıllık konferanslarında yıllarca karışıklığa yol açan eşcinsel protestoları, ki bunların bazıları Eşcinsellere Özgürlük Cephesi tarafından açıkça desteklenmişti, ve saldırgan eşcinsel aktivizmi nihayet 1973'de toptan değişti. Bu politik ve bilimsel olmayan karar, "aslında normallığe karşı açılan bir savaşın açılış safhası" ve iki aşamalı cinsel bir radikalleşmenin bir parçası idi; ikinci aşama ise eşcinselliğin alternatif bir yaşam tarzı seviyesine çıkarılmasıydı. Görünüşe göre bu savaş analogisi gerekçelere dayandırılmıştır. APA'nın onay vermemesini etkisiz bırakma çabalarının başarılı olması, eşcinsel harekete bugün gördüğümüz kampanya için tam da ihtiyacı olan silahı verdi.

Rondeau "*Savaşın hedefi, muhalifleri susturmak ve nihayetinde Amerikan toplumunun inancını değiştirmek için kabul gören kural ve gelenekler içinde eşcinsellik kültürünün zorla kabul ettirilmesi*ydı." diyor. Rondeau'nun şu tespiti, eşcinselliğin pazarlanması sürecinde "uzmanlık, saygınlık, güvenilirlik" kuralının etkili bir şekilde kullanıldığını gösteriyor:

- Tarafsız olduğu düşünülen bir haber spikerinden, eğitmenden veya rahipten eşcinsel haklarına ihtiyaç olduğunu duymak çok daha güvenilir, dolayısıyla da daha ikna edicidir."Haberler",
- "reklamlardan" daha ikna edicidir. Bir mesaj "seçkin bir ruhban", (sözde) tarafsız bir gazeteci, eğitmen veya APA gibi profesyonel bir birlikten herhangi bir tanesi vasıtasıyla verildiğinde, bu mesaj üzerinde daha fazla düşünülmeden kabul edilebilir ve bir kavrama (inanç veya tutuma) şekline dönüşebilir.

Bugün herhangi bir nedensel kanıtı dayanmamasına rağmen eşcinselliğin doğuştan geldiği argümanı güçlü bir algı yönetimi aracı olarak kullanılmaktadır. Rondeau, Kirk ve Madsen'den şu alıntıyı yapıyor:

İnsanların, eşcinsellerin şartların kurbanı olduklarına, *artık cinsel yönelimlerini kendilerinin seçmediklerine ikna edilmesi gerekir...* Tüm pratik amaçlar doğrultusunda eşcinsellerin, eşcinsel olarak doğdukları düşünülmemelidir, her ne kadar cinsel yönelim pek çok insan için doğuştan yatkınlıklar ile çocukluk ve erken ergenlik dönemindeki çevresel etmenler arasındaki karmaşık bir etkileşimin ürünü olarak gözüküyor olsa da. *Eşcinselliğin tercih edilebilir olduğunu halk içinde öne sürmek, "ahlaki seçim ve günah" olarak etiketlenen bir durumu daha da karmaşık hale getirmekten öteye gitmez ve 'dini hak savunucularına' bizi dövmeleri için bir sopa vermek anlamına gelir...*

AIDS'in İsmi Nasıl Değiştirildi?

Rondeau eşcinselliği pazarlayan algı yönetmenlerinin eşcinsellik ile negatif kavramların bir araya getirilmemesine özen gösterdiğini vurgularken ilgi çekici bir örnek vermektedir. AIDS hastalığının ilk kez duyulduğu yıllarda tıp camiası bu yeni hastalığa GRID (Gay Related Immun Disorder) yani *Eşcinsellikle İlişkili Bağışıklık Sistemi Bozukluğu* adını vermişlerdi. Fakat daha sonraları eşcinsellik yanlısı lobilerin baskısı sonucu hastalığın ismi AIDS (Edinilmiş Bağışıklık Sistemi Bozukluğu) olarak değiştirilmişti.

Algı yönetmenleri bir ürünün halk tarafından benimsenmesi için o ürünle negatif bir unsurun ilişkilendirilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Eşcinselliği pazarlayan algı yönetmenleri eşcinselliği "normal, sağlıklı" bir yaşam biçimi olarak sunmak için eşcinsellikle ilişkili bütün negatif kavramları literatürden kovmuşlardır. Bunu gerçekleştirmek için, bilimsel ve sosyal kontrol araçlarını güçlendirmeye önem vermişlerdir. Örneğin bir yiyeceğin kanserle ilişkilendirilmesi, nasıl ki o ürünün satışını azaltıyorsa, eşcin-

sellighin satishini zorlastiracak butun negatif kavramlara karshi bir sansur sistemi gelistirilmistir. Eşcinsellik ve eşcinsellerin negatif ilişkili olduğu durumları ortaya koyacak araştırmalar yapılması yasaklanmıştır. Bunun için "Hate Crime" (Nefret Suçu) kavramına dayanılmaktadır. Eşcinsellikle ilişkili olumsuz çağrışımlara neden olacak her şey *nefret söylemi* olarak etiketlenmektedir. Böylelikle eşcinsellikle ilgili gerçeklerin araştırılmasının önü kapatılmaktadır.

Bütün bunlara rağmen, yapılan araştırma ve resmi merkezlerin tuttuğu kayıtlar, eşcinselliğin yarattığı tahribatı ortaya koymaktadır.¹⁰¹

Amerika'da¹⁰² 2005'te yapılan bir araştırmada bütün ergen ve yetişkin erkekler arasında HIV virüsü taşıyanların %71'inin erkek eşcinseller olduğu belirtilmiştir.

Amerika'da bütün risk grupları arasında HIV virüsü taşıma oranı düşerken sadece erkek eşcinseller arasında bu oranın arttığı ifade edilmektedir. Her yıl bütün HIV virüsü taşıyanların yarısından daha fazlasının erkek eşcinsellerde görüldüğü ortaya konulmaktadır.

Yine Amerika'da 15-22 yaş arası erkek eşcinsellerin %7,2'si HIV virüsü taşımaktadır. Araştırmalar yeni HIV virüsü tanısının diğer bütün erkeklere oranla eşcinsel erkeklerde 44 kez daha fazla olduğunu bildirmektedir.

Dr Frank Joseph'in derlediği veriler eşcinselliğin sadece AIDS'le ilişkili olmadığını gösteriyor:

- Bir araştırmaya göre ortalama bir homoseksüel her yıl 20-106 arasında partnere sahip oluyor.
- Bel soğukluğu, aşırı alkol ve madde kullanımı, frengi, hepatit B sorunları eşcinseller arasında yaygındır.
- Homoseksüel ve lezbiyenlerin %25-33'ü alkolik olarak bulunmuştur.
- Los Angeles polisi cinsel tacize maruz kalmış 30 bin çocuğun eşcinsellerin kurbanı olduğunu bildiriyor.

¹⁰¹ Bu araştırma sonuçlarının basında yer almaması, bilimsel dergilere ve sempozyumlara konu olmaması uygulanan sansürün katılığı için önemli bir işarettir.

¹⁰² Veriler için bkz. www.cdc.gov

- İntiharların %50'si eşcinsellikle ilişkili bulunmuştur.
- San Francisco'daki hepatit vakalarının %70-80'i, Denver'daki vakaların %29'u, New York'taki vakaların %66'sı homoseksüellerde görünmektedir. Bu rakamlar başka şehirler için şöyledir: Toronto: %56, Montreal: %42 ve Melbourne: %26
- Eşcinsellerin % 37'si sadomazokizm ile ilişkilidir.
- Eşcinsellerin % 41'i yabancılarla halka açık ortamlarda seks yaptıklarını söylüyor. %60'ı halka açık hamamlarda seks yaptıklarını ve bu kişilerin %64'ü illegal madde kullanımıyla ilişkilidir.
- Homoseksüellerin ölüm yaşı medyanı 42 olarak bulunmuştur.
- Eşcinsellerin bir başkası tarafından öldürülme olasılığı (genellikle bir başka homoseksüel tarafından) başkalarına oranla 100 kez daha fazladır.

Alkan'ın
lunch
çerçemesi
olsun.
Pis karakteri!

North American Man and Boy Love Association (NAMBLA) olarak bilinen ve binlerce üyesi bulunan eşcinsel bir grup, küçük çocuklara cinsel sarkıntılığın legalleşmesi için çaba göstermektedir. NAMBLA'nın sloganı "8 yaşından önce seks yap" şeklinde belirlenmiştir.

Çoğu eşcinsel pedofilik olduğunu kabul etmektedir.

Bütün bu gerçeklerin halktan gizlenmesinde; eşcinselliğin masum ve sağlıklı bir yaşam tarzı olarak gösterilmesinde beyaz perdenin ve medyanın etkin bir rolü olduğunu belirtmek gerekiyor. Kirk ve Marshall'ın kaleme aldıkları stratejik planda "TV, radyo ve ana akım medyaya erişim olmadan hiçbir kampanya olmayacaktır... Filmlerde ve eşcinsel şovlarda beğenilen eşcinsel karakterlerin gösterilmeye devam edilmesini teşvik etmek zorundayız." denilmektedir. Kirk ve Marshall medya ve beyaz perdede sunulacak eşcinsel karakterlerin de özenle seçilmesi gerektiğini vurguluyor:

Bu nedenle kamu kampanyasında yer alacak kişilerin, heteroseksüel standartlara göre saygın ve dürüst, dikkat

çekici ve hayranlık uyandıran, dış görünüşleriyle de tamamen kusursuz olması gerekir, kısacası ulaşmak istediğimiz heteroseksüellerden ayırt edilmemeleri gerekir.

Sinemada Pazarlanan Eşcinsel Karakterler: Kürt, Kovboy, Kabadayı, Siyasetçi

Türkiye’de çekilen ve gösterime giren filmlerde de eşcinsel karakterler Marshall ve Kirk’ün tarif ettiği karakterlere uygun olarak sunulmaktadır.

☉ Örneğin *Kabadayı* filminde eski bir kabadayı olan Ali Osman (Şener Şen) eski *kabadayı* arkadaşları tarafından ihanete uğrarken, Sürmeli isimli eşcinsel karakter Ali Osman’i ele vermemek için canını feda etmektedir. Özellikle Sürmeli’nin Devran (Kenan İmirzalıoğlu) tarafından vurulduğu sahnede geçen diyaloglar çok etkileyicidir. İzleyici bu sahnede “*Şu kabadayıların hepsini toplasan bir Sürmeli etmez.*” demekten kendini alamamaktadır.

☉ Transseksüellik/Eşcinsel propagandası yapan bütün filmlerde olduğu gibi, bu filmde de Sürmeli karakteri oldukça *insancıl, yardımsever, mert, derdini içine gömen, vefalı, sempatik* bir karakter olarak sunulmuştur. Mesaj çok açıktır: “*Böyle erkek/kabadayı olmaktansa Sürmeli gibi eşcinsel olmak yeğdir.*” ∇

Bir kaç yıl öncesinin popüler filmlerinden birisi de Mahzun Kırmızıgül’ün yönetmenliğini yaptığı *Güneşi Gördüm* isimli filmidir. Bu filmdeki transseksüellik/eşcinsellik propagandası, filmin ele aldığı konu ve öykünün geçtiği bağlam bakımından çok daha fazla önem arz etmektedir. Güneydoğu sorununu işlediğini, oradaki insanların acılarını, sıkıntılarını anlattığını iddia eden bir filmde, Kadri (Kado) isimli eşcinsel/travesti karakterin bu öyküye yerleştirilmesi oldukça ilginçtir. Bölgedeki terör, göç, kardeş kavgası, yoksulluk, eğitimsizlik gibi sayılamayacak kadar çok sorunun içinde bir travestinin “dramına” niçin bu kadar geniş bir yer ayrıldığı sorulması gereken önemli bir sorudur.

● Film, Kadri karakterini öylesine sağlam bir yere oturtmaktadır ki, filmin adı Kadri'nin diğer travesti arkadaşıyla yaptığı bir diyalogla anlamlandırılmaktadır. Kadri bu sahnede arkadaşına berfin (kardelen) çiçeğinin güneşe âşık olduğunu ama güneşi gördüğü anda öldüğünü anlatır. Ama buna rağmen berfinin güneşi görmek için can attığını söyler. Kadri de abisi tarafından vurulduktan sonra gökyüzünde güneşi görecektir.¹ Zaten filmin Avrupa ülkeleri için hazırlanan afişinde (Türkiye'de kullanılan afişlerden farklı olarak) Kadri'nin kadın giysileri içindeki fotoğrafı ön planda kullanılmıştır.²

Kadri "erkeklığın" vurgulu şekilde önemsendiği bir çevrede doğmuş büyümüştür. Beş kız çocuğu olan Ramo (Mahzun Kırmızıgül) hep bir "erkek" çocuk istemektedir. Davut'un bir oğlu askerde, diğeri dağa çıkmıştır. Kadri'nin ağabeyi Mamo ise tam bir "maço"dur. Kado, silahların susmadığı, açlığın, yoksulluğun, baskı ve terörün kol gezdiği, en yüce değerlerden birinin erkeklik olduğu bir Kürt köyünde cinsel tercih mücadelesi veren bir Kürt delikanlısıdır!³ *Belikarı mı?!
gilem barı!*

Açıktır ki bu filmde Kadri (Sürmeli de olduğu gibi) sipariş bir karakterdir. Filmin ana temasından o kadar uzaktır ki, filmin içine yedirebilmek için epeyce zahmet verildiği anlaşılmaktadır.

Eşcinsel bir karakterin "Kürt sorunu" temalı bir film içine yerleştirilmesi "eşcinsellik doğuştan gelir" mesajını vermek için kullanılan bir algı yönetimi tekniği olarak görünmektedir.⁴ Film, "Böylesine erkek egemen bir çevrede, bir erkek eşcinsel/travesti oluyorsa bu çevresel etkenlerle değil, ancak genetik etkenlerle açıklanabilir" alt metniyle seyirciye sunulmaktadır.⁵ Filmin sonunda senaristin Kadri için yazdığı (ağabeyi tarafından vurulmadan önce) "Allah beni böyle yaratmış!" repliği film boyunca devam eden alt metnin seyirci tarafından daha net anlaşılmasını amaçlamaktadır.

Eşcinselliğin "erkeklikle" özdeşleşen olgular/ortamlar üzerinden aktarılmasının sözünü ettiğimiz argümanla yakından ilişkisi vardır.

Hollywood yapımı filmlerde de bu ayrıntıya özen gösterilmektedir.

2005 yılı yapımı, çok ses getiren *Brokeback Dağı* adlı film iki kovboyun "aşkını" dramatik bir dille işlemektedir. Film adeta duy-

gusal bir fırtına estirerek, seyirciyi iki kovboyun aşkı için gözyaşı dökmeye zorlamaktadır. Bu filmde de eşcinselliğin kovboyluk üzerinden seslendirilmesi dikkat çekicidir. *Güneşi Gördüm* filmiyle *Brokeback Dağı* filminin dayandığı ortak bir ayrıntının fark edilmesi önemlidir. Kürt kimliğinin Türkiye'deki "erkek" çağrışımı, Amerika'da "kovboy" için geçerlidir. Her iki film de algı yönetiminin temel bir kuralı olarak hitap ettiği toplumun kültürel değerlerine dayanmakta ve farklı kültürel kodlara sahip iki halka da "eşcinsellik doğuştan gelmektedir" mesajı verilmektedir.

Milk filmi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Film konusunu Harvey Bernard Milk adlı Yahudi bir ailenin oğlunun gerçek yaşam hikâyesinden alıyor. Milk, San Fransisko'da meclise giren ilk eşcinsel siyasetçi idi. Milk'in hayatı daha önce de belgesel olarak beyazperdeye aktarılmış ve o zaman da belgesel dalında en iyi Oscar ödülünü almıştı. Milk'in görece olarak bir erkek işi olarak görülen "siyasetçi" kimliğine yapılan vurgu anlamlıdır. Eşcinselliğin toplum tarafından kabul görmesi için, eşcinsel karakterlerin pozitif/saygın çağrışimli kimliklerle birleştirilip sunulması özen gösterilen bir prensiptir.

Harry Hay Kimdir: LGBT Hareketler Pedofiliklerle Aynı Organizasyon Altında

LGBT toplulukları şimdilerde pek hatırlamak istemese de ilk LGBT organizasyonu olan Mattachine Society'nin kurucusu olan Harry Hay, aynı zamanda bir pedofilikti. Hay, eşcinselleri açıktan savunan ilk manifestoyu Kinsey'in araştırmasının yayınlandığı yıl olan 1948 yılında yapmıştı.⁶ Harry Hay'in ABD Komünist Partisi üyesi olmasını da, önemli bir ayrıntı olarak eklemek gerekiyor. Hay'in Mattachine Society'i kurduğu yılların McCarthycilik rüzgârının estiği yıllar olması, eşcinsellerin "komünist" olarak kodlanmasına hizmet ettiği düşünülebilir.

Harry Hay, pedofilik bir organizasyon olan NAMBLA'nın (North American Man-Boy Love Association) destekçisiydi. Onlar eşcinsel

ve pedofilik hareketin mücadeleye birlikte başladığını ama daha sonra LGBT hareketlerin sosyal baskıya boyun eğerek pedofilikleri yarı yolda bıraktığını düşünüyorlardı. Gerçekte eşcinsel hareketler uzun yıllar pedofiliklerle birlikte yürümüşlerdi. Eşcinsellerin uluslararası çatı örgütü olan ILGA (International Lesbian and Gay Association) 1993 yılına kadar çatısı altında NAMBLA gibi pedofilik örgütleri de barındırıyordu. ILGA¹⁰³ Birleşmiş Milletler'den danışmanlık statüsü almıştı. Amerikalı senatör Jesse Helms'in ILGA'nın içinde barındırdığı pedofilik örgütleri ortaya çıkarmasından sonra BM ILGA'nın danışmanlık statüsünü askıya almak zorunda kaldı.¹⁰⁴

¹⁰³ İçlerinde ILGA'nın da bulunduğu 7 uluslararası eşcinsel örgüt, 2 Kasım 2011 tarihinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Adalet Bakanı Sadullah Ergin, İç İşleri Bakanı İdris Naim Şahin, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin ve TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Başkanı Sefer Üstün'e bir mektup göndermiş tutuklanmış olan 3 transeksüelin serbest bırakılması için baskıda bulunan bir mektup kaleme almışlardı. Mektup Türkiye'nin "insan hakları" adı altında eşcinsel örgütler tarafından baskı altında tutulduğunu göstermektedir. Mektup Transgender Europe'un internet sitesinde yer almaktadır: http://www.tgeu.org/sites/default/files/Turkey_LTR_Conviction_10%202011_-Final-Nov_1_TR.pdf Mektuptan sonra, Sadullah Ergin'in "Nefret Suçları" ile ilgili yaptığı açıklama kamuoyuna yansımıştı. Ergin, eşcinselleri eleştirmenin de nefret suçu kapsamında değerlendirileceğini açıklamıştı. Ergin şöyle konuşmuştu: "*Peygamberimize dönük saldırı içeren filmlerin yayımlanmasından sonra oluşan hassasiyet de gözetilerek, kişilerin din, dil, ırk, renk, dini inanç, felsefi kanaat, cinsiyet, cinsel tercih noktalarından hareketle önyargıya dayalı olarak işlenmiş suçlarda belli bir ceza artırımı ve özel cezalandırma sistemini öngören nefret suçu dediğimiz bir düzenleme yapılması ihtiyacı hâsıl oldu. Sayın Başbakanımız da bunu Bosna gezisi sırasında dile getirmişti. Bununla ilgili bir çalışma ekibi oluşturuldu. TCK'da hangi maddelere müdahale edilmesi gerektiğine dair çalışmamız hazır. Parlamento çalışmaya başladığında tasarımızı sevkedeceğiz ve artık Türkiye'de kişilerin dilinden, dininden, renginden, mezhebinden, kanaatinden, cinsiyetinden, cinsel tercihinden dolayı önyargılarla şiddetle karşılaşması veya hakarete uğrayacak şekilde bir saldırıya maruz kalması bir şekilde ceza müeyyidesi ile bir yaptırıma bağlanacak.*" Ergin'in Peygamber efendimize yapılan hakaretlerle eşcinsellerin eleştirilmesini aynı kefeye koyması tepki görmüştü.¹ Haber için bkz. <http://www.milliyet.com.tr/irkcinin-cezasi-katlanacak/gundem/gundemdetay/26.09.2012/1602293/default.htm> (erişim tarihi: 13 Ağustos 2015)
<http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/09/25/adalet-bakanindan-flas-aciklama> (erişim tarihi: 13 Ağustos 2015)
<http://www.dunyabulteni.net/servisler/haberYazdir/228484/haber> (erişim tarihi: 13 Ağustos 2015)

1978 yılında kurulan ILGA 1993 yılına kadar, pedofiliklerle eşcinsellerin ortak organizasyonu olarak çalışmalarına devam etmişti. Bugün 100'ün üzerinde ülkede yapılanmış olan ILGA, Jesse Helms'in düzenlediği kampanya olmasaydı, muhtemelen BM danışmanlık statüsüne sahip olarak çalışmalarına devam edecekti. ILGA daha sonra NAMBLA ve diğer pedofilik örgütleri bünyesinden çıkarıp, BM danışmanlık statüsünü yeniden elde etmeyi denerdi. 2002 yılında yaptığı başvuru yeniden reddedildi. Çünkü ILGA çatısı altında bulunan örgütler pedofiliklerle ilişkilerini devam ettirdiler. Örneğin Münih'te faaliyet gösteren ASE (Association for Sexual Equality) NAMBLA ile dayanışma içinde olduğunu açıklamıştı. ILGA bünyesinden bu örgütü de çıkararak, daha sonra BM'ye yeniden başvurdu. 2006 yılında yapılan oylamada ILGA'nın başvurusu yeniden reddedildi. Oylama da 9 ülke (Çin, İran, Kamerun, Pakistan, Rusya, Senegal, Sudan, Zimbabve) red oyu verirken, çekimser oy kullanan iki ülkeden birinin Türkiye olması (diğeri Hindistan) üzerinde durulmaya değerdir. //

Eşcinselliğin normalleştirilmesi, fuhuş endüstrisi tarafından pedofilin de normalleştirilmesi için önemli bir kazanım olarak görülmektedir. Amerika ve Avrupa'da pedofiliklerin örgütlenmesine izin verilmekte; pedofilikler bilimsel, hukuki ve siyasi destek görmektedirler. York ve Knight'ın kaleme aldıkları makale, pedofilin de eşcinselliğin normalleştirilme sürecinde olduğu gibi, akademik destek gördüklerini örneklerle anlatıyor¹⁰⁵

Hollanda'da kurulan Pedofili Partisine verilen izin, Batı'nın "özgürlük", "insan hakları" ve "eşitlik" gibi kavramları nasıl algıladığını özetlemeye yetiyor. Haber 2006 yılında Türk ve dünya basınında¹⁰⁶ yer aldı:

¹⁰⁵ http://rsvpamerica.org/wp-content/uploads/2014/07/Homosexual-Activists-Work-to-Normalize-Sex-With-Boys_Frank-V.-York-and-Robert-H.-Knight_nodate_nopublisher.pdf (erişim tarihi: 13 Ağustos 2015)

¹⁰⁶ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5187010.stm> (erişim tarihi: 13 Ağustos 2015)

“Pedofili Partisine İzin

Hollanda’da pedofili partisi PNVD’nin engellenmesi için yapılan başvuru mahkeme tarafından reddedildi. Lahey Bölge Mahkemesi, PNVD’nin (Kardeşçe Sevgi, Özgürlük ve Farklılık Partisi) de diğer partilerle tüm haklara sahip olduğu kararına vardı.

Mahkeme, Solace adlı bir grubun başvurusuyla ilgili olarak “Onlar sadece moral değerleri ifade etmek istiyorlar. Ortada bir partiyi kapatmaya yetecek kadar delil yok” dedi. Hollanda’da Mayıs ayında tanınmış 3 pedofil tarafından kurulan PNVD, 12-16 yaş arası çocuk pornografisinin ve hayvanlarla seksin legalleşmesini savunuyor. Parti, çocuk pornosu bulundurmanın ve televizyondan yayınının serbest bırakılmasını istiyor.

Pedofili alanındaki tabuları yıkmak istediğini açıklayan PNVD, Belçika’da 1996 yılında küçük kızlara tecavüz ederek öldürdükten sonra yakalanan Marc Dutroux olayının ardından oluşan tepkileri yumuşatmaya çalıştığını belirtiyor. Uyuşturucu maddeler, eşcinsel evlilik ve hayat kadınlarıyla ilgili çok yumuşak kanunları bulunan Hollanda’da böyle bir partinin çıkması insanlarda şoke etkisi yapmıştı. Bir ankette halkın yüzde 82’sinin bu partiye karşı olduğu ortaya çıkmıştı.”¹⁰⁷

Haberde yer alan “*Pedofili alanındaki tabuları yıkmak istediğini açıklayan PNVD, Belçika’da 1996 yılında küçük kızlara tecavüz ederek öldürdükten sonra yakalanan Marc Dutroux olayının ardından oluşan tepkileri yumuşatmaya çalıştığını belirtiyor.*” ifadesinde geçen Marc Dutroux olayı (Şekil 12)¹⁰⁸, 1996 yılında Belçika’da 300 bin kişinin beyazlara bürünerek yürüdüğü için “Beyaz Yürüyüş” olarak adlandırılan tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Arka planı tam olarak aydınlatılamayan olay Belçika’da bakanların isti-

¹⁰⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/4768478.asp> (erişim tarihi: 13 Ağustos 2015)

¹⁰⁸ Şekil 12’deki fotoğraf şu adresten alınmıştır: http://1.lavenircdn.net/Assets/Images_Upload/Actu24/2011/08/05/dutroux.jpg

Şekil 11: Marche Blanche (Beyaz Yürüyüş)

Şekil 12: Marc Dutroux

fasına neden olmuştu. Lahey bölge mahkemesinin nasıl bir sosyal bağlama rağmen, bu partiye izin verdiğini anlamak açısından Beyaz Yürüyüşe (Şekil 10)¹⁰⁹ giden olayları SNC'den Sevim Civil ve Zafer Sayar'ın kaleminden okuyalım:

Belçika'yı dehşete düşüren akıl almaz olaylar¹¹⁰

İsviçre'de dört yıldır düzenlenen Beyaz Yürüyüş (Marche Blanche), aslında başka bir ülke doğumlu: Belçika... Yüz binlerce Belçikalının 90'lı yıllarda, Marc Dutroux Olayını protesto etmek amacıyla başlattıkları "Marche Blanche", hafızalarda tarihin karanlık bir noktası olarak kalmaya devam ediyor.

Marc Dutroux Olayı ya da sapkınlığın sınırsızlığı

Marc Dutroux adındaki Belçikalı, 1989'da 12 ve 19 yaşları arasında beş genç kıza cinsel tacizde bulunmuş ve 13,5 yıl hapis cezası almıştı. Ancak üç yıl sonra iyi hal nedeniyle serbest bırakılmıştı. *Marc Dutroux* dosyasını kapattığını sanan hukuk sistemi, ne kadar büyük bir yanılğıya düştüğünü sonradan görecekti.

Taguti düzeni
meşrulaştırın
kantinleriniz
tekerlem.

- *Dutroux*'un serbest bırakılmasından sonra 1995'te başlayan ve art arda cereyan eden korkunç olaylar kayıtlara sırayla şöyle geçiyor:

¹⁰⁹ Şekil 11'deki fotoğraf şu adresten alınmıştır: <http://static.ladepeche.fr/content/media/image/zoom/2008/08/31/photo-1220165456271-1-0.jpg> (erişim tarihi: 7 Nisan 2016)

¹¹⁰ Vurgular yazının orijinalinde yer almaktadır.

24 Haziran 1995: Belçika'nın Lüttich kentinde sekiz yaşlarında iki kız çocuğu *Julie* ve *Melissa*, evlerinin yakınında ortadan kayboluyorlar. Tüm ülke çapında bir arayış başlıyor.

22 Ağustos 1995: 17 ve 19 yaşlarında *An* ve *Eefje* adındaki iki kız arkadaşın izleri, bir liman kenti olan Osten'de kayboluyor. Polis, ilk aşamada, *An* ve *Eefje*'nin yaşlarından yola çıkarak, olayın, küçük *Melissa* ve *Julie*'nin kaybolmalarıyla bağlantısı olabileceğini düşünmüyor.

28 Mayıs 1996: Belçika'nın batısında bulunan bir kentte okula gitmek için evden ayrılan *Sabine* bir daha geri dönmüyor.

9 Ağustos 1996: 14 yaşındaki *Laetitia*, Betrix kentinde, evinin yakınında bir minibüse bindirilerek kaçırılıyor. Olaya şahit olanlar, minibüs ve plaka numarası üzerine bilgi verebiliyorlar. Kısa bir süre sonra minibüs sahibi bulunuyor: Bu kişinin, 1989'da iki kız çocuğuna tecavüz etmekten 13,5 yıl hapis cezasına çarptırılan ve iyi halden dolayı 1992'de serbest bırakılan *Marc Dutroux*'dan başkası olmadığı anlaşılıyor.

13 Ağustos 1996: *Dutroux*, eşi *Michelle Martin* ve suç ortağı *Michel Lelievre*, *Sabine* ve *Laetitia*'nın kayboluşlarıyla bağlantılı olarak tutuklanıyorlar.

15 Ağustos 1996: *Dutroux*'un suçunu kabul etmesinin ardından, *Sabine* ve *Laetitia*, suçlunun evlerinin birinden canlı olarak kurtarılıyorlar. Polis, *Dutroux*'nun evinde ayrıca pornografik fotoğraf, film ve video kasetleri buluyor. Güvenlik birimleri, eş zamanda, Belçikalı emlakçi *Jean-Michel Nihoul*'u suç ortağı olduğu şüphesiyle tutukluyorlar.

17 Ağustos 1996: *Dutroux*'nun evinin bahçesinde, 24 Haziran 1995'te kaybolan *Julie* ve *Melissa*'nın cesetleri bulunuyor. İki küçük kızın açlıktan öldükleri anlaşılıyor. (Araştırmalar, *Dutroux*'nun iki küçük kız çocuğunu kaçırdıktan hemen sonra, başka bir suçtan bir süre cezaevinde kaldığını, ölümlerin de bu sürede gerçekleştiğini gösteriyor.)

18 Ağustos 1996: *Dutroux* ve suç ortağı *Lelievre*, *An* ve *Eeffe*'yi 22 Ağustos 1995'te kaçırdıklarını kabul ediyorlar.

3 Eylül 1996: *An* ve *Eeffe*'nin cesetleri, *Dutroux*'nun evlerinden birinde bulunuyor.

20 Ekim 1996: Belçika'da, "Marche Blanche" yani "Beyaz Yürüyüş" adı altında çoğu beyaz elbiseli 300 bin kişi, *Dutroux* olaylarının açıklığa kavuşturulması için bir araya geliyor.

23 Nisan 1998: *Dutroux*, kaçmayı başarıyor, ancak üç saat sonra yakalanıyor. Bunun üzerine, Adalet Bakanı, İçişleri Bakanı ve Jandarma Bakanı istifa ediyorlar.

Mayıs 2000: *Dutroux*, firar etmek suçundan beş yıl hapis cezasına çarptırılıyor. Mahkeme, bu cezayı, *Dutroux*'nun firar halinde olduğu kısa sürede, "tehdit" ve "hırsızlık" suçlarını işlemesiyle gerekçelendiriyor.

22 Nisan 2002: *Dutroux* olaylarıyla ilgili araştırmalar son buluyor. Ancak, *Dutroux* ve suç ortaklarının yalnız mı hareket ettikleri, yoksa bazı suç şebekeleri ya da politikacılardan da aldıkları teklifler üzerine mi cinsel taciz amacıyla çocuk kaçırdıkları konusuna bir açıklık getirilmiyor.

1 Mart 2004: *Marc Dutroux*'nun tutuklanmasından yaklaşık sekiz yıl sonra, onun, bu arada kendisinden ayrılan eski eşinin ve suç ortakları olarak tutuklanan *Lelievre* ve *Nihoul*'un mahkemeleri başlıyor.

17 Haziran 2004: Mahkeme jürisi, *Dutroux*'yu, kaçırdığı çocuk ve genç kızları olduğu gibi, suç ortağı *Bernhard Weinstein*'i da öldürmekten suçlu buluyor. *Dutroux*'nun eski eşi ve suç ortağı *Lelievre* de önemli noktalarda suçlu bulunuyorlar.

Çocuklara cinsel tacizde bulunduktan sonra onları öldüren *Dutroux*, ömrünün geri kalan kısmını hapisanede geçirecek. Belçika ise, gördüğü bu kâbusun etkisinden uzun süre kurtulamayacağı benziyor. Bir yandan mahkeme öncesi araştırmaların uzun yılları alması ve konunun ağırlığı, diğer yandan ise *Dutroux*'nun yüksek makamlara kadar uzanan

çocuklara cinsel tacizlerde bulunan bir ağ içerisinde yer alıp almadığının hâlâ bilinmemesi, Belçika'da açılan derin yaranın kabuk bağlamasını engellemeye devam ediyor. (snc)

● *İçinde yaşadığımız dünyada asıl sorun her türlü kötülüğün ve ifsadın yapılabilmesi değildir, asıl sorun Marc Dutroux gibi insanların çıkması değildir; asıl sorun bu gibi kişilerin özgürlük, insan hakları, eşitlik gibi kavramlara sığınarak korunuyor olmasıdır.* Pedofilik hareketlerin yasallaşacakları ve normalleştirilecekleri güne kadar eşcinsel organizasyonları bir truva atı gibi kullanıp kendilerine hareket alanı açma fırsatı bulmaktadırlar. Reisman, Kinsey'in araştırmasından sonra, eşcinselleri koruyan ve yücelten yasalarla birlikte pedofilinin de dramatik bir şekilde yükselişe geçtiğini vurgulamaktadır. Lahey Bölge mahkemesinin yüzbinlerin sesine kulak vermeyip, "Onlar sadece moral değerleri ifade etmek istiyorlar. Ortada bir partiyi kapatmaya yetecek kadar delil yok!" diyerek sapıklığı "norm" haline getirmesi Batı medeniyetinin "moral" anlayışını da yansıtmaktadır. Bu karar, pedofilinin bir norm olarak kabul edilebildiğini, bu normun diğer ülkelere pazarlanmasının ise bir zaman ve konjonktör meselesi olduğunu göstermektedir. Eşcinselliği legalize eden mantığın ilke olarak zaten pedofiliyi de legal/meşru gördüğünü unutmamak gerekmektedir. Zira eşcinsellik "doğuştan geldiği" iddiasına dayanarak meşrulaştırılıyor. Pedofilinin de doğuştan geldiği savı, eşcinsellik toplumlara iyice yerleştirildikten sonra gündeme getirilecektir. Kaldı ki, bilim dünyasından gelen araştırmalar bu iddianın yakında gündeme geleceğinin işaretini vermektedir. Son zamanlarda pedofiliklere yönelik artan araştırmalar, pedofilinin ahlaki bir sorun olmadığını, beyinle ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Sartorius ve arkadaşları (2008) pedofiliklerin beyinde amigdala bölgesinin anormal bir aktivasyon gösterdiğini belirtmektedirler. Pedofilikler üzerine yapılan başka araştırmalar da sorunun beyinle ilgili olduğunu vurgulamaktadır (Schiffer ve arkadaşları, 2008; Valter ve arkadaşları, 2007; Fonteille ve arkadaşları, 2012).

Homofobi Sopası

Eşcinsellik bugün uluslararası kurumlar ve egemen bilim dünyası tarafından destek görmektedir. Medyanın da etkili olarak kullanılması suretiyle bir taraftan eşcinsellik "iyi" bir şey olarak gösterilirken, eşcinsellikle ilgili gerçeklerin ortaya çıkmaması için *homofobi sopası* kullanılmaktadır. Homofobi sopası, Rondeau'nun birinci bölümde aktardığımız, dayatıcı fiyatlandırma tekniğinin kullanıldığını gösteriyor:

Pazarlama teorisinde önerilen alışveriş ilişkilerinin karşılıklı olarak yerine getirilmesinden ziyade *dayatıcı fiyatlandırma*, *hedef gruba eşcinsel hakları fikrini satın almadıkları için dayatılan ekonomik veya duygusal fiyat olarak tanımlanır*.

BM, AB gibi uluslararası güç mekanizmalarına sahip birlikler eşcinselliğe ilişkin eleştirel yaklaşımları "ayrımcılık", "nefret söylemi" ve "homofobi" kavramlarıyla baskılamaktadır.⁶ Pedofiliklerin bile örgütlenme özgürlüğünü⁽¹⁾ savunan bu yaklaşım, dayatıcı fiyatlandırma tekniğiyle halkı tek yönlü manipülatif bilgiye mahkûm ederek, bilgilenme özgürlüğünü elinden almaktadır. Neyin doğru, neyin yanlış; neyin iyi neyin kötü; neyin güzel, neyin çirkin olduğunu onlar belirlemekte ve kendi değerlerini dayatmaktadırlar. Bunun adı kimi zaman özgürlük, kimi zaman eşitlik, kimi zaman insan hakları olmaktadır. Neyin özgürlük; neyin insan hakları; neyin eşitlik kapsamına gireceğine neoliberal kapitalist kültürün değerleri karar vermektedir. Birinci bölümde aktardığımız, 10 STK'nın birleşip 4 kitabı yasaklatmak için yaptığı basın açıklaması Batı medeniyetinin baskıcı karakterini yansıtmaktadır. Onların istediği gibi davranan kişi ve kurumlar ödüllendirilmekte, aksi görüşe sahip olanlar dışlanıp, itibarsızlaştırılmaya çalışılmaktadır. Örneğin CHP milletvekili ve Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Başkanı Binnaz Toprak, Uluslararası Gey ve Lezbiyen İnsan Hakları Komisyonu kuruluşu (IGHLRC) adlı eşcinsel hakları savunucusu kuruluştan "2013 İnsan Hakları Ödülü" almıştır.¹¹¹

¹¹¹ <http://haber.star.com.tr/politika/chpli-vekile-abdli-escinsellerden-odul/haber-753197>

Türkiye: Eşcinselliği İslâm Dünyasına Pazarlamak

Eşcinsellik yanlısı hareketin uluslararası kurumlar aracılığıyla Türkiye'yi hedef aldığı açıktır. Eşcinsellik yanlısı organizasyonlar eşcinselliği İslâm dünyasına Türkiye üzerinden pazarlamaya çalışmaktadır. Aşağıda aktardığımız gelişmeler bu pazarlamanın özellikle 2000'li yıllardan sonra hız kazandığını göstermektedir.

⑥ Eşcinsel örgütler ilk yasal statüyü 2004 yılında kazanmıştır. Yasal statü kazanan KAOS GL adlı dernek Dünya Bankası tarafından ekonomik olarak desteklenmektedir.

Milliyet gazetesinden Tuğba Tekerek'in haberi Türkiye'deki eşcinsel örgütlere Dünya Bankasının ilgisini gösteriyor:¹¹²

“Eşcinsellere Dünya Bankasından 2. Hibe

Dünya Bankası'ndan geçen yıl aldığı hibeyle ebeveynler için broşür hazırlayan Kaos Gay ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL) bu yıl da aynı kurumdan 5 bin 143 dolar dolar alacak. “Küçük hibeler’ kapsamında yedi sivil toplum kuruluşuna 35 bin dolar verilirken Kaos GL “Gençlerin Cinsel Yönelim Ayrımcılığı Konusunda Bilgilenmesi Projesi” için desteklenecek. Derneğin Proje Koordinatörü Umut Güner, “Proje kapsamında 60 üniversite öğrencisine iki günlük seminer verilecek” dedi. Hibe proje maliyetinin yarısını karşılarken Kaos GL de masrafın diğer yarısını üstlenecek. Dernek geçen yıl da eşcinsel ailelerinin bilgilendirilmesi projesi için Dünya Bankası'ndan 5 bin dolar almıştı. Hazırlıkları süren broşürün Anneler Günü'ne yetiştirilmesi planlanıyor.

Milliyet gazetesinde yayınlanan başka bir haber Dünya Bankası'nın yanında üniversitelerin de eşcinsel derneklere verdiği desteği yansıtıyor:

▲ Dünya Bankası Desteğiyle ‘Anne! Ben Eşcinselim’ Kitabı
Eşcinseller, Dünya Bankası'nın desteğiyle Anneler Günü için
“Canım Ailem Öyküleri: Anne! Baba! Ben Eşcinselim” adlı

¹¹² *Milliyet*, 15 Mart 2007.

bir kitap hazırladı. Dünya Bankası'nın 5 bin dolarlık bağış yaptığı kitabın, anne-babalarla eşcinsel evlatların barışmasına vesile olması amaçlanıyor. Dünya Bankası 2006'da "marjinalleşmiş ve korunmaya muhtaç grupların güçlendirilmesi için vatandaş katılımını sağlamak amacıyla", Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma (Kaos GL) Derneği'ne bağışta bulunmuştu. Kitabın maliyetinin yarısı bu hibeyle karşılandı.

Kaos GL'den Ali Erol annelerin herkes için olduğu gibi eşcinseller için de önemli olduğunu belirterek "Anneler Günü tamamen heteroseksüel bir aile üzerinden kutlanıyordu. Oysa eşcinsellerin de anneleri babaları var. Biz ailelerin ve eşcinsel evlatların barışmasını istiyoruz" dedi. Erol, kitabın buna vesile olmasını istediklerini söyledi. Kitapta hem ailelerine "açılan" (eşcinsel olduklarını açıklayan) hem de açılmayan evlatların deneyimleri yer alıyor. Erol'a göre, bu deneyimler ailelere bir resim sunabilir, "Benim evladım eşcinsel olsaydı bana açılabilir miydi, açılmıyorsa bu durum onun hayatında neye mâl oluyor?" gibi sorular sordurtabilir. Kitapta, eşcinsel annelerinin deneyimleri de aktarılıyor.

Ailelere dağıtılacak

Hacettepe Üniversitesi'nden öğretim üyesi Sema Buz'un da katkısı olan Canım Ailem Öyküleri 16 Mayıs'tan itibaren eşcinsellere, ailelerine ve bazı kurumlara dağıtılacak. Aylık dergi de çıkaran Kaos GL 2005'ten bu yana eşcinsellere psikolojik ve hukuki destek veriyor.

❶ Bütün dünya tarafından en "masum" ve "saygın" kurumlardan biri olarak kabul edilen UNICEF'in Latin Amerika'da kadınlar ve gençler için hazırladığı kitap, BM'nin bakış açısını yansıtmaması açısından önem taşıyor.¹¹³

¹¹³ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=71318> (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2015)

“UNICEF kitapçığında sapık seks teşviki

Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu, UNICEF tarafından finanse edilen bir kitapçıkta, gençler ve kadınlar sapık ilişkilere teşvik ediliyor.

UNICEF'in, Latin Amerika'daki kadınlar ve gençler için hazırladığı bir kitapta, “Cinsel haz alacağınız durumlar” başlığından sonra şöyle denildi:

1. Mastürbasyon
2. Bir partner ile cinsel ilişki (heteroseksüel, eşcinsel ya da biseksüel)
3. Canlı olmayan objelere, hayvanlara, çocuklara ve sizinle seks ilişkisine rıza göstermeyen kişilere yönetilen cinsellik.
4. Bir ortak ya da ortaklar ile sekste ideal durum yoktur. En çok tatmin edici olan ve kişisel yaşamımıza uyarladığımız biçim seçilen yoldur. Bazı kadınlar erkekler ile ilişkileri sever, bazıları da kadınları tercih eder.
5. UNICEF Sözcüsü Alfred Ironside, BM'nin kitabı finanse ettiğini kabul etti, ancak Meksika Hükümeti tarafından kitap haline getirildiğini söyledi. Ironside, dikkatlice bir gözden geçirmenin ardından Meksika Hükümeti'nin bu kitapları toplattığını da belirtti. Alfred Ironside, Meksika'da kaç adet kitap basıldığını tam bilmemekle beraber, binden az olduğunu ifade etti.”

İstanbul Sözleşmesi

Siyasi iktidar tarafından 2004 yılında Türk Ceza Kanunu'ndan edeb, ırz, namus, hayâ gibi kavramların çıkarılması; 2006 yılında töre ve namus cinayetlerine yönelik Başbakanlık Genelgesi'nin yayınlanması ve nihayet 2011 yılında İstanbul Sözleşmesi'nin imzalanması, hayal kırıklığı yaratmıştır. Özellikle İstanbul Sözleşmesi'yle birlikte, ilk kez eşcinsellik yasal koruma altına alındı. Buna, 6284 sayılı Aileyi Koruma ve Kadına Şiddeti Önleme Kanunu'nun da

İstanbul Sözleşmesi esas alınarak çıkarılmış olmasını da eklemek gerekir.

● Her iki kişiden birinin oyunu alarak ve özellikle İslâmcı/muhafazakâr cemaatlerin desteğiyle iktidara gelmiş bir partinin, İstanbul Sözleşmesi'ni ilk imzalayan ve meclisinden ilk geçiren ülke olmakla övünmesi, açıklanması ve anlaşılması gereken bir durumdur.

Sözleşmenin 4. maddesinin 2. fıkrası şu şekildedir¹¹⁴:

Taraf Devletler bu Sözleşme'nin hükümlerinin, özellikle de mağdurun haklarını korumaya yönelik tedbirlerin cinsiyet, toplumsal cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya siyasi olmayan görüş, ulusal veya sosyal köken, ulusal azınlık ile ilişkilendirme, mülkiyet, soy, *cinsel yönelim*, toplumsal cinsiyet kimliği, yaş, sağlık durumu, sakatlık medeni hal, göçmen veya mülteci olma durumu ya da benzeri herhangi bir temelde ayırım gözetmeksizin uygulanmasını güvence altına alır.

Sözleşmenin altında imzası bulunan Ahmet Davutoğlu Dış İşleri Bakanlığı'nın sitesinde yayınlanan haberde şunları söylemiştir:

Benim onurla imzaladığım, belki de Dış İşleri Bakanlığı'nda en fazla gurur duyduğum olay, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Başkanlığı dönemini Türkiye adına üstlendiğim, Bakanlar Komitesine ilk yaptığım teklif; daha sonra İstanbul Sözleşmesi olarak anılacak olan kadınlara karşı şiddet ve aile içi şiddete karşı uluslararası sözleşmeyi hazırlamamız oldu. Bu sözleşmeyi genel başkanlığımız zamanında İstanbul'da imzaladık ve bu İstanbul Sözleşmesi olarak biliniyor. Ve bu sözleşmenin ilk imzasını ben attım...¹¹⁵

Davutoğlu'nun konuşmasından öyle anlaşılıyor ki, Dış İşleri bürokrasisi "cinsel yönelim" kavramının ne anlama geldiği hakkında ve sözleşmenin muhtevasına ilişkin Davutoğlu'nu bilgilendiren

¹¹⁴ Sözleşmenin ayrıntılı bir analizi Aile Akademisi Derneği'nin sitesinde yer almaktadır (Gültekin, 2013).

¹¹⁵ http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-dunya-kadınlar-haftasi-vesilesiyle-turkiye-is-kadınlari-derneği- tarafından-duzenlenen.tr.mfa (Erişim tarihi: 15 Ağustos 2015)

dirmemiştir. Aksi halde ne Türkiye halkına ne de kendi tabanına açıklanması mümkün olmayan bu sözleşmenin böylesi bir "gururla" savunuluyor olması nasıl anlaşılabilir?

Bütün bu gelişmeler, eşcinselliği pazarlayan güçlerin Türkiye'yi açık bir hedef haline getirdiğini göstermektedir. İslâm dünyasına model olarak sunulan Osmanlı bakiyesi bir ülkede eşcinselliğin normalleştirilebilmesi, bu olgunun İslâm dünyasının diğer ülkelere pazarlanması için de önemli bir adım olarak görülmektedir.

HDP/PKK: Kürtlere Eşcinsellik Pazarlamak

AK Parti hükümetinin başlatmış olduğu çözüm süreciyle birlikte PKK/HDP Kürtlerin tek meşru temsilcisi gibi algılanmıştır. Kürt kimliğinin haklarını savunduğunu iddia eden BDP/HDP gibi partilerin eşcinselliği parti programlarında açıkça savunması, bu siyasal partilerin milletvekillerinin eşcinsel örgütlerin meclis içindeki partnerleri gibi çalışması dikkat çekicidir.

Kürtlerin kimlik haklarını savunan bir partinin söylemine dominant bir şekilde eşcinselliği yerleştirmesi, eşcinsel hareketlerin stratejik bir planı olarak dünyanın farklı yerlerinde de uygulanmıştır. Özellikle halk tarafından ya da halkın bir kısmı tarafından haklı görülen davaların içine eşcinsel hareketlerin yerleşmesi, eşcinselliğin geniş halk kitlelerine benimsetilmesinin etkili bir yolu olarak görülmüştür.

PKK'nın siyasal alandaki temsilcisi partiler, ilginç bir şekilde her durumda Kürtlerin anadil vb. gibi haklarının yanına cinsel yönelim haklarını da yerleştirmişlerdir. Bu bağlamda, Türkiye'de ilk kez *Hevjin* isminde Kürtçe eşcinsel bir derginin yayını başlamıştır. Derginin ilk sayısında (2010) BDP milletvekili Sebahat Tuncel ile bir röportaj yapılmıştır. Tuncel röportajda kendisine yöneltilen "BDP'nin programında *"Kişinin, cinsel yönelimlerinden dolayı dışlanmasına ilişkin, yasalarda var olan baskıcı ve ayrımcı hükümler kaldırılacak" gibi bir ibare var. Bu çok heyecanlandırıcı... Sanırım, bu konuda en açık vaatte bulunan partisiniz. Programda yer vermeniz; sadece*

ayrımcılık türlerinden biri olması ve hak ihhlallerinin yaşanıyor olmasına mı dayanıyor?" biçimindeki soruya şu cevabı vermiştir:

Parti programını hazırlarken, bazı konularda titizlikle çalıştık. Programın yazılmasında, kadın ağırlıklı bir destek olması ve kısa bir sürede yazılmasına rağmen; farklı kesimlerden, akademisyenlerden destek almamız, birçok konuya doğru yaklaşmamızı sağladı. Biz cinsel ayrımcılığın olmadığı, kişilerin cinsel yönelimlerinden dolayı dışlanmadığı bir toplum istiyoruz. Maalesef, bizim kanunlarımızda, baskıcı ve ayrımcı hükümler çok. BDP olarak ilk yapacağımız; bu hükümlerin kaldırılması olacaktır. Elbette ki, LGBTT bireylerinin sorunları bu şekilde çözüldü."demek yanlış olur. Ancak, bu ayrımcı hükümleri görmek, mecliste olduğumuz sürece bunları deşifre etmek ve kaldırmak için çabalamak, bizim için çok değerli. Daha demokratik, özgürlükçü ve sivil bir anayasa isterken; bunu hepimiz için istiyoruz. Eş-cinseller için, kadınlar için, Aleviler için vs... Bu yüzden, LGBTT bireylerle kadınların ortak mücadele yürütmesi ve bu ataerkil sisteme karşı özgürlükçü bir hayat kurmak, çok önemli. Biz BDP olarak; demokratik, ekolojik, cinsiyet özgürlükçü bir paradigmayı esas alıyoruz. Yani toplumda yaşayan her bireyin, eşit ve özgür bir yurttaş olarak, hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması ayrımcı politikaların da önüne geçecektir.¹¹⁶

BDP 2013 yılında 8 Mart Dünya Kadınlar Günü dolayısıyla TBMM grup toplantısına LGBT dernek temsilcilerini de çağırmıştır. Toplantıda KAOS GL Derneği'nden Aşlı Demir ve Pembe Hayat Derneği'nde Belgin Çevik konuşmuştur. LGBT dernek temsilcileri eşcinselliği savunan konuşmalar yaparken beyaz yaşmaklarıyla salonda bulunan Kürt kadınları ilginç bir görüntü oluşturmuştur.

● HDP'nin kuruluş kongresinde ise trans kimliğiyle tanınan LGBT aktivisti Yıldız Tar konuşmuş ve şöyle demişti. "Velev ki,

¹¹⁶ Hevjin dergisi 1. sayı. Bkz. www.hevjin.com

...neyiz! Alışın."¹¹⁷ Bir dönemin başörtüsü zulmünün sembol isimlerinden olan Hüda Kaya da¹¹⁸ kongrede travesti Esmeray ile yan yana oturmuştur. Başörtünün ve LGBT'nin yan yana getirildiği bu görüntü yankı yapmıştı. Esmeray *Taraf* gazetesindeki köşesinde Hüda Kaya ile aralarında şu diyalogun geçtiğini yazmıştı:

Divanda Hüda Hanım'la yan yana oturuyorduk, başörtüsü vardı; tabii ki bütün kameralar ve gazeteciler sürekli ikimizi çekiyor.

Hüda Hanım bana döndü, dedi ki: 'Biz en ötekileriz ya ondan bizi çekiyorlar,' *'Ayol hiç sorma!'* dedim, gülüştük.¹¹⁹

Eşcinsellerin niçin "başörtüsü" ve "Kürtler" üzerinden kendini Türkiye'ye pazarladığının anlaşılması için Güney Afrika'da Apartheid rejimine karşı sürdürülen mücadelenin öncü isimlerinden Güney Afrika Anglikan Kilisesi Başpiskoposu Desmond Tutu'nun şu sözlerine kulak verilmesi yerinde olur:

Apertheid'e karşı kazanılan zaferden sonra Kilise gerçekten verilmeye değer yeni bir ahlaki savaş arıyorsa savaşması gereken homofobi ve heteroseksizmdir.

☉ Bir din adamı olarak Güney Afrika'daki ırkçı Apartheid rejimine karşı mücadele veren Tutu, İsrail'in Filistinlilere karşı uyguladığı zulme karşılık İsrail mallarının boykot edilmesine de destek vermişti.¹²⁰ Tutu, Abdullah Öcalan'ın tutukluluğuna da karşı çıkmış ve "*Öcalan'ın tutsaklığı kimseye bir şey kazandırmaz.*" demişti.¹²¹

Eşcinselliğin tek başına bir topluma yerleşebilmesi mümkün görünmemektedir. Bu sebeple eşcinselliği dünya çapında örgütleyen

¹¹⁷ <http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/esmeray/umut-hdp-de/27761/> (erişim tarihi: 15 Ağustos 2015)

¹¹⁸ 7 Haziran 2015 Milletvekili Seçimlerinde HDP Hüda Kaya'yı Selahattin Demirtaş'ın ardından 2. sırada milletvekili adayı göstermiş ve Kaya milletvekili seçilmiştir.

¹¹⁹ <http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/esmeray/umut-hdp-de/27761/> (erişim tarihi: 15 Ağustos 2015)

¹²⁰ http://www.zaman.com.tr/dunya_efsane-afrikali-lider-tutu-israile-boykot-cagrisina-destek-verdi_2235460.html

¹²¹ <http://www.demokrathaber.net/siyaset/desmond-tutudan-erdogana-ocalan->

algı yönetmenleri ve manipülatörler, eşcinselliği "haklı/kabul gören bir davanın" içine yerleştirilerek topluma taşımayı düşünmektedir. Gerek Türkiye'de gerekse başka ülkelerde çeşitli baskılar altında bulunan etnik ya da dini gruplar, Batı'nın demokratlığın kriteri olarak gördüğü kimi değerleri sahiplenmesi şartıyla destek görebilmektedirler. İkinci bölümde de açıkladığımız gibi, bu yaklaşım, "senin özgürlüğün, onun da özgürlüğünü savunmakla mümkün olabilir." prensibine dayandırılmaktadır. Hâlbuki Kur'an "İyilikle kötülük bir olmaz." (Fussilet Suresi: 34) demektedir. Şerle hayır, güzellikle çirkinlik, ıslah ve ifsad eşit değildir.!

Allah'ın ayaklarımızı dinin
***_ üzere sabit tut . Kalplerimizi
kaydırma.

⊗ *Bilim* meşruluğu, objektifliği ve güvenilirliği çağrıştırmaktadır. Ancak bilimsel bilginin her zaman güvenilir sonuçlar vermediği açıktır. Bilimsel araştırmalara sürekli bir soru işaretiyle yaklaşmak doğru olmasa da, kimi araştırmaların *değer yüklü* olduğunun farkında olmak önemlidir. Bilimin olumlu çağrışımlarından faydalanmak isteyen algı yönetmenleri, toplumların kültürlerini, tutumlarını, gelenek ve inançlarını değiştirmek için bilimi rahatlıkla kullanabilmektedir. Bu bölümde ve birinci bölümde aktardığımız ve kitabın uzamasını istemediğimiz için buraya alamadığımız pek çok vaka bilimin politik ve kapitalist amaçlı kullanıldığını göstermektedir.

Bu noktada özellikle bilim adamlarına da büyük bir sorumluluk düşmektedir. Halkının ve insanlığın faydasını düşünmek gibi ahlaki bir sorumluluk taşıyan uzmanlar, *etiket etkisiyle* hareket etmemelidir. Bir araştırmanın *saygın* bir dergide yayınlanmış olması, o araştırmanın güvenilir olduğunun kanıtı sayılmamalıdır. Yalan yalandır. Bilim dünyasının ciddiyet ve saygınlık kılıfına bürünmüş yalanlara karşı dikkatli olması, popüler olan eğilimlerin baskısıyla karşılaşılsa bile doğruyu söylemesi ve eleştirel perspektifini koruması halka karşı sorumluluklarıdır. Ama unutmamak gerekir ki, yalanı zamanında deşifre etmek önemlidir. Bir yalanın yalan olduğunu iş işten geçtikten sonra anlamak sadece pişmanlığı arttıracaktır.

me

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

MEKKE-MEDİNE'DE ALGI YÖNETİMİ VE MANİPÜLASYON

İnsanlık tarihinin aynı zamanda bir savaşlar tarihi olduğunu söyleyebiliriz. Savaşın konusu, insanı ve evreni kimin (hangi değerlerin) yöneteceği. Savaşın taktikleri ve stratejileri ise insanlık tarihi boyunca gelişme göstermiştir. Savaşın araçları da insanlığın içinde bulunduğu imkân ve koşullara göre hem değişiklik göstermiş, hem de geliştirilmiştir.

Eski dönemlerde “savaş” denildiğinde daha çok klasik savaş (askeri ve güce dayalı) anlaşılıyordu. Bununla beraber günümüzde kullanılan aldatma ve kandırma temeline dayalı yöntemler¹²², bugünkü kadar gelişmiş olmasa da kullanılıyordu.

Geleneksel anlamda kullanılan savaş kavramı daha çok dış düşmanı akla getirmektedir. Algı yönetimi, propaganda, manipülasyon gibi kandırma amaçlı yöntemler sadece dış düşmanla sınırlı değildir. Hem geçmişte hem de günümüzde, yöneticiler ve din adamları kendi halklarının kontrolünü elinde tutmak için, *içeride* de bu yöntemleri uygulamışlardır.

Ortaçağ'da kilise ve rahiplerin kullandığı strateji ve teknikler “din adamları” zümresinin erkini/yönetim gücünü elinde tutmaya

¹²² Günümüzde bu stratejileri tanımlamak için bir dizi kavram kullanılmaktadır. Bu kavramların arasında kimi farklar olsa da hepsinin ortak noktası, hedef kişiyi veya kitleyi gerektiğinde yanıltmak ve arzulanan doğrultuda tutum ve davranış oluşturmaktır. Bu kavramlardan bazıları şunlardır: Algı yönetimi, manipülasyon, psikolojik savaş, propaganda, yumuşak güç (soft power), akıllı güç (smart power), kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, stratejik iletişim, ikna, beyin yıkama, zihin kontrolü. Bu kavramların arasındaki farklar kimi zaman belirsizleşmektedir.

hizmet ediyordu. Bir kralın ya da bir zümrenin elinde bulunan yönetimde halka söz hakkı verilmiyordu. Krallar, soylular ve imtiyazlı aileler, halkı ikna etmek gibi bir kaygı taşımıyordu. Dolayısıyla o günlerde, *kandırma* teknikleri günümüzde olduğu gibi gelişmiş değildi. Gerçekte, Schiller'in de ifade ettiği gibi, bir çeşit diktatörlükle yönetilen ülkelerde manipülasyona ihtiyaç yoktu. Çünkü zaten halka bir söz hakkı verilmiyordu. Söz hakkı olmayan bir kitlenin manipüle edilmesine gerek de kalmıyordu. Monarşik ve oligarşik yönetimlerde halkın kontrolü sert yöntemlerle sağlanıyordu.

Fakat, bu, yine de manipülasyon ve algı yönetiminin hiç olmadığı anlamına gelmiyordu. Sözgelimi, Kilise'nin, Kralın ya da bir kabilenin halk tarafından meşru kabul edilmesi için bir takım inançlar, gelenekler ve adetler ihdas ediliyordu. Bu adetlere, geleneklere karşı gelmek gayri meşru kabul ediliyor ve cezalandırılıyordu.

Din adamları ve siyasi otoritenin işbirliğine dayanarak oluşturulan "kutsal otorite" anlayışı köylülerin, kölelerin, kadınların ve yoksulların kendi konumlarını rasyonalize etmesine ve yönetimin meşrulaştırılmasına hizmet ediyordu. Dünyanın farklı coğrafyalarındaki farklı isimlere ve farklı işleyişe sahip uygulamalar benzer amaçlara sahipti. Hindistan'da kast sistemi, Avrupa'da feodalite ve kilise işbirliği, Mısır'da tanrı-firavun anlayışı ve Mekke cahiliyyesindeki putperestlik ve kabilecilik... Hepsi belirli bir zümrenin yönetim imtiyazını elinde tutmak için bir takım *inançlardan* faydalanıyordu. Bu inançların sorgulanmasına izin verilmiyor, aksi takdirde siyasi ya da dini otoritenin baskısı devreye giriyordu.

Bilginin ve ekonomik gücün seçkin bir zümre elinde bulunuyor olması otoritenin işini kolaylaştırıyordu. Halk, bu inançları sorgulayacak bir bilgi birikimine sahip değildi. Bilgili ve yetkin kişiler ise ya siyasal otorite tarafından devşiriliyor ya da çeşitli yollarla susturuluyordu. Fakat algı yönetimi ve manipülasyonun eski tarihlerden beri uygulanageldiğini gösteren belgeler vardır. Kur'an konuyla ilişkilendirilebilecek olaylar aktarmaktadır.

Manipülasyon ve Algı Yönetiminin Tarihi Eskidir

Kur'an'da geçen Firavun'un sihirbazlarıyla Hz. Musa arasındaki olay manipülasyonun ve algı yönetiminin siyasal otoriteler tarafından kullanılıyor oluşunu belgelemesi açısından önemlidir. Olay bize halkın gözünün boyanması için siyasal otoriteye hizmet eden bir sihirbazlar zümresi olduğunu gösteriyor. Firavun kendi otoritesini tahkim etmek için sihirbazlara halkı yanıltma, aldatma görevi vermişti. Sihirbazlar, Kur'an'ın anlatımıyla, hünerlerini kullanıp Firavun'un yanında bir statü ve nimet sahibi olmak istiyordu. Firavun da eğer başarılı olurlarsa onları *kendisine yakın olanlardan* yapacağını söylemişti. Sihirbazlar ve Musa halkın önünde karşılaştılar. Bu bir çeşit düelloydü. Ancak bilindiği gibi, Firavun'un adamlarının sihri hakikat karşısında bir işe yaramamıştı (Araf Suresi: 113-125): "*De ki: Hak geldi, batıl yok oldu. Muhakkak ki, batıl yok olucudur.*"(İsra Suresi: 81)

Firavun'un, krallığını sürdürmek için sihirbazlardan yararlanma ihtiyacı, zulme, adaletsizliğe ve sömürüye dayalı siyasal sistemlerin bunu devam ettirebilmesi için halkı yanıltmalarının, aldatmalarının gerekli olduğu bilincinin çok eskilere dayandığını gösteriyor.

Diktatörlüklerin temel stratejisi korkutmak ve baskı uygulamak olsa da, siyasal otoritenin halkın desteğine sahip olma isteği ya da halkın tepkisini çekme korkusu onları halkın algısını yönetme konusunda hepten duyarsız kılmamıştır. Bunun tek örneği elbette ki Firavun ve sihirbazları değildir.

Örneğin Ortaçağ'da kilisenin² endüljans (günah çıkarma ve cennetten arsa satılmasına ilişkin kilisenin af belgesi vermesi) yetkisinin olması, halkın kiliseye karşı çıkma ve onu sorgulama yetisini körelten bir inanç olarak halkın içine yerleştirilmişti.

Gerçekte Hıristiyanlıkla hiç ilgisi olmayan bu uygulama Katolik kilisesinin artan giderlerini karşılamak için bir bildiri yayınlaması sonucu ortaya çıkmıştı. Amaç, bir taraftan kilisenin ekonomik gücünü arttırmak, diğer taraftan ise halkın kilise ve rahiplere karşı saygı ve tazimini tahkim etmektir. Ne var ki, endüljans uygulaması

sonraları, kilisenin halk nazarında saygınlığının tamamen yitirilmesinde önemli bir rol oynamıştı. Çünkü kilise belki de kendine çok güveniyor olmasından dolayı, aldatmanın en temel riskini gözden kaçırmıştı: Aldatılanın bunun farkına varmaması gerekiyordu. Protestanlık, Katolik kilisesinin endülijans uygulaması için çok sağlam sorular sormuştu. Örneğin cennetteki arsaların değeri nasıl belirleniyordu? Eğer cennet bu dünyadaki parayla alınabiliyorsa, cennetin bu dünyadan farkı neydi? Cennete parayla gidilebiliyorsa, bu dünyada Allah için fedakârlıkta bulunmanın ne anlamı vardı? Bu soruların etkisi Katoliklerin tahmin ettiklerinden daha güçlü olmuş ve reform hareketleriyle sonuçlanacak bir süreci tetiklemişti.

Tabi ki, eski çağlarda krallıkların ve oligarşilerin uyguladığı algı yönetimi ve manipülasyon teknikleri görece olarak daha yetersizdi. Bunun temel sebebi, zaten zora ve baskıya dayalı olarak yönetimlerini sürdürmeleri; incelikle ayarlanmış manipülasyon tekniklerine çok ihtiyaç duymamalarıydı. Ayrıca halkın bilgiye ulaşma yollarının kısıtlı olması, fakir olmaları ve eğitim olanaklarının bulunmayışı daha kolay yönetilebilmelerine neden oluyordu.

Magna Carta ve Modern Manipülasyon Çağının Başlangıcı

Totaliter rejimler yönetimlerinin meşruiyyetini halka dayandırmadığı için, halkın düşüncesini önemsemiyordu. Ayrıca, bu tür yönetimlerde halk resmi bilgi kaynaklarının dışında bir bilgi kaynağına sahip olmadığı için, tek yönlü olarak bilgilendiriliyordu. Kendilerine sunulan bilginin doğruluğunu test edecek bilgi kaynağı çeşitliliğine büyük oranda sahip değillerdi. Bu sebeple, yöneticiler “farklı bilgiyi nasıl manipüle edebilirim, halkın algılarını nasıl yönetebilirim?” kaygısını pek taşımıyorlardı.

Schiller’in demokrasi ile manipülasyonun gelişiminin paralel olduğunu belirten vurgusunu dikkate aldığımızda, modern anlamda algı yönetimi ve manipülasyonun kurumsallaşıp sistemleşmesine yol açan iki önemli tarihsel gelişme olduğunu düşünebiliriz. Bunlardan ilki Magna Carta’nın ilanı, diğeri de matbaanın icadıdır.

Algı yönetimi ve manipülasyon tekniklerinin gelişimiyle demokrasinin gelişimi arasındaki paralelliği fark etmek önemlidir. Schiller'in de işaret ettiği gibi, manipülasyon ve algı yönetimi demokrasinin bir yönetim biçimi olarak yaygınlık kazanmasıyla birlikte gelişmiş ve özel bir uzmanlık haline getirilerek sistematize edilmiştir.

Modern demokrasinin ve hukuk devletinin başlangıcı olarak kabul edilen Magna Carta'nın (Magna Carta Libertatum: Büyük Özgürlük Fermanı/Sözleşmesi) ilanı bu açıdan manipülasyon ve algı yönetimi çağının başlangıcı olarak da kabul edilebilir.

Burjuva sınıfının oluşmaya başlaması ve özel mülkiyet bilincinin gelişmesi sözleşmeye, hukuka dayalı yönetimleri gündeme getirdi. Coğrafi keşifler ve haçlı seferleri ticari faaliyetleri hızlandırmış bu yolla zenginleşen bir burjuva sınıfı doğmuştu. Burjuva sınıfının ticari faaliyetlerden elde ettiği artı değer soylular ve din adamları sınıfının dışında yeni bir *güçü* ifade ediyordu. Burjuva sınıfı elde ettiği bu güçle Krallıkların ve kilisenin mutlak otoritesine karşı durabilmiş ve onların yetkilerini sınırlandırabilmişti.

Modern demokrasilerin de temel metni olarak kabul edilen ve 1215'de İngiltere Kralı John ve Baronlar (Derebeyleri) arasında imzalanan Magna Carta'nın bir bölüşüm mücadelesinin ürünü olduğunu bilmek önem taşıyor. İngiltere Kralı I. John'un (Yurtsuz John) Fransızlarla yaptığı savaştan yenilgiyle çıkması hükümetin gücünü düşürmüştü. I. John kendinden önceki kralların geleneklerine uymamış ve Baronların sahip oldukları "hakları" görmezden gelerek vergileri arttırmış, onların gücünü sınırlandırmaya çalışarak Fransızlara karşı verilecek yeni bir savaşın mali desteğini sağlamaya çalışmıştı. Bunun sonucunda baronlar kendi aralarında toplanarak Kralın yetkilerini sınırlandırmayı amaçlayan bir sözleşmeyi Krala sunmaya, eğer Kral karşı çıkarsa isyan etmeye karar verdiler. Kilisenin de desteğini alan baronlar (Kral kilisenin de menfaatlerine zarar veren uygulamalar yapıyordu) ellerindeki metni Kral'ın önüne koydular. Kral ilk görüşmede söz vermeyip, ileriki bir tarihte görüşünü açıklayacağını söylemiştir. Kralın sözünde durma isteksizliği üzerine Baronlar Londra'yı işgal etmiş ve Kralı sözleşmeyi imza-

lamaya mecbur bırakmışlardır. 63 maddeden oluşan sözleşmenin özellikle 39. maddesi modern demokrasi anlayışının ve hukuk devletinin de temeli kabul edilmektedir¹²³:

Özgür hiç kimse kendi benzerleri tarafından ülke kanunlarına göre yasal bir şekilde muhakeme edilip hüküm giymeden tutuklanmayacak, hapsedilmeyecek, mal ve mülkünden yoksun bırakılmayacak, kanun dışı ilan edilmeyecek, sürgün edilmeyecek veya hangi şekilde olursa olsun zarara uğratılmayacaktır.

Bu madde modern hukuk devletinin ve parlamenter demokrasiye giden yolun başlangıcı olarak yorumlansa da gerçekte, maddede geçen “özgür hiç kimse” tabiri önem taşıyordu. Baronlar bu kavramla, kendi toprakları ve köleleri üzerindeki hakları Kral’a hatırlatıyorlar ve bu maddeyle Kralın kendi üzerlerindeki ekonomik baskısına karşı çıkıyorlardı. Yoksa bu madde baronların ve senyörlerin yönetimi altındaki kölelerin hayatında bir değişiklik meydana getirmiyordu. Diğer bir deyişle “özgür hiç kimse” tabiri baronları, senyörleri, vassalları ifade ediyordu. Chomsky’nin (2015) de ifade ettiği gibi, sözleşmede geçen kavramlar her ne kadar geniş kapsamlı gibi görünse de, kızılderilileri, köleleri ve kadınları kapsamıyordu ve Magna Carta’nın ardından gelen belgelerde de uzun yıllar boyunca kapsamayacaktı.

Baronlar ve kilise pastanın kendilerine düşen payına Kralın göz koymasına karşı çıkmış ve ellerindeki metinle bunu bir maddeye bağlamışlardı. Bu kritik nokta aslında bugün de çok değişmiş değildir. Demokrasi, güçlüler arasında bir denge kurma sistemi olma özelliğini halen devam ettirmektedir. Siyasal otorite, aynen Ortaçağ’da Katolik Kralların tüccarların deniz aşırı ticaret seferlerini desteklemesi ve Kristof Kolomb’u yeni kıtaların keşfi için uzun seferlere göndermesi gibi, bugün de çok uluslu şirketlerin taleplerini dikkate alan siyasal düzenlemeler yapmaktadır.

Tarihçiler 39. maddenin, uygulamadaki problemlere rağmen, amaçladığından daha büyük bir etki yaptığını ve modern demok-

¹²³ Bkz. <http://www.parliament.uk/documents/Magna-Carta-and-Parliament-Booklet.pdf>

ratik hukuk devletine giden gelişmelerin başlangıcını teşkil ettiğini belirtmektedir.

Demokrasinin beşiğinin İngiltere olduğu görüşüne kaynaklık teşkil eden *Magna Carta Libertatum* aynı zamanda modern algı yönetimi ve manipülasyon tekniklerinin kurumlaşmasına yol açan gelişmelerin de başlangıcı sayılabilir.

Magna Carta'yla başlayan demokrasi süreci kesintilerle birlikte olgunlaşması yaklaşık 800 yıllık bir süreyi alacaktı. Magna Carta Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız Devrimi'nden sonra yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne de temel teşkil etmiştir.

Matbaanın Keşfi ve Modern Algı Yönetimi ve Manipülasyon Uygulamalarının Başlaması

Ticaret yapan ve doğunun zenginliğini (altın, gümüş ve çeşitli madenler) Avrupa'ya getiren Portekizli, İspanyol ve Cenevizli denizciler Ortaçağ'da siyasal ve dini otoritenin dışında üçüncü bir güç merkezi olmayı başarmışlardı. Siyasal otoriteyle tüccarlar arasında bir işbirliği söz konusuydu. Devlet tüccarları askeri ve siyasal gücüyle koruyor, tüccarlar da getirdikleri (çaldıkları demek daha doğru olur, tüccarların Amerika ve Afrika kıtasında yaptıkları tam bir soygundu) değerli madenlerden ticari eşyalardan devlete yüksek oranlarda vergi ödüyorlardı. Diğer bir ifadeyle, Krallıklar, örneğin İspanya ve Portekiz Krallıkları tüccarların deniz seferlerini himaye ediyor, tüccarlar da Krallıkların savaş giderlerini finanse ediyordu. Böylelikle devletin de kasası doluyordu. Tahmin edileceği üzere, aslan payını kendisine alan siyasal otoritenin bu hegemonyasından bunalan tüccarlar, devletin yetkilerini kısıtlamak amacıyla Magna Carta'dan tevarüs eden gelenekle zamanla merkezi otoritenin özel girişim üzerindeki gücünü sınırlayan başka sözleşmeler hazırladılar ve devlete baskı yaparak bu sözleşmeleri imzalamalarını sağladılar (Kara, 2013). Merkezi otoritelerin zamanla zayıflamasına neden olan ve modern ulus devletlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan

bu gelişmeler arasında, konumuzla yakından ilgisi olan matbaanın keşfi de bulunmaktaydı.

15. yüzyıl her yönden modern dünyayı hazırlayan gelişmelerin yüzyılı olmuştu. Ticaret hız kazanmış, soy ve dine dayanmaksızın siyasal otorite üzerinde etkili olmayı başarmış bir burjuva sınıfı oluşmuştu. 1492 yılında Amerika'nın Avrupa tarafından işgali başlamış, 1200'lü yıllardan itibaren Haçlı Seferleri yoluyla Doğu'nun zenginlikleriyle tanışan Avrupalı denizciler, yüzyıllar boyunca bu zenginlikleri kendi ülkelerine taşımışlardı.

Burjuva, Ortaçağ Avrupa'sının statik, katı hiyerarşik sınıflara bağlı ve din eksenli feodal üretim-tüketim ilişkilerinin dışında bir sınıfı/insan tipini ifade ediyordu. Feodal yapılanma toprağa bağlı bir "geçim ekonomisi" idi. Katolik dünya görüşü, mal biriktirmeyi, dünya hırsı ve zevkini hoş görmeyen bir anlayışı ifade ediyordu.

• Burjuva ise, ticaret yapma ve kâr arzusuyla yanıp tutuşan bir sınıftı. Bu noktada burjuva kilisenin dünya görüşüyle de savaşmak zorundaydı. Matbaanın icadı, hâkim dünya görüşünü temsil eden kilisenin skolastik öğretisinin sarsılması ve Burjuva'nın talep ettiği "özgür dünya"nın kapısını aralayan çok önemli bir gelişme olmuştu.

• 1450 yılında Johannes Gutenberg'in icad ettiği matbaada ilk bastığı kitabın İncil olması (Küçükcan, 2006) önemlidir. İncilin basılması, bilginin kontrol edildiği tek merkez olan Kilise'nin bu önemli konumuna esaslı bir darbe anlamına geliyordu. Bilindiği üzere, İncil'i sadece kilise yorumlayabiliyor dolayısıyla İncil'in kendisi aracılığıyla kilisenin yorumları da kutsallaşıyordu. İncil'in basılması, İncil'in ulaşılabilir bir metin olmasına ve metnin üzerinden başka yorumlar yapılmasına imkân veriyordu. Bu tam da burjuvanın istediği şeydi. Metnin kendisi kutsal olmakla birlikte "algılanan" bir şeydi. Algısal farklılıklar kaçınılmazdı ve tabi ki, algılarla oynamak metinle oynamaktan daha az riskliydi. İncil kısa bir süre içinde başka dillere de çevrildi. İncil'in 1522 yılında Yeni Ahit'in Almanca çevirisi yapıldı. 1534 yılında Luther Eski Ahit'le birlikte İncil'in

tamamını bastırıldı.¹²⁴ Luther'in temellerini attığı Protestanlığın temel düşüncesi, Kitab-ı Mukaddes'in *aracısız* okunabilmesiydi. Bu ise, metni değil algıyı öne çıkaran bir yaklaşım olarak kilisenin merkezîyetçi öğretilerinden özgürleşmeyi ifade ediyordu. Luther'in en meşhur eseri olan *Hıristiyan Kişinin Özgürlüğü Üzerine* (Von der Freiheit des Crhristenmenschen" kitabının temel kavramı "özgürlük(freihet)"tür (Alatlı, 2010).

Luther'in Hıristiyanlığın doğasını yeniden değiştiren temel tezi, Papa'nın İncil'i yorumlamasıyla sıradan bir Hıristiyan'ın İncil'i yorumlamasını eşitlemesi olmuştur. Ona göre, vaftiz edilen herkes bir psikopos olabilirdi. İyi bir inanan olması için Papa'ya gerek yoktu. Kilise'nin Tanrıyla inananlar arasından çıkması gerekiyordu. İncil'in basılıp farklı dillere tercüme edilmesi sıradan Hıristiyanların İncil'i okumasını ve yorumlamasını sağlayabilmesi açısından önemliydi. Kutsal Metnin aracısız yorumlanabilirliğine ilişkin bu sarsıcı tez, sadece bir "*yorum özgürlüğü*" getirmiyor, farklı yorumlardan birini seçme özgürlüğünü de beraberinde getiriyordu.

Modern algı yönetimi ve manipülasyon tekniklerinin sistemleşmesine giden sürecin zemini yavaş yavaş oluşuyordu. Reform hareketinin açtığı yoldan, Avrupa'nın sosyal, siyasal ve kültürel yapısını değiştiren ve bugünün dünyasının köşe taşlarını oluşturan gelişmeler ardısıra geldi. Rönesans, aydınlanma dönemi ve bilimsel devrimler, sanayi devrimi, sömürgecilik, modernizm ve postmodernizm, kendi tarihsel koşulları içinde biri bir diğerinin öncülü olacak şekilde hayat buldu. Bütün bu gelişmelerin temel dinamikleri arasında demokrasi ve özgür düşünce yer alıyordu. Bilginin kilisenin kontrolünden çıkması, bilginin iktidarla ilişkisinin bittiği anlamına gelmiyordu, bilakis, bilginin kontrolü ve yorumlanması daha da önem kazanmıştı. Bilgiyi kutsallıktan arındıran ve

¹²⁴ Luther'in Eski Ahit'i de basıp Yeni Ahit'le "tek kitap" haline getirmesi, konumuzla da ilgili olarak, üzerinde düşünülmesi gereken bir noktadır. Çünkü Tevrat'ı ifade eden Eski Ahit'te Hıristiyanları aşağılayan pek çok ifade bulunuyordu. Bir Hıristiyan din adamının, Hıristiyanları Yahudilerin kölesi olarak tanımlayan Eski Ahit'i Yeni Ahit'le birleştirmesi, Arap yazarların makalelerinden oluşan "Hıristiyan Siyonizmi" kitabında tartışılmaktadır.

insanın ürettiği ve tükettiği bir konuma indirgeyen bu yeni sosyal atmosfer, bilgiyi ve onun yorumlanmasını kontrol etmenin yeni yollarını ortaya çıkardı.

Demokrasi ve özgür düşünce dinin sosyal ve siyasal hayattaki düzenleyici ve norm koyucu rolünü sınırlandırmak açısından önemli bir araç olmakla birlikte, Kilise'nin tahtına bu araçları kullanarak oturanlar için de çeşitli problemleri içinde barındırıyordu. *Yorumun* gücüne dayanarak Katolikliği çözen Protestanlık için de özgür yorumun çözücü bir işlev gördüğü kısa zamanda anlaşıldı. Kutsaldan bağımsız özgür düşünce ikliminde gelişen bilimler zamanla felsefeyi de hayatın dışına itip etkisizleştirmeye çalıştı. 19. yüzyılın düşünce atmosferine hâkim olan pozitivism Kilise'nin rolünü üstlenir bir görünüm taşıyordu. Kutsal metnin yerini doğa, Rahiplerin yerini de bilim adamları almıştı. *Neyin doğru neyin yanlış olduğunu din adamları yerine bilim adamları belirlemeye başlamıştı.* Kilise ve iktidar arasındaki ilişkiye bir üçüncüsü eklenmiş, *Kilise'nin yerini bilim almış ve yeni dünya bilim-iktidar ve kapitalizm üçgeninde şekillenmeye başlamıştı.* Ortaçağ'da bilginin Kilisenin tekeline bulunuyor olması, Kilise'nin iktidarıyla ilişkili bir şeydi. Kilise kutsal olduğu için, bilgi ve bilginin yorumlanması kutsaldı. Açıktır ki, kilisenin kutsallığı, seküler bir amaca hizmet ediyordu. Protestanlık, amel ve iman arasındaki ilişkiyi koparmış, siyasal otoriteyle dini ayırmış ve din adamlarının yerini iktidarın dışında bir yere itmişti.

Modern çağda Kilise'nin yerine oturan bilim; siyasal iktidarın kontrolünde ve hizmetinde bir yere oturtulmuş olması sebebiyle "bilgi ve iktidar" arasındaki belirleyicilik ilişkisi yer değiştirmiş ama Kilise'nin tek yoruma dayalı rolünü, bu sefer iktidar adına üstlenmişti. Hatta pozitivismin kurucusu Aguste Comte insanlık tarihini, metafizik dönem, teolojik dönem ve pozitivist dönem olarak üçe ayırmış ve pozitivismin insanlığın yeni dini olduğunu iddia etmişti. İnsanlık dinden arındırılmış olması farkıyla yine tek bir yoruma hapsedilmeye çalışılıyordu. Ancak bilginin kaynağını, metodunu, üretim ve tüketimini insani bir eylem olarak algılayan bu yaklaşımın kendi doğrularını evrensel doğrular olarak sunması kendi

içinde çelişkili bir şeydi. Ne de olsa, bilim, *bilim adamının* ürettiği bilgiydi ve bilim adamlarını tek bir paradigmanın içine hapsetme çabaları sonuçsuz kalacaktı. 20. yüzyılın başlarında meydana gelen gelişmeler pozitivism, modernizm gibi büyük anlatıların kuantum mekaniği ve postmodernizm akımlarıyla çözüldüğü yıllar oldu.

Aslında postmodernizm, protestanlığın katoliklik için gördüğü işlevi, pozitivism için görmüştü. Protestanlık da postmodernizm de “çok doğrulu” bir dünya algısına dayanıyordu. Kutsal yoktu. Yorumu ve algıyı merkezileştirerek, halkların manipüle edilmesi pekiştiriliyordu.

Peygamberler Algı Yönetimi ve Manipülasyona Karşı Mücadele Etmıştır

Algı yönetimi ve manipülasyon çağı, bilgi kaynaklarını çoğaltmasına rağmen, doğru bilgi kaynağını tahfif ederek, karalayarak, ya da gürültü içinde boğarak idraklerden uzak tutumayı hedeflemektedir. Önceki sayfalarda vurguladığımız gibi, oligarşik ve monarşik yönetim biçimlerinde halk yönetimin elinde bulunan bilgi kaynaklarının dışında başka bir bilgi kaynağına ulaşma imkânına sahip değildi. Peygamberler totaliter rejimlerin halka uyguladığı enformatik baskı ve kuşatmayı kırarak tarihin akışını değiştirmişlerdi.

Çünkü peygamberler, statükonun dışında halka temas edebilen ve halkın mahrum olduğu doğru bilgi kaynağını onlara ulaştırabilen kişilerdi. Bu sebeple bütün peygamberlerin gönderildiği toplumlarda, krallar ve elitler aldatmanın çeşitli yollarına başvurmuşlardır.¹²⁵

¹²⁵ Konuyla ilgilenen uzmanlar, bilgiye ulaşım kanallarının sınırlı olduğu ya da bilginin kontrol edildiği toplumlarda algı yönetimi ve manipülasyon tekniklerine çok ihtiyaç duyulmadığını vurgulamaktadır. Bu noktada peygamberlerin tarihte oynadığı rol dikkat çekicidir. Çünkü peygamberler, halkı statükoyu sorgulamalarına fırsat verecek bir bilgi kaynağıyla tanıştırmaktadır. Bu bağlamda peygamberler, eleştirel düşünebilmenin ve olaylara/durumlara farklı bir pencereden bakabilmenin öncüleri olmuşlardır.

Usta Bir Algı Yönetmeni: Velid Bin Mugire

Gerek peygamberler tarihinde, gerekse Peygamber Efendimizin siretinde konuya ilişkin pek çok örnek bulmak mümkündür. Biz, Mekke'de uygulanan algı yönetimi ve manipülasyona örnek olarak Velid b. Mugire'nin Peygamber Efendimizin mesajına karşı geliştirdiği argümanı ve toplum üzerindeki etkisini incelemeye çalışacağız.

Velid Bin Mugire'nin halkın algılarını yönetme konusundaki ustalığı Kur'an'da çarpıcı bir şekilde ifade edilmektedir. Ayetler şöyledir:

Tek olarak yarattığım şahsı bana bırak!

Geniş bir servet ve gözü önünde duran oğullar verdiğim;

Kendisi için nimetleri serdikçe serdiğim kişiyi!

Hâlâ da arttırmamı umuyor.

Asla! Çünkü o bizim ayetlerimize karşı inatla direnmektedir.

Ben de onu sarp bir yokuşa süreceğim!

Çünkü o, düşündü taşındı, ölçtü biçti.

↪ *Kahrolası, ne biçim ölçtü biçti!*

Sonra yine kahrolası ne biçim ölçtü biçti!

Sonra baktı.

Sonra kaşlarını çattı, suratını astı.

En sonunda arkasını döndü, böbürlendi.

'Bu' dedi, *'olsa olsa eskilerden nakledilmiş bir sihirdir.*

Bu, bildiğimiz insan sözünden başka bir şey değildir.' (Müddesir Suresi: 11-25)

Velid bin Mugire Mekke aristokrasisinin önde gelenlerindendi. Kafası çalışan, stratejik düşünebilen birisiydi. Hz. Muhammed'in getirdiği ayetler insanları etkiliyordu. O zamana kadar böylesine etkili sözler işitmemişlerdi. Müşrikler halkın Peygambere rağbet etmesinden endişe ediyordu. Velid'e gitmişler ve "ne yapacağız?" diye sormuşlardı. Velid de Hz. Muhammed'i dinlemiş ve *etkilenmişti*. Ayetlerin vurguladığımız kısımları oldukça dikkat çekicidir.

Velid'in ne söyleyeceği çok önemliydi. Öyle bir şey söylemeliydi ki, Hz. Muhammed'in (sav) halkın psikolojik dünyasında bırakmış olduğu etkiyi zayıflatabilsin. Bu ise Velid'in, halkın algısını yönetme becerisine bağlıydı. Bu yüzden hemen tepki vermedi. Duygusal davranmadı. Önce inceden inceye düşündü, ölçtü, biçti, tarttı. Ayetler, Velid'in bu esnadaki psikolojik ve zihinsel dünyasını yansıtan halini ayrıntılı olarak sunuyor. Muhtemelen Velid'in zihninden şunlar geçiyordu: *"Öyle bir şey söylemeliyim ki, hem halkın aklına yatsın, hem de Muhammed'in sözlerinin ilahi bir söz olarak algılanmasını engellesin."* Velid, kolayca kaçıp, *"Bunlar deli saçması sözlerdir."* dememişti. Çünkü Hz. Muhammed'in deli olmadığı açıktı. Böyle bir suçlama halk üzerinde etkili olmazdı. Hz. Muhammed'in kişiliğine saldırıp, onu ihtirasla, menfaatle filan da suçlaması uygun değildi. Bu da tutmazdı. Çünkü o güne kadar Hz. Muhammed'i tanıyan herkes, onun *el-emin* olduğunu biliyordu. Velid, ölçüp biçmesinin sonucunda halkın üzerinde etkili olacağını düşündüğü argümanı buldu: *"Bu eskiden beri bilinen bir sihirdir; insan işidir."*

Dikkatlice düşünüldüğünde Velid'in argümanının ustaca planlanmış olduğu görülecektir. Hz. Muhammed'in söylediklerinin "sihir" olarak tanımlanması, algı yönetiminin iki önemli özelliği dikkate alınarak yapılmıştı. Birincisi, halkın Hz. Muhammed'ten dinledikleri, eskiden bildikleri *bir şeyle* (sihirle) bağlantılandırılıyor ve halkın dinlediklerini nasıl yorumlaması gerektiğine rehberlik ediliyordu. Çünkü sihir Mekke toplumunda bilinen bir şeydi. Sihir'in tanımını incelediğimizde Velid'in, Peygamber Efendimiz'e karşı psikolojik savaş argümanlarıyla hareket ettiğini görüyoruz:

Genellikle "büyü" veya "sihirbazlık" anlamına gelen sihir terimi, öncelikle "bir şeyi uygun [yahut "tabii"] durumundan çıkarıp başka bir duruma dönüştürme"yi ifade eder. Bu nedenle, çoğu zaman, olağandışı, "gözboyayıcı" büyü yoluyla meydana getirilen cazibeyi veya etkiyi anlatır (Tâcu'l-'Arûs). Olumsuz anlamıyla -hakikati inkâr edenlerin ilahî mesajı tanımlamak için kullandıkları gibi- aynı zamanda "bilerek saptırma" yahut "yanıltma" anlamlarına da gelir.¹²⁶

¹²⁶ Bkz. Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2010.

Sihirin tanımında yer alan "bilerek saptırma, yanıltma" anlamı, algı yönetimi ve manipülasyonun anlamıyla örtüşmektedir. Yani Velid, Peygamber efendimizi algı yönetimi ve manipülasyon yapmakla suçlayarak, psikolojik savaşın en önemli saldırılarından birini gerçekleştiriyordu. Bu, bozguncuların, menfaatlerini tehdit eden kişileri "bozgunculukla" suçlamaktır. Tehdit altında olan kendi sömürü sistemleri olmasına rağmen bu tehdit sanki halka yönelik, halkın menfaatlerine yönelik bir tehditmiş gibi sunuluyordu.

Peygamber Efendimizin, sihir yaptığına delil olarak da "*Muhammed sihir yapıyor; babayla oğulun; kardeşle kardeşin arasını açıyor*" demişlerdi. Velid'in suçlaması, mesajın içeriğine, anlamına, mantığına değil; bu mesajın nasıl algılanması gerektiğine hizmet ediyordu. Mekkeliler, Hz. Muhammed'in sihir yaptığına delil olarak da, gerçekliğe yaslanıyordu; "*Babayla-oğulun arasını açıyor.*"

➔ ● Peygamber Efendimizin mesajından sonra babayla oğulun arasının açıldığı doğrudur. Mekkeliler göre bu sihirin etkilerinden biriydi. Bu "açık delil" Peygamber Efendimizin getirdiği mesajın sihir olarak algılanmasını güçlendiriyordu.

| Peygamber Efendimiz bu suçlamayla: "halkın birlik ve beraberliğini bozan bir ayrılıkçı" olarak tanıtılıyordu. Hz. Muhammed'in bir şeyleri bozduğu doğrudur; ama bozulan şey halkın birlik ve beraberliği değil, Mekke'yi kendi arzuları doğrultusunda yöneten oligarşinin kurduğu düzendi. | Halkın içinden bazılarının bunun farkına varması "bozgunculuk" olarak adlandırılıyordu. Peygamber Efendimize karşı başlatılan bu psikolojik savaşın başarısızlıkla sonuçlanmasının tek bir yolu vardır. O da, halkın Velid bin Mugire önderliğinde başlatılan bu algı yönetimi ve manipülasyonun farkına varabilmesidir. İşte bunun için Kur'an halkı sık sık tefekkür/ düşünmeye davet etmektedir. Bu konuya "Algı Yönetimi ve Manipülasyona Direnme" bölümünde yeniden döneceğiz.

Velid'in kurguladığı argümanın ikinci önemli özelliği ise, bu argümanın, halkın, zihinsel ve psikolojik dünyasından oluşan etkiyi ilahi bir kaynağa değil, insani bir sebebe atfetmesiydi. Velid, Hz. Muhammed'in sözlerinin etkisini reddetmiyordu. Çünkü kendisi

de etkilenmişti. Ama, söyledikleri, bu etkinin sebebini *olağanlaştırıyor, sıradanlaştırıyordu*. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in sözlerini, günümüz deyimiyle *itibarsızlaştırıyordu*. Velid'in söylediklerini, "*Ben Muhammed'in söylediklerini böyle yorumluyorum.*" şeklinde düşünmemek gerekir. Velid'in argümanı, halka Hz. Muhammed'in söylediklerini nasıl yorumlayacaklarına ilişkin bir çerçeve sunması açısından önemliydi. Dolayısıyla, *Velid, sadece sapan birisi değil kitlesel olarak saptıran birisi olarak düşünülebilir. Belki de bu sebeple Kur'an, onun sürüleceği cehennemi özel bir cehennem olarak tasvir etmektedir.*

Velid'in oynadığı rolün, günümüzde medya patronlarının oynadığı role benzer olması dikkat çekicidir. Modern çağda medya kuruluşları sadece olayı/durumu/haberini aktarmamakta, haberin nasıl algılanacağını, nasıl yorumlanması gerektiğini de öğretmektedir (Lewis, Wahl-Jorgensen ve Inthorn, 2004). //

Velid b. Mugire'nin yönettiği algı operasyonu ile ilgili önemli bir noktayı daha ifade etmekte fayda var. O Peygamber'in söylediklerinin bir sihir olmadığını biliyordu. Onun söylediklerinin şiiir olmadığını, onun bir mecnun olmadığını itiraf ediyordu. Velid b. Mugire'nin söylemi halk için geliştirilmişti. Mekke aristokrasisi halkın önünde "*Muhammed bir sihirbazdır*" derken, Ebu Talib'in evinde onunla anlaşmaya çalışıyor, ona cazip tekliflerde bulunuyorlardı. Hatta ona "*Seni başımıza kral da yapabiliriz, yeter ki bu iddiandan vazgeç*" diyorlardı. "*Bu sömürü sistemine dâhil olmak istiyorsan, kabul. Seni de buna ortak edelim.*" diyorlardı. // Yani bir taraftan halka "*Muhammed babayla-oğulu ayıran bir bozguncudur. Sihirbazdır.*" diyor, diğer taraftan bu "bozguncuyla" anlaşmaya çalışıyor; halkın aleyhine tekliflerde bulunuyorlardı. //

④ Peygamberler hiç bir zaman kişisel bir menfaat peşinde olmamışlardır. Bu onların mesajlarına karşı geliştirilebilecek spekülasyonları önlemenin temel bir koşulu olarak belirlenmiş ilahi bir kuraldır.

Çünkü algı yönetmenleri ve manipülatörlerin hakikate karşı geliştirdikleri tepki "*topla değil adamlarla oynamak*" anlamına gelen "ad hominem" argümanlardır. "Ad hominem" latince "kişiye yönelik"

demektir. Tartışmalarda kullanılan bu metot zor durumda kalan tartışmacının genelde kendi pozisyonunu savunacak bir argümanı kalmadığında sığındığı bir yoldur. Hakikatle karşılaşan müstekbirlerin ilk başvurduğu yöntemlerden biri, hakkı savunan kişiyi “menfaatçilik ve çıkarla” suçlamaktır. O yüzden Peygamberler, bu suçlamayı halkın gözünde makul hale getirebilecek hiç bir ilişki içine girmemiştir. Kur’an’da da ifade edildiği gibi Peygamberler “*Mesajum karşılığında sizden hiç bir ücret talep etmiyorum.*” (En’am Suresi: 90) demişlerdir.¹²⁷ Diğer taraftan, Peygamberler genelde halkın en zayıf, gariban ve yoksul kişileri arasından gelmişlerdir. Bu da Peygamberlerin geçmiş yaşantıları gündeme getirilerek mesajın gölgelenmesini engellemektedir.

Velid bin Mugire’nin uyguladığı manipülasyon aslında “Peygamber yalan söylüyor!” anlamına geliyordu. Dolayısıyla halkın bu manipülasyonu boşa çıkarması mümkündü. Çünkü O’nun güvenilir birisi olduğu biliniyordu. Ama Velid’in söyledikleri kafa karıştırıcıydı. Bu noktada Velid’in argümanı, toplumun yapısı ve düzeyi düşünüldüğünde oldukça etkileyicidir.

İfk Hadisesi: Risalet Evini Sarsan Algı Operasyonu

İfk Hadisesi olarak bilinen olay İslâm tarihinin en önemli olaylarından biridir. Ahzap savaşından sonra gerçekleşen bu hadise, Medine’de Peygamber Efendimizin kurduğu sisteme karşı girişilmiş, ilk ciddi psikolojik savaştır. Günümüzün tabiriyle “hard savaş/sert güç”le başarıya ulaşamayan İslâm düşmanları, psikolojik savaş stratejileriyle hedeflerine ulaşmayı amaçlamışlardı. Organizeli gerçekleştiren bu algı yönetimi operasyonu, gerçekleştiği dönemde Medine İslâm Devleti’ni sarsacak boyutlara ulaşmıştır. Olayın psikolojik etkileri o denli güçlü olmuştur ki, bazı görüşlere göre, İslâm tarihinin en müessif olaylarının psikolojik temeli de İfk Hadisesi sırasında atılmıştı. Kanla, terle, hicretle, emekle kurulan; işkence ve ambargolara direnerek kurulan İslâm toplumu, *bir cümlelik sözle*

¹²⁷ Diğer ayetler için bkz. 11/51; 12/104; 25/57; 26/109,127,145,164,180; 34/47; 36/41; 38/86; 42/23; 68/46

sarsılmıştı. Bu olay algı yönetimi ve manipülasyonun ifsad gücünü göstermesi açısından da son derece önemlidir.

Peygamber Efendimizin eşi, müminlerin annesi Hz. Aişe'ye, münafıkların organize ettiği, içine bazı sahabelerin de dâhil olduğu iftira olayı, İfk Hadisesi olarak tanımlanmaktadır. Olay Hicretin en erken 4, en geç 6. yılında gerçekleşmiştir. Önce olayı anlatalım, sonra algı yönetimi ve manipülasyonun pek çok özelliğini barındıran bu olayı¹²⁸ analiz edelim.

Beni Mustalik Gazvesi dönüşünde Peygamber Efendimiz Medine yakınlarında bir yerde mola verdi. Hz. Aişe mola esnasında üzerinde yolculuk ettiği deveden indi ve bir ihtiyacını karşılamak için mola yerinden uzaklaştı. Dönüşünde evlenirken annesinin hediye ettiği gerdanlığı düşürdüğünü fark etti. Gerdanlığını aramak için mola yerinden tekrar uzaklaştı. Uzun bir aramadan sonra Hz. Aişe gerdanlığını buldu. Döndüğünde, ordu hareket etmiş uzaklaşmıştı. Hz. Aişe'nin devenin hevdecinde¹²⁹ olduğunu zannetmişlerdi.

Hz. Aişe mola yerinde, nasıl olsa dönerler diyerek, oturdu. Ordunun ardından gelen Saffan Bin Mu'attal, mola yerinde Hz. Aişe'yi görünce, varlığını belirtmek için *"İnna Lillah ve İnna İleyhi Raciun"* ayetini okudu. Hz. Aişe hemen yüzünü örttü. Saffan arkasını döndü, devesine diz çöktürdü ve Aişe'yi devesine alıp, kendisi devenin yularından tutarak yaya bir şekilde, Medine'ye doğru yola koyuldu. Öğle vakitlerinde karargâha vardılar.

Medine'de münafıkların lideri olan Abdullah Bin Ubey, gelenlerin Saffan ve Hz. Aişe olduğunu öğrenince: *"Vallahi! Ne o ondan, ne de o diğerinden kurtulur. Demek Peygamberinizin ailesi, bir adamla gecelemiş, sonra da devesinin yularından tutup yanınıza gelmiş."* diyerek, Hz. Aişe'ye -haşa- iffetsizlik imasında bulundu (Erkocaaslan, 2008). Bu olayı fırsat bilen Abdullah Bin Ubey, bu iftirayı münafıkların

¹²⁸ Olay tarih ve hadis kitaplarında ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Biz olayı kısaca özetleyerek anlattık.

¹²⁹ Devenin üstüne kadınların içine oturması için konulan, bir çeşit mahfil, sepet.

içinde gündeme getirerek, organizeli bir şekilde Medine sokaklarında işlemeye başladı.

Medine, bu olayla çalkalanıyor, pek çok kişi bu olayı konuşuyordu. Peygamber Efendimiz de iftiradan haberdar olmuştu. Ama bundan Hz. Aişe'nin haberi yoktu. Hz. Aişe, gazve dönüşü hastalanmıştı. Peygamber Efendimiz, Hz. Aişe'nin zaman zaman yanına gelerek hatırını soruyordu. Ama Hz. Aişe Peygamberimizin, soğuk ve mesafeli olduğunu hissediyor ve buna bir anlam veremiyordu.

İftiranın etkileri günden güne artıyor, konu bir türlü açıklığa kavuşmuyordu. Olayın üzerinden günler geçmesine rağmen konuyu aydınlığa kavuşturacak bir ayet de inmiyordu. Hz. Peygamber bunun üzerine kendisine yakın sahabelerden bazılarıyla istişare etti. Üsame Bin Zeyd, Eyyub el Ensari, Hz. Osman, Hz. Ömer gibi sahabeler Hz. Aişe'nin lehinde bir yaklaşım sergilediler. Hz. Ali ise Peygamberimizin yaşadığı sıkıntıyı görüyor ve üzülüyordu. Onu teselli etmek amacıyla, onun evlenebileceği başka kadınlar olduğunu söylemişti. Hz. Ali'nin söylediklerinde Hz. Aişe aleyhine bir şey olmasa da, lehine de bir şey söylememişti. Hz. Aişe sonradan, Hz. Ali'ye bu yaklaşımından dolayı kırılmıştı. Bazı araştırmacılar, çok sonraları gerçekleşecek olan Cemel Vakası'nda bu kırgınlığın etkisi olduğunu söylemişlerdir.

Hz. Aişe'ye atılan iftira yaklaşık bir ay boyunca Medine evlerinde ve sokaklarında konuşuldu. Bu süre zarfında ayet inmedi. Hz. Peygamber'in endişesi bir ay boyunca devam etti. Sahabeden bazıları bu iftiraya ortak oldular. Bazıları, şüphe içinde kaldılar. Münafıklar ise, organizeli bir şekilde olayı işlemeye devam ettiler. Ta ki, bir ayın sonunda Hz. Aişe'yi temize çıkaran ayetler inene kadar. Ayetler algı yönetimi ve manipülasyon sürecine ilişkin çok önemli hikmetlere işaret etmektedir. Olay Nur Suresi'nin 11-20. ayetlerinde işlenmektedir.

(Peygamber'in eşine) bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir guruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın, aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza)

vardır. Onlardan (elebaşlık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır.

- Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsnüzanda bulunup da: “Bu, apaçık bir iftiradır” demeleri gerekmez miydi?

Onların (iftiracıların) da bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Mademki şahitler getiremediler, öyle ise onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler.

- Eğer dünyada ve ahirette Allah’ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi.

- Çünkü siz bu iftirayı, dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Hâlbuki bu, Allah katında çok büyük (bir suç) tur.

- Onu duyduğunuzda: “Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Hâşâ! Bu, çok büyük bir iftiradır” demeli değil miydiniz?

- Eğer inanmış insanlarsanız, Allah, bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarır.

Ve Allah âyetleri size açıklıyor. Allah, (işin iç yüzünü) çok iyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.

- İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de çetin bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

- Ya sizin üstünüze Allah’ın lütuf ve merhameti olmasaydı, Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı (haliniz nice olurdu)!

İfk hadisesini ayetleri de dikkate alarak algı yönetimi ve manipülasyon çerçevesinde analiz etmeden önce hadiseye ismini veren “İfk” kavramının anlamı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Çünkü bu kavramın anlam alanı, algı yönetimi ve manipülasyon kavramlarına oldukça yakındır.

Sihir, İfk; Manipülasyon Modern Büyü müdür?

İfk sözlükte "Bulunması gerektiği, kendi cihetinden, yönünden başka tarafa çevrilmiş her şey" anlamındadır. Bundan dolayı esiş yönünden sapan rüzgârlara "mü'tefikat" denmiştir.(İsfahani, Müfredat)

İfk terim anlamı olarak; eğrilik, sapma, gerçekleri olduğu gibi göstermeyip saptırma, gerçeği olduğundan başka bir şekilde gösterme gibi anlamlara gelir. İfk, içeriği itibariyle yalan ve iftira anlamına da gelir. İfk kavramından türeyen kelimelerden bazılarının, asıl anlamına bağlı olarak kazandığı anlamlara bakalım:

☉ İfk kökünden gelen effâk, efîk veya efûk; insanları hak yoldan kendi batıl anlayışına çeviren kimse anlamına geldiği gibi, yalancı anlamına da gelmektedir.

☉ Efîke kelimesi ise "döndürmek, bir kimseyi bir şeyden döndürmek anlamında kullanılan bir mastardır. İfk kelimesinden türetilen bir başka isim ise mü'tefikât'tır. Allah Teâla'nın Lut (as)'ın kavmi üzerine yıktığı, altını üstüne getirdiği şeyler anlamında kullanılmıştır.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, ifk kavramı manipülasyon kavramına oldukça yakın bir anlam yelpazesine sahiptir. Kavramın sözlük tanımında geçen; "bulunması gereken yönden/konumdan başka tarafa çevrilmiş" anlamı, çarpıtmayı, dönüştürerek bozmayı, eksiltme veya ekleme ile aslını tahrif etmeyi ifade etmektedir. Bu yönüyle ifk, yalanın bir çeşididir; işlenmiş, gerçeklikten bir paya sahip olan ama gerçekliği bozarak söylenen yalan. Bu bakımdan, yalanın ifk halinin yalan olduğunun anlaşılması için daha fazla çaba gerekmektedir.

☉ Şuara Suresi'nin 222. ayetinde "Onlar, 'gerçeği ters yüz eden (effak)' günaha düşkün olan her yalancıya inerler." derken; Casiye Suresi'nin 7. ayetinde "Gerçeği sürekli ters yüz eden (effak), günaha düşkün olan herkesin vay haline!" denilmektedir. Bir şeyin altının üstüne getirmek de (tersine çevirmek) ifk kavramından türeyen bir kavramla ifade edilmektedir: "Altı üstüne getirilmiş (elmü'tefikate) şehirleri devirip yıktı" (Necm Suresi: 53).

İfk'in türevlerinin bu ayetlerde kazandığı anlamlar, manipülasyonun *yönlendirme, seçme, ekleme ve çıkarma* vb. yollarla bilgileri değiştirmek; bilgileri kendi çıkarı için kullanmak, hile yaparak (fiyatları ya da başka bir şeyi) istediği şekilde değiştirmek, anlamlarına oldukça yakındır.

Kur'an Hz. Musa'nın karşısına çıkan sihirbazların yaptıklarını da "İfk" olarak tanımlaması dikkat çekicidir.

Biz de Musa'ya, "Asanı koyuver" dedik, o da koydu; hemen onların ifklerini (ye'fikune) yutmaya başladı.(Araf Suresi: 117)

Hz. Aişe hakkında çıkarılan şayanın da, sihirbazların yaptığı sihrin de *İfk* olarak tanımlanması oldukça manidardır.

Medyanın modern sihirbazların rolünü üstlendiğini düşündüğümüzde, gerçekte sihir, insanların zihinlerini "yalan sözle büyülemek" gibi bir anlam içermektedir. İnsanların sözle nasıl büyülendiklerini Medine'de yaklaşık bir ay kulaktan kulağa yayın yapan fısıltı gazetesinin yaptığı etkiden görmek mümkündür.

Kavramın tanımından sonra ayetlere geçebiliriz.

İfk: Örgütlü Manipülasyon

Kur'an ilk olarak İfk'in bir grup tarafından yapıldığına işaret ediyor: "*İçinizden bir grup.*" Burada grup kavramını ifade eden *usbe* kavramı, tesadüfen bir araya gelmiş bir topluluğu değil, örgütlü/organizeli bir grubu ifade etmektedir (Rafsancani, 1990). Bu grup, Müslümanların *içindedir* ama onlardan ayrı bir amaca sahip olan kendi içinde örgütlü/organizeli bir gruptur (münafıklar).

Ayetler, bu olayın Müslümanlar için bir şer değil, bilakis bir hayır olduğunu ifade ettikten sonra,¹³⁰ İfki organize eden grubun bir liderinin olduğunu ve cezanın büyüğünü onun alacağını ifade ediyor. Bu kişi Abdulah Bin Ubey Bin Selül'dür. Buradan anlıyoruz ki, algı yönetimi ve manipülasyon sürecini yöneten bir lider bulunmaktadır. Bu liderin Medine'ye üflediği fısıltı bir ay boyunca

¹³⁰ Bu olaydaki hayrı ilerleyen sayfalarda ele alacağız.

her eve girmiştir ama ifk örgütünün lideri Hz. Aişe'yi açıktan suçlamamıştır. Burası önemli bir noktadır. Herkesin Hz. Aişe hakkında şüphe duymasını sağlayacak cümleleri kendi ekibinin arasında söylemiş, onlar vasıtasıyla da bütün topluma yayılmıştır.

12. ayet, Müslümanların, bir Müslümana karşı üretilen bir şayiye karşı göstermesi gereken tavrın temel ilkesini veriyor: Hüs-n-ü zan.

Özellikle Müslümanların liderine (lider kadrosuna) yönelik bir manipülasyonun yıkıcı etkileri olabilir. Böyle bir durumda müslümanların tereddütsüz tavrı: *"Bu apaçık bir iftiradır."* şeklinde olmalıdır. Burada müslümana karşı hüs-n-ü zan, kaynağı şüpheli manipülasyona karşı ise sui-zanla hareket etmek esastır.

13. ayet, bir manipülasyon durumunda, manipülasyonu boşa çıkaracak, hamleyi müslümanlara öğretiyor: Somut kanıt. Müslümanlar böyle bir durumda, güçlü ve somut bir kanıt istemelidir. Hele hele iddia önemli bir iddiaysa çok güçlü kanıtlar ortaya konulmalıdır. "4 şahit" bu gerçeği ifade ediyor. Yani, böyle bir iddiayı, 1, 2 ya da 3 şahitle ortaya atamazsınız; gözleriyle olayı görmüş dört şahit getirmelisiniz. Bu ayet gerçekten, manipülasyon çağında yaşayan bizler için çok önemli bir gerçeği bizlere hatırlatıyor. İfk örgütü, basit bir şey söylememişti. Fitne oklarını tam da İslâm toplumunun önderinin evine yöneltmişlerdi. Ortada sadece bir iddia vardı. Sadece bir söz. Bu bile, İslâm toplumunu bir ay boyunca psikolojik ve zihinsel bir eziyete/kaosa sürüklemeye yetmişti. İslâm toplumu böylesine zayıf olmamalıydı. Özellikle ayetlerin bir ay sonra inmesinin bir hikmeti belki de bu olabilir. Müslümanlar kan-ter ve gözyaşıyla kurdukları devletlerinin bir sözle sarsıldığına şahit oldular. Müslümanların kurduğu toplum bir iftirayla sarsılacak kadar zayıf olmamalıydı.

14. ayet, münafıkların oluşturduğu İfk örgütünün oyununa bazı sahabelerin de geldiğini ortaya koymaktadır. İfade çok çarpıcıdır: *"içine daldığınız..."*

Buradaki dalmak kelimesi; sürüklenmek, bir anda kapılıp gitmek anlamına gelen "efadtüm" ile ifade ediliyor. Rafsancani (1990) bu kavramla ilgili olarak şunları söylüyor:

Efadtüm kelimesi de anlam yönünde yüklücedir. Yaptığınız iş (fima ameltehüm) denilebileceği halde, "fima efadtüm" denmiş. Fazladan bir anlamı daha kapsıyor. Kaplama, yönelme, hücum anlamı vardır. Toplumunu bir defada kaplıyor ve tuzağına düşürüyor bu şayiye. Daha açık bir şekilde Bakara Suresi'nde (198. ayet) geçiyor: Fe izâ efadtum min Arafat" diye geçmektedir. Sizin topluluğunuz Arafat'tan Meş'ar-i Haram'a doğru, kitlelere halinde yöneldiği, hücum ettiği zaman (veya o intikali hareket). Burada da "efadtum" terimi kullanılıyor.

Buradan anlıyoruz ki, bu hadise (ifk) ortaya çıktığında toplum, adeta 'hücum' halinde bu şayiye sürüklendi. Bu yüzden onlara büyük bir azap ulaşabilirdi.

İnsan, dedikoduya, magazin haberlere ilgilidir. "Şu şununla şunu yapmış" türünden insanların mahrem ve özel alanlarına ilişkin haberleri konuşmak, dinlemek insanoğlunun önemli zaaflarından birisidir. Ayetten anladığımız kadarıyla, bazı müslümanlar hiç sorgulamadan, tereddüt etmeden, sonuçlarını düşünmeden bu algı yönetimi ve manipülasyonun taşıyıcısı oluvermişlerdi. Bunun stratejik hedeflerinden haberleri yoktu ama münafıkların organize ettiği planın bir parçası olmuşlardı. Dinleyerek, sessiz kalarak ve bu haberi bir başkasına taşıyarak, münafıkların yıkıcı amaçlarına hizmet eder duruma düşmüşlerdi. Eğer bu plan hedefine ulaşırdı, kendi dilleriyle yaptıklarından dolayı büyük acılar çekecekler, kendi geleceklerini zulmün karanlığına teslim etmiş olacaktı.

Merly Streep'in başrolünü oynadığı *Şüphesiz* adlı filmdeki bir sahne, asılsız bir sözü bir başkasına aktarmanın dramatik sonuçlarını etkili bir şekilde anlatmaktadır. Bir kişi, elinde kuş tüyüyle doldurulmuş bir yastıkla yüksek bir binanın teras katına çıkar. Yastığı yırtar ve yastığın içindeki kuş tüyleri rüzgârda savrulur bütünü bir şehre yayılır. Kamera şehrin dört bir tarafına yayılan kuş tüylerini gösterirken, Rahip "Şimdi, bu kuş tüylerini yeniden geri getirebilir misiniz? Dedikodu işte böyle bir şeydir." der.

Ayetler, Risalet Evi'ni hedefleyen bu algı operasyonunun örgütlü/organizeli bir operasyon olduğunu söylemiş ve örgüt liderinin ve kadrosunun daha büyük bir günah işlediğini belirtmişti. Ama bunun operasyonun bir parçası haline gelenler için kullanılan ifadeler de korkutucudur. Allah eğer, size merhamet etmeseydim, bu yaptığınız işten dolayı *büyük bir azabı* hakletmiştiniz, diyor. Sonraki ayet "*Biliyor musun, şu şununla şunu yapmış. Ben falancanın yalancısıyım...*" türünden bir tek cümlenin ağır bir bedeli olduğuna vurgu yapıyor:

→ Çünkü siz bu iftirayı, dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Halbuki bu, Allah katında çok büyük (bir suç) tur.

Bu, Allah katında büyük bir suçtur. Algı yönetmenleri manipülatörler hiç bir emek gerektirmeyen, hiç bir maliyeti olmayan bu tür şayialarla Türkiye ve İslâm dünyasında büyük facialar yaşanmasına sebep olmuşlardır. 1955'te yaşanan gayrimüslimlere yönelik olaylar, Alevilere yönelik Maraş ve Çorum olayları, 1980 darbesine giden süreçte yaşanan daha başka pek çok olay, 1993'teki Sivas Olayları... Sonraları asılsız olduğu anlaşılan şayiaların yarattığı facialara bir kaç örnektir. "*Türk bayrağını indirmişler, üstüne işlemişler!*", "*Camiyi ateşe vermişler!*", "*Hepinizi şöyle yapacağız!*" demişler, türünden halkın öfkesine galeyana getirecek haberler bu tür ortamlarda sık sık tekrarlanır. Sadece "*duyumlar*", "*gördümler*" üzerine hareket eden insanlar, sonraları tarihe geçecek, unutulmayacak acıların yaşanmasına sebep olabilmektedir. Şayiayı organize eden, örgütleyenler çoğu zaman, İfk olayında da olduğu gibi, kendilerini gizlemektedirler. Örneğin Maraş olaylarında bir hafta içinde 100'ü aşkın Alevi öldürülmüş, 20 yılı aşkın devam eden davalarda pek çok kişi ceza almış ama olaylarda etkili olan 60 küsür kişinin *kim olduğu* tespit edilememiştir. Maraş olayları 12 Eylül darbesini hazırlayan önemli olaylardan biri olmuştur.

→ Günümüzde özellikle sosyal medya tam bir fısıltı ortamıdır. Sosyal medya ifki örgütleyenlerin kendilerini daha iyi gizleyebil-

dikleri bir ortam olması açısından da algı yönetmenleri açısından önemli bir araçtır. Açılan sahte hesaplarla, kendilerini istediği kılıktaki gösterebilen bu kişiler sosyal medyada paylaşılan bir haber, bir anda 10 binlerce kişi tarafından paylaşmak suretiyle yaygınlaşabiliyor. Doğruluğundan emin olmadığımız bir haberin, özellikle sosyo-politik sonuçları olan bir haberin paylaşılması Allah katında önemsiz bir şey değildir. Ayetlerden anladığımız kadarıyla öte dünyada bunun ağır bir hesabı olacaktır.

İfk olayında üstelik haberin kaynağı olan kişiler güvenilir kişiler değildi. Toplumun en güvenilmez kişilerinin, toplumun en güvenilir evine yönelik başlattığı bu algı operasyonunun böylesi bir etkiye sahip olması oldukça ibret vericidir. Hâlbuki sonraki ayette de ifade edildiği gibi, *"Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Hâşâ! Bu, çok büyük bir iftiradır."* demiş olsalardı, oyun bozulacaktı. Bu kadar basitti. Ayet "acaba" bile demenin büyük bedeli olacağına işaret ediyor. Tavır net olmalıdır: *"Bunu konuşmak bize yakışmaz. Bu büyük bir iftiradır."*

İfk hadisesi gerçekte Risalet Evi'ni hedef alsada yan etkileri de olmuş, Saffan Bin Muattal'ın kimliği üzerinden Ensar'ın yaptığı tartışmalar, Evs ve Hazreç kabilelerini de yeniden karşı karşıya getirmişti. Mescidde gerçekleşen şu olay İfk hadisesinin ne boyutlara ulaştığı hakkında bir fikir vermektedir(akt. Aksu, 2004):

Hiz. Peygamber (s) minberde hutbe okumak üzere ayağa kalkıp, Abdullah b. Übeyy'i kastederek: "Ey Müslümanlar! Ailem hakkında konuşan bir adama karşı beni kim savunacak? Allah'a yemin ederim ki, ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Adı iftiraya karıştırılan bir adamdan söz ettiler. Onun hakkında da hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Hâlbuki O, ailemin yanına benimle beraber girerdi. Bunun üzerine Sa'd b. Mu'az, ayağa kalktı ve:

-Ey Allah'ın Resülü eğer O Evs kabilesinden (benim kabileden) ise intikamını alırız. O, din kardeşlerimiz Hazreç'den ise, bize emredeceğini yaparız, dedi. Bunun üzerine Hazrec'in

lideri Sa'd b. Ubâde ayağa kalktı. Bu, aslında salih bir kimse olmasına rağmen, kabile taassubuna yenik düştü ve Sa'd b. Muaz'a:

-Yalan söylüyorsun, Allah'a yemin ederim ki, sen onu öldüremezsın!" dedi. Bunun üzerine, Sa'd b. Muaz'ın amcasının oğlu olan Üseyd b. Hudayr ayağa kalktı ve:

-Yalan söylüyorsun, Vallahi de öldürürüz, billahi de öldürürüz.

? ● Sen, münafıkları savunan, bir münafıksın! dedi. Derken, Evs ve Hazrec kabileleri ayaklandı; nerdeyse birbirlerine gireceklerdi. Allah'ın Resulü, minberin üzerindeydi. O, onları yatıştırmaya devam etti. Derken, sustular.

→ ● Ayetlerin sonunda Allah Müslümanları, bir daha böyle bir şeyi tekrarlamamaları konusunda uyarmaktadır. Bu uyarı, tarihin sonraki dönemlerinde de Müslümanların bu tür hadiselerle yeniden karşılaşacağına yönelik bir işarettir. Gerçekten de, tarihin her döneminde Müslümanlar, klasik savaşa (cephe savaşına) karşı daha dirayetli durmalarına rağmen, algı operasyonları ve psikolojik savaşa karşı aynı dirayeti gösterememişlerdir.

Bugün de kavmiyetçi ve mezhepçi refleksleri sürekli besleyen yayınlar yapılmakta; İslâm toplumunun içine yerleşen/yerleştirilen merkezler fitne ateşine sözleriyle sürekli benzin taşımaktadırlar.

Kendi içinde birlik ve beraberliği vurgulayan Batı, Ortadoğuyla ilgili haberleri verirken, ayrımları ifade eden kimlik vurguları yapmaktadır: "Kürtlere karşı yapılan baskılar...", "Irak'ın güneyindeki Şiiler...", "Sünni gruplar...", "Ezidi azınlık", "Alevi lider", "Şii hilali...", "Sünni alimler...", "Arap birliği" vs...

Hâlbuki 1945 yılına kadar birbirleriyle savaşan Batılı halklar, bu yıldan sonra kendi içinde birlik mekanizmalarını kurumsallaştırmışlar ve aralarında yaptıkları savaşı bırakmışlardır. Avrupa ve Amerika tarihine baktığımızda kan ve savaştan başka bir şey bulamayız; 100 Yıl Savaşları, 80 Yıl Savaşları, 30 Yıl Savaşları, 1. Dünya Savaşı, 2. Dünya Savaşı... Bu kadar kanın üzerine, birbirine düşman ülkeler bir araya gelip, sınırlarını kaldırmışlar, tek bir

parlamento kurmuşlar, farklı para birimlerini kaldırmışlar, ortak bir anayasa metni hazırlamaya başlamışlardır. Üstelik bu birliğin temelini kadim düşmanlar Fransa ve Almanya atmıştır. Birbirlerine hiç güvenmeyen bu iki ülke menfaatleri bunu gerektirdiği için büyük bir birlikteliğin öncüsü olmuşlardır.

Uzun yıllar Almanya'da kalan bir hocam *"Almanlar okullarda okutulacak tarih ders kitaplarını basmadan önce Fransızlara gönderiyor. Fransa'nın kurduğu bir komisyon kitabı inceliyor. Eğer Fransızları incitecek bir ifade tespit etmişse, o ifadenin kitaptan çıkarılmasını talep ediyor. Almanlar da bu talebi dikkate alıyor. Aynı şeyi Almanların kurduğu komisyon da yapıyor."* demişti. Bu örnek, birlikteliğe gösterilen duyarlılığın varlığı boyutları göstermesi açısından önemlidir.

Bizim coğrafyaya baktığımızda ise 1400 yıl önce gerçekleşmiş bazı olaylar hâlâ dün yaşanmış gibi âlimler, hocalar, şeyhler tarafından taptaze tutuluyor. Kendi içinde kavga yapmaya bu kadar istekli olan bir coğrafyadan kan ve gözyaşının eksik olması mümkün değildir. Psikolojik savaşa karşı, algı operasyonlarına ve manipülasyona karşı direnç gösteremediğimiz takdirde, Batı'nın İslâm ülkeleri üzerindeki tahakkümünün sürmesi kaçınılmazdır.

Bugün Avrupa Birliği süreci adı altında, hemen her şeyimizin AB standartlarına göre biçimlendirilmesi üzerinde daha derin düşünmemiz gerekir. Batı'ya *"Bizi adam yapın"* demek olan bu yaklaşımın sahipleri, Batı'yla birlik olabileceğine inanırken, kendi coğrafyasındaki ülkelerle bu işin olmayacağına/olamayacağına ilişkin tezleri sürekli canlı tutmaktadır.

İfk hadisesi, Medine toplumunu bir kaosa sürüklemesine rağmen ayetlerin bir ay boyunca sürece müdahale etmemesi gerçekten çok manidardır. Toplum bir algı operasyonu karşısında sınanmış ve bir yalanın yarattığı/yaratacağı tahribat topluma adeta "yaparak-yaşayarak" öğretilmişti. Olay Nur Suresi'nin ilk ayetlerinde yer alarak ölümsüzleştirilmiş, bu olayın acı hatırası, bu tür olaylara karşı ümmeti uyanık tutmak için canlı tutulmuştur.

İfk Hadisesi: Kıssadan Hisseler

İfk olayına ilişkin şu tespitleri yapmak mümkündür:

1. Müslüman toplumun zaaflarını gözetleyen örgütlü gözler vardır. Manipülasyon, planlı organizeli bir süreçtir. Yalanı kurgulayanlar ile servis edenler arasında görünmeyen bir bağlantı vardır. Ağzlarıyla bu yalanı yayanlar medyayı ifade ederken, hangi yalanların yayılacağını tespit edip onu kurgulayanlar arka planda kalmaktadır. Medya bir bakıma sadece tetikçi rolünü oynamaktadır. Asıl önemli olan mutfakta bu yalanın hamurunu karanları fark edebilmektir. İfk olayı bize, farkında olmadan bazı Müslümanların da düşmanın tetikçiliğini yapabildiğini göstermektedir. Bu ise, manipülasyonun yayılma hızını ve etkisini arttırmaktadır.

2. Yalan gerçek bir olayın üzerine bina edilmiştir. Saffan ve Hz. Aişe'nin birlikte geldikleri doğrudur. Ancak bu birlikte yapılan *kısa yolculuğun* toplum tarafından, münafıkların amacına hizmet edecek bir şekilde algılanması sağlanmıştır. Gerçeklere yaslanmak kuralında aktardığımız gibi, gerçek ifk edilmiş; çarpıtılmıştır. Yalan, gerçeğin içine yedirilerek etkisi arttırılmıştır. Gerçeklere yaslanmayan bir yalan böylesi bir etkiye sahip olamaz.

3. Küllenmiş ama bitmemiş bazı öfke, çekememezlik, haset gibi duygular bu tür ortamlarda bazı müslümanları tetikçi yapmaya sürükleyebilmektedir. İfk olayında yalanı yayan bazı sahabelerin Saffan'a olan daha önceki olumsuz duyguları¹³¹ bu iftirayı dillerine dolamalarına sebep olmuştur. Amacı Saffan'ın itibarını sarsmak olan bu kişiler, kendi küçük hesaplarından dolayı, büyük planı görememişler; iftiranın bir parçası olmuşlardır. Duyguların insanı sarhoş ettiğini, aklı gölgelediğini birinci bölümde ifade etmiştik. Bu konu bir sonraki bölümde daha ayrıntılı işlenmektedir.

4. Küçük öncüllerden büyük sonuçlar çıkarmak, büyük bir hatadır. Müslümanlar kanıt merkezli düşünmelidir. Varsayım ve

¹³¹ Peygamberimizin şairi olarak bilinen Hassan Bin Sabit, ifk olayına adı karışanlar arasındadır. Daha önce Saffanla arasında kavgaya varan bir tartışma olmuştur. Hasan bin Sabit'in Saffanla arasının açık olması onun aleyhinde propaganda yapmasına neden olmuştur (Aksu, 2004)

zanla hareket etmek, insanları, algı operasyonunun bir parçası haline getirebilir. Saffan ve Hz. Aişe'nin kısa bir yolculuk yapması, iftiranın bir kanıtı gibi sunulmuştur. Hâlbuki böylesi büyük bir olayı iddia edenlerin 4 şahit getirmeleri gerekir. Allah, iddia edilenin değil, iddia edenin kanıt getirme zorunluluğu olduğunu belirtmektedir.

⑥ “Beraat-i zimmet asıldır” ilkesi gereğince hareket edilmelidir.

⑤ 5. Algı yönetimi ve manipülasyona karşı sessiz kalmak da suça ortak olmak anlamına gelmektedir. Nur Suresi 10. ayetin ifade ettiği gibi, herkes payı miktarında bu olaydan bir günah yüklenmiştir. Elbette ki, sessiz kalmak iftirayı yaymak gibi değildir ama, “*sükut ikrardan gelir*” denilmesine fırsat vermektedir. “*Olayı şu da dinledi ama bir şey demedi. Yalan olsaydı karşı çıkardı. Demek ki o ada kabul ediyor!*” şeklinde algılanılmasına neden olmakta, manipülatörlerin elini güçlendirmektedir. Bu sebeple Kur'an algı yönetimi ve manipülasyona karşı cepheden direnilmesini emretmektedir. Bu, manipülasyonun ulaştığı herkes için bir görevdir. Aksi, kişiyi sorumlu kılar.

6. Önemsiz, küçük gibi görülen bir davranış, büyük sonuçlara yol açabilir. Sahabeden bazıları, ayetlerden anladığımız kadarıyla, bu iftirayı ima eden sözleri önemsemeyen söylemişlerdi. Hâlbuki yaptıklarıyla münafıkların yaratmak istedikleri kaosa önemli bir katkı sağlamış oluyorlardı. Çünkü içeriden bazılarının bu iftiraya destek olması, iftiranın inanılabilirliğini arttırıyor, Münafıkların, “*Şu kişi de söyledi, şundan da duydum.*” diyerek, propagandalarını güçlendirmelerini sağlıyordu. Bu küçük gibi görünen imalar, işaretleme, sözler İslâm toplumunu yıkılmanın eşiğine kadar getirebilir.

⑤ 7. Müslümanların zaafını gözleyen ifk örgütlerinin olduğu unutulmamalıdır. Bu bakımdan Müslümanlar, ifk örgütlerine malzeme olabilecek, onların bulanık suda balık avlamalarına fırsat verecek söz, davranış, ilişki/iletişim, tutum ve tavırlardan *mümkün olabildiğince* uzak durmalıdır.

8. İfk olayı, bizlere algı yönetimi ve manipülasyona karşı eğitilmiş olmamız gerçeğini hatırlatıyor. Müslümanlar, manipülasyon kaynaklarını ve algı yönetmenlerinin taktığı/takabileceği maskeleri

iyi tanınmalıdır. Olayı anlatan ayetlerin, ilk olarak, ifki yayan örgütlü grubu tanıtarak vakayı anlatmaya başlamasının hikmeti bu olsa gerektir. İfk olayı, müslümanların samimiyet kadar hatta ondan daha fazla *basirete* ihtiyaçları olduğunu göstermektedir. Çünkü bu olay samimi olan bazı kişilerin, nifak ateşini farkında olmadan körüklediğini ortaya koymaktadır.

Mescid-i Dırar: Dine Karşı Din

Hz. Peygamber'in döneminden aktaracağımız son örnek olay, Mescid-i Dırar vakasıdır. Bu vaka özellikle birinci bölümde aktardığımız, ilk kuralın (amacın gizlenmesi) önemini vurgulaması açısından dikkate değerdir.

☪ Peygamberimize Medine'de karşı çıkan düşmanlarından birisi de Ebu Amir idi. Ebu Amir Mekke'nin fethinden sonra, Bizans İmparatorluğu'na sığınmış, ama Medineli münafıklarla bağlantısını koparmamıştı. Münafıklar, onun da yönlendirmesiyle Medine'de Peygamber Efendimizin sahabeyle birlikte inşa ettiği Kuba Mescidine "alternatif" bir mescid inşa etmeye karar verdiler. Böylelikle münafıklar Medine'deki algı operasyonlarını yönetebilecekleri bir karargah edinmiş olacaktı. Bu karargâh aynı zamanda hem taraftar toplayabilecekleri, hem de stratejik planlarını gerçekleştirecekleri bir merkez olacaktı. Ayrıca Medine dışındaki İslâm düşmanları için İslâm toplumunun içine sızabilecekleri, korunaklı bir truva atı işlevi görecekti. Oldukça akıllıca bir girişimdi. Allah'a ibadet etmek için yapılacak bir camiye kim karşı çıkabilirdi ki?

Münafıklar mescidi yapıp bitirdikten sonra, akıllıca bir hamle daha yaptılar. Mescid'te Peygamber Efendimizin namaz kıldırmasını teklif ettiler. Böylelikle mescid toplum tarafından da meşruiyyet kazanmış olacaktı. Peygamberin o mescidde namaz kıldırması, nifak hareketi için etkili bir ambalaj olarak kullanılacaktı. Peygamberin onayladığı bir mescide dokunulmazlık kazanacak, nifak hareketleri bu dokunulmazlık zırhının içinde daha kolay örgütlenebilecekti. Mescid-i Dırar iyi planmış, zekice bir girişimdi.

Tabiki münafıkların cevaplaması gereken önemli bir soru vardı: Kuba Mescidi varken ikinci bir mescide neden ihtiyaç duyulduğunu izah etmeleri gerekiyordu. Münafıkların yaptığı açıklama da son derece gerçekçi ve zekice yapılmış bir açıklamadır. Yeni bir mescidin gerekçesini şöyle izah ediyorlardı (Akt. Zümrüt, 2004):

Yağmurlu ve kış gecelerinde toplu ibadet edecek inançlıların namaz kılmaları için bir mescit yaptık. Sel geldiğinde, Kuba mescidi ile aramız kesildiğinde namaz kılmak için bir yer yaptık; sel çekilince, beraber kılacağız.

Münafıklar, mescidi inşa ettikten sonra, söylediğimiz gibi Peygamber Efendimizden namaz kıldırması için talepte bulundular. Münafıkların bu talebi Peygamberimizin Tebük seferine hazırlandığı bir zamana denk getirmeleri stratejik planın ince ayarlarla yapıldığını gösteriyor. Tebük Seferi'ne çıkan ordu "zorluk ordusu" olarak adlandırılmıştı. Peygamberimiz Bizans'ın Şam yakınlarında 40 bin kişilik bir ordu hazırladığı haberini almıştı. Yani, Peygamber Efendimizin gündeminde "savaş" vardı. Tabir-i caizse, diğer meseleler ikincil önemdeydi. Onlar zorluk, sıkıntı ve meşguliyetinin yoğun olduğu ve Peygamberimizin bütün dikkatini savaşa yönelttiği bir atmosferde bu teklifi ileterek, meselenin yeterince etüd edilmeden bir oldu-bittiye getirilebileceğini umuyorlardı. Böyle bir ortamda Peygamberimizden mescide gelip namaz kılmasını istediler. Peygamber Efendimiz ise, onların teklifini "*Tebük Seferi sonrası gelir, namaz kılarız*" diyerek sefer sonrasına erteledi. Tebük Seferi dönüşü, Medine'ye az bir mesafe kala, Peygamberimize Mescidde namaz teklifi tekrar hatırlatıldı. Herkesin Peygamberimizin nasıl bir karar vereceğini beklediği bir anda Tevbe Suresi'nin aşağıdaki ayetleri nazil oldu.

- (Seferden geri kalanlar arasında) zarar vermek, nankörlük etmek, inançlıların arasını açmak ve önceleri Allah ve Elçisiyle savaşmış olanı (kişinin gelmesini) gözetlemek için bir mescit yapanlar da var. "İyilikten başka bir niyetimiz yoktu" diye de yemin edecekler. Oysa Allah, onların yalan söylediklerine şahittir.

Orada asla namaz kılma. Takva üzerine ilk önce yapılan mescidde namaz kılman daha doğrudur

- Yapısını Allah'tan korku ve rıza üzerine kuran mı hayırlıdır, yapısını bir uçurumun kenarına kurup onunla birlikte Cehennem ateşine yuvarlanan mı? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez

Yaptıkları bina kalpleri parçalanıncaya dek, yüreklerinde bir kuşku olarak kalacaktır. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. (107-110)

Ayetler, münafıkların amaçlarını ortaya koyarak, bu büyük oyunu bozmuştur. Peygambere orada namaz kılmayı "asla" diyerek yasaklamıştır. Allah, kendi adının kullanılarak, dinin maske yapılarak girişilen algı operasyonunu boşa çıkarmış; Müslümanları "*İslâm, din, namaz, tespih, sarık, cübbe*" ile yapılacak manipülasyonlara karşı uyanık olmaya çağırmıştır.

Peygamberimiz, Medine'ye vardıklarında Mescid-i Dırar'ın yıkılması ve yakılması için emir vermiş ve mescid ivedilikle yıkılmıştır.

Mescid-i Dırar olayı algı yönetimi ve manipülasyonu deşifre etmenin çok önemli bir kuralı hakkında Müslümanları bilgilendirmektedir. Kandırmanın kuralları bölümünde aktardığımız birinci kuralın, Mescid-i Dırar olayında da işletildiğini görüyoruz. Şöyle ki, münafıklar Medine'de yeni bir mescid yapmanın gerekçesini, gayet makul bir şekilde açıklamışlardı; cemaatle namaz kılmak isteyen, ama yağmurdan, soğuktan, selden dolayı mescide gelemeyen kişiler için bu mescid bir alternatif olacaktı. Bu açıklama biçimi, gayet masum, makul ve hatta duyarlı bir tavrı gösteriyordu.

Birinci bölümde de aktardığımız gibi, sebepler ve amaçlar arasında farka dikkat etmek algı yönetimi ve manipülasyonu deşifre etmek için çok önemlidir. Münafıkların gerekçeleri doğru ve akla yatkın olabilir ama amaçları hakkında bir bilgi vermiyor. Yani, bir eylemin yapılma sebebi gerçekçi ve doğru amacı ise müfsid ve yıkıcı olabilir. Ayet bu farka dikkat çekerek münafıkların amaçları hakkında bilgi veriyor:

(Seferden geri kalanlar arasında) zarar vermek, nankörlük etmek, inançlıların arasını açmak ve önceleri Allah ve Elçisiyle savaşmış olanı (kişinin gelmesini) gözetlemek için bir meşcit yapanlar da var. İyilikten başka bir niyetimiz yoktu” diye de yemin edecekler. Oysa Allah, onların yalan söylediklerine şahittir.

Yani, siz onların sebep olarak gösterdikleri şeye odaklanmayın, onların amacına bakın, diyor. Ayrıca Müslümanları, pek çok ayette olduğu gibi, bu ayette de yemin de etseler onlara inanmayın diye uyarıyor. Çünkü algı yönetmenleri ve manipülatörler *niyet* gibi görülmesi/gözlenmesi/doğrudan test edilmesi mümkün olmayan konular hakkında rahatça söz verebilir ve yemin edebilirler.

Günümüzün büyük güçleri, dünyayı ifsada boğarken, “*demokrasi, insan hakları, özgürlük ve eşitlik*” için bunları yaptıklarını söylemektedirler. Ama maalesef onların yalan söylediklerini ancak onlar işlerini gördükten sonra anlayabiliyoruz.

Burada 17-25 Aralık Operasyonu’nu da hatırlayabiliriz. Operasyonu gerçekleştirenler, sürekli operasyonun sebebine; operasyona maruz kalan hükümet ise operasyonun amacına vurgu yaptı.

Cami Yıkan Bir Peygamber!

Diğer taraftan Mescid-i Dirar olayı görünenele hareket etmenin bizleri, yalancıların kurbanı haline getirebileceğini gösteriyor. Peygamberimiz *görünürde* “namaz kılınan, içinde Allah’ın ismi anılan bir camiyi” yıkmıştır. Olayları sadece görünür yüzleriyle kavrayabilen kişiler için bu davranış anlaşılabilir; cami yıkan bir peygamber! Hatta bu kişiler algı yönetmenlerinin, bunun üzerine ürettikleri yeni operasyonların kurbanı haline gelebilirler.

Beni Nadir Yahudilerinin Peygamber Efendimiz kendilerine operasyon düzenlediğinde yaptıkları manipülasyon bunun güzel bir örneğidir. Beni Nadir Yahudileri Medine’de bozgunculuk faaliyetlerine destek veriyor ve Peygamberle yaptıkları anlaşmaya sadık kalmıyorlardı. Peygamberimiz bunun üzerine Yahudilere

askeri bir operasyon düzenledi. Operasyon sırasında Beni Nadir'in bulunduğu bölgede, muhtemelen ağaçların arkasını saklanmak için bir mevzi olarak kullanmalarından dolayı, hurma ağaçlarının kesilmesini emretmişti. Bunun üzerine yahudiler, Peygamber efendimizin kendi söyledikleriyle çelişkiye düştüğü propagandasını yaptılar. “*Ey Muhammed, sen yeryüzünde fesat çıkarmayı men eder ve onu yapanı kınardın; neden hurmalıkları kesiyor ve onları yıkıyorsun*”¹³² diyerek “*Muhammed tabiata zarar veriyor, ağaçları kesiyor, bozgunculuk yapıyor.*” demeye getiriyorlardı. Bu propagandanın da etkisiyle bazı Müslümanlar bu konuda şüpheye düştüler. “*Yapılan şey yanlış.*” diye düşünmeye başladılar. Bunun üzerine Haşr Suresi 5. ayet inmiştir:

● Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz de, kökleri üzerinde ayakta bırakmanız da Allah'ın izniyledir ve yoldan çıkmışların burunlarını sürtmesi içindir.

● İslâm savaş hukukunda, Müslümanlar, hayvanlara ve tabiata zarar vermemeleri noktasında uyarılmıştır. Peygamberimizin bu savaşta verdiği emrin stratejik amacını anlamayan/anlayamayan zihinlere şüphe düşmesi muhtemeldir. Kaldı ki, rivayetlerden anladığımız kadarıyla Yahudilerin propagandasından etkilenen Müslümanlar olmuş; Peygamberin emrini yerine getirmekte ya tereddüte düşmüşler ya da yapmak istememişlerdi.

Burada, ayetten de anladığımız kadarıyla, Peygamberimiz bölgedeki bazı ağaçları kestirmiştir; hepsini değil. Bu, verilen emrin bir amaca hizmet ettiğini, bağlamla mukayyet olduğunu gösterir. Müslümanların geleceği, fitnenin ve fesadın engellenmesi 5-10/50-100 ağaçtan elbette ki daha önemlidir. Ama bu stratejik ilke, Müslümanların sadece doğaya karşı değil, cansız varlıklara karşı da pervasız davranması anlamına gelmez. Bağlam ve koşulların iyi okunmasını gerekli kılan bu tür kararlar hikmetli bir siyasi bakış açısı gerektirmektedir. Mekke'de işkence altında can veren müminlere bile, karşılık vermemesini sadece *sabretmelerini* söyleyen Peygamber, Medine'de Yahudileri deliklerinden çıkarmak için, uzun

¹³² İbn-i Hişam, Cilt:3

zahmetlerle yetişen hurma ağaçlarını kestirme emrini vermiştir. Bu kararlar aynı amaca hizmet eden stratejik bir ilkeye dayanmaktadır. Bu ilke İslâm'ın, insanlığın ve genel olarak varlık âleminin hayrıdır. Bazen doktorlar, bir hayatı kurtarabilmek için (örneğin kangren gibi bir durumda) sağlam bir organın kesilmesi kararını alabilirler. ● Burada organın kesilmesi asıl değildir; asıl olan hayatın devamıdır. Eğer organın kesilmesi bu asli amaca hizmet ediyorsa kesilebilir. Ayrıca, hayatı kurtaracak kadar bir kesi işlemiyle sınırlı tutulmalıdır. Hangi durumda nasıl bir karar alınacağı tamamen ortamı/bağlamı/koşulları bu ilkedan yola çıkararak hikmetli bir şekilde okuyabilmekle ilgilidir. Böylesi bir siyasi hikmetle hareket etmeyen/edemeyen toplumlar, oturulacak yerde ayağa kalkar, ayağa kalkılacak yerde oturur; susulacak yerde konuşur, konuşulacak yerde susar; savaşılacak yerde barış yapar, barış yapılacak yerde savaş... *Ne yaptığımız kadar neyi ne zaman, hangi sırada, hangi dozajda, nasıl bir yöntemle ve hangi amaçla yaptığımız daha önemlidir.*

İslâm tarihinde algı yönetimi ve manipülasyona ilişkin verilebilecek pek çok örnek olay vardır. Özellikle hicretten sonra Peygamber Efendimiz bir taraftan münafıkların diğer taraftan ise Yahudilerin yönettiği pek çok algı operasyonuna karşı mücadele vermiştir. Kur'an da psikolojik savaş karşısında feraset, basiret ve dirayetle mücadele etmeleri konusunda Müslümanları uyarmıştır. Fakat yine de tarih boyunca bu psikolojik operasyonlar karşısında yenik düşen, algı yönetmenlerinin söylemlerine ve kurgularına aldanan Müslümanlar olmuştur. Bir sonraki bölümde kandırılmaya yatkın kişiliğin özelliklerini inceliyoruz.

BEŞİNCİ BÖLÜM:

KANDIRILMAYA YATKIN KİŞİLİK VE ALDATILMANIN PSİKOLOJİSİ

● İnsanoğlunun doğasında kandırılmaya yatkınlık vardır. Biz kandırılmaya ve aldatılmaya açık bir şekilde doğuyoruz. Ama bazılarımız, diğer bazılarımıza göre algı yönetmenleri ve manipülatörlerin daha mı kolay kurbanı oluyor? Kandırılmaya yatkın bir kişilik var mıdır? Diğer bir ifadeyle bazı kişiler (ya da toplumlar) diğer bazılarına göre algı yönetimi ve manipülasyona daha mı açık ve savunmasızdırlar. Araştırmalar bazı kişilerin ve toplumların kandırılmaya daha yatkın olduğunu gösteriyor (Callamari ve Reveron, 2003).

● Tekrar ifade edelim ki, hepimiz manipülasyona açığız, hepimizin algıları kötü amaçlı kişi ve merkezler tarafından yönetilmeye açıktır. Bu konuda duyarlı ve uyanık davranan kişiler bile algı yönetmenlerinin operasyonlarına maruz kalabilir. Ama yine de içimizden bazıları bu konuda daha dirençli ve korunaklı bir kişiliğe sahip.

Bu bölümde hangi kişilik özellikleri bizi kandırılmaya daha yatkın hale getiriyor, sorusuna cevap arayacağız. İnsanın pek çok özelliğinin (acelecilik, menfaatçilik vb. gibi) onu aldatılmaya eğilimli hale getirdiğini söyleyebiliriz. Ama biz insanı “aldanan bir varlık” haline getiren 3 temel özelliği üzerinde duracağız. Bunlar; *unutkanlık, duygusallık ve tefekkür zaafıdır*. Bu özellikleri tek tek incelemeden önce, ilk kandırılma sahnesini analiz edeceğiz. Hz. Âdem’in şeytan tarafından nasıl kandırıldığını anlamak, hem insanı kandırılmaya yatkın hale getiren zaafı hakkında, hem de aldatıcıların kullandığı taktik ve stratejiler hakkında bize bilgi verecektir.

İlk Kandırılma: Cennette Algı Yönetimi

Hız. Âdem yaratılıp cennete konulduktan sonra Allah tarafından kendisine üç şey söylenmişti(Bakara Suresi: 30-39; Araf Suresi: 11-27):

1. Burada eşinle birlikte istediğiniz gibi yiyin-için, yaşayın
2. Sadece şu ağaca yaklaşmayın
3. Şeytan sizin apaçık düşmanınızdır.

Bir tarafta insanoğluna düşman olan Şeytan, diğer tarafta Hız. Âdem ve eşi. Şeytan Hız. Âdem'i kandırmak istiyor. Yapabileceği tek bir şey var; yasak meyveyi Hız. Âdem'in yemesini sağlayabilmek. Ama işi çok zor. Çünkü Âdem'e yapmaması gereken şey açık bir şekilde söylenmiş. Üstelik, düşmanı hakkında da açık bir şekilde uyarılmış ve Hız. Âdem yaşamını rahatça sürdürebilme imkanıyla donatılmış bir mekana; Cennete konulmuş.

Şeytan'ın iddiası büyük: Âdem'i kandıracağım, ayağımı kaydıracağım. Hız. Âdem ise, kanmamakla görevli.

Bu noktada Hız. Âdem ve Şeytan'ın koşulları karşılaştırıldığında Şeytan'ın objektif şartlarının çok daha zor olduğunu anlıyoruz. Şeytan'ın Âdem'i kandırmasını neredeyse imkansız yakın bir zorluğa taşıyan koşullar şunlardır:

1. Mekân cennettir. Kandırma eylemi cennette gerçekleşecektir. Yani, Şeytan'ın Hız. Âdem'i kandırabilmek için kullanabileceği, zorluk, yokluk, yoksulluk, imkânsızlık vb. şeyler yoktur. Şu örnek Şeytan'ın içinde bulunduğu zorluğu anlamamızı kolaylaştırır. Eğer bu kandırma eylemi bir çölde gerçekleşecek olsaydı, kandırılan kişinin susuzluğu ve suya olan ihtiyacı kandırmanın elini güçlendiren, kandırmak için güçlü bir gerekçe olabilirdi. Şeytan elinde bir bardak suyla gittiğinde "su" önemli bir kışkırtıcı/ayartıcı işlevi görebilirdi. Ama anladığımız kadarıyla, Hız. Âdem cennette bütün temel ihtiyaçlarının karşılandığı bir ortamda yaşıyordu. Bu Şeytan'ın işini önemli ölçüde zorlaştırıyordu. Tabir-i caizse, Şeytan deplasmanda mücadele verecekti.

2. Şeytan'ın Hz. Âdem'i kandırabilmek için kullanabileceği sadece bir tek *kandırma nesnesi* (ağaç) vardı. Hz. Âdem'in çiğnememesi gereken onlarca yasak yoktu. Bu da Şeytan'ın işini zorlaştıran bir faktördü. Eğer Hz. Âdem için başka yasaklar da konulmuş olsaydı; Şeytan ağaç seçeneğinde başarısız olduğunda başka seçeneklerden de faydalanabilirdi. Yani, Şeytan'ın tek bir şansı vardı o da Âdem'in yasak meyveden yemesiydi. Diğer bir ifadeyle şarjöründe tek bir kurşun vardı; attığında isabet ettiremezse kaybetmiş olacaktı.

3. Şeytan'ın işini bunlar yeteri kadar zorlaştırıyor olmasına rağmen 3. zorluk daha büyüktü. Allah Hz. Âdem'i "*İşte bu senin apaçık düşmanıdır!*" diye uyarıyordu. Yani, Şeytan *deşifre* edilmiş bir düşmandı. Eğer Hz. Âdem düşmanını kendisi tespit etmek zorunda olsaydı, ya da Şeytanla işbirliği yapan başka araçlar da devrede olsaydı, bu, Şeytan'ın işini kolaylaştırırdı. Ama kendisi Allah tarafından açıkça "düşman" olarak ilan edilmişti.

İşte bu zor koşullar altında Şeytan Hz. Âdem'e yaklaştı. Hz. Âdem'e öyle bir şey söylemeliydi ki, etkili olabilsin. Şeytan bütün negatif koşullar altında öyle bir argüman kullandı ki, hedefine ulaştı. Şeytan'ın, apaçık bir düşman olarak, deplasmanda zafere ulaştıran argümanı incelenmeye değerdir. Olay Kur'an'da şu şekilde geçmektedir:

Ey Âdem; sen ve eşin cennette oturun. İkiniz de dilediğiniz yerden yeyin. Şu ağaca yaklaşmayın, sonra zalimlerden olursunuz.

Derken şeytan ayıp yerlerini kendilerine göstermek için ikinize de vesvese verdi ve dedi ki: Rabbiniz, sizi başka bir şey için değil, ancak iki melek veya ebedi kalanlardan olmanızı önlemek için yasaklamıştır.

Ve; doğrusu ben size öğüt verenlerdenim, diye ikisine yemin etti.

Böylece onların ikisini de baştan çıkarıp aldattı. Ağaçtan tadınca ayıp yerleri kendilerine göründü. İki de kendilerini cennetin yaprağıyla örtmeye başladılar. Rabbleri da onlara:

Ben sizi o ağaçtan men'etmedim mi? Ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? diye nida etti.

İkisi dediler ki: Rabbimiz; kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamazsan ve bize merhamet etmezsen; muhakkak ki biz, hüsrana uğrayanlardan oluruz.(Araf Suresi: 19-23)

Şeytan yasağa ilişkin Âdem'in perspektifini, algısını değiştirmek için, "Bu ağaç size niçin yasaklandı?" diye sormuş ve algı yönetimini şu iki argüman üzerine bina etmiştir,

1. "Melekler gibi olmamanız"¹³³

2. "(Cennette) ebedi kalmamanız"

Şeytan, bu aldatıcı vaatlerde bulunduktan sonra doğru söylediğine, onların iyiliklerini istediğine dair bir de *yemin* etmiştir.

Şeytan'ın bu argümanlarından anlıyoruz ki, Şeytan Âdem'i analiz etmiş ve onun iki temel zaafını tespit etmiştir. Buna göre:

1. Hz. Âdem'in melekler gibi olma arzusu, ve;

2. Cennette ebedi kalamama korkusu/kaygısı vardı.

Şeytan'ın kurguladığı argüman Hz.Âdem'in bu arzusu ve kaygısından faydalanmıştı. Şeytan'ın kurgusu, Hz. Âdem'in psikolojik dünyasındaki bir gerçekliğe tekabül etmişti. Bu gerçekliğe dayanarak, onu yasak olan eylemi yapmaya yönlendirdi. Her aldananın yaşadığı gibi, Hz. Âdem'in eylemi de onu beklediği amaca ulaştırmadı, tersine onu mahcup edecek/utandıracak bir şekilde son buldu.

Allah'ın, yasağın çiğnenişinden sonraki seslenişi de derin bir mana taşır.

1. "Ben size ağacı yasaklamadım mı?"

2. "Şeytan sizin apaçık düşmanınızdır, demedim mi?"

Yani, bu ağaca yaklaşmamanız için iki temel gerekçeye sahiptir. Birincisi Ben size "yaklaşmayın" dedim. İkincisi ise "yaklaşın" diyen

¹³³ Ayette geçen melek kelimesi ilim adamları tarafından tartışılmıştır. Melek kelimesinin melik olduğunu söyleyenler de olmuştur. Yine aynı şekilde, Hz. Âdem'in cennette ebedi kalmak değil; kalıcı/ebedi olmayı arzuladığı da ifade edilmiştir. Bu türden detaylar üzerinde, kitapta bizim vurgulamak istediğimiz noktayı çok etkilemediği için durmadık.

varlık sizin düşmanınızdı. Aldanmamanız için açık iki dayanağınız vardı. Haydi, diyelim ki, Ben'im emrimi unuttunuz. Düşmanınızın "yap" demesi de yapmamanıza ilişkin bir kanıt olması gerekmez miydi?

• Buradan da anlıyoruz ki, düşmanın söylediği bir şeyin altında bir *bit yeniği* aramak da Müslümanın görevlerindedir.

İnsan, Kendini Kandıran Bir Varlığa Dönüşebilir

Hız. Âdem'in aldatıldığını anladıktan sonraki tepkisi de oldukça anlamlıdır. Âdem hiç bir savunmaya girmemiş, hatasını hemen anlamış ve af dilemiştir.

İkisi dediler ki: Rabbimiz; kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamazsan ve bize merhamet etmezsen; muhakkak ki biz, hüsrana uğrayanlardan oluruz.

Burada şöyle bir savunma yapmaları beklenebilirdi: "*Biz kötü bir niyetle yapmadık, burada ebedi kalmak istedik. Ayıp yerlerimizin bize görüneneğini bilmiyorduk. Üstelik Şeytan' da yemin etti. Bir kişinin yalan yere yemin edebileceğini düşünemezdik.*" Ama böyle bir savunmaya hiç girmemişlerdir. Burası önemli bir noktadır. *Bir insan aldanabilir. Ama aldanışını rasyonalize etmesi, çok daha tehlikelidir.* Eğer Hız. Âdem böyle bir savunmaya girmiş olsaydı, muhtemelen, artık bir Şeytan'a ihtiyacı kalmayacak; kendi kendini aldatan bir varlığa dönüşecekti. Belki de, Şeytan'ın yemini, aldanma olayından sonra, Âdem'in yanlışını rasyonalize etmesi/kullanması için kandırma cümlesinin içine yerleştirilmişti.

• Bir aldanma olayında asıl tehlike buradadır. İnsan nefisini temize çıkarmaya eğilimlidir. Hâlbuki insan, nefisini temize çıkarmak değil, nefisini tezkiye etmekte sorumludur. Eğer insan yanlışını savunmaya başlarsa, bunun bedeli çok daha ağırlaşır ve yanlış üreten bir zihne sahip olur. Doğruları görememeye başlar. Günah işlemek başka bir şey, günah üreten bir perspektife sahip olmak başka bir şeydir. • Günah affedilebilir ama günahı savunmak/rasyonalize etmek kişinin şeytanlaşmasına yol açabilir. Kur'an'da geçen "*ins şeytanlar*" (En'am

☞ Suresi:112) muhtemelen yanlışlarını savunan ve bunun sonucunda günahları kendilerine güzel/süslü görünen kişileri ifade etmektedir.

☞ Bu sebeple olsa gerek zaman zaman Peygamberler *zelle* denilen küçük hatalar yapmışlardır. Ama hatalarını hiç bir zaman rasyonalize etmemişler; meşrulaştırmaya çalışmamışlardır. Hatalarını anlar anlamaz tevbe istiğfar etmişlerdir.

Peki, Hz. Âdem her şeye rağmen, argümanı kategorik olarak reddetmese bile, Şeytan'ın argümanı ile karşılaştığında bu argümanın içindeki yalanı açığa çıkaramaz mıydı?

Bunun için bir tek soru yeterli olabilirdi: "Tamam. Benim iyiliğimi istediğine yemin ettin. Varsayalım ki bu doğru. Peki, ama *niçin* benim cennette ebedi kalmamı/iyiliğimi istiyorsun?"

Ayetlerden anladığımız kadarıyla Hz. Âdem'in kaygısı ve arzusu bu soruyu sormasını engellemiştir. Aşağıdaki sayfalarda daha ayrıntılı açıklayacağımız gibi, *duygular aklın önünde perde oluşturabilir.*

Hz. Âdem'in kandırılma sahnesinden çıkardığımız sonuçları şu maddelerle özetleyebiliriz:

- ✓ 1. İnsanoğlu kandırılmaya yatkın bir varlıktır.
- ✓ 2. İnsanoğlu, dostunu da düşmanını da untabilen bir varlıktır.
- ✓ 3. Şeytan insanın zaafalarını iyi çözümleyen usta bir aldatıcıdır. Kendisi için en olumsuz koşullarda bile, şartları lehine çevirebilecek inandırıcı argümanlar kurgulayabilir. Diğer bir ifadeyle, insan en avantajlı koşullarda bile kandırılabilen bir varlıktır.
- 4. Arzularımız ve korkularımız kontrol edilmediğinde bizi kandırılmaya yatkın hale getirir; düşmanımızı göremememize, dostumuzu unutmamıza sebep olur.
- 5. Düşmanı tanımamak, düşmanın düşman olduğunu unutmak bizi kandırılmaya hazır hale getirir.
- 6. Düşman koşullara, içinde bulunduğumuz bağlama ve psikolojik gerçekliğimize uygun yalanlar söyler. Diğer bir ifadeyle, şeytan standart basmakalıp söylemler kullanmaz; *kişiye özel* fısıldar.

7. Tefekkür, akletme (eleştirel sorular sorma) aldatıcının oyununu görmemizi sağlayabilir.

8. Bir kandırılma durumunda asıl sorun, kanmamıza sebep olan eylemi/ameli rasyonelize edip nefsimizi temize çıkarmaya çalışmaktır. Eğer bu yapılmaz ise, kandırılmak, sonrası için bir fırsata da dönüştürülebilir; bizi algı yönetimi ve manipülasyonlara karşı aşılabilir. Peygamber Efendimizin, "Mümin bir delikten iki defa ısırılmaz" hadisini de bu bağlamda anlayabiliriz.

Algı yönetmenlerinin hocası, büyük aldatıcı Şeytan'la ilk karşılaşma Şeytan'ın zaferiyle sonuçlanmıştı. Ama insan bu ilk aldanıştan çok şey öğrenebilir. Eğer bu ilk sahneden gerekli dersleri çıkarabilirsek, bugün çok daha karmaşıklaşan algı operasyonlarına karşı durabilmemiz mümkün olabilir. Ama insan, öncelikle kendini aldanmaya yatkın hale getiren zaaflarının farkında olmalıdır. Çünkü aldatıcılar, insanın hem bu zaaflarından faydalanmakta, hem de bu zaaflarını pekiştiren yeni taktikler geliştirmektedirler.

İnsanı kanmaya eğilimli bir varlık haline getiren zaaflarını üç başlık altında inceleyeceğiz.

Aldanan İnsanın Zaafları

1. Unutkanlık

İnsan: Unutan Varlık

Peygamberlerin bir görevi tezekkür, Kur'an'ın bir diğer ismi de Zikir'dir. Tezekkür hatırlamak anlamına gelmektedir. Kur'an ve peygamberler insanlara unuttukları (ya da şeytan tarafından unutturulan) temel gerçeği insana hatırlatmak için gönderilmiştir. Bu gerçek hayata niçin gönderildiğimizdir. Çünkü insan *unutan* bir varlıktır. İnsan kelimesinin, ins kavramından türediğini ve hem ünsiyet eden, hem de ünsiyet edilen varlık anlamına geldiğini söyleyenler olduğu gibi, "insiyan" kelimesinden türediğini ve Allahla yaptığı anlaşmayı

unuttuğu için bu ismin ona verildiğini söyleyenler de olmuştur (Ertuğrul, 2004). Kur'an da Âdem'in kandırılmaya yatkın hale getiren bir özelliği olarak unutkanlığına vurgu yapmaktadır:

Gerçek şu ki, bundan önce Âdem'e bir emir (ahid) verdik ama o unuttu ve biz onda bir azim de bulmadık (Taha Suresi: 115)

↳ Unutmak tamamıyla olumsuz bir özellik olarak değerlendirilemese de, bizi yanılmaya ve kandırılmaya açık hale getirir. Unutkanlık, insanın temel bir özelliği olsa da hayatımız açısından önemli olan şeyleri unutmamak da bizim görevimizdir. Bu yüzden önemli şeylerin sık tekrar edilmesi unutmaya karşı bizi korur. Tekrar edilmeyen şeylerin zamanla unutulduğu bir gerçektir. İnsanlar eğer uzun bir müddet konuşmazlar ise, ana dillerini bile unutabilmektedirler. Bir öğretmen uzun süre derse girmez ise, kendi branşının temel bilgilerini unutabilmektedir. Bir avukat uzun süre duruşmalara girmezse en iyi bildiği yasaları hatırlayamayabilir. Şöyle bir geriye dönüp baktığımızda unuttuğumuz pek çok şey olduğunu görürüz. Gençliğimizde yıllarca arkadaşlık yaptığımız, en iyi dostumuzun ismini hatırlamakta zorlanırız. Hatta uzun süre görmediğimiz akrabalarımız bile unutulmaya yüz tutar.

Algı yönetmenleri ve manipülatörler insanın unutkanlık özelliğinden faydalanırlar. Algı yönetmenleri aynı oyunları oynayarak halkları kurdukları tuzaklara defalarca düşürebilmektedirler. Özellikle hayata geliş amacımızı ve asıl düşmanımızı unutmak algı yönetmenlerinin işini oldukça kolaylaştırmaktadır. Bu sebeple, algı yönetimi sürecinin önemli bir bölümünü *unutturmak* oluşturur.

Amacı Unutmak/Unutturmak

↳ Unutkan bir varlık olmasından dolayı, Allah, insandan kendini sürekli hatırd tutmasını sağlayacak bir takım amellerde bulunmasını talep etmiştir. Namaz böyle bir ibadettir. İnsanın günde beş vakit Allah'ın huzuruna durarak, nereden geldiğini ve nereye gideceğini hatırlaması istenmiştir. Gerçekte Allah insanın hayatına kendisini hatırlatıcı pek çok işaret (ayet) koymuştur. Örneğin, ölüm bu ha-

hatırlatıcılardan birisidir. İnsan hayata geldikten kısa bir süre sonra ölüm gerçeğiyle tanışır. Ölüm, bu dünyanın geçici olduğunu bize söyleyen en güçlü hatırlatıcıdır. Çevremizde sürekli birileri ölür. Her yıl tabiatın öldüğüne ve yeniden dirildiğine şahit oluruz. Bir çocuk kuşunun, köpeğinin, dedesinin öldüğüne şahit olur. Ölümle hayat iç içedir. İnsan ölüm gerçeğiyle karşılaşınca hayata geliş amacını hatırlayabilir. "Öleceksem niye yaşıyorum?" temel sorusu, hayatın amacıyla ilgili bir sorudur. Ama bazı insanlar bir diğer ölüme kadar (genelde yakın kişilerin ölümü) bu gerçeği yeniden unuttur. Kur'an bu gerçeği bir örnek olay üzerinden anlatmaktadır:

Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak: Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız diye Allah'a yalvarırlar. Fakat Allah onları kurtarıncaya bir de bakarsın ki onlar, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar. Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir; (bununla) sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine bizedir. O zaman yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz.(Yunus Suresi:22-23)

1999 yılında gerçekleşen büyük Marmara Depremi'ni hatırlayanlar, o günlerde insanların uzun bir süre dışarılarda yattıklarını da hatırlayacaklardır. O günlerde herkeste bir deprem bilinci oluşmuş, herkes deprem tedbirleri hakkında konuşur olmuştu. Bu bilinç uzun bir süre deprem olmayınca yavaş yavaş kaybolmuş ve normal hayatımıza geri dönmüştük. Ta ki yeni bir deprem oluncaya kadar. İnsanlar en travmatik yaşantılarını bile zamanla unutabilirler.

• Doğruyu unuttuğumuz zaman, yanlış yapmaya açık hale geliriz. Girdiğimiz yazılı sınavlar, bunun belki de herkesin yaşadığı açık örneklerinden biridir. Sorunun cevabını biliyoruzdur ama küçük

bir detayı unuttuğumuz için, doğruya yakın olan çeldiriciye kanar, yanlış cevabı işaretleriz.

Bir askeri birlik, yarın savaş çıkacakmış gibi hazır olmalıdır. Barış ortamının rehabetine kapılan bir ordu, ani saldırılar karşısında bozguna uğrayabilir. Ancak hayatın rutin akışı çoğu zaman bizi hayatın acı gerçeklerinden uzaklaştırır. Kur'an bunu "dalıp gitmek" olarak isimlendirmektedir. Dalıp gidenlerin durumu, Kur'an'da etkileyici bir üslupla aktarılmaktadır:

Sizi şu cehenneme sürükleyip-iten nedir?

Onlar: 'Biz namaz kılanlardan değildik' dediler.

Yoksula yedirmezdik.

➤ (Batıla ve tutkulara) Dalıp gidenlerle biz de dalar giderdik.

Din (hesap ve ceza) gününü yalan sayıyorduk.

Sonunda yakîn (kesin bir gerçek olan ölüm) gelip bize çattı. (Müddesir: 42-47).

➤ Ölümden en uzak olduğumuz (en çok unuttuğumuz) bir zamanda ölümün bize gelip çatması, bir ordunun en hazırlıksız olduğu bir zamanda saldırıya uğraması gibidir. Şaşkınlık ve bozgun kaçınılmazdır.

Düşmanı Unutmak: Şeytanın En Büyük Gücü Kendisini Unutturmasıdır

İnsan hayata geliş amacını unuttuğu gibi, bu dünyada bir düşmanı olduğunu da unuttur.

➤ Söylediğimiz gibi hayatın bazı temel gerçeklerini unutmanın bedeli ağırdır. Özellikle düşmanlı bir dünyada yaşadığımız gerçeğini unutmanın bedeli çok dramatiktir. Buna işaret eden atalarımız "Su uyur, düşman uyumaz" demişlerdir.

Başrolünde Kevin Spacey'in oynadığı *Olağan Şüpheliler*¹³⁴ filminde Verbal Kint (Kevin Spacey) filmin bir yerinde kendisini

¹³⁴ *Olağan Şüpheliler* filmi, bir sanığın sorgulayıcının algılarını nasıl ustalıkla yönettiğini anlatan etkileyici bir filmidir. Film algı yönetimi ve manipülasyon penceresinden

sorgulayan FBI görevlisine “Şeytanın en büyük gücü kendisinin olmadığına inandırmakmış” der.

✧ Algı yönetmenlerinin oynadığı en güçlü oyunlardan biri, bizi düşmansız bir dünyada yaşadığımıza inandırmaktır. Çevremizde olup biten kötülüklerin sanki kendiliğinden/doğal bir süreç içinde olduğu gibi bir atmosfer içine sokuluyoruz.

Algı yönetmenleri ve manipülatörler, insanın bu zaafından çok sık faydalanırlar. Örneğin, zayıf ve yoksul halklar tarih boyunca kendi aralarında yaptıkları kavgalardan dolayı zengin ve güçlü ülkelerin tutsağı olmuşlardır. Bunun sayısız örneği vardır. Bu ülkelerin içindeki sosyal fay hatlarını sürekli tetiklemek, ayrımcılık ve bölücülük çıkarmak sömürgecilerin sık kullandığı yöntemlerden biridir. Ama geçmişin acı tecrübelerini unutan halklar aynı tuzaklara her defasında düşmektedir.

1994 yılında tarihin en acımasız savaşlarından biri gerçekleşti. Ruanda’da Hutu ve Tutsiler arasında meydana gelen savaşta 100 gün içinde yaklaşık 1 milyon kişi öldü. Ölen de öldürülen de aynı toprağın insanlarıydı. Savaşın arkasında ise Belçika’nın politikaları vardı. Belçika Tutsileri Hutulardan daha üstün olduğuna inandırmıştı. 1. Dünya Savaşı’ndan sonra, Almanya’nın yenilmesiyle Ruanda’ya hâkim olan Belçika Tutsilere imtiyazlar tanımış, eğitim ve bürokraside onlara ayrıcalıklar vermiş; Hutulara karşı onları provake etmişti. Üstelik ülkenin yaklaşık %85-90’ı Hutu, %10-15’i Tutsiydi. ✧ Belçika azınlık olan Tutsiler eliyle ülkeyi yönetmişti. Belçika’nın uyguladığı bu nefret politikası, iki kabileyi birbirine düşman haline getirmişti. Yaklaşık 1 milyon kişinin öldüğü bu savaşta Hutular ve Tutsiler aynı dili konuşuyordu. Katliamın arkasında Fransız ve Belçika emperyalizmi olduğu, BM’nin ise katliamlara sessiz kaldığı uzun süre tartışıldı.¹³⁵

izlendiğinde çarpıcı detayları işlemektedir. Özellikle Verbal Kint ve Ajan David Kujan arasında geçen diyaloglar “kanan” ve “kandıran”ın özelliklerini görmek açısından çarpıcıdır.

¹³⁵ Konuyla ilgili Ramazan Öztürk’ün yazısı için bkz. <http://kirilmanoktasi.com.tr/Detay.aspx?c=10&i=1391> (erişim tarihi: 1 Nisan 2016)

Daha 20 yıl öncesi gerçekleşen bu olaya benzer pek çok olay gerçekleşmiştir. Bugün Ortadoğu'da yaşanan katliam ve kargaşa benzer oyun ve tuzakların bir sonucudur. Ama halklar geçmişte yaşanan dramları unuttukları için aynı oyunlar bugün hâlâ etkili bir şekilde oynanabilmektedir. Yakın tarihin en vahşi kitlesel katliamlarından biri olan Ruanda olayı bugün acaba ne kadar hatırlanıyor?

➤ Düşmanımızı unutmanın bedeli, yenilgi ve zillettir. Düşman ise, kendisini unutturmak için çeşitli taktikler kullanır. Bu taktiklerin en başta geleni de hedefini rehavete sürüklemek, onu en gafil olduğu anda avlamaktır. Bunun için, özellikle gençliği *dalıp gidenler* gruplarından yapmak için spor, müzik, cinsellik, internet, oyun, yemek, konfor vb. onlarca dünya süsünü kullanmaktadır. Bütün bunların amacı düşmanın kendini unutturmasıdır. Çoğu zamanda böyle bir rehavet içindeyken hezimet yaşarız. Kur'an bu konuda bizleri uyarmaktadır:

Düşman topluluğunu takip etmekte gevşeklik göstermeyiniz... (Nisa Suresi: 104)

Alıcılarımız Nereye Çevrili: Sinyalleri Alamamak

Bu konuyu çok iyi örnekleyen yaşadığım bir olayı aktarmak yerinde olacaktır.

Çocuklarının uyuşturucu kullandığını öğrenen bir anne-baba bir gün danışmak için bana gelmişlerdi. Şoke olmuş durumdaydılar. Çocukları yaklaşık 2 yıldır uyuşturucu kullanıyordu ama onlar bunu ancak narkotik çocuklarını yakalayıp onlara haber verdikten sonra fark edebilmişlerdi. Olayı ayrıntılı bir şekilde dinledim. Çocukla da ayrıntılı bir görüşme yaptım. Gerçekte çocuğun uyuşturucu kullandığını gösteren yaklaşık bir düzine işaret/sinyal vardı. Ama anne-baba bu sinyallerin hiç birini alamamıştı. Çünkü anne-babanın kafasının başka yerlerde olması (iş, güç vb. meşguliyetler) çocuklardan gelen bu sinyalleri almalarını engellemişti.

Bir televizyon, anteni nereye çevriliyse o yöndeki kanalların yayınlarını alacaktır. Diğer kanallardan sinyal gelmeye devam etse de,

anten başka bir frekanstan gelen sinyallere yönlendirildiği için diğer kanalların programlarını ekranda görmek mümkün olmayacaktır. ✎ Hayat da aynen böyledir. Alıcılarımızı nereye çevirmeyi tercih ediyoruz? Sonuçta bütün yayınları aynı anda izlemek mümkün değildir.

Dikkat kuramları bunu bilimsel temelde açıklamaktadır.

✎ İnsan doğası gereği bir şeye yoğunlaştığı zaman, başka bir şeye dikkatini verememektedir. Diğer bir ifadeyle biz aynı anda iki şeye birden aynı oranda dikkat etmekte zorlanırız. Dikkat kuramları, bir şeye dikkat etmenin ancak diğer şeyleri filtreleyerek mümkün olabileceğini söylemektedirler.

Broadbent (1958) dikkate ilişkin ilk kapsamlı kuramı ortaya koyan kişilerdendir. Broadbent'in kuramı filtre kuramı olarak adlandırılmaktadır. Broadbent'e göre dışarıdan gelen uyarılar duyular vasıtasıyla alınır ve kısa süreli depoya getirilir. Bu uyarılar kısa süreli depoya getirilirken korunur. Ancak ondan sonra bu uyarılar seçici filtre tarafından elenir ve ancak biri "darboğaza" girer ve ancak bu ✎ kanala giren bilgi işlenir diğerleri silinir. Örneğin bir toplantıda iki farklı konuşmacıdan gelen bilgileri kısa süreli depo kaydedecektir. Ancak kaydedilen bu bilgilerden sadece bir tanesi seçilecek ve kanala girecektir. Dolayısıyla kişi konuşmacılardan sadece bir tanesinden gelen bilgiyi işleyecek diğer konuşmacıdan gelen bilgiyi silecektir. Broadbent'e göre bilgi kısa süreli depoda saniyeler düzeyinde kalabilir ve bu kısa süre içerisinde eğer filtrelenmez ise kaybolup gider (Akt., Amado, 1996).

Dikkat bu tanıma göre bir uyarana yoğunlaşmaktan çok, diğer uyarıları eleyebilme becerisidir. ✎ Dikkat etmek bir tercih meselesidir. ✎ Sonuçta dikkat etmeyi tercih ettiğimiz şeyleri hatırlarız. İşyerinde bir gün önce izlediğimiz (izlemeyi tercih ettiğimiz) program hakkında konuşuruz. Diğer programlar bizim hayatımız üzerinde daha belirleyici etkilere sahip olsa bile, o programlar muhabbetimize dâhil olmaz. Bu bizim seçimimizdir.

Unutmayı Tercih Edenler: Seçici Unutma

Algı yönetmenleri ve manipölatörlerin hedef kitlenin duygu ve düşünce dünyasını meşgul edecek eğlenceli alternatifler üretmesi, kendileriyle ilgili temel gerçeği unutmaları için gereklidir. İnternet teknolojisinin gelişmesiyle birlikte bu eğlenceli alternatifler daha da artmıştır. Örneğin, online oyunlar bunun çarpıcı bir örneğidir. Hayatının büyük bölümünü internette online oyunlar başında geçiren büyük bir kitle oluşmuştur. Hatta bu kitleyi tanımlamak için yeni bir kavram olan “netizen” (internet vatandaşı) tanımı yapılmaktadır. “World of Warcraft” isimli oyunu dünyada 10 milyondan fazla genç oynamaktadır. Bundan daha popüler olan “Leauge of Legend/LOL” ise 67 milyon kişi tarafından oynanmaktadır.¹³⁶

¶ Algı yönetmenleri ve manipölatörler kitleler için mikro dünyalar var etmekte, onları gerçek dünyanın bütüncüllüğünden koparmaktadır. Bu kimi zaman bir müzik türü, kimi zaman motorsiklet tutkusu, kimi zaman da at yarışı gibi oyunlar olabilmektedir. Bir mikro dünyanın parçası olan kişiler, o dünyadaki kişiler arası ilişkilere dâhil olmakta ve çoğu zaman gerçeklikten giderek koştukları bir gündemin içinde ömürlerini geçirmektedirler.

Bir kavhede çay içerken rastladığım şu enstantane bu durumu örnelemektedir:

Yanımdaki masada oturan orta yaşlı iki kişi önlerindeki gazeteden bir sonraki haftanın maç sonuçlarına ilişkin tahminlerde bulunuyorlardı. Muhtemelen iddia tarzında bir oyun oynuyorlardı. İlginç olan, bu kişilerin İskoçya amatör ligindeki takımlardan bile haberdar olmalarıydı. Bu kişiler takımların önceki hafta performansları, kaç sakat futbolcuları olduğu, sarı kart cezası bir futbolcularının olup olmadığı, kulüp yönetiminde bir sorun olup olmadığı gibi onlarca ayrıntı üzerinde bilgi sahibiydiler. İskoç amatör ligindeki bir takım hakkında bu kadar bilgi sahibi olan bu

¹³⁶ <http://www.sabah.com.tr/teknoloji/2014/03/20/67-milyon-kisi-bu-oyunu-oyunyor>

arkadaşlarımızın çocuklarını bekleyen tehlikelerden haberdar olmaları mümkün olabilir mi?

Aynı şeyi heavy metal müziği araştırırken de fark etmişim. Rock'ın bir alt türü olan bu müziğin o kadar çok alt türü vardı ki, bilmek ve öğrenmek için bir ömür gerekiyordu. Motorsiklet tutkusu olan mahallemizin bir esnafının motorsikletler ve aparatları hakkında sahip olduğu bilgi insanı hayrete düşürecek kadar fazlaydı. Kendi aralarında küçük ayrıntılar hakkında yaptıkları ateşli tartışmalara tanık olduğum da "motorsikletçiler" diye ayrı bir dünyanın (tarikât da denilebilir) olduğuna inanıyorsunuz. Yamaç paraşütçüleri, dağcılar, go oyunu muhipleri, kore dizisi sevenler grubu... Her biri ayrı bir mikro dünya...

☞ Bu mikro dünyaların üyeleri bu gruplar içinde küçük mikro kimlikler ediniyor ve asli kimliklerini unutuyorlar.

^ Psikolojik araştırmalar bazı kişilerin unutmayı tercih ettiğini gösteriyor. Gerçekle yüzleşmeye ve mücadele etmeye cesareti olmayan bu kişilik tipi, unutarak rahatlamaya çalışıyor. Psikanalizin "seçici unutmama" dediği bu durum, kişinin kendini rahatsız eden gerçeklerden kaçınmak için, bu gerçekleri başka şeylerle bastırması anlamına geliyor.

☞ Tolstoy *İvan İlyiç'in Ölümü* adlı eserinde, gerçekten kaçınmak için insanın kendisine ne denli gerçekçi açıklamalar getirdiğini etkili bir şekilde anlatıyor:

Kalbinin derinliklerinde ölmekte olduğunu biliyordu, fakat bu düşünceye alışık olmamanın yanı sıra onu anlamıyor, anlayamıyordu. Kiezewetter'in Mantık'ından öğrendiği bir uslamla: 'Caisus bir insandır, insanlar ölümlüdür, o halde Caisus da ölümlüdür.' Caisus'a uygulandığında hep doğru gibi görünüyordu, ama kendisine uygulandığında kesinlikle öyle görünmüyordu. Caisus'un -genel bir adam- ölümlü olması tamamen doğrudu, ama o Caisus değildi, genel bir insan değildi o, diğerlerinden oldukça, oldukça ayrı bir yaratık. O bir zamanlar küçük Vanya olmuştu, annesi, babası, Mitya ve

Volodya ile oyuncakları, arabacısı ve dadısı ve daha sonra da Ketenka'yla, çocukluğun, delikanlılığın ve gençliğin bütün o neşeleri, üzüntüleri ve keyiflerini yaşamıştı. Caisus, Vanya'nın çok sevdiği çizgili deri topun kokusu hakkında ne bilirdi ki? Caisus annesinin elini öyle öpmüş müydü hiç, elbisesinin ipeği onun için de böyle hışırdamış mıydı? Okuldaki pasta kötü olunca kendisi gibi isyan çıkarmış mıydı? Caisus öyle âşık olmuş muydu? Caisus kendisi gibi oturma başkanı etmiş miydi? "Caisus gerçekten ölümlüydü ve onun ölmesi doğrudur; ama benim, bütün o düşüncelerim ve duygularımınla küçük Vanya'nın, İvan İlyiç'in ölümü, tamamen farklı bir konu. Ben ölemem. Bu korkunç olurdu.

İ İnsan öleceğini bilerek yaşayan tek canlıdır. Ama bu bilgiyi farkındalık alanından uzaklaştırmak için çaba gösterir. Ayrıca insan sorumluluk hisseden bir varlıktır. Ama sorumluluklarımızın pek çoğu can sıkıcı gerçeklerle bizi karşı karşıya getirir.

İ Koskoca bir eğlence endüstrisi dünyanın bu "sıkıcı" gerçeklerinden kaçınmak için unutmayı seçenlere sayısız alternatif sunuyor.

İ Okey masasında, televizyon ekranında, klavye başında, oyun konsolunda, rakı masasında, kapalı tribünde, konser sahnesinde, sinema perdesinde unutulmuş bu "sıkıcı" gerçekler günün birinde bu kişilerin yakasına yapışıyor. Bu gerçeklere karşı hiç bir hazırlığı olmayan kitleler unuttukları düşmanın kolay lokması oluveriyor.

Algı Yönetmenleri Yüzümüzde Embesil Bir Sırtmayla Yaşamamızı İstiyor

İ Algı yönetmenleri ve manipülatörler hepimizin, suratında embesil bir sırtmayla yaşamamızı istiyor. "Pozitif ol!" "Sadece yaşa," "Keyfine bak" gibi mottolarla mankurtlaşan zihinler dostunu düşmanını ayırt edemez hale geliyor.

Bazen öğrencilerime "Arkadaşlar her gün 24 bin çocuk açlıktan ölüyor. Son elli yılda savaşlarda 48 milyon kişi öldü. Uyuşturucu tacirleri her gün bir çocuğumuzu aramızdan alıyor." gibi bazı ger-

çekleri hatırlattığımda, genelde: "*Hocam içimizi kararttınız!*" gibi bir tepkiyle karşılaşıyorum.

Bu tepkinin geldiği zihnin algı yönetmenleri tarafından uzun yıllar boyunca şekillendirildiğinin farkında olmalıyız. İlk, öğrencilerim, (farkında olmayarak) bu tabloyu var edenleri değil, bu tabloyu hatırlatan(lar)ı suçluyor: İçimizi siz kararttınız!

İkincisi, bu tepki, "*Biz ne güzel yaşayıp gidiyorduk (dalıp gitmiştik) niçin bunları söyleyip bizi rahatsız ediyorsunuz?*" serzenişini içinde taşıyor.

Algı yönetmenleri ve manipülatörler, kitleler, var ettikleri dünyanın gerçeklerini hatırladıklarında onlara nasıl davranacaklarını da öğretiyorlar. Örneğin şu yargıyla sık karşılaşıyorum: "*Herkes yaptığıının karşılığını alıyor*"

Bu yargı bir noktaya kadar doğru. Aslında herkes içlerinde bir yerlerde, bu gerçekleri değiştirmek için yapabileceği bir şeyler olduğunu biliyor. Ama sözünü ettiğim yargı onları rahatlatıyor. *Niçin bunlar oluyor? Çünkü bu onların suçu!* Aslında faili kurtaran bu açıklama biçiminin nasıl olup da içimize gelip yerleştiğini iyi analiz etmeliyiz.

Örneğin, Afrika'nın ya da Ortadoğu'nun yaşadığı açlığı, savaşları ve yoksulluğu onların *cahilliklerine* ya da *eğitimsizliklerine* bağlayan çok sayıda yazı okudum ya da konuşma dinledim. Hepimize bu yaklaşım biçiminin öğretildiğini farketmemiz algı yönetmenlerinin kullandıkları teknikleri anlamamız açısından da çok önemlidir.

Evet, bu açıklama biçimi bize algı yönetiminin bir parçası olan bilim adamları ve aydınlar tarafından öğretilmiştir. *Niçin sömürülüyoruz? Çünkü bunun sebebi biziz.* Eğitimsizlik, cehalet vs. Asıl sebep bunlardır. *Suçluyu gözlerden uzaklaştıran/unutturan* ve yaşanan problemi mağdurun/kurbanın zaafına bağlayan bu yaklaşım biçiminden herhalde en fazla problemin asıl failleri mutlu oluyordur.

♥ Tekrar etmekte fayda var. Bir kandırma durumunda kandıran da kanan da sorumludur. Ama ikisi arasında çok önemli bir fark vardır ve bu yaklaşım biçimi bize bu farkı unutturmaktadır. Kan-

Y **Kandırma** eylemi içinde kasıt, kanmak ise zaaf taşır. *Kasıt suçla ilişkili, zaaf destek olmak/yardım etmekle ilişkilidir.*

✎ Fail kandırıldığını biliyor, mağdur ise farkında değildir. Farkında olmamak, elbette ki sığınılacak bir mazeret olmamalıdır. Ama mağdurun eğitimsizliğinin, cehaletinin, sorumsuzluğunun, kayıtsızlığının; failin suçunu örten bir perde gibi kullanılmasına da izin verilmemelidir.

2. Duygusallık

⊕ Çocuğunu özel bir okula kaydettiren birine, *"Niçin o okula kaydettirdin?"* diye sorduğum da *"Çok güler yüzlü insanlar, sıcak davrandılar."* demişti. Eğer bu kişi, hayatındaki diğer kararları da böyle veriyorsa, algı yönetmenleri ve manipülatörlerin en hoşlandığı tipler arasında demektir. Güler yüz, bir okula kaydettirme işleminde dikkat edilecek faktörlerden biri olabilir, ama duygusal tipler için *belirleyici* bir faktördür.

⊙ Kandırılmaya yatkın kişiliğin diğer bir özelliği, *duygu merkezli hareket etmesidir.* İnsanın eylemlerinde duyguların etkisi olması doğaldır ve hatta gereklidir. Ancak, insanın kararlarında/eylemlerinde duygularının etkisi olması ayrı bir şey, duyguların merkezli hareket etmesi ayrı bir şeydir. Öfke, sevgi, merhamet, hüznün vb. duygular doğaldır ve aklın kontrolünde kullanıldığı sürece faydalıdır. Örnek vermek gerekirse, duygular arabanın benzini gibidir; arabanın hareket etmesi için gerekli enerjiyi sağlar. Ama arabanın hareket etmesi başlı başına iyi ya da kötü bir şey değildir. Direksiyonda usta bir şoför yoksa arabayı harekete geçiren o enerji bizi bir uçuruma da yuvarlayabilir.

Atalarımız *"Öfkeyle kalkan, zararlar oturur," "Aşkın, gözü kördür," "Merhametten maraz doğar."*¹³⁷ demişlerdir. Bu sözler duygularıyla

¹³⁷ Merhametten maraz doğar sözü, bir genelleme ifade ediyor gibi görünse de; gerçekte merhametin zarar verici yönünü vurgulamak için söylenmiş olsa gerektir. Örneğin, çocuğuna merhametinden ona hiç bir iş vermeyen, onu hiç bir zorluğa alıştırmayan anne gerçekte çocuğu için iyilik yapmış olmaz. Ya da çocuğuna merhamet ettiği

hareket eden kişilerin eylemlerinin sonuçlarından zarar göreceğini açıklamaktadır.

¶ Duygular mantığı gölgeleyebilir; aklın önünde perde olabilir. Duygularının kontrolünde hareket eden kişiler algı yönetmenlerinin en sevdikleri tiplerdir; kolay hareket^e geçerler.

Duygusal Kişiler Gerçekliği Çarpıtır: Arzuladığımız Şeye Kendimizi İnandırma

- Ayı demiş ki, “Bu yıl çok armut olacak”, “Nereden biliyorsun?”, diye sormuşlar. “Çünkü” demiş; “Canım öyle istiyor!”

Bazen çevremizdeki işaretleri, gerçekte öyle olmamasına rağmen, arzularımızın etkisiyle yorumlayabiliriz. Bir şarkıda “*yalan da olsa bana sevdiğini söyle*” gibi bir mısra vardı. Tuhaf ama insan, sevdiği/istediği/arzuladığı şeye inanmayı yalan da olsa tercih edebiliyor.

İnsan birine aşık oldu mu, onun iyi özelliklerini “çok iyi” algı- larlar; kötü özelliklerini ise, ya görmez gelir ya da önemsizleştirir. Aynı şey sevmediğimiz kişiler için tersinden geçerlidir. Bu durum duygularımızın gerçekler üzerinde *büyüteç etkisi* yaptığını bize gösterir. “*Aç tavuk kendini darı ambarında zannedermiş!*” sözü ve Anadolu’da çok söylenen “*Söyle söyle yalan da olsa hoşuma gidiyor!*” sözü, gerçekliği kendi hislerimize göre nasıl çarpıtabileceğimizi güzel bir şekilde anlatıyor.

Sosyal psikolojide yapılan araştırmalar, insanların arzuladıkları şeylere kendilerini inandırma eğiliminde olduklarını göstermiştir. Örneğin, aç olan kişilerin, *ödül eğer hamburger ise*, bir piyango çekilişinde kendilerini daha şanslı gördüklerini göstermiştir. Bu duruma *abartılı iyimserlik* denilmektedir. Arzularımız muhte- melen, mantık ve muhakememize etki ederek, arzuladığımız şeyi destekleyen verileri daha *büyük* görmemizi sağlarken, arzumuzla ters düşen şeyleri *küçültmemize* neden oluyor.

İçin, onun acı duymasını istemediği için çocuğuna aşı yaptırmayan bir annenin merhameti, çocuğun hastalıklara kurban olmasına neden olur.

Bunun kitlesel anlamdaki bir örneğini “Arap Baharı” denilen süreçte yaşadık. Türkiye’deki (en azından bir kesim) Arap Baharı’nda yaşanan gelişmeleri abartılı bir iyimserlikle karşılamıştır. Diktatörlüklerin yıkılıp, halk iradesinin gerçekleşeceği yönündeki işaretler umut verici olmasına rağmen, riskler görmezden gelinmiştir. Özellikle Mısır’da İhvan’ın seçimle başa geçmesi umutları iyice arttırmıştır. Türkiye’de azımsanmayacak bir kesim yaşananları bir *devrim* olarak isimlendirmiştir. Ancak sonraları bu tanımlamanın aceleyle yapılan bir tanımlama olduğu anlaşılmıştır. Pek çok *Ortadoğu uzmanının* görüşlerinin doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu algı ve muhakeme hatasının arkasında yatan psikolojik dinamikler önemlidir.

En azından bir kısım Müslümanlar için “aniden” başlayan ve “beklenmedik” bir hızda olumlu gelişen “Arap Baharı” bütün Müslümanlar için özlemi duyulan bir tabloyu yansıtıyordu. Böylesi bir tabloyu “özlemimi duyduğumuz, arzuladığımız” şekilde yorumlamak doğal, insani eğilimdir.

Ama bu yorum gerçekçi verilere dayanmadığı zaman hayallerle gerçekler birbirine karışabilir. Bunu ayırt etmenin en iyi yolu acele karar vermemek ve zor da olsa “tersi kanıtları” aramaktır.

Ancak “Arap Baharı” süreci başlangıcından itibaren “olumlu pencereden” değerlendirilmiştir. Bu, doğaldır ama doğru olmayabilir. En azından bir istisna yapmakta fayda vardır. Hele ki, yapılan istisnanın makul gerekçeleri varsa.

Arap Baharı sürecinde duygusal tutumun mantıklı kanıtlara karşı gösterdiği tutum da ilginçtir. Arap dünyasında yaşanan gelişmelere kuşkuyla yaklaşan bir kesim, “Arap baharı bir projedir” şeklinde kötümser bir perspektifle konuya yaklaşmıştır. Fakat abartılı iyimserlik içinde olan kesimler, bu argümana karşı “*Bu, Arap haklarına sümsük, ahmak ve pısrık demektir.*” şeklinde “duygusal bir dil” kullanarak yanıt vermişlerdir. Daha da önemlisi bu yanıt bizim “arzuladığımız şeye ilişkin” tersi kanıtlar aramakta ne kadar isteksiz olduğumuzu yansıtmaktadır.

☞ Paranoyak bir şüphe elbette ki tartışmaya değmez, ama gerekçesi olan “makul/mantıklı” şüpheler değerlendirmeyi hak etmektedir; hayallerimize ve arzularımıza ters düşse bile.

Duygusal Kişiler Mantıklı Açıklamalara Karşı da Duygusal Direnç Gösterir

Bir kişi herhangi bir olaya/duruma/soruna karşı bir görüş bildirdiğinde ve bu görüşünü çevresiyle paylaştığında bu görüşünün aksine kanıtlar gelse dahi ilk ortaya koyduğu görüşten dönme olasılığı zayıftır.

☞ Buradaki kritik nokta, kişinin görüşünü “başkalarıyla” paylaşmasıdır. *Bu aşamadan sonra kişi görüşünü değil bir bakıma kendini savunmaya başlar.*

Sosyal psikolojide yapılan araştırmalar bu durumu ortaya koymaktadır. Örneğin, bir kişi bir araba almaya karar verdiğinde bütün marka seçeneklerini değerlendirir. Ancak bir markaya karar verdikten sonra, kararının lehine olan verilere daha duyarlı hale gelirken, tersi kanıtlara duyarsızlaşır. Örneğin, karar verdiği markanın “daha az yaktığı” ile ilgili bir haber daha çok dikkatini çekerken, “parçalarının pahalı olduğu”na dair bir bilgi değersizleştirilir.

☞ Yapılan pek çok araştırma toplum karşısında savunulan bir fikirden geri dönmenin oldukça zor olduğunu gösteriyor. Öyle ki, bir araştırmada farazi olarak sunulan bir durumda kişi bir görüşü savunmuştur. Sonrasında savunduğu görüşün yanlış olduğu söylenmesine rağmen kişi görüşünü savunmaya devam etmiştir.

☞ Yıllarca aile sorunları dinlemiş bir danışman olarak, yapılan evlilik tercihlerinde benzer pek çok evlilik biyografisi dinledim. Bazen, sevdiği kişiyle evlenebilmek için, anne-babası da dahil herkesi karşısına alarak sevdiğine kaçan bir kadın, evlendikten 1 yıl gibi kısa bir süre sonra boşanma kararı verebiliyor. Evlendiği adamın pek çok negatif özelliğinden bahsediyor. Kadınların bir kısmı, “*Evlenmeden önce böyle değildi!*” gibi bir argüman geliştiriyor. Muhtemelen, kocası, bu negatif özellikleri bir yıl içinde

kazanmamıştı. Sorun, kadının müstakbel kocasına karşı hissettiği duyguların, adamı doğru değerlendirmesini engellemesidir.

Bu tür sorunlarda ilginç olan bir nokta da şudur. Duygusal kişiler, mantıklı açıklamalara karşı da duygusal direnç gösterirler. Böyle bir evlilik yapmış kişilerden bazıları, bugün şikâyet ettikleri sorunların bazılarını çevresinin ona hatırlattığını anlatır:

Ama o zamanlar, kocamın negatif özelliklerini söyleyenlere kızıyordum. Sanki herkes çok mu iyi, senin kocan sütten çıkmış ak kaşık mı gibi tepkiler veriyordum. Ya da bana söylenenleri, beni çekememelerine yoruyordum.

Bu tür açıklamalar, duygu merkezli hareket eden kişiler hakkında ilginç bilgiler veriyor. Bunun farkında olan algı yönetmenleri genelde kitlelerin mantığına değil, duygularına hitap eden bir dil kullanırlar. Birinci bölümde aktardığımız kandırmanın dokuzuncu kuralında algı yönetmenleri ve manipülatörlerin, niçin duyguları hedef aldığını ayrıntılı olarak açıklamıştık.

↪ Kur'an duyguların kontrol edilmesine ilişkin önemli uyarılarda bulunmaktadır. "Bir kavme olan *öfkeniz*, sizi adaletsizlik yapmaya yöneltmesin", "*Merhametiniz* hadleri uygulamaktan alıkoymasın" gibi ayetler duyguların kontrolünde hareket etmememiz gerektiğini anlatmaktadır. Bu ayetlerde dikkat çekici olan, duyguların reddedilmemesidir. Örneğin, "*öfkelenmeyin*" demiyor; ya da "*merhamet etmeyin*" demiyor. *Öfkeniz ya da merhametiniz sizi yönetmesin, diyor.*

Duygular bize hareket etmemiz için güç verirler ama davranışlarımızın sonuçları hakkında bize bir şey söylemezler. Duygular tatmin edilmek isterler, o kadar. Sutherland (2009) duygularının etkisi altında hareket eden kişilerin irrasyonel davrandıklarını çeşitli örneklerle aktarmaktadır. Bir fabrikada işçiler arasında şöyle bir çalışma yapılmıştır. A bölümünde çalışan işçilere kendilerine ve B bölümünde çalışan işçilere yapılacak zamlarla ilgili iki seçenek sunulmuştur: İlk seçenekte A bölümü işçilerine %10 zam; B bölümü işçilerine de %20 zam yapılacaktır. İkinci seçenekte ise A bölümü işçilerine de B bölümü işçilerine de %5 zam yapılacaktır. Hangisini tercih ettikleri sorulmuştur. A bölümü işçileri ikinci seçeneği tercih

etmişlerdir. Tekliflerde de açıkça görüldüğü gibi, B bölümü işçileri hiç söz konusu edilmemiş olsa, teklif şu şekildedir: %10 zam mı istersiniz, %5 zam mı? A bölümü işçileri %5 zam istemişlerdir. Bu irrasyonel kararın arkasında duygular vardır. B bölümü işçilerine karşı duydukları kıskançlık onları daha az zam alma kararına yöneltmiştir. Sonuçta B bölümü işçilerinin cebine daha fazla para girmesi onların zararına olan bir şey değildir. Ama %5 daha az zam almak A bölümü işçilerinin cebine zarar veren bir karardır.

7 Ama kıskançlık duygusu tatmin edilmek ister; bize zarar verse bile.

Algı yönetmenleri ve manipülatörler kitlelerin duyarlı olduğu “din”, “milliyetçilik”, “namus”, “mezhep” gibi konuları kitleleri kendi amaçları doğrultusunda harekete geçirmek için sık sık kullanırlar. Bu konular genelde, “merhamet”, “öfke”, “korku” gibi duyguları daha kolay harekete geçirebilmektedir. Özellikle günümüzde, “mezhepçilik” ve “milliyetçilik” Ortadoğu halklarının kendi aralarında savaşması için kışkırtılan iki temel konudur. Irak’ta yüzbinlerce kişi bu yolla birbirine kırdırılmıştır. Bir gün şiilerin gittiği bir cami bombalanmış, ertesi gün sünnilerin gittiği bir cami bombalanmıştır. Ölenler, Iraklı, Müslüman ve Araptır. Aralarındaki tek fark mezhepleridir. Her iki taraf da zarar görmekte ve acı çekmektedir. Ölen ve öldüren Müslüman, kanın aktığı yer kendi toprakları, milliyetleri aynıdır. Sadece öldürdükleri silah Amerika, Avrupa ya da İsrail malıdır.

8 Aslında oyun çok basittir. O kadar basittir ki, ilkokul öğrencileri bile bu oyunu anlayabilir. Müslümanların kendi aralarında savaşması, Amerika’nın, İsrail’in ve Avrupa’nın işine gelmektedir. Müslümanların birbirlerine karşı olan öfkesi Batı’nın silah satmasına ve Müslümanların yaşadığı coğrafyada kendi politikalarını daha rahat uygulamasına yol açmaktadır. Konu bu kadar basittir. Fakat sorun şudur ki, öfke ve asabiyet, ilk bölümde de vurguladığımız gibi, insanları sarhoş etmektedir. Aklın önüne perde çekmekte ve insan kendi darağacını kendisi kurmaktadır. } 4

Müslümanların zaman zaman anlaşmazlıklara düşmesi, hatta karşı karşıya gelmesi bile mümkündür. Ancak Kur’an bu noktada *kardeşliğe* vurgu yaparak önemli bir ilke getirmektedir: “O halde

kardeşlerinizin arasını düzeltiniz.” (Hucurat Suresi:10). Asıl olan, kavgayı körüklemek değil, arayı bulmak, öfkeleri azaltmaktır.

✦ İlginç olan şudur ki, çoğu zaman insanlar kendilerine zarar vereceğine bilse bile öfkelerinin, şehvetlerinin ya da korkularının yönlendirmesiyle hareket edebilmektedirler. “*Atın ölümü arpadan olsun.*”, “*Battı balık yan gider.*” gibi sözlerle desteklenen bu kişilik tipi, algı yönetmenleri ve manipülatörler için bulunmaz bir hazinedir.

Ruanda’da yaşanan katliamı burada yeniden hatırlamak gerekir. Yaklaşık 1 milyona yakın Ruandalı birbirini öldürmüştür. Kin ve nefret, yüzyıllar boyu devam edecek acıların yaşanmasına neden olabilir.

Duyguların kontrol edilememesi sadece sosyal ve siyasal olaylarda değil, bireysel yaşamımızda da onulmaz yaralara yol açabilir. Bir gün dolmuşla giderken iki taksi şoförünün kavgasına şahit olmuş-tum. Biri tali yoldan ana yola burnunu uzattı, öteki şoför eliyle “*Ne yapıyorsun?*” der gibi bir hareket yaptı. Diğer şoför, el frenini çekip hiddetle aşağı indi. Öteki şoför de indi. Tali yoldan inen şoför (ki hatalıydı) elindeki demirle diğer şoförün kafasına vurdu. Adamın kafasından kan fışkırdı, yere yığıldı. Her şey bir kaç saniye içinde olup bitti. Adamın ölüp ölmediğini bilmiyorum. Biz yola devam ettik. Muhtemelen olay yerine polisler geldi, eğer adam öldüyse, belki 10-15 yılını geçirmek üzere diğer kişi hapisaneyi boyladı.

Halbuki, “*Hasbinallah*” deyip iki şoförden en azından biri yola devam etseydi, bir kaç saat sonra her ikisi de olayı unutacaktı. Akşam yemeğinde anlatılacak bir konu olarak bile hayatlarında yer almayacak bir konu, birinin (belki) ölümüyle, diğerinin ise (belki) hayatının geri kalanını hapisanede geçirmesine yol açtı.

✦ İnsanlar çoğu zaman bir davranışının amaca hizmet edip etmediğine bakmıyor; gururunu, hırsını, öfkesini, şehvetini tatmin eden davranışları *düşünmeden* yapıyor.

3. Tefekkür Zaafı

➤ Yeteri kadar düşünmeyen, ezber ve klişelerle hareket eden kişiler algı yönetmenleri ve manipülatörler için kolay lokmadır. Hatalı düşünme biçimleri de algılarımızın kolay yönetilmesine sebep olur.

✎ Kur'an "Yeteri kadar düşünmezseniz, pislik içinde kalırsınız." (Yunus Suresi: 100) diyerek bu konuda insanlığı uyarmıştır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik düşünme becerisine sahip olmasıdır. Ancak tefekkür bir çaba işidir. Özellikle kitaptan, kalemden uzaklaşan bir nesil için düşünmek daha da bir zahmetli iş haline gelmiştir. Çevresinde gördüğü, yaşadığı olayları; medyadan gelen haberleri, okulda öğrendiklerini araştırmaksızın/sorgulamaksızın kabul eden kişilerin kötülük merkezlerinin tuzağından kurtulma şansı yoktur.

İnsanların bir kısmı klişelerle, atalarından öğrendikleri ezbere bilgilerle hareket ederler. Klişelerin ve edindiğimiz ezberlerin bir kısmı faydalıdır ama her sosyal/siyasi/kültürel olay kendi koşulları ve bağlamı içinde yeniden değerlendirmeyi gerektirir.

✎ Örneğin "değişmeyen tek şey değişimdir!" klişesini düşünelim. Hayatın bir hareket ve değişim içerdiği doğrudur. Ama bu ifade, eğer üzerinde biraz düşünürsek, içinde temel bir düşünce hatası barındırır. Bir defa insanlık tarihi boyunca, hem toplumlarda, hem de doğada değişmeyen pek çok şey bulabiliriz; değişen pek çok şey bulabildiğimiz gibi. İnsanlar 2500 yıl önce bir birlerine taş atarak savaşıyorlardı; bugün ise füze atarak savaşıyorlar. Bu örnek hayatın hem değişen, hem de değişmeyen yönlerini güzel örnekleemektedir. İnsanlar tarih boyunca birbirlerine düşmanlık etmişler ve zarar vermek istedikleri tarafa *bir şey atmışlardır*; tokat, taş, iftira, ok, kurşun, bomba ya da füze... Fakat her şeyin değişebilir olduğu düşüncesi; hemen herkesi değişimin meşruluğunu kabule yöneltmektedir. Bu ise insanların farkında olmadan pragmatizmin temel bir ilkesini benimsemesine yol açmaktadır.

Örneğin, eğitim psikolojisi dersinin, ahlaki gelişim konusunda sınıflara: "Ahlak evrensel midir? Evrensel ahlaki ilkeler var mıdır?"

diye bir soru yöneltiyorum. Öğrencilerimin pek çoğu, ahlakın "göreceli" olduğunu, toplumdan topluma *değişen* bir şey olduğunu söylüyor. Bu yargı, muhtemelen postmodern felsefenin çok doğrusu düşünce sisteminin zihinlere yaptığı etkiyle ilişkili olsa gerek. Ama öğrencilerimin, en azından önemli bir bölümü, niçin böyle bir düşünceye sahip olduklarının farkında değil. Düşüncelerini biraz daha açmalarını istediğimde, genelde şu örneği verdiklerini görüyorum: "*Örneğin, Türkiye'de bir çocuk babasının yanında bacak bacak üstüne atarsa, bu saygısızlık olarak görülür; ama aynı şey Amerika'da normal karşılanır.*"

☉ Bu örneğin, ahlaki davranışla ilgili bir örnek olup olmadığını bir kenara bırakarak şu soruyu yöneltiyorum: "*O zaman bir şeyin ahlaki bir davranış ya da ahlaksız bir davranış olduğuna toplum karar veriyor, öyle değil mi?*" Sonra şunu ekliyorum: "*Eğer böyleyse, bugün her kötülük savunulabilir hale gelir. Örneğin, siz hiç bir pedofiliği, suçlayamazsınız. Eğer ahlak göreceli bir şey ise, adam sana 'çocuklara sarkıntılık yapmak, size göre kötü bir şey; bize göre değil' diyecektir. Örneğin, Hollanda'da bugün pedofiliyi savunan bir parti var. Yasal anlamda çocuklara sarkıntılık etmenin serbest bırakılması için propaganda yapıyorlar.*"

✓ Bu tartışma ortamından sonra genelde düşünceler değişiyor. Evrensel anlamda değişmeyen ahlaki ilkeler olduğu görüşü ağırlık kazanıyor.

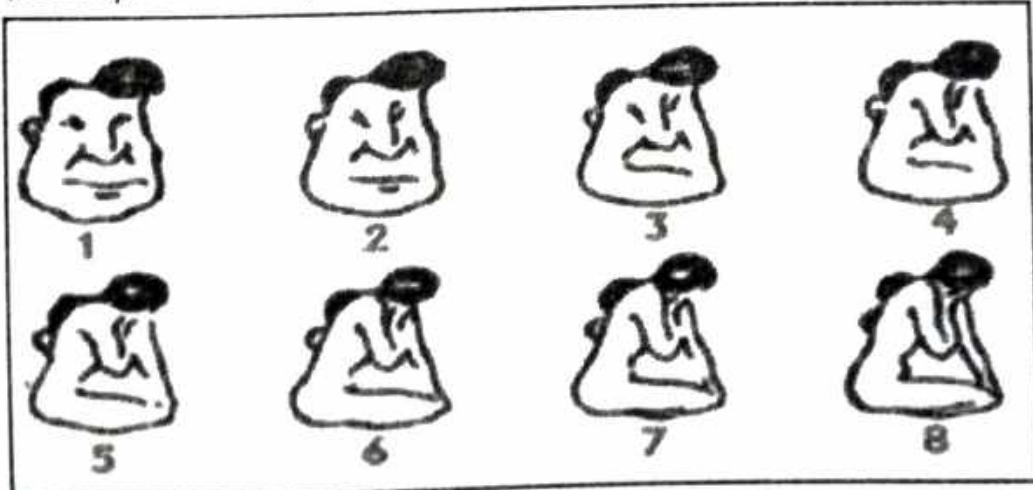
☉ Düşünmek çaba ve zahmet gerektiren bir insani özelliktir. Ezber düşünceleri ve klişeleri her vücuda giydirmeye çalıştığımız elbiselere benzetebiliriz. Standart bir elbise bazı insanların üstüne tam oturur ama bazılarına bol, bazılarına da dar gelir. Ama sonuçta bir şekilde *olsa da olmasa da* o elbiseyi karşımızdaki kişiye giydirmeyi başarabiliriz. Fakat bazen karşımıza öyle biri çıkar ki, artık o elbise o kişiye olmaz. Başka alternatifimiz yoksa elimizdeki elbiseyi o kişiye giydirmek için elbiseyi yırtmak/bozmak zorunda kalabiliriz.

☉ İnsan zihni çeşitli düşünme hataları yapmaya eğilimlidir. Düşünme hataları da algı yönetmenleri ve manipülatörlerin işini kolaylaştırmaktadır.

Zihinsel Kalıplar Çevreyi Kendi Klişelerine Göre Çabuk Biçimlendirmeye Eğilimlidir, Ama Değişime Karşı Dirençlidir

Emekli CIA eğitimcilerinden Richard Heuer (1999) CIA ajanlarına verdiği derslerden oluşan *İstihbarat Analizinin Psikolojisi* adlı kitabında bu temel ilkeyi aşağıdaki şekille (Şekil 13)¹³⁸ açıklamaya çalışıyor.

Bu şekilde figürlerin birinci resimden sekizinci resime kadar ve belirsiz olarak erkekten kadına doğru değiştiğini görüyoruz. Birinci resim açık bir şekilde erkek resmine benzerken, sekizinci resim açık bir şekilde kadın resmine benzemektedir. Ancak, dört ya da beşinci resimler o kadar açık değildir. Kadın resmine de, erkek resmine de benzetilebilecek biçimde çizilmiştir. Bu figürler üzerinden farklı araştırmalar yapılmıştır. Bu resimler araştırmaya katılanlara tek tek gösterilmiştir. Araştırmalardan ilginç sonuçlar çıkmıştır. Bu resimlere önce birinci figürden bakmaya başlayan kişiler devam eden resimlerde de hep bir "erkek" resmi görmeye eğilimli olmuşlardır. Hatta öyle ki, sekizinci resimde bile erkek resmi "görmeye" devam etmişlerdir. Aynı şey tersi için de söz konusu olmuştur. Sekizinci figürden resimlere bakmaya bir kişi, birinci figürde bile kadın resmi görmeye eğilimli olmuştur. Bu şudur: Gözlemci bir kez baktığı şekille ilgili bir kalıp/beklenti (erkek ya da kadın) oluşturmuşsa bu kalıp daha sonra göreceği

¹³⁸ Şekil 13 şu kaynaktan alınmıştır: Heuer, R. J., (1999), *Psychology of Intelligence Analyses*, Central Intelligence Agency.

şeyleri de şekillendirmeye devam eder; gördüğü şeyler değişse ve hatta tersine dönüşse bile.

✎ Bir başka ifadeyle buradan çıkan temel sonuç şudur: *Önceki gördüklerimiz daha sonra göreceğimiz şeyleri etkiler. Zihinsel süreçleri araştıran uzmanlar, zihinsel kalıpların bir defa oluştuktan sonra onları değiştirmenin çok kolay olmadığını ama sözü edilen zihinsel kalıpların çevresel fenomenleri kendine göre çok çabuk biçimlendirdiğini ifade ediyorlar.*

Örneğin, öğretmenler, kopyacı öğrencilerin, sınavlardaki “başını kaşımak” gibi nötr davranışlarını bile, kopya çekme girişimleri olarak değerlendirebilmektedirler. Bunun tabiki tersi de mümkündür. Çalışkan öğrencilerin, kopya çekme girişimlerini bile, normal/nötr bir davranış olarak görebilirler.

✎ Zihinsel işleyişimizin bu hatayı yapmaya eğilimli olması, algı yönetmenlerinin bu hatadan faydalanmasını sağlamaktadır. Konuya bir örnek daha verelim. Mesela diyelim ki şöyle bir sayı dizisi verilip, üç noktanın olduğu yere hangi sayının geleceği soruldu:

1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, ...

Eğer zihnimiz önceki sayıların arasındaki ilişkiye odaklanırsa boş yere 17 rakamının gelmesi gerektiğini söyler. Hâlbuki 15’e kadar devam eden 2 artma kuralı, bu sayıdan itibaren değişip, 4 artma kuralına uygun ilerleyebilir: 19, 23, 27... Yani 15’ten sonra neyin geleceği kararı sadece 15’ten önceki sayıların kendi arasındaki ilişkilere bakarak verilmemelidir.

⊕ Zihnin bu hatalı muhakemeye eğiliminden faydalanan Batı yıllarca ülkemizde “Araplara güvenmeyin, onlar sizi arkadan vurdu”¹³⁹; İran’a güvenmeyin onlar sizin tarihi düşmanınız!” propagandasını etkili bir şekilde kullanmışlardır. Geçmişte Araplar’ın Osmanlı’ya karşı ayaklanmış olması, ya da İran’ın Osmanlı’yla rekabeti dikkate

✓ ¹³⁹ Bu propagandada algı yönetiminin “bütünden koparmak” olarak ifade ettiğimiz bir kuralı işletilmektedir. Bilginin tamamı verilmemektedir. Arapların Osmanlı’ya karşı ayaklandığı doğrudur ama arkadan onları buna provake eden İngilizlerdir. O yüzden biz mesela şöyle bir şeyi hiç işitmeyiz: “İngilizler Arapları Osmanlı’ya karşı ayaklandırdı” Gerçekte argümanın tam doğru şekli böyledir.

alınacak bir husus olabilir ama bugünkü Arapların ve İranlıların tavrı bugünün şartları ve bağlamında yeniden değerlendirilmelidir. Sadece geçmişin bilgisiyle bugünü değerlendirmenin hatalı sonuçlara yol açabileceği Kur'an'da da vurgulanmaktadır. *"Biz atalarımızı bulduğumuz yoldan geri dönmeyiz."* diyen Müşriklere Kur'an şu soruyu yöneltmektedir: *"Ya atalarınız yanlış yolda idiyse?"* (Bakara Suresi: 170; Maide Suresi: 104)

Yukarıda aktardığımız figüre tekrar dönecek olursak; gözlemci bir şekle/figüre/olaya/duruma bir kez bir biçim vermişse bu gelecekteki algıları şartlandırır ve algıya yön vermeye başlar. Bu gerçek, algının bir başka temel ilkesine de işaret eder:

Yeni Bilgi Mevcut İmgenin Bir Parçası Haline Getirilir

Bilişsel psikolojinin insan zihninin işleyişine ilişkin şaşırtıcı bulgulardan birisi de budur. Yeni bilgi her ne olursa olsun o konuya/duruma/olaya ilişkin önceki fotoğrafın bir parçası haline getirilir. Tabi ki o konuya ilişkin kişinin zihninde daha önce şekillenmiş bir resim oluşmuş ise. Bu bakımdan istihbarat ajanlarını eğiten psikologlar tecrübeli bir ajanın standart dışı yeni bir bilgiyi gözden kaçırabileceğine işaret ediyor. Çünkü *tecrübeli* ajanın zihninde yeni gelen parçaları yerleştirebileceği pek çok çerçeve vardır. Hâlbuki standart dışı/beklenmedik bu yeni bilginin "olduğu gibi" alınma ihtimali yeni/acemi bir ajan için daha fazla muhtemeldir. Bu sebeple ajan eğitiminde görevli uzmanlar CIA'ye tecrübeli ajanların yanında bir de yeni ajan bulundurulmasını tavsiye etmişlerdir.

☉ Yani "uzmanlık/tecrübe etkisi" diyebileceğimiz bir faktör kişilerde değişim körlüğüne yol açabilmektedir.

Yeni bir algı çerçevesi oluşturmak, yeni verileri bambaşka bir şekilde yorumlamayı sağlar. Perspektifin değişmesi, gördüğümüz şeyleri de değiştirir. Psikolojik danışma için gelen bir danışan, kapı komşusuyla ilgili şöyle bir olay anlatmıştı: *"Çok iyi arkadaşlık. Birbirimize gidip geliyorduk. Kocasından yıllar önce boşanmıştı. Sonra mahalleden biri bana o kadının kötü yola düşmüş bir kadın olduğunu söyledi. Bunu, söyleyince, anladım. Gerçekten de zaman*

zaman ona misafir gelen bir erkek vardı. Ben o zaman kadar, dayısıdır, amcasıdır diye düşünmüştüm. Meğer müşterisiymiş...”

“İyi kadın” perspektifi gelen kişiyi “dayı, amca” olarak yorumlamayı sağlarken, “kötü kadın” perspektifi, gelen kişiyi müşteri olarak yorumlamaya neden olmuştur. Algı çerçevesi/perspektif bir defa oluştuktan sonra gelen bilgiler, bu çerçevenin içinde anlamlandırılır.

Peki, yeni gelen bilgi, mevcut algı çerçevesiyle uyuşmuyorsa birey ne yapar? Eğer algı çerçevesini/perspektifi değiştirmenin bedeli ağır olacaksa ya da kişi daha önceki kullandığı algı çerçevesi/perspektife önemli yatırımlar yapmışsa kişi perspektifini değiştirmeyecek; yeni gelen bilgiyi de önceki perspektifle yorumlamaya devam edecektir.

Araştırmalar, insan zihninin perspektif değişmediği takdirde yeni bilgiyi eski algı çerçevesiyle uyumlu hale getirerek algılama eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Tersi Kanıtlar Kişileri Daha Temkinli/Araştırmacı mı Yapar, Daha Tutucu mu?

2013 yılında Türkiye’de gerçekleşen ve tarihe “17-25 Aralık Operasyonu” olarak geçen operasyonu hükümet “İsrail ve uluslararası faiz lobisinin cemaati maşa olarak kullanarak yaptığı dış mihraklı bir darbe girişimi” olarak değerlendirdi. Operasyonu gerçekleştiren yapı ise bu operasyonu “hırsızlık, yolsuzluk operasyonu” olarak açıkladılar. Arkasından hem hükümet, hem de *Cemaat* kendi perspektiflerinin doğruluğunu desteklemek için pek çok *kanıt/argüman* öne sürdüler. Ses kasetleri, belgeler, imzalar ardı ardına internet ve televizyon kanallarına servis edildi. Toplumun büyük bir kısmı hükümetin arkasında durdu ve bu operasyonu dış mihraklı bir darbe girişimi olarak okudu. Bir kısım ise bu operasyonu bir “hırsızlık, yolsuzluk operasyonu” olarak gördüler. İki taraf da karşı tarafın söylemini zayıflatan *kanıtlar* öne sürmüştü. Bu durumun, gerçekte olayın net bir yorumunu yapmayı zorlaştırması ve tarafları kendi konumlarından ortaya doğru getirip konumları belirsizleştirmesi beklenir.

Burada çarpıcı olan sorulardan birisi de şudur: *Olaylar karmaşıklaştıkça ve sürecin geleceği daha da belirsizleştikçe taraflar ilk zamanki tutumlarını ve konumlanışlarını sorgulamaları gerekmez mi?* Gerçekte, örneğin, 17-25 Aralık operasyonu konusunda, her iki taraf için de, kendi görüşlerini destekleyen/çürüten kanıtlar biriktikçe taraflardan daha itidalli olmalarını beklememiz gerekmez mi?

Sorunun cevabı basitçe bir şekilde evettir. Ne var ki durum tam tersinedir. Taraflar böyle bir durumda söylemlerini daha sertleştirmekte ve duruşlarını daha bir sağlamlaştırmaktadırlar. Bunu nasıl açıklayabiliriz?

Bilişsel psikolojiye göre, bilgi belirsizleştikçe kişi kendi düşüncesine daha fazla inanır ve yerleşik bakış açısına daha fazla teslim olur. Bu durum gerçekte bir savunma mekanizmasıdır. Psikanalizin “regresyon” dediği bir mekanizmaya oldukça benzemektedir. Yeni bilginin getirdiği zihinsel kaosla mücadele etmenin zorluğundan kaçınan birey, “en iyi bildiği” “en sade” “en basit” “en eski” konumuna daha bir fazla yapışır. Artık bu aşamada herkes kendi kanıtlarına daha fazla sarılır.

Türkiye’nin Suriye politikasına ilişkin toplumda oluşan kutuplaşmayı da bu noktada örnek verebiliriz. Türkiye’nin Suriye ayaklanmalarının ilk zamanlarında belirlediği “Esed rejimini yıkma” politikasının zamanla sorgulanması gereken bir politika olduğunu gösteren gelişmeler yaşandı. Ama yaşanan bu gelişmeler, ne hükümetin ne de hükümeti destekleyen grupların görüşlerini sorgulamasını beraberinde getirmedi. Tam tersine herkes kendi görüşünün doğruluğunu daha radikal bir şekilde savunmaya başladı.

Peki, karşı kanıtlar, kişileri gerçekte zihinsel bir belirsizliğe doğru ittikçe kişiler/gruplar konumlarını sorgulamak yerine niçin ilk pozisyonlarını daha sert bir şekilde savunmaya başladılar? Bunun nedenlerinden biri söz konusu görüşün kamuoyu önünde savunulmuş olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, başkalarının önünde savunduğumuz bir görüşten sonraları dönmek zorlaşır. Burada görüşümüzü savunmaktan ziyade itibarımızı savunmaya başlarız. “*Duygusal kişiler mantıklı açıklamalara karşı da direnç gösterir*” başlığı altında bu konuya değinmiştik.

Bu bölümde kısaca insanı kandırılmaya yatkın bir varlık haline getiren özellikler üzerinde durduk. Bu özelliklerin bazıları, insanın doğasında vardır. Algı yönetmenleri ve manipülatörler, sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji, nöro bilimler, tarih vb. gibi bilimsel disiplinlerden gelen bilgiler doğrultusunda bireyin ve toplumun zaaflarını çözümlenmektedir. Aynen kuşatılan bir kalenin en zayıf yerlerini tespit etmeye çalışan bir ordu gibi, insanların ve toplumların zayıf noktaları incelenmektedir.

❶ Psikolojik savaş insanın bu zaafları üzerine bina edilmiştir. Eğer insan bu zaaflarını yenebilir, kendini tahkim edebilirse, algı yönetimi ve manipülasyon operasyonları etkisini kaybedecektir.

Bir sonraki bölüm algı yönetimi ve manipülasyona karşı nasıl direnebileceğimizin yolları üzerinde duruyor.

ALTINCI BÖLÜM:

ALGI YÖNETİMİ VE MANİPÜLASYONA KARŞI DİRENME

İnsanlık tarihinin başlangıcı bir kandırma hadisesine dayanır. Hz. Âdem şeytan tarafından kandırılmış ve bizim dünya maceramız başlamıştır. Bu bakımdan insanlık tarihi bir bakıma kandıranların ve kandırılanların tarihidir. Bu tarihin içinde, kandıranın, kandırılanın ve yalanın farkında olan bir üçüncü grup daha olmuştur. Bu kişiler kandıranlara karşı, kandırılanları korumaya çalışmış ve yalancılardan tuzaklarını gösterme çabasında olmuşlardır. Ne yazık ki, insanoğlu kendisine uzatılan bu hakkaniyet ve adalet elini reddetmiş ve genellikle yalancılardan süslü sözlerinin büyüüne kapılmışlardır. Kitap boyunca anlatmaya çalıştığımız gibi, kandırılanların sonu hep dramatik olmuştur; hayal kırıklığı, öfke ve pişmanlık. Kandırılanlar yalanı hep iş işten geçtikten sonra fark etmiş, sonu hüsrana sonuca; kendi rızalarıyla, kendi adımlarıyla, kendi seçimleriyle gitmişlerdir.

İnsanın bu dünyadaki görevi doğruyu ve yalanı ayırt edebilmektir. Bir başka deyişle, bu dünya oyununda üstümüze düşen aldanmamak, yalanı ve yalancıyı fark edebilmek ve tercihimizi doğrudan tarafa kullanabilmektir.

Namaz kılmak, oruç tutmak, zekât ve vermek ve hacca gitmek bizi kurtaramayabilir. Eğer düşmanımızı tanımamışsak, eğer yalancıları tanımamış; ikiyüzlülerin taktıkları maskenin ardını görememişsek yaptığımız bütün ibadetler heba olup gidebilir.

Şu sözleri çokça işitiyoruz: *"Ben samimiyetle şunu destekliyorum, Allah kalbimi biliyor. Eğer yanlış yapıyorsa, günahı onun boynuna..."*

Samimiyet, İslâm'da önemli bir ölçüdür. Ama bizi yalancılardan tuzaklarından kurtarmaya yetmez. Eğer bu dünyada Şeytanla birlikte yaşıyorsak, onu tanımalı, kurduğu tuzakları, oynadığı oyunları öğrenmeliyiz. Aksi takdirde oyunun sonunda kaybedenlerden olmamız kaçınılmazdır. İbrahim Suresindeki şu ayetler kandırılanların trajik sonlarını haber vermektedir:

- ❖ İnsanların hepsi Allah'ın huzuruna çıkarlar; güçsüzler, büküklük taslayanlara: "Doğrusu biz size uymuştuk, Allah'ın azabından bizi koruyabilecek misiniz?" derler. Cevap olarak: "Allah bizi doğru yola erdirdiydi biz de sizi erdirdik. Artık sızlansak da sabretsek de birdir, çünkü kaçacak yerimiz yoktur" derler.
- ❖ İş olup bitince, şeytan: "Doğrusu Allah size gerçeği söz vermişti. Ben de size söz verdim ama, sonra caydım; *esasen sizi zorlayacak bir nüfuzum yoktu; sadece çağırdım, siz de geldiniz. O halde, beni değil kendinizi kınayın.* Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Beni Allah'a ortak koşmanızı daha önce kabul etmemiştim; doğrusu zalimlere can yakan bir azap vardır" der."

Büyük aldaticının -bütün aldatanların hocası Şeytan'ın- öte dünya dilinden yaptığı itiraf çok ilginçtir: "*Ben sadece bir çağrıda bulundum, siz de geldiniz. O halde beni değil, kendinizi kınayın.*"

Bütün riyakâr yalancılar gibi, gerçek ortaya çıktığında kandırdığı kişileri *satıp*, yapayalnız bırakmaktadır. Ayette ilginç olan, "*Ben çağırdım siz de geldiniz; sizi zorlamadım.*" ifadeleridir. Yani, ben yalan söyledim siz de inandınız, demektedir.

Gerçekten de öyledir. İnsan ve cinlerden olan Şeytanlar sadece fısıldamakta, insanlar da bu fısıltılardan etkilenip, kendilerini hem bu dünyada hem öte dünyada mutsuz edecek yalancılara inanmaktadır. Bu fısıltılara kanmanın farklı sebeplerini bundan önceki bölümlerde işlemiştik.

Bu bölümde, iş işten geçtikten sonra dizlerini dövenlerden; derin bir pişmanlık ve öfke içinde hüsrana uğrayanlardan olmamak

için neler yapabiliriz, algı yönetimi ve manipülasyona karşı nasıl direnebiliriz, sorusuna cevap arayacağız.

Önceki bölümlerde yeri geldikçe kısa da olsa bazı yapılması gereken şeylere işaret etmiştik. Kandırılmaya yatkın kişinin özelliklerini 3 ana başlık altında ele almıştık. Algı yönetimi ve manipülasyona karşı direnenlerin de 3 temel özelliğe sahip olması gerekir. Bu bölümde özellikle, manipülasyona karşı direnmenin etkili bir yolu olarak "eleştirel düşünme" becerisi hakkında daha ayrıntılı duracağız.

1. Yön Bilinci ve Asıl Düşmanın Farkında Olmak

Birinci kural amaç/yön bilinci ve düşmanın farkında olmaktır.

● "Varacağı liman belli olmayan gemiye hiç bir rüzgâr yön veremez!" diye doğru söylenmiş bir söz var. Ben bu sözü biraz değiştirerek şöyle ifade ediyorum: "Varacağı liman belli olmayan bir gemiye her rüzgâr yön verebilir!"

Bu dünyada bir istikamet sahibi olmak, bir yön ve amaç sahibi olmak algı yönetimi ve manipülasyona karşı direnç gösterebilmek için gereklidir. Eğer bir kişi günü birlik yaşıyor, yarın ne yapacağını bilmiyorsa manipülatörlerin elinden kurtulamayacaktır. Eğer sizin kendiniz için planladığınız bir gelecek yoksa sizin için planlanmış bir geleceği yaşayacaksınız demektir.

İslâm namazı dinin direği; Kâbe'ye yönelmeyi ise namazın farzı olarak tayin etmiştir. İslâm günde beş vakit Müslümanların Kâbe'ye yönelmesini emretmektedir. Bu, yaptığımız şeyi (namaz, oruç ya da başka herhangi bir ibadet ya da iş) hangi istimakette/ yönde yaptığımızın önemli olduğunu göstermektedir. Kâbe'ye yönelmeden kılınan namaz nasıl ki geçersiz, olacaksa, yönünü doğru tayin etmemiş adımlar da, samimiyetle atılmış olsa da, bizi hiç ummadığımız bir yere çıkaracaktır.

Kur'an bu yüzden Müslüman olmayı istikamet sahibi olmakla eş anlamlı olarak kullanmıştır. İslâm'ı *sırat-ı müstakim* olarak tanımlamıştır; dosdoğru yol.

Ve muhakkak ki; bu, Benim mustakim olan yolumdur. Öyleyse ona tabi olun ve başka yollara tabi olmayın ki; o takdirde sizi, onun yolundan ayırır...(En'am Suresi:153)

Allah bütün insanlığı kendisine ulaştıracak (müstakim olan, istikameti doğru belirlenmiş) yola çağırılmaktadır. Her kim ki, bu yola girecek olursa, kaçınılmaz olarak büyük düşmanla karşılaşacaktır. Çünkü Şeytan bu yol üzerinden gidecek olan insanlığı, yolda mevzilenerek karşılayacak ve onları başka yollara saptırmaya çalışacaktır.

Şeytan dedi ki: (Öyle ise) beni azdırmaya karşılık, yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde oturacağım (Araf Suresi:16).

☉ Bazen seminerlerde dinleyicilere bir kâğıt vererek, onlardan şeytanın resmini çizmelerini istiyorum. Neredeyse herkes şeytanı, üçgen kuyruklu, kazma dişli, boynuzlu iğrenç bir varlık olarak çiziyor. Resimleri inceledikten sonra şöyle diyorum:

Şeytan bu çizdiğiniz gibi size gelse, sizi kandırabilir mi? Şeytan o kadar akılsız mı? Emin olun ki, en güzel maskelerini takarak gelecektir. En güzel kokularını sürerek, sizin hoşlanacağınız en güzel sözlerle size yaklaşacaktır.

Şeytan kişiye özel fısıldar. Yaklaşacağı düşmanın kişilik analizini yaptıktan sonra ona en mantıklı gelecek, onu nefesine hoş gelecek sözlerle onu kandırmaya çalışır.

☉ Şeytanın "*iğrenç bir varlık görüntüsünde hayal edilmesi*" uğradığımız manipülasyonlardan biridir.¹⁴⁰ Bir diğer manipülasyon da kişinin, doğru yolda olduğunu düşünerek bu düşmanla karşılaşmayacağını zannetmesidir. Düşmanımız yokmuş gibi yaşamak önemli bir algı operasyonudur.

¹⁴⁰ Şüphesiz şeytanın fısıltıları iğrenç bir amaca hizmet eder. Ama bu amaç süslü kelimelerin içine saklanmıştır.

- ❶ Düşmanımız yokmuş gibi yaşarsak, algı yönetmenleri ve manipülatörlerin oltalarının ucuna yem takmasına bile gerek kalmaz.
- ✓ Fakat burada şunu özellikle vurgulamalıyız; insanoğlu genelde asıl düşmanı fark edememekte; yanlış hedefleri düşman olarak seçmektedir. Algı yönetmenleri, insanların yaşadıkları sorunların kaynağının kendileri olduğu gerçeğini gözlerden uzak tutmak için, onlara sahte düşmanlar göstermektedir.

Örneğin, Ortadoğu ve Türkiye’de yaşanan problemlerin ana kaynağı İsrail ve onun güvenliği uğruna yapılan müdahaleler iken, bu bölgede yaşayan halklar, ekilen tefrika tohumları sebebiyle başka düşmanlarla uğraşmaktadır. Bir mezhep bir başka mezhebi, bir kavim başka bir kavmi en büyük ve asli düşman olarak görebilmektedir.

Çevremizde gördüğümüz kötülükleri, sorunları organize eden merkez karargahı fark edebilmek oldukça önemlidir. Bir ordu, düşman ordularının yönetildiği komuta merkezini hedef almazsa, saldırıların sonu gelmeyecektir. O yüzden İslâm, sivrisineklerle değil, bataklıkla mücadele edilmesini istemektedir.

- Boşanma oranlarının artması, fuhşun yaygınlaşması, uyuşturucu kullanımı yaşının onlara kadar inmesi, şiddetin artması, kumar ve alkol alışkanlığının çevremizi kuşatması... Bütün bu kötülükler “sivrisinek” kabilindedir. Asıl olan bu sivrisinekleri üreten algı, anlam, idrak ve yaklaşımı görebilmektedir. Bugün Batı medeniyeti, bütün bu kötülükleri meşrulaştıran/legalleştiren bir perspektifi insan hakları, özgürlük, eşitlik gibi kavramlar aracılığıyla insanlığa dikte etmektedir. Önemli olan bu insanlığı ifsad eden kavramsal sistemle hesaplaşabilmektedir. Ne var ki, şeytan ve onun yeryüzündeki insanlar arasından edindiği işbirlikçileri, bu kavramsal sisteme karşı mücadele edenleri ya da etmek isteyenleri psikolojik savaşın farklı araçlarıyla engellemeye çalışmaktadır. Bu noktada insanın, duygusal/nefsani zaaflarından faydalanmaktadır.
- ↑ Özellikle “korku” duygusu algı yönetmenlerinin en çok faydalandığı duygulardan biridir.

2. Nefsani Arzuları ve Korku Duygusunu Kontrol Altına Almak

Korku ve kaygının algı yönetmenleri ve manipölatörler için ayrı bir önemi olduğunu birinci bölümde aktarmıştık. Kur'an özellikle kaygı ve korku duygusunun kontrol altına alınmasının önemine değinmektedir. Gelecek korkusu ve "El ne der?" korkusunun algı yönetmenleri ve manipölatörlerin günümüzde en çok provoke ettiği duygular olduğuna söyleyebiliriz:

Şeytan sizi fakirlikle korkutur, fuhşiyatı emreder (Bakara Suresi: 268)

Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve *hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar* (hiçbir kimsenin kınamasına aldırılmazlar). Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir."(Maide Suresi:54)

Ölümü gösterip sıtmaya razı etmek, olarak ifade edilen klasik yöntem gelecek korkusundan kaynaklanmaktadır. Sadece öfke geldiğinde akıl baştan gitmez; korku da insanın aklını başından alabilir. O yüzden kendi sömürü sistemlerinin tehlikede olduğunu gören zalim yönetimler, halkı "Eğer bu adamları dinlerseniz sizin için daha kötü olacak" mesajı vererek kandırmaya çalışır. Firavun'un söyledikleri bunu güzel örneklemektedir:

Firavun: 'Âlemlerin Rabbi de nedir?' dedi. Musa: 'Kesin olarak inanacaksanız, bilin ki O göklerin, yerin ve ikisinin arasında bulunanların Rabbidir' dedi. Yanında bulunanlara: 'İşitmiyor musunuz?' dedi. 'O sizin de Rabbiniz, önce geçmiş atalarınızın da Rabbidir' dedi. Firavun, çevresindekilere: 'Size gönderilen peygamberiniz şüphesiz delidir' dedi. Musa: 'Eğer akledebilen kimselerseniz bilin ki O, doğunun, batının ve ikisinin arasında bulunanların Rabbidir' dedi. Firavun: 'Benden başkasını tanrı edinirsen, and olsun ki seni

zindanlık ederim' dedi. Musa: 'Sana apaçık bir şey getirmiş isem de mi?' dedi. Firavun: 'Doğru sözlülerden isen haydi getir'dedi. Bunun üzerine Musa değneğini attı, besbelli bir yılan oluverdi. Elini çıkardı, bakanlara bembeyaz göründü. Firavun çevresinde bulunan ileri gelenlere: 'Doğrusu bu bilgin bir sihirbaz; sizi sihirle yurdunuzdan çıkarmak istiyor; ne buyurursunuz?' dedi. (Şuara Suresi:23-35)

Firavun Musa'nın mesajına, "o delidir!" diyerek karşı çıkmış ve önce Musa'yı; "Seni zindana atarım!" diye; ardından da "Bu adam sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor." diyerek çevresindekileri korkutmaya çalışmıştır. Yani Firavun, halkı zulümden kurtarmak isteyen Musa'yı, halka karşı gibi göstermeye çalışmıştır.

✎ Algi yönetimi ve manipülasyona karşı direnmek demek, sürüye dâhil olmamak demektir. Algi yönetmenleri bunun bedelini, kişiyi yalnızlaştırarak, itibarsızlaştırarak ve karalayarak ödetmek isterler. Bir kişinin bile gerçeği söylemesine tahammül edemezler. Çünkü bu diğer kişilerin de uyanmasına sebep olabilir. Malcolm X'in de söylediği gibi: "Uyanık bir kişi bütün uyuyanları uyandırmaya yeter." ✎

Kandırmanın 10. kuralında (Tekasür kuralı) anlattığımız Asch'in "Çizgi Deneyi"ni hatırlayalım. Bu deneyin farklı bir versiyonu, bir kişinin bile doğruyu söylemesinin, asıl deneğin doğru cevabı vermeyi nasıl etkileyeceğini araştırmıştır. Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar (2014) deneyin bu versiyonuna ilişkin şunları söylemektedir:

Asch'in araştırmasında sonucu en çok etkileyen durumsal faktörün, grubun söz birliği etmesi olduğu görülmüştür. Bundan ve yukarıda belirtilen bulgulardan ötürü, Asch, gruptaki kimselerin sayısından ziyade hepsinin aynı fikirde olmasının uyma davranışını etkilemekteki önemi üstünde durmuştur. Asch araştırmasında söz birliği etmiş üç kişilik bir çoğunluk etkisinde kalan deneklerin hemen hemen % 35'i uyma davranışı göstermiştir. Buna karşılık, esas denekten başka bir kişi bile çoğunluğa karşı çıktığı zaman, uyma davranışı 1/4 oranında azalmıştır.

✦ Deneyin bu versiyonu, tek bir kişinin bile, doğrunun görülmesinde/tercih edilmesinde önemli bir etki yaptığını ortaya koymaktadır. Bunun farkında olan algı yönetmenleri ve manipülatörler, doğru söyleyenleri onları “çağdışı” diye kodlayarak toplumdan dışlamaktadırlar. Algı yönetmenlerinin bu psikolojik baskıyı yapacağı hakkında insanoğlunu uyaran Allah; “...onlar kınayıcının kınamasından korkmazlar...” (Maide Suresi: 54) diye buyurmuştur.

Kınamak, modern psikolojik baskı yöntemlerinin en etkililerinden biridir. Avrupa Birliği ilerleme raporları, modern kınama yöntemi olarak Türkiye'nin üzerinde bir baskı oluşturmayı hedeflemektedir. Türkiye ne zaman, kendi komşularıyla ve halkıyla barış içinde yaşama ve Batı'nın tahakkümlerine karşı çıkma eğilimi gösterse, AB ilerleme raporları Türkiye'de insan hakları ihlallerini gündeme getirmektedirler. Ya da kredi notlandırma kuruluşları Türkiye'nin notunu düşürerek, Türkiye ekonomisini tehdit etmektedirler. Günümüzde “uluslararası toplumla birlikte hareket etmek” çok önemli bir “hizaya getirme” argümanı olarak kullanılmaktadır.

Diğer taraftan nefsanî arzularımızı ve dünyevi hırslarımızı kontrol altına almak algı yönetmenlerinin planlarını görebilmek açısından önem taşımaktadır. Önceki bölümde aktardığımız gibi, yalancılar, arzuladığımız şeylere inanma eğiliminde olduğumuzun farkındadır. Bazen temel ihtiyaçlarımızı bile kontrol altına alabilmeliyiz. Manipülatörler, çöldeki birini “suyla” kandırmanın kolay olduğunu bilmektedirler. Ama en çok susadığımız bazı zamanlarda, eğer suyu içmenin ağır bir bedeli olacaksa, sabretmeyi tercih etmeliyiz. Örneğin, ameliyattan sonra hastaların dili damağına yapışmakta, çevresinden hemen su istemektedirler. Ama doktor, ameliyatlı hastaya su içmeyi yasaklayabilmektedir. Çünkü ameliyat sonrası içilen su, hastanın ölümüne bile sebep olabilmektedir.

3. Tefekkür ve Eleştirel Düşünme Becerilerini Geliştirmek

✦ Modern dünya düşünen, okuyan, araştıran ve sorgulayan değil; izleyen bir kuşak var etmiştir. Görsel kültür, her şeyin izlenerek

öğrenilebileceği gibi bir algı oluşturmuştur. Öğrencilerime, bir kitap tavsiye ettiğimde, "filmi var mı?" diye soruyorlar. Okumak zahmetli, seyretmek eğlenceli bir şey olarak görülüyor.

Öyle ki, bazen gençler, uzun filmleri bile sıkıcı buluyor. Bir kaç dakika içine sıkıştırılmış "reklam kısalığında" kurgular daha fazla ilgi görmeye başladı. Vine videolar¹⁴¹, üç cümlelik eğlendirici/ilgi çekici mesajlar taşıyan yeni bir görsellik kültürüne işaret ediyor. 8-10 saniye içine sıkıştırılmış mottolar, aforizmalar üzerinden çabuk üretilip, çabuk tüketilen ürünler ilgi çekiyor. Bağlam, arkaplan, derinlik, karakter, genişlik, giderek önemini kaybediyor. Kısa, hızlı, kolay ve zevkli olanı tercih eden, "seyretmeyi" bile zahmetli gören refleksif bir kuşak var ediliyor. Kitaplar bile film senaryosu gibi yazılıyor. "51 dakikada felsefe", "99 sayfada Psikoloji", "59 saniyede İkna" (1 dakika değil!) gibi başlıklı kitaplar, bilgiyi "bir tıkla" zihne indirilebilecek bir meta gibi sunuyor. İnternet nesli, herşeyin bir tıkla halledilebileceği bir dünya tasavvur ediyor. Bu tasavvur, algı yönetmenlerinin beslediği bir halüsinasyona dönüşüyor.

Gençler sosyal medyada 5 satırlık paylaşımları uzun buluyor. Daha kısa yazılmasını istiyorlar. Hatta kelimeleri bile tam yazmak zor geliyor. "Ok. tm. by" gibi ifadeler bile giderek yerini facebook figürlerine bırakıyor. Yazının geleceği, bugün bilim adamları tarafından tartışılmaya başlandı bile... Bazen sınıflarda ya da seminerlerde "Arkadaşlar bir gün her şey serçe parmağınızdaki tırnağın dörtte biri büyüklüğündeki bir çipe yüklenebilecek. Bu çipler beyninize entegre edilebilecek ve artık düşünmek zorunda kalmayacaksınız. Sizce bu olamaz mı?" dediğimde, pek çok kişinin bunun bir gün olabileceğine inandığını görüyorum. Artık düşünmeye ihtiyacımızın kalmadığına/kalmayacağına inanan bir kuşak geliyor.

Refleksleriyle hareket eden bir kuşağın algılarını yönetmek ve manipüle etmek kolaylaşıyor. Düşünmek, okumak, araştırmak, sorgulamak sürünün dışına çıkabilmek için, çıkmak isteyenler

¹⁴¹ Twitter'in başlattığı bu uygulamada, kullanıcılar düşüncelerini, mesajlarını, tepkilerini 6 saniye süren videolar çekip paylaşıyorlar. Twitter'da yazılı mesajlardaki 140 karakter sınırlaması, video paylaşımlarında 6 saniye ile sınırlandırılıyor.

için önemini her zaman koruyacaktır. Beyindeki kimyasalların hareketine duyarlı çipler, bizim nerede nasıl davranacağımızı; neye nasıl karar vereceğimizi belki belirleyebilir. Artık düşünme zahmetine katlanmayabiliriz. Fakat bu, bir çipin içine yerleştirilmiş bir algoritmanın sunduğu seçenekler arasına mahkûm olmak anlamına gelebilir. Kolaylık, içine düşürüldüğümüz hapishanenin duvarlarını kalınlaştırabilir.

Hâlbuki bugün, dünyanın geleceği hakkında kafa yoran bilginler bizim düşünmenin de ötesinde *eleştirel düşünme* becerilerine her zamankinden daha fazla ihtiyacımız olduğunu vurguluyor. Birinci bölümde, Postman'ın (2009) kitabından aktardığımız Thamus'un sözlerinde ifade edildiği gibi, algı yönetmenleri bizi kazandıklarımıza konsantre ederken, kaybettiklerimizi idraklerden uzaklaştırıyor.

● Eleştirel düşünme; yalanı, yalancıyı, tuzağı, aldatmayı fark edebilmek için yeni nesillerin kazanması gereken en önemli özelliklerden birisidir.

Algı yönetimi ve manipülasyona karşı direnmek için her şeyden önce *farkına varmak* gerekmektedir. Eleştirel düşünme içinde yaşadığımız dünyanın aldatıcı fısıltılarını fark edebilmek için gereklidir. Bu bakımdan eleştirel düşünmenin ne olduğu, eleştirel düşünme becerilerini edinmek için neler yapmamız gerektiğine biraz daha odaklanmak da fayda var.

Eleştirel Düşünme: Niçin Bu Kadar Önemli?

Çocuklarımız okullarda önlerine konulan testlerdeki doğru ve yanlışları ayırt edebilseler de gerçek hayatta karşılaştıkları sorunları çözmede aynı başarıyı gösteremiyorlar. Sosyal yaşamdaki riskleri çözümlenmek, bir yalanı farketmek, arkadaşının amacına/niyetine ilişkin bir çıkarımda bulunabilmek, bir reklam filmindeki mantık hatalarını görebilmek, verilen bir kararın altında yatan varsayımları ortaya çıkarabilmek, okullarda öğretilen bilgiden daha fazlasını gerekli kılıyor. Hâlbuki içinde yaşadığımız dünya sosyal ve psikolojik virüsleri/tehlikeleri farketmeyi sağlayacak bilişsel becerileri gerekli

kılıyor. Televizyon ve gazeteler hemen her gün "hatalı çıkarım"¹⁴² kurbanı gençlerin ve yetişkinlerin haberlerine yer veriyor: "Onun söylediklerine inanmıştım!", "Böyle olacağını hiç düşünmemiştim!", "Bana böyle söylememişti!", "Sözlerinin hiç birini yerine getirmedi.", "Başlangıçta her şey çok iyi gidiyordu, sonra her şey birden bire değişti!" gibi ifadelerle yansıyan bu hatalı çıkarımların bedeli bazen çok ağır olabiliyor. Acaba dramatik bir şekilde sonuçlanacak bir sürecin (bu bazen arkadaşlık ilişkisi, bazen, evlilik kararı, bazen bir alış veriş, bazen de siyasi bir karar olabilir) içinde sonucu öngörmemizi sağlayacak sinyaller yok mudur? İşte tam da bu noktada eleştirel düşünme becerileri devreye giriyor.

Eleştirel düşünme becerileri, böylesi bir süreçte antivirüs programları gibi işlev görüyor. Mantığın genel kurallarına uymayan yargıları, genellemeleri, hatalı çıkarımları, öznelliği, varsayımları, abartıları, çelişkileri, tutarsızlıkları, çarpıtmaları, hatalı analogileri fark etmemizi sağlıyor. Eleştirel düşünme süzgecinden geçmemiş fikirlerin içinde bulunan "hatalı düşünceler" düşünme düzeneğimizi bozabiliyor. Aynen bir virüsün bazen bilgisayarımızda bulunan bir dosyayı bozması, bazen bir programın ağır çalışmasına sebep olması, bazen de sistem dosyalarına zarar verip sistemin çökmesine neden olması gibi. Virüsün içerdiği tehlike arttıkça vereceği zarar da büyüyor. Tehlikenin büyüklüğü virüsün kendisini sisteme "düşman değilmiş gibi" tanıtmaya doğru orantılı. Diğer bir ifadeyle virüs "sistemle uyumluyum" mesajı veriyor; bütün mahareti kendisini dostmuş gibi tanıtabilmesi. Virüs ne kadar sistemle uyumluymuş gibi davranırsa, antivirüs programlarından kurtulma olasılığı artıyor. Diğer bir ifadeyle, virüsün sistem tarafından dost olarak algılanması savunma mekanizmaları tarafından "tehlike yok" olarak yorumlanıyor. Asıl tehlike tam da burada başlıyor. *Unutmamak gerekir ki, en tehlikeli yanlış doğruya en yakın yanlıştır.*¹⁴³

¹⁴² "Kader kurbanı" tabiri, kurbanın kendisini sonuçtan sorumlu tutmamasını sağlıyor ve rahatlatıyor olabilir. Ama gerçekte pek çok kader kurbanının "hatalı çıkarım" kurbanı olduğu söylenebilir.

¹⁴³ Bu söz, merhum Necmettin Erbakan Hoca'ya aittir.

Vücudumuzdaki “bağışıklık sistemi” de eleştirel düşünme becerileri için iyi bir metafordur. Bağışıklık sisteminin temel görevi organizmaya giren yabancı maddeleri vücudun hücrelerinden ve dokularından ayırt etmektir. Bağışıklık sistemi birbirine çok benzer özellikler taşıyan maddeleri bile ayırt edebilir. Canlılar “kendilerinden olmayan” doku, hücre ve molekülleri tanıyabilecek bağışıklık sistemlerine sahiptir. Vücudun hastalıkla mücadele edebilmesi ve sağlığını koruyabilmesi bağışıklık sisteminin görevini yerine getirmesiyle yakından ilişkilidir. HIV virüsü gibi bağışıklık sistemini çökerten hastalıklar ölümcül sonuçlar doğurur. İlginçtir ki, ölüme yol açan şey HIV virüsünün kendisi değildir; bağışıklık sisteminin çökmesini fırsat bilen başka enfeksiyonlardır.

Yaşadığımız dünyada, bilişsel ve psikolojik virüslerle karşılaşmamız kaçınılmazdır. Bağışıklık sistemi ya da antivirüs programlarına benzettiğimiz eleştirel düşünme becerileri manipülasyonlara, irrasyoneliteye, işlevsel olmayan otomatik yargılara karşı önleyici bir işlev görür.

Eleştirel düşünme sadece “önleyici” bir işleve sahip değildir, sorun çözme ve yaratıcı düşünmeyi de içerir. Sorunlara karşı etkili çözümler üretmek ve yeni fikirler ortaya koymak soruna ve yaşadığımız çevreye farklı bir perspektiften bakmayı, kalıp yargıların dışına çıkabilmeyi, sıra dışı düşünebilmeyi gerektirir. Eleştirel düşünme, zihni bu beceriler için hazır hale getirir.

● *Sorunlar Herkese “Geliyorum” Der mi?*

Sorunlar herkese geliyorum demez, özellikle kendini gizleyebilen sorunlar. Ancak bir sorun ne kadar iyi maske takarsa taksın, eleştirel düşünme becerilerini alışkanlık haline getirmiş kişiler sorunları öngörebilirler. Çünkü sorunlar oluşum aşamasında sinyaller gönderir. Bu sinyallerin “alıcısı” eleştirel düşünme becerileridir. Eleştirel düşünme alışkanlığını, bu noktada bir “kod çözücü/decoder”a benzetebiliriz. Eğer gelen sinyali çözümleyebilecek bir decoder yoksa ekranda bir şey göremezsiniz.

Önceki bölümde aktardığım çocuğunun uyuşturucu kullandığını farkedemeyen annenin söylediklerini burada hatırlamakta fayda var.

→ ④ Nassim Nicholas Taleb (2008) *Siyah Kuğu-Olasılıksız Görünenin Etkisi* kitabında 11 Eylül olaylarından bir gün önce böyle bir saldırının olacağına dair yazılı ve görsel basında en küçük bir bilgi yer almadığını ama olaydan bir gün sonra, uzmanların böyle bir olay olacağını gösteren işaretler olduğunu savunan pek çok tez ortaya attıklarını söylemektedir. Taleb buna “geriye dönük öngörü” demektedir; yani olay olduktan sonra olayın olacağına dair işaretleri geriye/geçmişe dönerek fark edebilmek. Peki, niçin olay olmadan önce bu sinyalleri göremiyoruz? Niçin olay olduktan sonra o sinyaller bize görünür oluyor? Bu işaretleri görmemizi neler engelliyor?

Eleştirel Düşünmenin Tanımı

Algı yönetimi ve manipülasyona karşı direnmenin önemli bir aracı da eleştirel düşünme eğilimine ve becerilerine sahip olmaktır. Eleştirel düşünmeyen, eleştirel dinlemeyen ve eleştirel sorular sormayan kişilerin çabuk kandırılabilir kişiler olduğunu söyleyebiliriz.

→ ④ Eleştiri kelimesi TDK sözlüğünde (1988) “*Bir insanı, bir eseri, bir konuyu, doğru ve yanlış yönlerini bulup göstermek maksadıyla inceleme işi.*” şeklinde tanımlanmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, eleştiri sadece yanlışları değil, doğruları da ortaya çıkarmaya çaba gösterir. Eleştiri kelimesinin İngilizcesi “critic”tir. Bu kavram, anlayarak anlamı yargılamak manasına gelen “kriticos” kelimesinden gelmektedir. Kriter kelimesi ise, “anamlılık standartları” demektir (Gülveren, 2007). Eleştirinin Arapçası “tenkid”dir. Tenkid, kelimesi nakd kökünden gelir ve sahte parayla gerçeğini bir birinden ayırmak gibi bir anlama sahiptir.

Eleştiri kelimesinin her üç dilde “ayrı etme” gibi ortak bir noktaya vurgu yaptığını görmek mümkündür. Doğruyu yanlıştan, sahteyi gerçekten, anlamlıyı anlamsızdan, geneli özelden vb. ayırt etme işlemi eleştirel düşünmenin de önemli bir bileşenidir. Çünkü

nasıl ki sahte para gerçeğine benziyor ise, bazen de yanlış doğruya ve sahte anlam gerçek anlama benzeyebilir. İşte bunu ayırt etmek doğruyu, gerçeği ve hakiki anlamı ortaya çıkarabilmek eleştirel düşünme becerisini gerekli kılar.

➤ “Eleştirel” kelimesi toplumda “negatif tutum” olarak algılanmaktadır. Sürekli eksik-gedik arayan, yanlış bulmaya çalışan bir tutumu ifade etmek için kullanılmaktadır. Hâlbuki eleştirel düşünme bir olayın, durumun, düşüncenin sadece yanlışlarına, eksiklerine değil, aynı zamanda olumlu, güçlü ve mantıklı yönlerine de işaret eder.

➤ Eleştirel düşünebilmek için öncelikle “eleştirel düşünmeyi istemek” gerekir. Buna literatürde eleştirel düşünme eğilimi denilmektedir. Sevdiğimiz ve düşüncelerine güvendiğimiz insanlara bile eleştirel perspektifle bakabilmeliyiz. Aksi takdirde, onların olası yanlışlarını göremeyiz. Müslümanların birbirini yıkayan iki el gibi olması ya da “emr-i bil maruf ve nehy-i anil münker” görevini yerine getirmesi “eleştirel perspektif” olmadan ne kadar mümkün olabilir?

➤ Ancak, eleştirinin “muhalif olmak” anlamına gelmediğini tekrar vurgulamak gerekir. Çünkü, eleştirel düşünme, temelde “ayırt etmek” demektir; doğruları bir tarafa yanlışları bir tarafa koyabilmeyi gerektirir.

Eleştirel Düşünen Kişilerin Özellikleri

Eleştirel düşünme üzerine yapılan çalışmalar, eleştirel düşünen kişilerin bazı ortak özelliklere sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bu özelliklerden bazıları şunlardır

1. Doğruya Tutkunculular: Güçlü bir doğruyu ve hakikati arama eğilimine sahiplerdir. Doğrular kendi menfaatlerine ve arzularına ters olsa bile, doğruları kabul edebilirler. Peygamber Efendimiz, “*O halde seninle birlikte tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol!*” ayeti için “Bu ayet beni ihtiyarlattı.” ifadesini kullanmıştır. Doğruyu arama ve doğruyu yapma tutkusu, eleştirel düşünen kişiler için herşeyin önünde gelir.

2. Açık Fikirlidirler: Eleştirel düşünen bireyler, karşı durduğu fikir ve ideolojilerin de düşüncelerini öğrenmeye çalışır. Başkalarının doğrularına ve kendi düşüncesinin yanlışlarına karşı duyarlıdır.

Günümüzde pek çok cemaat ve ideolojik grup, öğrencilerine ve müntesiplerine sadece kendi ideolojilerini/inançlarını yükleyen kitaplar okutmakta, hatta başka kitaplar okunmasını yasaklamaktadırlar. Hâlbuki Allah öte dünyayı reddeden putperestlerin bile düşüncelerine Kur'an'da yer vermektedir. Yahudilerin, Hıristiyanların, Müşriklerin; Firavun ve Nemrud gibi büyük düşmanların görüşlerine, iddia ve argümanlarına Kur'an'da yer verilmektedir.

Üniversite yıllarımda, ki daha sonra da karşılaştım, örneğin Ali Şeriatî'nin bir kitabını okuduğu için kaldığı cemaatin evinden atılan, kişiler tanıdım. Cemaatler, müntesiplerini "Başka düşüncelerle tanıştırmayarak" aslında kendi düşüncelerine ve kendi geleceğine de zarar veriyorlar. Çünkü düşüncelerini karşıt düşüncelerle test etmemiş bir kişi, günün birinde de tek bir soruyla sarsılabilmektedir. Karşısındaki kişiye cevap veremeyen kişiler kurtuluşu, "Abilerimiz öyle diyorsa vardır bir bildikleri...", "hikmetinden sual olmaz!" gibi sözlere sığınmakta bulmaktadır.

Gerçekte karşıt düşünceler, bir ideoloji ve görüş için "deprem testi" vazifesini görmektedir. Bir diğer ifadeyle, eğer kişiler farklı görüş ve ideolojilere de açık fikirli bir tutum gösterirlerse, yanlış düşüncelere karşı "aşılınmış" olacaklardır.

3. Esnektirler: Eleştirel düşünen kişiler yeni ve doğru fikirlere karşı esnektirler. "İşittik ve isyan ettik" (Nisa Suresi: 46) demezler; *f* muannid değildirler. "Ne söylersen söyle biz bildiğimizden dönmeyiz!" gibi bir tutum takınmazlar. Eleştirel düşünebilen kişiler, kendilerinin yanlış, başkalarının doğru yapabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak yaşarlar.

† *Esneklik özelliği, ilkesizlik ve konjonktüre göre biçim alma (bukalemunluk) olarak algılanmamalıdır. Kendi ilkeleriyle çelişmeyen yeniliklere açık olmak anlamına gelir.*

4. Kendilerinin Farkındadırlar: Eleştirel düşünen kişiler, kendi düşünme süreçleri üzerine de düşünürler. Kendi düşüncelerine, kendi zaaflarına karşı da eleştirel perspektifi korurlar.

5. Kanıt Ararlar: İddialara, argümanlara hemen inanmak yerine kanıt aramayı tercih ederler. Söylenenlerin mantıklı olup olmaması, eleştirel düşünen kişiler için çok önemli olmasına rağmen, eğer iddia/argüman bir kanıtı gerekli kılıyorsa kanıt isterler.

Eleştirel düşünen kişiler sadece kanıt aramazlar, aynı zamanda kanıtları dikkatle değerlendirirler. İfk olayında olduğu gibi, bir iddia (ki bu, özellikle, önemli bir iddia ise) eğer kanıtla desteklenmiyorsa, zanni bilgiyle karar vermezler.

Eleştirel düşünenler, öne sürülen bir iddia/argüman/suçlama için kanıtları dikkatlice değerlendirirler. Kanıtlar değerlendirilirken; kanıtın varlığı; kanıtın ilgililiği, kanıtın yeterliliği, kanıtın gücü; kanıt ve öznellik ilişkisi dikkate alınır (Gültekin, 2013). Kanıtların değerlendirilmesine ilişkin şu sorular sorulabilir.

- Kanıt *var* mı? Kanıtları *göz ardı* ediyor muyum? (Kanıt temelli düşünme)
- Kanıtım ulaştığım yargıyla *ilgili* mi? Getirilen kanıt, öne sürülen argümanlar/iddiayla ilgili mi? Örneğin iş baş vurusunda bulunan Ahmet'in temiz giyimli olmasını dürüst birisi olduğuna bir kanıt olarak gösterirsek ilgisiz bir kanıt getirmiş oluruz. Temiz giyimli olmak ile dürüst olmak arasında doğrudan bir ilgi yoktur.
- Eldeki kanıt/lar öne sürülen iddia/argüman için *yeterli sayıda* mı? Örneğin Mehmet'in başarısız bir öğrenci olduğuna kanıt olarak Türkçe dersinden zayıf almış olmasını kanıt olarak sunduğumuzu düşünelim. Mehmet'e başarısız diyebilmemiz için bu kanıt yeterli değildir. Diğer derslerine de bakmak gereklidir. Ya da Mehmet'in evlenmek için uygun birisi olduğuna dair; yakışıklılığını, işinin olmasını, evinin ve arabasının olmasını kanıt olarak

getirdiğimizi düşünelim. Bunlar bir kişinin evlenmek için uygun olduğuna yeterli kanıtlar değildir.

- Getirilen kanıt *güçlü* mü? Bazen kanıt sayısı fazla olabilir ama kanıtlar zayıf olabilir. Bu durumda güçlü bir kanıt kadar etkili olmayabilir.
- Kanıtları kendi duygularım ya da görüşlerimin etkisiyle *çarpıtıyor muyum?* Ya da kanıt getiren kişi duygularını işin içine katıyor mu? Duygular, daha önceki sayfalarda ve bölümlerde aktardığımız gibi kanıtları çarpıtmamıza (küçültmemize ya da abartmamıza yol açabilir)
- *Tersi kanıtları* göz ardı ediyor muyum? Getirilen kanıtları çürütmek için karşı kanıtlara yer veriliyor mu? Karşı kanıt getirildiğinde iddia sahibi nasıl cevaplıyor? Eleştirel düşünenlerin önemli bir özelliği de hoşlarına gitsin ya da gitmesin bir argümanla ilgili sunulan kanıtların tersi kanıtlar olup olmadığını araştırırlar. Özellikle olmasını istediğimiz olaylar için tersi kanıtlar aramak önemli bir özelliktir.

Eleştirel düşünebilen kişiler yeterli miktarda kanıt biriktiğinde görüşlerini değiştirebilirler. Eğer ellerinde yeterli miktarda kanıt yoksa yargılamayı ve karar vermeyi ertelerler. Yahudiler, Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu bilmelerine rağmen onun peygamberliğini reddetmişlerdir. Yahudi âlimler son peygamberin kendilerinden geleceğine inanıyorlardı. Ama peygamber Araplardan gelince, katı bir tutum takındılar. Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu bilmelerine rağmen onu reddettiler.

6. Düşünsel Sebat Gösterirler: Karmaşıklık ya da belirsizlik içeren konularda sonuna kadar planlı ve sistematik düşünme özelliklerini bırakmazlar.

7. Varsayımların Farkındadırlar: Varsayımlar doğruluğu test edilmemiş, doğru olduğu kabul edilen yargılardır. Varsayımlar bazen bir görüş içinde açıkça ifade edilir, bazen de örtülü bir şekilde yer alır. Örtülü varsayımlar, argümanı dile getiren kişi tarafından,

argümanın dayandığı bir temel olarak sunulur. Eleştirel düşünen kişiler, bir argüman/önerme/düşünce içerisindeki örtülü varsayımları ayırt edebilirler.

→   Örneğin, şu görüşte varsayım açık bir şekilde ifade edilmiştir. “Farz edelim ki, savaş çıkacak. O zaman yatırımlarımızı altına yapmalıyız.” Yatırımların altına yapılması gerektiği fikri, “savaş çıkacak” varsayımı doğru kabul edildiği takdirde, değer kazanır. Şu görüşün içerdiği varsayım ise çok açık değildir; örtülü bir şekilde argümanın içinde yer almaktadır: “Şimdi soruyorum: Niçin hep İslâm ülkeleri geri kalmıştır?” Sorunun içine yerleştirilen, açıklanmamış varsayım şudur: “Geri kalmış olan ülkeler, İslâmî kurallara riayet etmektedirler.” Hâlbuki sözü edilen ülkelerin İslâmî kurallara riayet edip etmediği araştırılmalıdır. Bu soruyu soran kişi, halkının nüfus kâğıdında İslâm yazan, ya da İslâm ile yönetildiğini iddia eden ülkelerin, İslâmî kurallara riayet ettiği varsayımından hareket etmekte ama bu varsayımı tartışmaya açmadan, bir yargı ortaya koymaktadır: “İslâm ülkeleri geri kalmıştır.”

Örtülü varsayıma dayanan bir diğer örnek şudur: “Çocuğun zengin olduğu marka giyinmesinden belli.” Bu görüşü savunan kişi, “Bir kişi marka elbiseler giyiyorsa zengindir.” varsayımına dayanmaktadır. Hâlbuki o kişinin marka elbiseler giyiyor olması başka varsayımlarla da açıklanabilir: “Elbiseleri ödünç almış olabilir,” “Elbiseleri çalmış olabilir,” “Bütün parasını vererek bu elbiseleri almış olabilir.”

İfk hadisesinde de, iki kişi bir yolculuk yaptıysa orada bir iffetsizlik olmuştur, varsayımına dayanarak kurgulanmıştır. Bu varsayımın gerçek gibi gören bazı kişiler maalesef bu iftiraya ortak olabilmişlerdir.

8. Gözlemlerin ve Kaynağın Güvenirliğini Yargulayabilirler:
Eleştirel düşünebilen kişiler, gözleme dayanan bilgilerde, gözlemle; gözlemcinin birikimi, yanlılığı, muhakeme gücü gibi faktörlerin etkileşim içinde olduğunun farkındadır. Bir çiftçinin bir tarım ürünü hakkındaki gözlemiyle, araba tamircisinin o tarım ürünü hakkındaki gözleminin gözlemciden kaynaklanan faktörlerden

dolayı aynı güvenilirliğe sahip olmayabileceğinin farkındadırlar. Yine gözlem yapan ile gözlemci arasındaki yakınlığın/uzaklığın gözlemi etkileyeceğini bilirler. Örnek vermek gerekirse, bir olay hakkında bir polisin, bir bilim adamının, bir ev hanımının ve bir politikacının gözleme dayalı değerlendirmeleri farklı olacaktır. Eleştirel düşünen bir kişi, bir annenin çocuğunun zihinsel becerilerine ilişkin yaptığı gözlemlerin güvenilirliğinin zayıf olabileceğini bilir. Çünkü anne duygusal sebeplerden dolayı, çocuğunun negatif bilişsel özelliklerini yeterli şekilde gözlemleyememiş olabilir. Diğer taraftan pozitif bilişsel özelliklerini abartılı bir şekilde pozitif algılamış olabilir.

Eleştirel düşünen kişiler kendilerine ulaşan bilgilerin/haberlerin kaynağını sorgularlar. Tek bir kaynağa bağlı kalmazlar. Kaynaklar arasındaki bilgi/haber farklılıklarına dikkat ederler. Özellikle politik çıktıları olan olayların sunumunda haber kaynakları arasındaki farklılıklar açık bir şekilde görülür. İsraille ilişkili haber kaynakları Filistin'e yönelik haberleri sunarken HAMAS'ı "terörist", ya da "şiddet yanlısı" tanımlamalarıyla sunmaktadır. Aynı basın, İsrail'in Lübnan'ı ya da Gazze'yi bombalamasını "savunma amaçlı" ya da "önleyici" müdahale olarak haberleştirmektedir.

⊗ Yaşadığımız dünyada, nelerin haber olup olmayacağı, hangi haberin ilk sayfada ya da iç sayfalarda yer alacağı, hangi haberin hangi kavramsal çerçeve içinde sunulacağı tamamen haberi veren kaynaklarla ilişkilidir.

Eleştirel düşünen kişiler, sadece verilen haberlere değil, *verilmeyen haberlere* de duyarlıdırlar. Dünya üzerinde bir gün içinde milyonlarca olay vuku bulmaktadır. 1 saatlik haber programı içinde bize aktarılan haberler gün içinde olup biten olayların çok küçük bir kısmıdır. Neyin haber olacağı kadar neyin haber *olmayacağı* da önemlidir. Örneğin birinci bölümde, 2014 yılının ilk 10 ayında Türkiye'de basılı medyada 47 bin *kadına şiddet* haberinin yer aldığını belirtmiştik. Bu istatistik, kadına yönelik gösterilen şiddetin haberleştirilmesine yönelik özel bir duyarlılık olduğunu gösteriyor. Eleştirel düşünen bir kişi bu duyarlılığın "niçin" gösterildiği sorusunu sorar. Örneğin, her gün 24 bin kişinin açlıktan ölmesi yılda bir kez

BM istatistiklerinde kuru bir veri olarak yer alırken, bir adamın eşine attığı bir tokat ana haber bültenlerinde dramatik bir kurgu içinde verilmektedir. İçinde yaşadığımız dünyayı sadece ana akım medyanın kamerasından görmek demek, o kamerayı tutan elin tercih ettiği dünyayı görmek demektir. Bize gösterilen dünyanın dışındaki dünyayı görmek için eleştirel bir çaba gösterilmesi gerekir. Bu çabayı göstermek zahmetli olabilir ama bu zahmete katlanmayan kişiler, mazlumu zalim, hırsızı dürüst, masumu suçlu olarak görebilirler. Kur'an bu konuda insanlığı uyarmaktadır:

④ Size fasık bir adam bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa karşı kötülük ederseniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz. (Hucurat Suresi: 6).

Diğer taraftan, daha öncede vurguladığımız gibi, haberler bize sadece olup biten olayları aktarmaz aynı zamanda o olayları nasıl yorumlamamız gerektiği hakkında bilgi verir. Kendisini “tarafsız haber”, “sadece gerçekler”, “objektif habercilik” gibi sloganlarla tanıtan medya kuruluşları, çoğu zaman haberin içine yedirilmiş yorumları, fikirleri, ideolojileri de aktarmaktadırlar. Bu gerçek eleştirel düşünen kişileri “olgu” ve “görüş” arasındaki farka duyarlı olmaya itmektedir.

9. Olgu ve Görüş Arasındaki Farka Duyarlıdırlar: Olgular olanı aktarır. Olgular herkes tarafından kabul edilebilecek verileri sunar. Görüşler ise tartışmaya açıktır. Örneğin, “Furkan saçlarını kestirmiş” ifadesi bir olguyken, “Furkan’ın yeni saç modeli ona çok yakışmış” bir görüşü ifade eder ve tartışmaya açıktır. “İsrail Gazze’ye hava bombardımanı yaptı.” aktarılan bir olguyken, “İsrail, Gazze’deki, sivil yerleşim yerlerini hedef alan saldırı noktalarını etkisizleştirdi” içinde tartışılmaya açık önemli görüşler barındırmaktadır. Haberin ikinci versiyonunda “sivil” kavramı bir görüşü ifade etmektedir. “Saldırı” kavramı da bir görüştür. Gönderilen bir roket atarın “saldırı” mı, “savunma” mı olduğu; hedef noktaları etkisizleştirip etkisizleştirmedeği haberin hangi perspektiften işlendiği ile ilgilidir. Haberler, genelde bize “ham olayı” işleyerek sunarlar.

İşlenmiş kısmı olanı değil; temenniye ya da eleştiriyi yansıtabilir. Gelen bilgilerin ne kadarını kabul edip etmeyeceğimiz, bu durumun farkında olunmasına bağlıdır.

10. Çıkarımların Doğruluk Gücünü Değerlendirebilirler: Çıkarımların doğruluk gücünü değerlendirebilmek eleştirel düşünmenin önemli bir bileşenidir. Elimizdeki kanıtlardan yola çıkarak ya da akıl yürütme yollarından birini kullanarak bir takım çıkarımlarda bulunuruz. Bu çıkarımlar her zaman için “doğru” ya da “yanlış” olarak sınıflandırılmazlar. Bazen bir çıkarım doğru ve yanlış uçlarının arasında bir yerde bulunabilir. Bunu değerlendirebilmek, ayırt edebilmek sağlıklı kararlar verebilmemize katkı sağlayacaktır.

Bir çıkarımın doğruluk değerleri; “doğru”, “muhtemelen doğru”, “yanlış”, “muhtemelen yanlış” ve “yetersiz veri” olarak sınıflandırılabilir. Doğruyla muhtemelen doğru; yanlış ile muhtemelen yanlış arasında önemli bir fark vardır. “Muhtemelen doğru” çıkarımın doğru olma ihtimaline ağırlık verse de “yanlış” olma ihtimalini de göz önünde bulundurur. Aynı şey “muhtemelen yanlış” çıkarım değeri için de söz konusudur. Yetersiz veri, gerçekte bir olaydan/durumdan bir çıkarım yapmak için yeterli veri olmadığını belirtir.

Yeterli veri olmamasına rağmen yapılan çıkarımların yanlış çıkma ihtimali yükselir.

Konuyu kurgusal bir örnek üzerinden daha ayrıntılı açıklayalım. Diyelim ki, şöyle bir haber/bilgi/aktarım aldık:

Şahinler ve Kaplanlar takımları ilk kez karşı karşıya geliyordu. Tribünler tıklım tıklımdı. Gazeteler bu maçın dostluk/hazırlık maçı olduğunu ve seyircilerin ücretsiz olarak stada alınacağını duyurmuştu. Projektörler sahayı ışıl ışıl yapmıştı. Herkes heyecanla maçın başlamasını bekliyordu. Seyircilerin yaklaşık 1/3’ü bayandı. Az sayıda seyirci çocuğunu da maça getirmişti. Her iki takımın tribünlerinde de maç başlamadan önce bir karnaval havası vardı. Maç bittiğinde Şahinler yenilmişti. Şahinler’in tribünlerindeki karnaval havası yerini hüzne bırakmıştı.

Bu metne dayanarak Şu çıkarımların yapıldığını dŐŐşünelim:

1. Maa seyircilerin ilgisi büyüktür.
2. İlginin sebebi maçın ücretsiz olmasıdır.
3. Ma bir futbol maıdır.
4. Ma gece yarısı oynanmaktadır.
5. Şahinler takımının taraftarları kaçırdıkları Őampiyonluęa üzülmektedir.

Birinci ıkarım doğrudur: “*Tribün tıklım tıklımdı*”

İkinci ıkarım muhtemelen doğrudur: “*...seyircilerin ücretsiz olarak stada alınacağını...*” Maçın ücretsiz olması ilginin sebebini açıklayan mantıklı bir çıkarımdır ve muhtemelen doğrudur. Bir dostluk maçına yoğun ilginin olması bu çıkarımı “muhtemelen doğru” olarak değerlendirmemizi güçlendirmektedir. Ama yine de metinden bunu kesin bir doğrulukla çıkarmak mümkün değildir. Çünkü bu ilginin sebebi başka Şeyler de olabilir. Örneğin, son günlerde iki takımın ülkesi/Şehirleri/mahalleri arasında yaşanmış siyasal/sosyal bir olay bu ilgiyi tetiklemiş olabilir. Metinde buna ilişkin bir bilgi yok. Ama bu ihtimal dikkate alınmalıdır.

Üçüncü ıkarımı yapabilmek mümkün değildir (yetersiz veri): Metinde, üçüncü çıkarımı, doğru/muhtemelen doğru; yanlış/muhtemelen yanlış olarak değerlendirebileceğimiz bir veri yok. Karşılaşmanın bir voleybol maçı, basketbol maçı, hentbol karşılaşması ya da bir başka karşılaşma olma olasılığı eşit derecededir. Dengeyi birisinden yana bozacak bir veri metinde yer almıyor.

Dördüncü ıkarım muhtemelen yanlıştır: Dördüncü ıkarım maçın gece yarısı oynandığını söylemektedir. Bu ıkarımı “proje-törler sahayı ışıl ışıl yapmıştı” bilgisi doğru olma ihtimali içine sokuyor. Ama projektörler vaktin “gece yarısı” olduğu için bir delil değildir; akşam da olabilir. Ayrıca ma güneş ışığı almayan bir salonda yapılıyor da olabilir. Bu çıkarımın yanlış olma ihtimalinin fazla olduğunu gösteren bilgiler yer almaktadır. Bayanların yoğun ilgi göstermesi ve çocukların da maa getirilmiş olması, vaktin gece yarısı olma ihtimalini zayıflatıyor. Ayrıca bir dostluk maınının daha

uygun bir vakitte oynanması beklenir. Ama yine de, bu bilgiler maçın gece yarısı oynanmadığını kesin bir şekilde söylememiz için yeterli değildir. Çıkarımın, yanlış olma ihtimali fazla olsa da, doğru olma ihtimalini göz önünde bulundurmak gereklidir. Çıkarımın yanlış olduğunu kesin bir şekilde söylemek için başka bilgilere de ihtiyacımız var.

Beşinci çıkarım yanlıştır: “*Gazeteler bu maçın dostluk/hazırlık maçı olduğunu...*” Maç bir turnuva, eleme ya da lig maçı değil, bir dostluk/hazırlık maçıdır. Dolayısıyla şampiyonluk gibi, puana ya da elemeye bağlı bir maç değildir.

Kur’an bütün insanlığı, hakkında kesin olarak bilgi sahibi olmadıkları konularda kesin konuşmamaları hakkında uyarılmış, zanla verilen kararların çoğunun yanlış olacağını söylemiştir.

Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme; çünkü kulak, göz ve kalb, bunların hepsi ondan sorumludur.(İsra Suresi: 36)

🕒 Onların bu hususta bir bilgileri yoktur. Sadece zannediyorlar. Zan ise gerçekten yana bir şey kazandırmaz. (Necm Suresi: 28)

11. Eleştirel Dinleyebilirler/Okuyabilirler ve Eleştirel Soru Sorabilirler: Eleştirel düşünme becerisine sahip kişiler bir kişiyi dinlerken ya da bir metni okurken, sadece inanmak için ya da reddetmek için okumazlar. Eleştirel dinleme ve okuma önyargısız dinleme/okumadır. Eleştirel dinleyebilen/okuyabilen kişiler aşağıdaki sorulara cevap ararlar:

🕒 * *Eleştirel dinleme için çaba harcıyor muyuz?* Eleştirel dinleme çoğu zaman büyük bir çaba gerektirir. Söylenenler arasındaki tutarsızlıkları, çelişkileri fark etmek, argümanların içine sızmış olan varsayımları tanımlamak verilen bilgilerin kaynaklarını dikkate almak, oldukça emek isteyen bir süreçtir.

🕒 * *Kaynak (mesajı ileten, dinlediğimiz kişi) bizi neye inandırmaya çalışıyor?* Bu soru karşındaki kişinin objektifliğini denetleyen bir sorudur. Propaganda mı yapıyor, bilgi mi veriyor, bunun ayırt edilmesini sağlar.

* *Anlattığı konu hakkında uzman mı? Anlattığı konuya hâkim mi, yoksa sadece bir etikete mi sahip, bunu ayırt etmeye çalışarak dinlemedir.*

* *Anlattıkları tutarlı mı? Anlattıkları arasında bir çelişki olup olmadığına duyarlı olmaktır. Eğer bir kişi sadece propaganda amaçlı konuşuyor/yazıyor ve bizi belirli bir şeye inandırmaya çalışıyor ise, birbiriyle çelişen veriler sunabilir.*

❶ * *Önyargularımızdan uzak dinliyor muyuz? Eleştirel dinleyebilen/okuyabilen kişiler kendi önyargılarının da farkında olup, bu önyargılardan uzak bir dinleme/okuma yapmaya çalışırlar.*

* *Aktardığı bilgiler olgu mu, yoksa bir görüş mü?*

* *Duygusal bir dil mi kullanıyor? Konuşan/yazan kişi bizim aklımıza mı hitap ediyor yoksa duygularımıza mı? Bir konuşma duygusal olabilir, tek başına bu konuşmayı/metni sorunlu yapmaz. Ama irrasyonel ve çelişkili düşünceleri duygusal bir dille örtmeye çalışıyorsa bu sorundur.*

* *Kanıtları çarpıtıyor mu? Konuşan ve yazan kişinin kanıtları nasıl sunduğu ve yorumladığı önemlidir. Kanıtları çarpıtıp çarpıtmadığına dikkat etmek gerekir.*

* *Karşıt görüşlere yer veriyor mu? Bir konuşmacı ya da yazar eleştirdiği düşüncenin görüşlerine de yer veriyor mu? Yer veriyorsa eğer objektif bir şekilde sunuyor mu? Bazı konuşmacı ya da yazarlar eleştirdiği düşüncenin zayıf taraflarını ya da sadece bir bölümü seçerek eleştirmektedirler. Ya da karşıt görüşü "eleştirebilecekleri bir şekilde sunup" ondan sonra eleştirmektedirler. Eleştirel düşünebilen kişiler, özellikle karşıt düşüncenin bir "straw man"¹⁴⁴ haline getirilip getirilmediğine dikkat etmelidir.*

İnsanlığa karşı açılmış psikolojik savaş kıyamete kadar sürecektir. Bütün sermayeleri "yalan" olan küçük bir grup, insanlığa karşı

❶ ¹⁴⁴ Straw man: Korkuluk anlamına gelmektedir. Tartışmalarda kullanılan etik dışı bir yöntemdir. Rakip düşünceyi çarpıtarak, karikatürize bir halde sunduktan sonra eleştirip, çürütmek, straw man taktiğine başvurmak demektir.

böbürlenmekte ve “kanan” kişilere, toplumlara asla acımamaktadırlar. Onlar kandırmanın hayatta kalacağına ve daha iyi yaşama hakkında sahip olacağına inanıyorlar. Bu kitapta çok az bir kısmına değindiğimiz bu kişi ve gruplar, kurallarını kendilerinin belirlediği ve çoğunluğun zararına olan bir dünyayı bize dayatmaya devam ediyorlar. Acı verici olan; demokrasi, özgürlük, eşitlik, insan hakları gibi kavramları dillerinden düşürmeyenlerin, insanlığın yaşadığı trajediyi üreten kişiler olmasıdır.

☞ Algı yönetimi ve manipülasyona karşı direnmek insanca bir yaşam için gereklidir. Bir kişinin kandırılması onur kırıcı bir şeydir. Ama ondan daha acısı, kandırıldığımızın farkına varmamaktadır. Bu kişilerin durumu, mezbahane kesilmeye götürülen bir koyunun hâlâ otlamaya çalışmasına benzemektedir. Biraz sonra kesileceğinin farkında değildir. Bir kaç dakika sonra kesilecek olan koyunun otlamaya çalışması trajik bir tablodur.

☞ Bizi kandıranların bizden alıp götürdükleri pek çok şey vardır. Ama modern zamanlardaki yalancılar kandırılanları birbirlerine alkışlatarak, kandırılmış olmanın acısını daha da derinleştirmekte ama bunu kandırılanlara hissettirmemektedirler. Bu ise, sadece sağlığımızın, paramızın, çocuklarımızın değil; onurumuzun da çalınması anlamına gelmektedir.

☞ Ama her şeye rağmen, her şeye rağmen, onurumuzla yaşamak bizim elimizdedir. ¹⁴⁵

☞ Yuvaların en zayıfı örümceğin yuvasıdır; keşke bilseler. (Ankebut Suresi: 41)

☞ Ey İnananlar! Siz kendinize bakın; doğru yolda iseniz sapıtan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah’adır, işlemekte olduklarınızı size haber verecektir. (Maide Suresi: 105)

¹⁴⁵ Bu söz Atasoy Müftüoğlu'nun bir kitabının ismidir.

ALGI YÖNETİMİ VE MANİPÜLASYON

Kanmanın ve Kandırmanın
Psikolojisi
MÜCAHİT GÜLTEKİN

